

José Manuel
Bernat Agustí (ed.)

TERTÚLIA DEL PORTAL

almassora

1995 / 1999

quatre anys més de xarrades

CAIXA RURAL
ALMASSORA

La Tertúlia del Portal

1995/1999

quatre anys més de xarrades

CATVA DITRAI
UNIVERSITAT JAUME I
BIBLIOTECA

1002653931

La **TERTÚLIA** del portal : quatre anys més de xarrades / Josep Manuel Bernat (ed.). — Almassora : Caixa Rural Almassora, D.L. 2002

p. ; cm.

ISBN 84-922262-1-8

I. Bernat Agustí, José Manuel, ed. lit. II. Caixa Rural Almassora, ed. III.

Títol.

082

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny de la coberta, no pot ser reproduïda, emmagatzemada, ni transmesa de cap manera, ni per cap mitjà (electrònic, químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia) sense autorització prèvia de la marca editorial.

© Logotip de la Tertulia: Francisco Membrado

© Del text: els autors, 2002

© De la present edició: Caixa Rural Almassora, 2002

Correcció lingüística: Servei de Llengües i Terminologia de la Universitat Jaume I

Coordinació editorial: M. Carme Pinyana i Garí

Maquetació i disseny: Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions

Edita: **CAIXA RURAL ALMASSORA**

ISBN 84-922262-1-8

Imprimeix: ALGRAFIC · 964 55 14 72 · Almassora

Pròleg	11
Introducció	13
Autopista A-7, gratuïta?	15
PLATAFORMA CÍVICA DE CASTELLÓ	
El bonsai, qué és?	17
VICENT HIGÓN I ALMENARA	
El jurat popular	19
ARTURO GIMENO I AMIGUET	
Castelló a l'Himàlaia. Expedició Shisha Pangma 95	22
JUAN CORRÓ I RICARDO VILLAR	
Supersticions, mites i teologia	25
JOAN LLIDÓ I HERRERO	
L'il·lusionisme	28
FRANCISCO BARREDA I TRILLES, (FRISCO)	
Informàtica sanitària	31
ADOLFO ARQUIMBAU I BALLESTER	
Internet: fets i promeses	34
JORDI ADELL I SEGURA	
La implantació de la SAD al futbol	38
ARTURO TUZÓN I GIL	
Què té a veure el feminisme amb les dones?	42
ALICIA GIL I PURIFICACIÓN ESCRIBANO	

Noves tecnologies d'anàlisi geogràfica: la teledetecció	45
JOSÉ SANCHO I COMINS	
Carreteres a la Plana	48
CARLOS DOMINGO I SOLER	
L'aprenentatge de l'anglès per als xiquets	52
JOSÉ R. INSA I AGUSTINA	
El reg d'Almassora, obres i documents històrics	55
FRANCESC AGUT I JOSEP SORRIBES	
Gestió urbanística	60
JUAN RAMÓN DOMÍNGUEZ I LLORENS	
Les vivències d'un escultor	64
ENRIQUE LIMO I CASAL	
El bou, el mirall de l'ànima	68
ELEUTERIO GÓMEZ I MONER	
Funcions d'un fiscal en l'administració de justícia	71
ENRIQUE BELTRÁN I BALLESTER	
Astrologia, la gran desconeguda	75
ESTEBAN DE VICENTE	
El cine: 80 anys com a llenguatge i com a art	79
RAMÓN AMIGUET I GARCÍA	
Chiapas: pau, democràcia i justícia	82
EVA ALCÓN I ROBERT JUAN	
Viatjar: que no t'ho contem!	85
JOSÉ M. MEMBRADO I FERRANDO	
Memòries del Marroc: El Protectorat	90
RODOLFO BELTRÁN I BALLESTER	

Humanitat	95
ÀNGEL LUIS MASSOTI I LITTEL	
Artrosi. Conceptes generals	98
SANTIAGO CORADA I ARROYO	
La música	101
JAIME PALACIOS	
Clínica i laboratoris	104
ADRIÀ MARTINAVARRO; RAÚL MARTÍ	
C. P. Cardenal Cisneros: passat, present i futur	108
ROGELIO BELTRAN I ALTRES PERSONES	
La distribució de les aigües del Millars	114
MANUEL CLARAMONTE I SERRA	
El parany	117
VICENT FLORS; VICENT ALVARO	
Educació per a la sostenibilitat a l'institut i a l'escola	120
XIMO GARCIA; SANTIAGO RODA; XARO NOMDEDEU; XAVIER SAFONT	
Sant Vicent Ferrer, polític	123
VICENTE FORCADA I COMINS	
L'evolució pictòrica a les darreries del segle xx	127
VICENT VARELLA I BELTRAN	
Democràcia participativa	130
DOMINGO GARCÍA I MARZÀ	
Indústria ceràmica. Descripció del procés Repercussions econòmiques i mediambientals	133
EFRÉN FORCADA I GALLÉN	
L'Ateneu: una proposta per als joves	137
PRIMITIU GARCÍA I PASCUAL	

Càncer de mama i seqüeles	140
MARGARITA SERRA I ESCORIHUELA	
Reflexions sobre el canvi climàtic	144
VICENT CASANOVA I CLARAMONTE	
Els Pelegrins de les Useres	148
ALFREDO ROYO I GARCÍA	
Almassora hui	152
ENRIC DOMÍNGUEZ I AGUT	
Com invertir en la borsa	156
JOSÉ M. CLARAMONTE I CASTILLO	
Els minerals de Castelló	160
ADRIÀ PESUDO I MARTINAVARRO	
El futur de la taronja (taula redona)	163
MANUEL CLARAMONTE; RUBÉN GARCÍA; VICENT SERRA	
La vida al riu Millars	167
ASSOCIACIÓ DE VEÏNS DE STA QUITÈRIA-BOVEROT	
Inscripcions sobre campanes	171
SALVADOR A. MOLLÀ I ALCAÑIZ	
El reg de goteig	174
VICENT SERRA I PESUDO	
L'església medieval a Almassora	178
DAVID IGUAL I LUIS	
El camí de Santiago	182
PELEGRINS D'ALMASSORA	
Un passeig per l'univers	189
JOSÉ M ^a ALBERT I BARBERÀ	

El trànsit. (Educació i seguretat vial. Normativa actual)	193
ARTURO BERNAT I AGUSTÍ, RAMÓN CLARAMONTE I AGUILELLA, JUAN SALVADOR I ISERTE	
Els xiquets del nostre poble. (Propostes i activitats que hi haurien d'haver)	198
GRUP DE MARES I PARES	
Voluntariat a les ONG	201
MARISA DOMÍNGUEZ I MONTINS; INMACULADA ALBALATE I MANRIQUE	
Expedició Everest 98. (Castelló al sostre del món)	204
JUAN CORRÓ; CARLOS PITARCH	
Animals de companyia	209
JOSÉ VTE. IBÁÑEZ I PIQUER	
L'aigua, un bé cada vegada més escàs	213
JUAN M. ARAGONÉS BELTRÁN	
Les eleccions. Comentaris crítics a la Llei Electoral	217
ARTURO GIMENO I AMIGUET	

Quan l'any 1991 va nèixer la Tertúlia del Portal, mai ens podíem imaginar, ni tan sols ho pensavem, que a hores d'ara estaríem encara en funcionament.

El responsable de tot això ha sigut el públic que assiduament o de tant en tant ha assistit a les xarrades. També la Caixa Rural és en part responsable per la cessió dels seus locals i pel suport econòmic necessari per poder portar a terme les xarrades.

Volem que aquest llibre siga una mena d'homenatge als contertulians ja desapareguts i que ixen en el llibre, com ara Vicent Serra i Pesudo, Enriquer Limo i Casal, Àngel Luis Massoti i Littel.

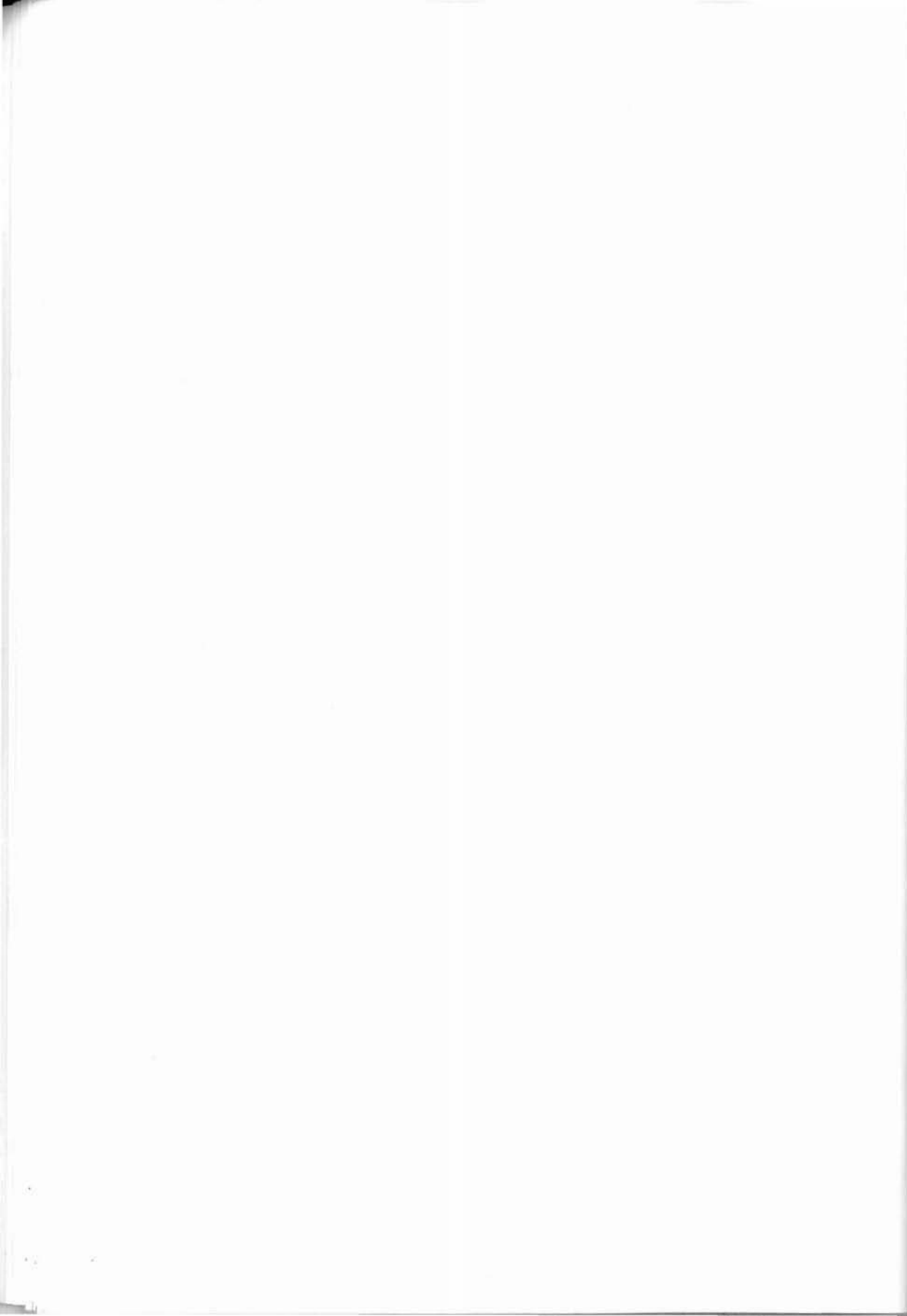
Cal dir que tothom pot consultar les cintes de qualsevol de les xarrades publicades, ja que figuren arxivades a la Biblioteca Municipal d'Almassora.

Volem donar també les gràcies al Servei de Llengües i Terminologia per la traducció al valencià d'aquesta obra i a la Universitat Jaume I per la publicació del llibre.

Per últim, cal animar el públic per tal que continue assistint a les xarrades i així poder fer una altra publicació en anys posteriors.

José M. Bernat

Almassora, desembre de 2002

A l'abril de 1991 un grup de persones de diverses professions i edats iniciaren una sèrie de tertúlies sobre temes variats.

La tertúlia s'anomena *Tertúlia del Portal* i ens reunim quinzenalment els dilluns a les 22 hores a la Sala dels Llauradors de la Caixa Rural Sant Josep d'Almassora.

Es tracten tot tipus de temes, tant locals com d'interès general, com ara científics, històrics, ecològics, turístics, agraris, etc.

La temàtica a tractar és suggerida pels mateixos contertulians, invitant les persones especialistes en el tema, les quals fan una breu xarrada i, a continuació s'inicia la tertúlia en la qual tots els assistents poden intervinde.

Esquerra a dreta.

Drets: *Santiago Ballester, Alejandro Domínguez, Vicente Beltrán, José M. Bernat, Eduardo Redondo, Blas Sempere, Josep Sorribes.*

Asseguts: *José M. Adsuara, Juan Forcada, Manuel Renau.*

No es tracta d'una conferència per part de la persona invitada, ja que en qualsevol moment es pot interrompre l'invitat sol·licitant-li algun aclariment per fer més amena la reunió.

La tertúlia és oberta a tots. Volem reiterar la invitació perquè tots hi participen i suggerisquen temes interessants. Es pretén que qualsevol persona experta en un tema tinga la possibilitat d'exposar-lo a la nostra tertúlia.

Comptem amb un nombre fix de contertulians, encara que en alguns temes concrets solen assistir altres persones interessades en el tema del dia.

Cal fer menció als temes locals en què persones expertes ens han informat sobre aspectes que desconexíem totalment i que hem après de molt bon gust per tractar-se de coses que ens afecten a tots.

La tertúlia també organitza altres activitats i és en el mes de juny quan els membres de la tertúlia ens reunim per a fer balanç de l'any i planificar el vinent.

La primera etapa de la tertúlia quedà reflectida en el primer llibre titulat *La Tertúlia del Portal. 1991-1995. Quatre anys de xarrades*.

Les matèries exposades en aquesta segona etapa figuren a l'índex.

Aprofitem l'ocasió per a animar a tothom perquè ens faça arribar noves idees i suggeriments per a properes tertúlies i manifestacions culturals.

Almassora, desembre de 2002

LA PLATAFORMA cívica de Castelló és un moviment llibertari que no té estructura de poder. La plataforma naix de les mancances dels partits polítics. No té recursos econòmics i no és cap partit polític, encara que alguns membres sí que són polítics.

Quan apareix el moviment dels Verds a Alemanya, els partits com PP, UV i PSOE s'uneixen a la plataforma. Aquesta ha aconseguit unir a la gent, encara que en van ben pocs a les manifestacions.

Les quatre persones que hi acudiren a la tertúlia s'autopresentaren. Francesc Durà no representa cap partit polític i acudia a títol personal. La presidenta de l'associació de veïns del polígon Rafalafena i de la federació de les associacions de veïns de Castelló i de les seues comarques, que no va poder acabar la xarrada per motius de treball. Pau Conejero, l'històric de la plataforma i Carlos Laguna, que presidia la taula.

Ens comenta Pau que ara fa 9 anys, s'arreglaren a Almassora 1.500 signatures i a la província 8.000 per al desviament de la nacional 340 i que l'autopista fóra un eix coordinador del trànsit. Tal vegada aquestes signatures no foren canalitzades correctament pels advocats i el projecte de l'administració va seguir endavant.

Cal seguir lluitant per l'autopista i aconseguir que l'autopista siga un bé patrimonial de la comunitat. Actualment, l'empresa AUMAR és la que regenta l'A-7. És una empresa d'economia especulativa formada per grans i xicotets accionistes, com ara Dragados, la banca... El nou conveni de pròrroga d'AUMAR arribaria fins l'any 2021 (finalitza l'any 2006) i la signatura del conveni comportaria que quedarien automàticament suprimides altres variants com l'eix Almenara-Castelló, les comunicacions de Sagunt o la variant de Benicarló-Vinaròs-Castelló i, per descomptat, caldria pagar preus abusius pel seu ús fins l'any 2021.

L'autopista no ha sigut rendible fins l'any 1987. Cada any l'Estat (tots nosaltres) invertia enormes quantitats de diners per evitar pèrdues. El que volem actualment és que no es prolongue el contracte i que l'autopista siga del poble, que siga de la xarxa de carreteres. Si cal pagar un cànon per al seu manteniment, doncs es paga.

La promesa d'AUMAR de rebaixar el peatge és pura fal·làcia. Els 35 km de peatge són els més cars de tot Espanya i potser d'Europa.

El que no s'explica és per què si l'autopista és de l'Estat, queda explotada per una empresa privada. La resposta la va donar Carlos en comentar que «és una llei del règim franquista no derogada actualment».

El polític necessita sentir-se amb el suport del poble. Per tant, cal anar a les manifestacions per poder aconseguir les coses. El desviament de la carretera nacional per Vila-real es va fer quan AUMAR va voler i amb el seu vistiplau, però també, sens dubte, per la pressió popular.

Conejero va explicar el judici que tingueren els membres de la plataforma. Van ser 37 les persones acusades, les quals estaven vigilades per 15 policies. El motiu fou haver-se manifestat "en processó", encapçalats per la policia a l'autopista A-7. Foren multats amb 200 pessetes que es negaren a pagar.

En un dossier que va explicar Carlos ens deia que el MOTPA pretén evitar noves variants d'Alacant a Tarragona en les carreteres N-332 i N-340. El conveni de l'A-7 contempla la paralització d'itineraris alternatius en la franja del litoral.

Actualment el conveni està paralitzat, però segurament el signaran si la gent no s'hi oposa. En el programa de Zaplana es contempla la gratuïtat de l'autopista, en cas de guanyar el seu partit les eleccions.

A més a més, aquesta empresa no inverteix en mesures de seguretat. Falta la mitjana per evitar els xocs, les llums per a la boira, les rampes de frenada urgent, el condicionament de les àrees de servei per als minusvàlids, etc.

El sector empresarial queda afectat per aquest conveni, però està un poc paralitzat a l'hora de manifestar-se.

Almassora, novembre de 1995

VICENTE HIGÓN ALMENARA, naix al novembre de 1941 a Casetas (Saragossa). Està casat i té una gran experiència en l'art del bonsai. S'inicia l'any 1980. Ha rebut un curs de disseny i modelat el 1990 impartit per José Villaescusa. També ha estat en els dotze cursos pràctics d'iniciació al bonsai per a adults. Ha participat en diverses exposicions de bonsais a Castelló, Vila-real, Almassora, Onda i Sogorb. És membre congressista en els Congressos Nacionals de Santander i Gandia i en els Internacionals de València i Mònaco. És també membre de l'Associació Espanyola del Bonsai i soci fundador de l'associació Amics del Bonsai «La Plana» de Castelló.

Abans de definir què és un bonsai ens va dir què no és un bonsai. No pot ser un bonsai cap planta herbàcia, ni una palmera, ja que totes dues no es ramifiquen.

El bonsai és un arbre en miniatura que està plantat i cultivat en una safata. Bonsai és una paraula japonesa, l'etimologia de la qual és *bon* 'pot' i *sai* 'arbre', és a dir, significa arbre en una safata.

Crear un bonsai és fer una obra d'art. Necessita moltíssima paciència. I, a diferència d'altres formes artístiques, és una obra que no s'acaba mai. L'arbre és un ésser viu en un procés de creixement continu.

A l'orient l'arbre és una simbologia, l'envolta tota una filosofia i constitueix una vinculació espiritual. Cal dir que, en aquests països, els jardins són treballats com si foren bonsais.

És a la Xina en el segle III a. de C. quan apareixen els primers documents sobre bonsais. Adquireix un gran auge al segle XII i el que feien era agafar un arbre de la muntanya, posar-lo en un test i el modelaven a poc a poc.

En el període del 1200 al 1300, quan la invasió mongòlica, alguns funcionaris xinesos emigraren al Japó i introduïren l'art del bonsai. Al segle XIX apareix a Europa introduït per les persones que viatjaven per aquesta part del món. També als Estats Units i sobretot a Florida hi ha grans aficionats i especialistes.

Hi ha tres estils ben diferenciats: l'estil japonès, amb una gran normativa, de manera que tots són iguals; l'estil americà, que és molt imaginatiu; l'estil europeu (mediterrani), que és amb arbres autòctons molt naturals.

Els primers bonsais foren arbres agafats de la naturalesa. El bonsai també existeix en estat natural. Són arbres que per circumstàncies adverses (falta de pluja, vent, animals...) no han pogut créixer. Avui en dia es poden cultivar per mitjà de la llavor que és el mètode ideal, ja que podem modelar al nostre gust la forma del futur arbre, també amb estaca (branqueta) i a partir de plantes que es crien als viviers.

Una vegada tenim el bonsai, cal posar-lo en un lloc amb molta llum i airejat, però no exposat al sol de migdia. Cal posar-lo en un lloc fix i no tenir-lo mai a l'interior. L'excés o la falta d'aigua és fonamental per a la vida del bonsai. Cal regar sempre per immersió, i regar quan vegem que les fulles es posen músties.

La poda de formació cal fer-la a l'hivern, mentre que la poda de creixement es pot fer en qualsevol moment. Cada dos anys caldrà podar les arrels i trasplantar l'arbre a un altre test. Aproximadament caldrà deixar un terç de l'arrel vella i tornar a trasplantar amb nova terra. L'època millor és a meitat de març.

La funció del test no sols és estètica, sinó cal tenir una harmonia amb l'arbre plantat. Aquestes estan fetes de gres, ja que és un material que conserva la humitat perquè és porós. No hem d'envernissar mai un test i mai ha de primar sobre l'arbre.

La grandària per delimitar un bonsai es considera al voltant de l'1,30 a l'1,40 metres d'alçada. Si són massa xicotets mai podran semblar-se a un arbre gran, cosa que contradiu la mateixa definició de bonsai.

La tècnica del filferro crida l'atenció. Consisteix a filferro les branques de l'arbre per mantenir la branqueta en la posició que volem. No s'ha d'estrényer massa ja que magolaríem la fusta de l'arbre. Normalment el filferro utilitzat és d'alumini cobejat per fora.

Les ferramentes utilitzades per al manteniment dels arbres són especials, però cal dir que en tenir unes tisores inoxidables ben afilades, unes alicates còncaues i unes pinces és més que suficient per poder començar.

Dins dels estils de modelats hi ha: l'erecte formal, com l'avet, que són tots iguals; l'erecte informal, on el tronc és vertical, inclinat, semicascada, cascada, assotat pel vent, granera, doble tronc o tipus bassa. Pel que fa als troncs estan els de dos arbres (pare i fill), és l'únic cas on es planta un nombre parell d'arbres; de tres arbres (pare, dona i fill), o bosc, a partir de cinc arbres i sempre en nombre imparell, plantats de forma asimètrica formant triangles.

De la seua comercialització destaca el fet que, com hem dit abans, un bonsai costa molt de temps en aconseguir que l'arbre xicotet s'assemble al gran.

Almassora, novembre de 1995

Arturo Gimeno i Amiguat

ARTURO GIMENO és magistrat del Tribunal Suprem i ja va estar amb nosaltres al gener de 1994 parlant de l'objecció de consciència i de la insubmissió.

La Constitució de 1978 estableix que els ciutadans podran participar en l'administració de justícia i institucionalitza el jurat popular. Encara que tothom reconeix que la seua implantació és forçosa, el tema és controvertit per la conveniència o no d'implantar-lo ara i més encara amb el sistema utilitzat.

El jurat vigent a Espanya és el tradicional o pur, els membres del qual, després del judici oral pronuncien el veredict de culpabilitat o d'innocència i el jutge imposa la pena corresponent. En el jurat escabí, els membres del jurat s'integren plenament amb el jutge i comparteixen tota la responsabilitat de la sentència.

El Parlament ha tardat més de 16 anys a promulgar una llei que pose en marxa aquesta proclamació constitucional. En la Constitució de Cadis de 1812, anomenada *La Pepa* per haver-se aprovat el 19 de març, es crea el Tribunal del Jurat, encara que no es posa en pràctica. Igualment el 1837, 1869, 1876, però el 1888 ja s'aprova la Llei del jurat. Dotze membres pronunciaven el veredict que rebien tres jutges per dictar sentència. Cal dir que en les dictadures quedaven derogades les actuacions del jurat.

Els resultats mai foren satisfactoris. De totes formes, no està malament dir que el fracàs del jurat popular està en la poca disponibilitat del ciutadà espanyol a participar en l'administració de justícia.

Països com França, Alemanya, Suïssa, Itàlia, passaren del tradicio-

Arturo Gimeno

nal a l'escabí, que és el que regeix actualment. A Itàlia, és voluntària la inscripció en les llistes de jurat. A Anglaterra i als Estats Units impera el tradicional en franca recessió.

L'eslògan «Espanya és diferent» també ha quedat plasmat en el tema del jurat. Tots els països han evolucionat cap a l'escabí, mentre que nosaltres optem pel tradicional o pur. Una possible causa està en el fet que després de tants anys sense jurat, no es podia violentar els jutges i els ciutadans posant-los en un mateix pla com si foren iguals. Personalment, creu que «haguera sigut més fàcil d'implantar, més econòmic i ràpid l'escabí que el pur».

El jurat està compost per nou membres més dos suplents que han de romandre a disposició del Tribunal fins la lectura del veredict.

La llei ha nascut per ser reformada, per trencar un atzucac en el qual no hi ha hagut jurat, per la qual cosa caldrà adaptar-la i acomodar-la a la realitat. La llei configura la funció del jurat com un dret del ciutadà i el seu desenvolupament l'imposa com un deure. El càrrec serà retribuït i indemnitzat, sotmès al IRPF. Es barallen xifres entre 10.000 i 25.000 pessetes diàries.

Per ser jurat cal ser espanyol, major d'edat, saber llegir i escriure, no estar impedit físicament o psíquicament per al desenvolupament de la funció del jurat. No poden ser membres del jurat els condemnats per delictes, els processats, els que estan a la presó i els suspesos penalment d'ocupació o càrrec públic.

La majoria d'edat al 18 anys «és insuficient per jutjar a persones quan la majoria d'edat penal correspon a 21 anys». També caldria posar com a mínim graduat escolar i no únicament saber llegir i escriure. En la Llei de 1888 s'exigia 30 anys. A Alemanya 25, a Itàlia 30, a França 23, a Bèlgica 30, a Suècia i Portugal 25. També per ser jutge s'exigeix ser major d'edat.

Pel càrrec o professió no poden ser membres del jurat el rei i membres de la família reial, el president del govern i els ministres, els presidents de les comunitats autònomes, els secretaris, els diputats, els senadors, els governadors civils, els diplomàtics, les forces de seguretat, els alcaldes, els regidors, els membres del Tribunal Constitucional i afins, el defensor del poble, els membres de la carrera judicial i el fiscal, els advocats, els procuradors i els professors universitaris amb docència jurídica.

Algunes excuses per actuar com a jurat són més concretes que altres. Per exemple, les més concretes són: ser major de 65 anys; haver actuat amb anterioritat de jurat en els últims quatre anys; residir a l'estranger; raons de servei per als militars en actiu són excuses concretes. Les que no ho són tant: sofrir greu trastorn per raó de les càrregues familiars; desenvolupar un treball d'interès general, per la qual cosa la seua substitució originaria un gran

trastorn; al·legar i acreditar qualsevol causa que dificulte de forma greu el desenvolupament de la funció del jurat. Cal veure l'interès general en l'apartat segon, si és interès públic o privat. I els esportistes d'elit en època de competicions? La tercera causa és la més inconcreta i la que més es presta a propiciar fraus. No entra com a excusa l'objecció de consciència, ja que ser jurat és un deure inexcusable i personal.

Per confeccionar el llistat dels membres del jurat, es fa un sorteig els anys parells, utilitzant el cens electoral. Es divideix el nombre total d'electors de la província pel nombre de candidats. S'obté un quocient. Gràcies a un sistema informàtic i aleatori es trau un número entre l'1 i el quocient. El primer candidat serà el que corresponga al número aleatori i els restants s'obtenen en sumar-li successivament el quocient.

El temps d'actuació serà de 2 anys, excepte els realitzats en setembre, que sols seran vàlids per a l'any 1996. A Castelló s'han elegit 3.500 candidats.

El llistat es fa públic als ajuntaments després d'haver passat per l'Audiència Provincial. Qualsevol ciutadà pot denunciar que algun dels candidats seleccionats no reuneix les condicions exigides per la llei.

La fase preliminar al judici oral és llarga. Es nomenen 36 candidats, un mes abans de celebrar-se el judici oral, i després de totes les possibles excuses, quan arriba el dia del judici, si no hi concorren almenys 20 persones, es designen 8 candidats més per sorteig. Les faltes per no comparèixer sense causa justificada són des de 25.000 fins a 250.000 pessetes.

El veredictes no s'adopta per unanimitat, sinó per majoria. Serà de 7 vots per declarar-lo culpable i de 5 per declarar-lo innocent. L'abstenció no està permesa. La deliberació del jurat és secreta i estan incomunicats des que acaba el judici oral fins que emeten el veredictes. Per no guardar secret se sanciona amb arrest major i multa de 100.000 a 500.000 pessetes. Poden consultar amb el jutge en cas de necessitat.

Sols podran ser jutjats un 2 % dels delictes. Assassinars, homicidis, fraus, malversació de diners públics, tràfic d'influències, incendis forestals... podran ser jutjats. Crims terroristes, delictes de narcotràfic... no. Les despeses, segons el programa televisiu *Informe Semanal*, són de mil cinc-cents milions de pessetes per cada 2.000 causes aproximadament.

Qualsevol persona que sàpia raonar, escoltar i fer preguntes pot ser un membre digne del jurat. No fa falta que sàpia lleis, sols que vulga col·laborar amb la justícia.

Almassora, desembre de 1995

Castelló a l'Himalaia. Expedició Shisha Pangma 95

Juan Corró i Ricardo Villar

ELS CONFERENCIANTS formen part del Club de Muntanyisme de Castelló, fundat el 1986. Actualment l'integren 35 socis. Començaren als Pirineus, després als Alps i ara a l'Himàlaia. El 1990 escalaren el Pamir de 7.495 m i fa tres mesos el Shisha Pangma. Sota el títol de «Castelló a l'Himàlaia» promocionaren el Club. Foren entrevistats en premsa, ràdio i televisió i rebuts per les autoritats provincials.

Narraren tot el viatge amb diapositives des del seu començament fins a l'arribada al cim i relataren les distintes cultures i la manera de viure de tota la gent d'aquella zona.

Kàtmandu és la capital del Nepal. Situada a les voreres d'un riu de desgel, conviuen en pèssimes condicions, però en harmonia, unes 400.000 persones, la majoria budistes i induïstes. És un país molt pobre. El temple de les mones és un monument que cal destacar. Cal ressenyar el canvi de cul-

Un moment de la tertúlia

tura, de religió, la contaminació, els colors... En aquesta ciutat han de demanar diferents i cotitzats permisos per poder realitzar el viatge al Shisha Pangma (8.013 m) situat a la serralada de l'Himàlaia. També cal comprar el menjar (arròs, petaques, fruita...). Viuen del comerç i dels 250.000 turistes que cada any la visiten.

Conegueren a l'única deessa vivent que existeix en tot el món. Viu en un palau i sols ix una vegada a l'any. Deixa de ser deessa quan té la primera sang. Després és difícil que es case, ja que dona mala sort casar-se amb una «comari» i perquè no saben fer quasi res.

L'expedició estava formada per tres membres de Castelló (Ricardo, Juan i Fernando), quatre txecs i tres xerpes. Aquesta és una raça molt forta i normalment parlen anglès. Actuen de guies, intermediaris per contractar els portadors i els intèrprets. Constitueixen un 20,3 % de la població del Nepal. Habiten les valls properes al Tibet.

Tarden 12 dies en obtenir tots els permisos. Creuen la frontera del Nepal amb el Tibet per carretera. Els primers 40 km estan asfaltats, però després es transformen en una pista en males condicions. La vegetació és abundant en aquesta zona, però més tard es converteix en un desert.

La Xina va envair el Tibet l'any 1954 i tots els tibetans resen al Dalai-Lama i els seus déus perquè marxien els xinesos. Els tibetans utilitzen els excrements de vaca (*jacs*) com a combustible després d'eixugar-los, ja que la vegetació i l'arbrada és ben poca. Els *jacs* constitueixen una gran font de vida i en alguns temples es veuen cornamentes com a senyal d'agraïment.

L'expedició utilitzà dos vehicles per pujar. En un anaven ells i en l'altre el material. Tingueren una avaria que no podien reparar i estigueren alguns dies sense poder moure's vivint al costat d'uns nòmades. En passar tres dies passà una expedició txecoitaliana i els ajudà.

Instal·len un campament a 5.000 metres. Deixen els camions i han de transportar el material en els *jacs*. De 24 que necessiten tan sols en tenen 9. Passen uns altres tres dies eters, però cal dir que aquests els aprofiten per a aclimatar-se a l'altura.

Shisha Pangma significa la «muntanya que s'eleva sota la praderia» i realment causa aquesta sensació. Seguiren el llit del riu i s'aproximaren a la zona del campament base, situada a 5.500 m, en la mateixa glacera. En les tendes xicotetes dormien dues persones i la gran feia de cuina-menjador. A l'interior de la tenda la temperatura era de -15°C per la nit i -40°C a l'exterior. Utilitzaven confortables sacs de dormir per suportar aquestes temperatures.

L'acclimatació és fonamental per evitar els vòmits, els mals de cap i per poder evitar marxar precipitadament. Aquests són els símptomes de l'altura, que és la principal causa per no poder finalitzar l'expedició.

Marxaren de Castelló l'1 de setembre de 1995, coronaren el cim el 9 d'octubre i tornaren el 20 d'octubre. El monsó determina el moment idoni per pujar. És l'època de les grans pluges, que en aquestes cotes es converteix en neu. Abans hi ha menys neu, però fa més fred i després les allaus són més nombroses.

A 6.500 metres situaren el campament 1. Feia molt d'aire. Tots els membres de l'expedició es trobaven perfectament aclimatats per poder escalar. El metge era l'únic que no tenia previst pujar-hi.

Amb tanta neu al voltant, l'aigua era un dels principals problemes que tenien. L'agafaven d'un toll que utilitzaven per cuinar i fregar. Calia fondre la neu per transformar-la en aigua potable. Aquesta és una tasca ben àrdua. Necessitaven entre dos i tres litres per dia i persona i resultava laboriós transforma-la.

Les necessitats fisiològiques havien de ser intenses per eixir de la tenda. S'ha d'orinar abans d'entrar en la tenda. És un greu problema per les baixes temperatures.

Després d'equipar el campament 1 decideixen atallar el cim. Es faria en dues etapes. En la primera l'expedició de Castelló, en la segona els txecs. Un moment trist va ser quan, en arribar al campament 1, Ricardo es va posar malalt per primera vegada i decidiren baixar-lo al campament base. Ricardo es queda en passar dos dies i Juan torna a pujar. Un dels txecs no pot pujar i es queda al campament 1. Juan puja en solitari, la qual cosa no és freqüent i, a més a més, perillosa. El campament 2 està situat a 7.000 m. Ho feren sense escafandres d'oxigen. En arribar a aquest campament el txec i Juan, s'adonen que tan sols un dels txecs arriba al campament 3, situat a 7.500 m i després corona el cim. Fou el primer a poder arribar. Després ho feren Juan i un altre txec. Era el 9 d'octubre.

Tenen poques fotos del cim. Estigueren tan sols 5 minuts, ja que el fred era intens i les mans es congelaven fàcilment, tot i portar 3 capes de guants. No gaudiren del cim, però sí en retrobar-se amb Ricardo en el campament base i recordar els moments perillosos emprats en baixar del cim.

Els espectadors de la tertúlia feren moltes preguntes. El finançament fou una d'elles. Tres quartes parts de les despeses de l'expedició fou finançada pels patrocinadors, la resta de la pròpia butxaca. Ja és la quarta expedició que fan i sempre amb els txecs que conegueren als Alps en la 1a expedició. Necessiten 1.500.000 pessetes per persona.

Dins dels projectes figura l'expedició a l'Everest l'any 1998.

Almassora, desembre de 1995

Joan Llidó i Herrero

JOAN LLIDÓ va nàixer a Artana en gener del 1943. Entre altres coses, ha sigut rector de la Pobra Tornesa. Va estar uns anys en les missions a l'Alt Volta, l'actual Burkina Faso, en la parròquia de Safané, regida des de Castelló. Fou vicerector del Seminari Major de Castelló a Alfara del Patriarca (València). Ha ocupat la vicaria general en el Bisbat de Sogorb-Castelló. Actualment és rector de les Alqueries i del Seminari Mater Dei de Castelló, professor d'Història de les Religions de l'UJI i director del Col·legi Mater Dei de Castelló.

Té diverses publicacions: *José Climent: Filojansenismo i regalismo en la España de Carlos III*, publicat el 1978 a València. *El castellonense Josep Climent, teólogo y obispo reformador*, publicat el 1981 editat en el *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*. Articles en la revista *Docència* de L'Escola Universitària de Formació del Professorat de EGB: «Manifestaciones religiosas del hombre paleolítico: las pinturas rupestres» (núm. 1, 1985); «La nostalgia de lo divino en el pensamiento contemporáneo» (núm. 2, 1986); «Vilafamés: neolítico y religión» (núm. 3, 1987); «El ateísmo es una opción» (núm. 4, 1988); «Salvador Dalí in memoriam» (núm. 5, 1989); «El culto al toro en el mediterráneo» (núm. 6, 1990). En la revista d'Història de l'UJI està en impremta l'article «L'Islam, tot un rept». En la Revista d'Arqueologia «Soterraments a Artana durant l'edat del bronze».

El tema de les bruixes i supersticions entra dins del camp de l'assignatura que estudia i que explica. És una assignatura cada vegada més sol·licitada per la gent jove.

Podem constatar diàriament una sèrie de fets que ens confirmen que va en augment tot allò relacionat amb les supersticions i el mal d'ull. Pertot arreu hi ha gent que té poders i es brinda a solucionar les dificultats de la gent. Cal preguntar-se per què ocorren aquests fenòmens, quina validesa tenen i què se'n deriva.

Darrere d'aquestes manifestacions, existeix una mentalitat màgica. Sempre que hi ha màgia hi ha una degradació de l'experiència religiosa i a l'inrevés. La crisi de la religiositat, l'aparició de sectes i l'augment de les supersticions són fenòmens que estan units.

La persona que exerceix la màgia presenta una gran seguretat en si mateix. Sembla que domina un món de possibilitats misterioses, sense límits. Tot i això, respon sempre a una profunda enyorança de l'inconscient de l'home. Està en l'inconscient de l'home ser com Déu. Quan apareix una persona que li diu que té resposta sense límits per a tot allò desconegut, troba un alleujament, produeix una minoració de l'obsessió.

Algunes de les causes perquè es tinga tanta fe en *curanderos* i mags són de tipus personal. Són persones que tenen un jo psíquic molt dèbil i els costa afrontar situacions dures, afrontar la impotència de l'home, la seua caducitat i la mort amb naturalitat. Gent que sol crear-se relacions funcionals al seu voltant, com una mare que fa seus els èxits i els fracassos del seu fill. Persones amb un bagatge intel·lectual poc exposat a les crítiques. Tenen poca capacitat de crítica, d'observar les coses i fer la pròpia valoració. Persones que necessiten emocions fortes que els recorden que estan vius. El perfil de les persones que hi acudeixen és paregut a la gent que és "carn de canó" per a les drogues o l'alcohol. També cal constatar que de vegades es produeixen canvis benèfics.

El llibre, *Tus zonas mágicas*, de Wayne Dyer, parla de la manera d'utilitzar el poder miraculós de la ment. La ment pot arribar a fer coses insospitables, per això els budistes afirmen que l'home és el que pensa.

Altres causes són de tipus cultural i social. El racionalisme, una crisi molt seriosa per a Europa, castra la capacitat simbòlica d'aquesta cultura. Els mites expressen formes de ser i de veure el món, universals, vàlides per sempre. És el llenguatge més ric que es pot utilitzar. A Europa, el llenguatge del racionalisme i el neopositivisme es va menysprear. Confondre que mite era sinònim d'explicació va ser catastròfic perquè els mites no expliquen res. Els mites no són explicacions. Els mites carreguen de sentit, de totalitat i de globalitat l'existència humana. Quan això falla, comença a fallar el sentit de la vida. No podem confondre mite amb mitificació. Les mitificacions són exaltacions en grau absolut d'alguna cosa. Les mitificacions són sempre roïnes.

La lògica va agafar un *boom* impressionant i va ser beneficiosa a nivell del progrés material. Tot el progrés ha vingut gràcies al racionalisme, però a canvi hem hagut de pagar un preu molt elevat, que és la pèrdua del sentit de la vida. La racionalització era la gran possibilitat que tenia l'home i la societat de viure bé, de viure lliure i de posar fi a totes les mitificacions que havien suposat les supersticions. La raó era el gran motiu de confiança al qual l'home es podia agafar. Si no hi ha utopies, si no hi ha futur, només tenim el present, i en el present què hi ha? Sols el cos i les coses, aleshores,

«gaudeix tant com pugues i demà ja veurem». El malestar social crea aquestes situacions. La gent es deixa arrossegar per la mancança de sentit i això provoca grans manipulacions. Unes seran les que es poden fer a xicotet nivell, com la dona que tira les cartes, altres les que poden fer els grans mitjans de comunicació.

Ciència i tècnica són els pilars de la societat contemporània perquè aquestes són les que marquen la política econòmica i social que cal seguir. Això és una part de la veritat, però on anem? Ací entren les ciències socials, les ciències de l'home.

Quina diferència hi hauria entre una experiència marcada per la màgia i una altra religiosa genuïna i bona? Una experiència religiosa és un reconeixement que existeix una realitat absoluta de la qual depèn el sentit últim de la vida, dels homes i del cosmos. La màgia consisteix a intentar utilitzar uns poders absoluts i sense límits al servei d'una determinada funció. Si aquesta funció és bona, tenim la màgia blanca; si busca fer el mal, tenim la màgia negra.

L'home religiós és l'oposat al mag. Mai utilitzarà aquesta realitat absoluta, sinó que la reconeix i l'adora i en aquesta adoració troba llibertat i sentit al que viu. Una autèntica experiència religiosa comporta sempre l'acceptació i l'estima de la fragilitat humana, no l'espanta, al contrari, ajuda a assumir-la, estimar-la i transformar-la. Assumir que som criatures farà veure la mort com una cosa natural. El que és dolent és la por a la mort. Qualsevol experiència religiosa dóna sentit d'utilitat total i totalitzada d'allò que vivim cada dia, inclosa la mort. La mort és una experiència natural assumible. No és el final de res, és una porta que s'obri a una cosa meravellosa. La mort es converteix en una mediació de llibertat i de vida.

Almassora, gener de 1996

FRANCISCO BARREDA «Frisco» naix a Vilafamés l'any 1933. És casat i té 4 fills. És un enamorat del món de la màgia i de l'il·lusionisme des de fa 40 anys. La seua primera actuació va tenir lloc al grup Verge del Lledó l'any 1954 amb tots els jocs fabricats per ell mateix. La seua professió ha sigut de torner mecànic. Va treballar durant uns anys a Alemanya, on va tenir dos companys d'Almassora, E. Ferrer i E. «El Sederó». Després va treballar a Petromed, on fa dos anys que s'ha jubilat.

És un viatger incansable, va a tots els congressos de l'Associació Internacional: Estocolm, Frankfurt... Coneix personalment el número 1 de la màgia, David Copperfield (i Claudia Schiffer). Parla tres idiomes, fruit del seu pelegrinatge i moltes vegades es lamenta que a Espanya s'estiguen perdent 3.000 anys de cultura del món del circ i de l'il·lusionisme per manca d'ajuts.

La màgia està present en la vida de l'home des de sempre, encara que no se sap qui va ser el primer a fer jocs de mans. El bruixot apareix ja a les primitives tribus. Al Museu Arqueològic de Berlín, existeix un paper, datat de l'any 1500 a.C., el qual és un antecedent de l'actual joc anomenat «trilleros». També a l'Egipte feien trampes per a fer jocs de mans, com aquell que simulava la decapitació d'un pollastre, el qual posava en una caixeta i després n'eixia viu. En el llibre de l'Èxode, al capítol VII, es fa referència a les relacions de Moisès amb un mag.

L'any 200 d. de C., l'escriptor romà Escipió fa una descripció d'una sessió de màgia completa en un circ. Fins l'any 1400 d.C. no existeixen dades fidedignes de la màgia. Va ser al Renaixement quan comencen a aparèixer escrits sobre màgia, els quals abasten major difusió amb la invenció de la impremta i del periòdic. Cal recordar que no es podia parlar de màgia, ja que en temps de la Inquisició, el mag era sinònim de bruixot, és a dir, aliat amb el diable. La màgia estava perseguida. Als mags se'ls deia físics i fer màgia era fer física recreativa.

El mestre Gonin fou un famós il·lusionista que feia màgia a l'estil dels «xarraires», fins i tot venia merceria. Al s. XVII, treballaven molts mags al Pont Nou del Sena, a París. Del s. XVIII destaquen l'anglès Jonás, el Camperol d'Holanda, De Perrin... Actuaven per les fires, palaus o festes de la Cort.

En 1815 apareix la paraula prestidigitador. Jules de Robert s'anunciava com a tal.

Entre les publicacions antigues estan les de l'italià Bartolomé Bosco. Guillot és autor d'un tractat. El científic, matemàtic i diplomàtic De Crems, va enfonsar el mestre Pinetti perquè va escriure un tractat on explicava tots els jocs que feia. Aquest va haver de marxar a Anglaterra. Al mateix temps, van destinar a De Crems a Anglaterra i va arruïnar Pinetti, el qual va morir en la misèria.

Talon es feia dir «Felipe» i era importador de molts trucs, com el cèrcol xinès, i en companyia d'altres mags va inventar alguns aparells espectaculars per a la gran màgia. Solien vestir-se de manera estrambòtica.

Jean Eugeni Robert Houdin va nèixer a París l'any 1905. Fou un estudiant de notaria i durant dos anys va estar-hi com a ajudant. Tenia gran afició a la mecànica i s'inventava robots i tota classe d'autòmats. Es va dedicar a fer rellotges, però en contraure una greu malaltia per menjar coure es va apartar d'aquest ofici. Després de la seua recuperació, marxa a París com a Robert Houdin, on va fundar el Teatre Fantàstic. Cal dir que presentava l'espectacle amb frac.

George Weliers, director del Teatre Fantàstic fins l'any 1920, també va ser un gran il·lusionista i autor de llibres que encara avui tenen vigència.

Altres mags destacats són:

Li-Xang-Gi, nascut a Barcelona i de nom de pila Juan Flors Jordana. Encara viu, però és molt major.

El professor Alba, que sempre arribava tard a l'espectacle, però el públic no li podia dir res, perquè sempre que miraven el rellotge faltaven 5 minuts per començar.

Arturo Dascario, que fou campió del món l'any 1970 a París.

Juan Tamarit, que fou campió del món l'any 1973 a París i destaca en jocs de cartes.

Camilo Vázquez, que destaca en jocs de sobretaula.

I molts altres, com ara: Pepe Caroll, Juan Mayoral, Nicols, Pepe Domínguez, l'Andreu, Juan Gurrea, Secundino Cuéllar...

El gran Houdini (Erik Valls), va nèixer a Budapest l'any 1874. Era un jueu hongarès d'origen alemany. Se n'han fet dues pel·lícules: *Jove Houdini* i *Gran Houdini*. Anava contra els espiritistes i en marxar als Estats Units va descobrir la farsa d'algun d'ells.

En el llibre *Sonrisas y lágrimas* apareix una foto de Frisco i Secundino Cuéllar (germà de Pepe Cuéllar), quan anaven al Circ Cortés formant parella tots dos. Allí treballava el popular «Tonto Barrera».

El patró dels il·lusionistes i saltimbanquis és Sant Joan Bosco, el fundador dels salesians, la festa del qual se celebra el dia 31 de gener. Ell pensava que per poder predicar calia fer coses que reclamaren l'atenció de la gent. Va ser il·lusionista i equilibrista de corda.

Hi ha quatre tipus de màgia: la de prop, la de taula, la de sala i la d'escenari (grans il·lusions). També està el mag aficionat, el qual fa màgia per als amics, el professional que domina quatre cosetes a la perfecció i no necessita els llibres, i l'*amateur* que és el gran amant de la màgia i l'estudia a fons.

La telecinesi consisteix en fer flotar els objectes amb el poder de la ment, sense cap tipus de contacte. En el moment que se sap el secret del joc, aquest perd el seu atractiu.

Als congressos hi ha un concurs per aconseguir ser el millor del món en cada especialitat. No es permeten les filmacions durant les actuacions. Hi ha qui explica els jocs i després els fa i els posa a la venda. El mercat no està obert al públic. No es ven a tot el que vulga comprar. S'ha d'estar dins del circuit.

Després de la xarrada, Frisco ens va complaure amb diversos jocs de mans, de cartes i de corda que feren feliços a tots els contertulians.

Almassora, gener de 1996

Adolfo Arquimbau i Ballester

ADOLFO és natural d'Almassora. És metge i tècnic de sistemes de l'àrea d'Informàtica de la Conselleria de Sanitat i Consum. És el responsable informàtic del nou projecte de targeta sanitària i de la informatització de l'atenció primària a la Comunitat Valenciana.

S'ha presentat, amb èxit, a quatre oposicions de la branca d'informàtica. És el representant de la Comunitat Valenciana en el Ministeri de Sanitat i Consum i en distints projectes internacionals. Ha treballat en el Ministeri de Sanitat i Consum a Madrid, en l'Institut Nacional de la Seguretat Social (INSS) a Madrid i en la Gerència d'Informàtica de la Seguretat Social a Orcasitas (Madrid). Ha participat en cursos, jornades, seminaris, conferències, etc., i ha participat en cursos de postgrau en la Universitat.

La informàtica, cada vegada més, forma part de tots els sectors de la vida, la casa, els electrodomèstics, etc., i, per tant, també està present en la medicina. L'aplicació de la informàtica a la sanitat és cada vegada major. La informàtica no sols és l'ordinador. Les consoles de joc estan pràcticament en totes les cases on hi ha xiquets. El món de la informàtica canvia contínuament.

En el món sanitari, la informàtica començà com si fóra una empresa. La primera gran utilitat de la informàtica es basa en la gestió administrativa del centre, com ara llistat de malalts, agenda de consultes, històries clíniques, pagament dels treballadors, etc. Constitueix un gran ajut per als administratius. Cal conèixer ben bé els clients i elaborar, doncs, una bona base de dades per saber les persones que han passat pel centre, persones que viuen en una determinada zona, conèixer el sexe, l'edat, l'enviament de cartes, etc. També és important tenir informatitzats els recursos, com ara els edificis, els professionals, els torns de guàrdia, el personal de baixa, les substitucions, els estocs, les activitats d'aquests recursos, com ara el nombre de consultes d'un pacient, l'emmagatzemament de material, les previsions per fer un nou centre de salut segons siga el nucli poblacional de la zona, etc.

La informàtica sanitària va començar a investigar en els sistemes d'espectres i reconeixement d'imatges. S'utilitza per a control de mecanismes i aparells molt sofisticats, com és el raig làser en les operacions de miopia; per seccionar en mil·límetres qualsevol part del cos humà; en l'UVI per administrar medicaments com la insulina; en el control dels malalts; en estètica,

com per exemple en l'operació de nas, que abans es feia per mitjà de la fotografia i ara s'examina com quedaria la cara del malalt en una pantalla de l'ordinador abans de l'operació. La informàtica suposa un gran ajut en la part assistencial, com és el cas de l'elaboració de les dades clíniques, en els departaments de radiologia, en el laboratori per al recompte de cèl·lules, en anatomia patològica, etc. S'informatitza la cita prèvia mitjançant l'agenda; es regula en farmàcia, ja que aquesta constitueix una de les majors despeses dels espanyols; es regulen les emergències, com les ambulàncies, les visites a domicili, les catàstrofes com puguen ser terratrèmols, incendis, pluja, protecció civil, etc.

La part de les comunicacions amb altres centres és la més costosa, ja que cal construir una xarxa informàtica amb fibra òptica i sempre queda relegada al final del pressupost. A més a més, hi ha el problema de la seguretat. Per resoldre'l, s'escriu en signes il·legibles que cal desxifrar per mitjà d'un programa adient. Actualment, la comunicació resulta immediata a través dels vídeos, per la qual cosa diversos estudiosos poden parlar d'un determinat tema sense necessitat de traslladar-se tots al mateix lloc. També s'utilitza molt el correu electrònic.

Un dels problemes que té el procés d'informatització és que les activitats que s'introdueixen als ordinadors han de ser comparables, és a dir, si per exemple es considera una estada en un hospital dormir-hi una nit, les persones que estiguen unes hores al centre no es podrà dir que han fet una estada en aquest hospital.

En introduir dades dels malalts es necessita un mecanisme de gran seguretat perquè no pugui accedir a les dades qualsevol persona. Per exemple, imaginem que una persona s'emporti a sa casa la informació d'un malalt seropositiu per després manipular-la. Valdria molts diners al mercat. Seria espantós. Per això cal protegir l'accés a l'ordinador mitjançant la contrasenya, el qual pot tenir diversos nivells d'entrada per al seu accés.

Per tal d'agilitzar la burocràcia en el món sanitari, s'ha pensat a confeccionar unes targetes, el format de les quals s'assemblarà al de les bancàries, on hi haja constància del nom, cognoms, domicili i algunes dades clíniques més importants del pacient. Com que es disposava de poc personal, es van contractar unes empreses per a aquesta feina. Actualment s'estudia l'homologació de la targeta sanitària en el territori nacional. Aquesta targeta tindrà una banda magnètica. Es pretén que tinga una certa utilitat, encara que tinga l'inconvenient de la no identificació de la targeta amb el portador, excepte si s'inclou una foto de la persona. Per exemple, si un malalt és al·lèrgic a la penicil·lina i queda constatat a la targeta, els metges mai es podran

fiar d'aquesta dada. El que intenten fer és recopilar dades a partir de la targeta vella de la Seguretat Social i del Cens. A nivell europeu és més difícil l'homologació, ja que en molts llocs, el segon cognom no el tenen en compte i volen que conste el malnom. Pel que fa a la informatització de les històries clíniques, això encara és un projecte. Si les targetes foren targetes òptiques, sí que podria cabre aquesta informació.

El futur de la informàtica sanitària és apassionant. El ritme d'avanç és vertiginós. Es poden fer diagnòstics d'orina, de matèries fecals, de saliva... Es poden prevenir malalties, tenir una UVI en la pròpia casa. Pot, fins i tot, canviar la relació malalt-metge. Es deshumanitzarà la medicina? Millorarà la salut? Són preguntes que naixen del propi avanç tecnològic i per a les quals encara no tenim resposta. Però, tanmateix, existeixen caixers automàtics per demanar cita prèvia, per informar-se dels horaris i de les vacances dels metges. Però «l'ordinador per fer receptes no es posarà en marxa, ja que els metges sempre han sigut contraris a l'automedicació dels malalts». Pel contrari, els ordinadors de repetició automàtica llevarien feina als metges i pot ser que apareguen.

Els malalts de la sida són contraris a donar informació sobre la seua malaltia pels prejudicis socials que té la malaltia. Entre els 20 i els 35 anys és la primera causa de mort. Abans eren els accidents de trànsit. Actualment hi ha un lleuger descens, la corba està més mantinguda.

S'ha parlat dels trasplantaments d'òrgans. Espanya és pionera i manté una gran xarxa d'informació i de mitjans de comunicació, per la qual cosa en dues hores poden transportar un òrgan des de llocs molt llunyans. És un dels països capdavanters en donacions i utilitza una tecnologia avançada.

Actualment es treballa en la xarxa anomenada «artèries», per mitjà de telefònica i de fibra òptica. És una xarxa de sistema digital amb 64.000 caràcters per segon. Tots els hospitals hi tenen accés.

El que subscriu, va sentir la notícia per la ràdio que, per primera vegada, a Catalunya, el dia 6 de febrer de 1996, un robot farà el paper d'ajudant de quiròfan en una operació consistent en l'extracció d'unes pedres de vesícula.

Almassora, febrer de 1966

Jordi Adell i Segura

JORDI ADELL SEGURA naix a Morella l'any 1960. És doctor en Filosofia i Ciències de l'Educació de la Universitat de València. Des de 1991 treballa en temes relacionats amb les noves tecnologies i amb Internet. Durant l'any 1992 juntament amb alguns companys de l'UJI, va crear el primer servidor de Gopher de l'estat. És professor de Noves Tecnologies Aplicades a l'Educació des de 1993. Aquest any va crear el primer servidor de World Wide Web espanyol. Actualment és membre del Consell Editor de la prestigiosa revista *Web*.

Té moltes publicacions en revistes. Cal destacar, els següents articles: *Nuevas tecnologías de la información en el Campus: El Gopher; El uso de redes informáticas para la documentación y la información; El Gopher: nuevas tecnologías de la información a las bibliotecas; World Wide Web: un sistema hipermèdia distribuí per a la docència universitària* (tots publicats l'any 1993). *Hipermedia distribuido en el Mac: el proyecto World Wide Web* (1994). *La Internet como telaraña: el World Wide Web. Métodos de Información ; Educación en la Internet* (tots dos publicats l'any 1995).

Internet és un fet, ja que és una realitat que està present. També és una promesa, ja que ací estan les anomenades pistes de la informació; és el futur. Internet és una xarxa d'ordinadors (amb cables, fibra òptica, telèfons, etc.), amb programes. S'hi poden trobar diferents serveis: comunicació, informació, comercialització, etc. Actuen diferents tipus de persones: informàtics, usuaris, etc. Es poden desenvolupar diferents activitats: negocis, oci, divertiments, cultura.

Internet constitueix un mitjà de comunicació de masses. No és unidireccional i és un potent emissor d'informació. Va nàixer conceptualment a principi de la dècada del 60, com a defensa dels Estats Units d'Amèrica. No està centralitzada i està en una fase de gran expansió. L'any 1971 hi havia 15 ordinadors d'universitats connectats a la xarxa Internet. El 1973 es connecten les primeres universitats estrangeres no nord-americanes. El 1983 queda desglossada en dues parts: l'Arpanet, comercial, i la Milnet, militar. El 1986 es crea la NSFnet (Fundació Nacional per a la Ciència), la qual constitueix una macroxarxa d'investigació. Aquesta deixa de funcionar l'any 1995 i passa als centres comercials. A Espanya, Telefónica és l'encarregada de

transportar el senyal. Actualment estem en la fase de la privatització de la Internet, la qual es considera d'interès públic. En setembre del 1995 hi havia connectats a la xarxa 6.642.000 ordinadors, amb 61.000 xarxes i 120.000 dominis, mentre que l'any 1969 eren tan sols 4 els ordinadors connectats. El ritme de creixement és de més d'un 10 % mensual en mida i usuaris.

Internet és una mena de mapa del món. Porta informació d'imatges, de so, de pel·lícules, de manuals, etc., que són molt útils per als serveis. El primer i més bàsic és el correu electrònic, el qual serveix per enviar i rebre missatges semblant al correu postal. És més còmode que el telèfon i que el fax. Per fer-ne ús només cal tenir accés a un ordinador connectat a la xarxa i demanar una adreça electrònica al CPD de la persona a qui li envies el missatge (país, xarxa informàtica, ordinador on té la bústia, contrasenya, etc.). Normalment aquesta correspondència és menys formal que la tradicional, ja que tothom es tuteja. Cal dir que com a conseqüència de la mort de Francisco Tomás i Valiente el correu electrònic es va bloquejar per la quantitat d'escrius de condol que circulaven per la xarxa i que les pàgines d'informació que ETA tenia en Internet han quedat eliminades.

Les *News* és una mena de tauler d'anuncis. Funciona per grups temàtics i en tres dies pot arribar a qualsevol part del món. Hi ha temes variats, com microbiologia, programes de televisió, perversió sexual... Actualment hi ha 11.000 grups i temes diferents anunciats. De Macintosh en són 150 grups i de Web 16.

La Web és una aplicació que ha fet que les empreses, petites o grans, estiguin connectades a la xarxa. Des d'un hostal de 12 habitacions fins a una fàbrica.

El vicepresident dels Estats Units, Al Gore, és un gran defensor d'Internet. En la dècada de 1950 es va crear un gran programa federal de construcció de carreteres per motius de defensa i per poder moure tropes. Després es van adonar que va ser un gran motor per a l'economia, ja que les mercaderies viatjaven ràpidament. La por que tenen els americans és que no poden controlar tota la informació que hi ha a la xarxa. Els americans trauen les idees que s'aprofiten els països menys desenvolupats.

Les autopistes de la informació constitueixen un nou mercat on vendre i comprar coses per guanyar molts diners. En l'actualitat poca gent guanya diners a Internet. Les empreses que venen informació són les que podran guanyar diners en el futur.

Internet afecta tothom, ja que tots estem immersos en el món de la informàtica. A la generació actual, els pedagogs l'anomenen generació Nintendo per la gran facilitat que tenen en la utilització d'aquesta màquina o de qual-

sevol ordinador. A una persona major li resulta fins i tot pesat fer funcionar un vídeo en tan senzill com és. Les persones que ara tenim al voltant dels quaranta anys hem vist el primer televisor en casa. Ara els xiquets estan acostumats a veure el primer o segon ordinador de la família. A poc a poc, la informàtica entra a formar part de la nostra vida quotidiana sense adonar-nos-en. Què faríem sense llum, sense cotxes, sense fotocopiadores, sense telèfon?

Les entitats bancàries, la universitat, el sector serveis... són els que més informació utilitzen i, per tant, els que més poden beneficiar-se. Qualsevol tesi doctoral connectada a Internet pot conèixer-se en poc de temps i fer-se una còpia. En economia es poden fer operacions bancàries, veure el desenvolupament de la borsa, etc.

Les revistes científiques, excepte unes poques de gran solvència, estan advocades al fracàs, ja que és tanta la informació que existeix en la xarxa que en un moment determinat pots tenir-la al teu abast. A més, el professor cobra per cada article i la revista sol ser cara.

Connectar-se a Internet és ben fàcil, ja que sols necessitem un mòdem que costa al voltant de les 15.000 pessetes, el qual es connecta entre l'ordinador i el telèfon, i amb el programa que du incorporat es connecta amb el centre que ens deixa entrar a Internet. Un particular sols podrà obtenir rendiment en connectar-se a la xarxa si els seus col·legues també estan connectats.

Després del professor i de les biblioteques, Internet és la tercera font d'informació que pot tenir un estudiant universitari avui en dia. Els estudiants no poden accedir a la xarxa, ja que la col·lapsarien perquè en són molts. Tanmateix, «l'haurien de poder fer servir i pot ser que arribe el dia en què tots els estudiants puguen utilitzar-la». Ara ja es poden llegir alguns periòdics per mitjà d'Internet i fins i tot es pot arribar a fer un periòdic a la mida.

El futur d'Internet és immens. La gent no para d'inventar-se coses. Internet inventa una manera peculiar de fer negoci, però a la xarxa també hi ha moltes coses que són debades. No et cobren el programa, et cobren quan en aquest programa portes informació que valga diners. Així, Bill Gates regala el programari com a conseqüència de la competència: «jo venc servidors si vull que tu em compres un servidor; jo t'he de garantir que hi ha moltes persones en el món interessades que puguen connectar-se; jo regale els programes i a tu et cobre el servidor (que el comercial costa 2.000.000 de dòlars).

Per què un pedagog es va posar en aquest món tan complicat? «No és tan complicat com pareix a simple vista», diu. «En principi per entreteniment,

amb un company, Toni Bellver. Tots dos passen moltes hores junts davant l'ordinador». Va tenir l'oportunitat de canviar d'assignatura, ja que el Col·legi Universitari es reciclava i ara ensenya Noves Tecnologies Aplicades a l'Educació. Després van crear els mapes de tots els servidors connectats a la xarxa d'Espanya. Actualment en són 900 i l'última setmana van rebre 200.000 telefonades al servidor.

Gràcies a la xarxa, un grup de gent pot parlar i escriure's entre ells al mateix temps de distints temes, tant genèrics com particulars. Fins i tot es podrien veure si aquesta imatge no ocupara massa espai. Tot això es pot fer en sintonitzar un cert canal.

El teletreball podrà ser interessant quan l'empresa guanye diners si el treballador està a casa treballant des d'un ordinador. La comptabilitat de les empreses és un dels oficis que han desaparegut. «Serà difícil substituir la rematada final en el tracte d'un negoci; en educació, fer escola en directe;... A més a més, l'escola és poc inclinada a aquests avanços. Caldria parlar d'Info-rics (tenen accés a les noves tecnologies) i d'Info-pobres (no en tenen)».

Almassora, febrer de 1996

Arturo Tuzón i Gil

PRESENTA la tertúlia Pepe Beltrán, redactor en cap d'esports de *Levante-EMV Castelló*. També estaven al costat dos exjugadors del València: Pesudo i Sócrates. Arturo Tuzón va ser president del València CF des de 1986 fins a 1993. Agafà el València amb 2.000 milions de pessetes en deutes i va finalitzar el seu govern amb més de 300 milions de superàvit. Va multiplicar el pressupost i de 600 milions de pessetes que tenia al començament va acabar en 3.600 milions. De 16.000 socis va passar a 30.000 l'any 1993, quan va dimitir. Arturo va sanejar el Club. Tan sols restava el 50 % de la fitxa de Mitjàtovich, que s'havia de pagar en quatre anys sense interessos (vora 180 milions de pessetes).

Durant el govern d'Arturo va arribar la Llei de societat anònima esportiva (LSAD). En aquest sentit, el València va ser un club modèlic a Espanya. Ell va marcar les pautes per a la transformació del Club en societat anònima

Pesudo, Beltrán, Tuzón, Sócrates

i va aconseguir que foren distribuïts al màxim els 700 milions de pessetes de capital social. Es va intentar repartir entre tots els accionistes per tal que el club, a partir d'aquest moment, continuara sent de tots, de tota la massa social del València i no fóra propietat d'unes poques persones.

La Llei ha resultat ser un autèntic fracàs. L'esperit de la SAD és bo, però el que no és tan bo és la seua aplicació. La intenció de la Llei és depurar el futbol des de dins perquè els deutes s'estaven acumulant en el futbol espanyol, i el que en principi havia de ser una depuració, al final ha sigut una prolongació de l'angoixa. Els grans segueixen sent grans i els xicotets segueixen igualment arruïnats, sense creure's una llei que s'ha creat per a bé, però que fins ara no ha servit de gran cosa.

A més a més, la Llei ja ha creat un precedent amb els clubs del Sevilla i del Màlaga, en formar-se la lliga de 22 equips, la qual cosa és una barbaritat. Els jugadors no tenen temps de descansar. Cal dir que la final de la Copa la jugaran a Saragossa un dimecres (concretament el dia 10 d'abril), en perjudici de l'afició. Esperem que aquesta s'aplique quan els dèficits arriben a un 50 % del capital social. Per què no s'han aplicat les ampliacions que exigeix la Llei? Per què no s'ha aplicat la suspensió o la fallida que obligaria a la dissolució? Són dos temes interessants.

El repartiment de les accions és molt difícil. De les 90.012 accions, algunes les va vendre ell mateix a persones que ni els agradava el futbol ni pensaven assistir als partits. Simplement les adquirien per ajudar el Club. Actualment, el patrimoni del Club està entre els 15.000 i els 20.000 milions de pessetes. Qualsevol persona o empresa que pose 350 milions de pessetes, s'apodera del patrimoni i no hi ha cap llei que pugava evitar-ho.

El tema econòmic en el futbol interessa a poca gent. Els aficionats sols pensen a tenir bons jugadors, però no pensen d'on han d'eixir els diners. El València va quedar campió d'Europa, de la recopa i també va baixar a segona divisió pels assumptes econòmics. Pensa que «avui en dia no ocorreria, ja que existeixen persones i empreses interessades en el tema».

Com altres persones, Arturo està en contra de l'ampliació de capital. El que es pretén és que obtinga fins a 9 qualsevol persona, siguen o no accionistes, i una vegada s'haja subscrit això, no continuar amb una segona ronda en la qual se'n permeten fins a 25, ja que després quedarien lliures i així estaria el perill.

Arturo no cobrava res per ser president. És més, es pagava els viatges fins a l'arribada de la SAD. Fins i tot ha hagut de pagar de la seua butxaca el cost de l'aval (300.000 pessetes). Cal dir que la SAD permet (no obliga) el lliurament fins a l'1 % del pressupost del club. L'actual president cobra 34 milions de pessetes anuals i inverteix aquests diners en accions.

El Suret pregunta si un home honrat pot ser president del València i si es tornaria a presentar una altra vegada. Per descomptat, ens va dir, que hi ha bones persones que són presidents de clubs, però que ell no tornaria a ser. Actualment és assessor del Club i per al funcionament d'un club es necessita un bon tesorero. Ell tenia un catedràtic de dret financer. Els grans clubs els fans els grans secretaris. La diferència entre ser president i ser vicepresident és enorme pel que fa a la responsabilitat. El Suret pensa que no seria president perquè és massa bona persona.

Per a Sócrates és millor el jugador que es deixa la pell en cada partit que no els de gran renom que fan un bon partit de tant en tant. Si fóra entrenador molts jugadors del València B (abans Mestalla) serien jugadors del València, ja que representa un estalvi molt fort per a l'economia del Club i alguns són bons jugadors. Caldria valencianitzar el València amb els jugadors, directius i equip tècnic.

El València no es comporta massa bé en els exjugadors. Sócrates va al Barcelona o al Madrid, ensenya el carnet i va a tribuna, mentre que ací el posen a general. El mateix li passa a Pesudo, que encara que no tinga passe del València, sí que té carnet internacional.

A punt estigueren de fitxar Romario. L'assumpte econòmic i el fet de ser una persona conflictiva primaren per no signar el contracte. A l'hora de fer la fitxa d'un jugador cal tenir en compte la seua conducta, ja que pot intervenir en la bona marxa i harmonia de la resta dels jugadors. Penev és bon futbolista, però és conflictiu; és una persona molt cuidada, perseguit per les xiques, i no és fàcil assimilar molts diners en poc de temps. Kempes mai hauria d'haver abandonat el Club per tot el que ha fet per ell.

Pesudo pensa que Arturo va tenir un error molt gran en no dimitir quan va pujar de segona a primera divisió. Si ho haguera fet, avui en dia el buscarien per ser president del València.

Podrà la LSAD crear una mena de NBA en el futbol, un superfutbol professional on sols tinguen cabuda els més poderosos? Per descomptat que els clubs que no tinguen certa capacitat econòmica no podran estar en aquesta Llei. La solució dels clubs serà desaparèixer com a tals, canviar de nom, i seran la resta de clubs els que es facen càrrec de les despeses.

Donen suport els àrbitres als grans clubs? Pensa que no. Els àrbitres són honrats i xiulen el que veuen. És difícil ser àrbitre. A vegades en la *moviola* cal veure més d'una vegada una jugada per delimitar el veredictes adient. Es va parlar de si els àrbitres haurien de ser professionals i que si existeix màfia arbitral. Arturo pensa que no, però el que sí que fan és demanar a la federació que un determinat àrbitre, si és possible, no xiule un determinat partit. S'hauria de fer un sorteig d'àrbitres.

A vegades també hi ha presidents un poc «especials», com pot ser Paco Roig. L'altre dia hi hagueren diferències entre ell i Penev. A Madrid, uns joves li pegaren sols a ell, quan anava amb dos directius més. Caldria preguntar-se qui provoca a qui. Al president del València ja no li diuen Paco Roig sinó Paco Morat, és l'acudit que circula. Si s'és líder de la lliga potser, entre altres coses, pel mutisme del president.

L'entrenador és la persona encarregada de formar l'equip i si aquest es compenetra amb els jugadors l'equip funciona meravellosament. Per tant, el cessament de l'entrenador sols s'hauria de produir quan hi hagués enfrontament amb els jugadors. Cal dir que en la lliga actual ja són 9 els entrenadors que han sigut cessats.

El moderador agraeix al públic, en general i als esportistes Pesudo i Sócrates, en particular, l'assistència i la participació a la tertúlia.

Va finalitzar amb una frase d'Enrique Jardiel Poncela «El Quixot és una meravellosa obra de la qual tots parlen, però que molt pocs han llegit» que traslladada al futbol quedaria «El futbol és un meravellós esport del qual tots parlen, però molt pocs entenen».

Almassora, març de 1996

Alicia Gil i Purificación Escribano

PURIFICACIÓN ESCRIBANO és professora de Química Inorgànica a la Universitat Jaume I. Porta ja una llarga trajectòria en el compromís amb les dones. És una de les fundadores del *Seminari d'investigació feminista* de la Universitat Jaume I i membre del comitè de redacció de la revista que edita aquest seminari, *Asparkia*. També és directora del Projecte NOW de la Universitat Jaume I. Fou directora del Col·legi Universitari de Castelló (CUC) i vicerectora d'Investigació. Actualment, treballa en el camp dels materials amb aplicacions tecnològiques. Té diversos d'articles publicats en revistes científiques, nacionals i internacionals, la majoria en el camp dels materials.

Alicia Gil és filòsofa i també una de les fundadores del *Seminari d'investigació feminista*. És membre del *Seminari d'estudis filosòfics per a la pau i la resolució dels conflictes*, on és la responsable de pau i gènere. Col·labora amb el diari *Mediterráneo* en articles d'opinió. També té publicacions relacionades amb el feminisme. Investiga sobre la violència del gènere. És coordinadora del Projecte NOW de la Universitat Jaume I.

Comença a parlar Alicia del moviment feminista, el qual és un posicionament davant la vida. Determina una nova visió del món. Es naix sent dona, però ser feminista es construeix.

Ja en la Bíblia es parla del paper de la dona. En la primera versió, Déu va crear a l'home a la seua imatge i semblança; va crear a l'home femella i a l'home mascle. En la segona versió, Déu va crear a l'home i després li va arrancar la costella per crear la dona. Déu va castigar tota la humanitat per culpa del pecat comès per la dona en menjar del fruit prohibit. Eva apareix com una generadora de tribus (Set, Abel, Caïn...), en la primera versió i com a perdició del món en la segona versió. La Bíblia no recull cap tribu de dona. Són poques les dones amb rellevància: Rut, Ester, Judit. També més endavant apareix Maria, la mare de Déu.

Si la dona és submissa, obedient, comprensiva... aleshores és bona, però si es dedica a la sexualitat és dolenta.

La conferenciant descriu breument el paper de la dona en el transcurs de l'edat mitjana, de la Il·lustració, de la revolució marxista... fins arribar al concili de Trent, on l'Església va determinar que també les dones tenen ànima.

La dona sempre ha treballat al camp, però en època de guerra són les dones les que han d'anar a treballar a la indústria, mentre que els homes van al front. Comença a trencar-se la desigualtat. S'adonen que quan es treballa fora de casa poden gaudir de certa disponibilitat econòmica. Poden comprar-se les seues coses, poden decidir i elegir els seus governants... Quan els homes vénen de la guerra, elles han de tornar a casa i ja no poden treballar públicament.

El paper primordial de la dona era portar humanitat al món, educar els fills, crear éssers humans. Les feministes estan disposades a compartir-ho amb els homes. Ser feminista no vol dir que les dones vulguen que els homes se'n vagen. El moviment feminista vol agafar novament els valors positius de la humanitat, com ara la solidaritat, la comprensió, etc. El que voldrien és que l'home no fóra tan agressiu, tan autoritari i sí que fóra més «efeminat». L'ésser humà no té sexe. Són els homes i les dones.

La Reial Acadèmia de la Llengua Espanyola està constituïda per homes. El llenguatge és sexista i si en una reunió són més les dones que els homes encara se sent la frase «bon dia senyors».

Purificació es dedica a l'ensenyament universitari on els grups són majoritàriament de dones. En ciència i tecnologia predominen els homes i culpa, principalment, els pares i les mares. Des de xicotets se'ls ensenyen jocs sexistes. Els xics són educats en el món dur, fort, se'ls ensenya a construir, etc. Les xiques, en canvi, són educades en el món afectiu, se'ls ensenya a fer menjars i a cuidar de les nines.

En parlar de la intel·ligència és normal afirmar que un xic que destaca en matemàtiques és llest, mentre que la xica és treballadora. Un xic que no és intel·ligent és un xic gandul, mentre que la xica és desmaniyotada. Cal dir que tots dos tenen la mateixa capacitat, encara que la resposta siga diferent, ja que les dones tenen més por al fracàs. Les xiques es retrauen a l'hora de cursar una carrera científica, i són poques les dones que han obtingut el Nobel de física o química. Cal que ens adonem que la ciència és cultura i la cultura és ciència, i també que les dones no han de fugir dels temes científics. El món de la ceràmica no vol contractar dones, encara que tinguen un bon expedient de carrera (quan ens comenta tot això s'endevina en ella una cara de tristesa i, a la vegada, de ràbia continguda). La dona ha estat sempre discriminada en la societat, i més encara en el món científic. Per exemple, Marie Curie du el cognom de l'home; en època de Voltaire no hi havia dones inventores; Lisa Meiner, professora de la Universitat de Berlín, després de dirigir tesis doctorals, descobrir el bari i la fissió nuclear, no va ser reconeguda científicament; els treballs de Lavoisier foren obra de la seua

muller, ja que ella sabia dibuixar i parlava l'anglès per poder comunicar-se amb altres científics.

Des de l'ensenyament primari, als homes se'ls empeny al món científic i a les dones al de les lletres. Hi ha molt poques dones que accedisquen a llocs de responsabilitat. Per exemple, en les universitats de l'Estat espanyol no hi ha cap dona que ocupe el lloc de rectora ni que siga membre del Consell d'Universitats, i al món de la indústria ceràmica cap dona ocupa la direcció de l'empresa.

La història reflecteix la discriminació de la dona, però, tanmateix, des de 20 o 25 anys enrere, les coses han canviat molt. En la Conferència de Pequín es va afirmar que els drets humans inclouen també els drets de les dones. Les persones negres tenen problemes de racisme per ser negres, però, a més, les dones negres pateixen una doble discriminació, d'una banda, pel color de la seua pell, i, de l'altra, pel simple fet de ser dones. Passa el mateix amb els drogoaddictes, els gitanos, els alcohòlics, etc. A Suècia encara impera la llei sàlica, la qual exclou del tron les dones de les famílies reials i els seus descendents.

Potser l'embaràs frena els empresaris a contractar les dones, però cal dir que són més les baixes dels homes per la grip que no d'embaràs. Les xiques aproven més en les oposicions, però els xics assoleixen càrrecs de més responsabilitat. Els treballs pitjor remunerats se'ls emporten les dones, i després del treball han de portar la casa (tenir cura dels nens, rentar la roba, cuinar, planxar, netejar, etc.). Si s'hagueren de pagar les hores de treball invertides per les dones en aquests treballs, no hi hauria prou diners en el país per pagar-ho.

El Projecte NOW (noves oportunitats per a les dones) és un projecte finançat per la Comunitat Europea amb 35 milions de pessetes, l'objectiu del qual és la creació de llocs de treball per a les dones després de formar-se. Han signat un conveni de dos anys i tenen previst fer un màster de 500 hores.

Almassora, abril de 1996

José Sancho i Comins

JOSÉ SANCHO naix a Almassora. És doctor de l'Institut de Geografia Aplicada en el CSIC i catedràtic d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat d'Alcalà d'Henares. Professor extraordinari de la Universitat de Navarra. Ha publicat articles en revistes nacionals i internacionals. Entre altres llibres destacarem: *Castellón desde el espacio*, *Itinerarios por el valle del Mijares*, *Atlas de la provincia de Castellón*, *Atlas nacional de España*, *Iberoamérica desde el espacio*.

El conferenciant desglossa la xarrada en tres parts ben diferenciades: noves tecnologies, anàlisi geogràfica i teledetecció.

S'utilitzen noves tecnologies en medicina, física, geografia, oceanografia, biologia, agricultura... És una ferramenta comuna que cadascú utilitza a la seua manera per trobar l'objectiu particular, però ens hem d'adonar que cal dominar la tècnica, no que la tècnica ens domine.

Santiago Ballester (presentador) i José Sancho (conferenciant)

L'anàlisi geogràfica utilitza aquestes noves tècniques per conèixer un territori (un espai, una ciutat, la vall del Millars, la Plana...).

La teledetecció, percepció remota o anàlisi d'imatges, és una paraula de denominació francesa. És la capacitat d'obtenir informació d'un objecte sense estar-hi en contacte. Va ser l'any 1859 quan apareixen les primeres fotografies aèries realitzades des d'un globus.

Els problemes estratègics aparellats a les confrontacions mundials són els principals causants del gran desenvolupament d'aquestes tècniques. El 1950, la cobertura es fa sistemàtica i és l'any 1956 quan els americans realitzen un vol a Espanya per estudiar la dinàmica del paisatge.

Les aplicacions d'aquestes tècniques són moltes. Es poden construir mapes temàtics i mapes d'escala, prevenir incendis, estudiar l'estat de la vegetació, etc.

L'any 1960 comença una nova era amb possibilitat d'obtenir imatges per mitjà de satèl·lits del tipus Gèminis, Apol·lo... Els Llançat I, II, III ixen l'any 1970, amb una resolució de 79 m²; Llançat IV i V al 1980, amb una resolució de 30 m²; Espot, amb una resolució de 20 m²; també en llancen els japonesos l'any 1986. Actualment és tanta la informació que no es guarda tot el que es genera. Cal dir que tots aquests satèl·lits són civils, no meteorològics ni militars, dedicats a l'observació de la Terra.

Alguns satèl·lits són d'altitud i estan fixos o parats en algun lloc de l'espai. Altres són circumpolars i cada cert temps passen per la mateixa òrbita. Uns altres són el·ligocèntrics o equatorials. Alguns són capaços de detectar i prevenir incendis. Són els que estan observant de manera permanent la biomassa forestal.

Els satèl·lits reben informació per mitjà d'un sensor que capta les radiacions terrestres (emitància) i les reflexions dels raigs de l'astre Sol en impactar en aquests objectes (reflectància), per transmetre-les posteriorment a la Terra.

Cada objecte emet una certa quantitat d'energia, la qual depèn de l'estat en què es trobe en aqueix moment; per això direm que cada objecte té una signatura espectral ben definida i diferenciada. Aquesta reflectivitat és important ja que podem fer un diagnòstic del biòtop que s'estudia. Per exemple un camp de tarongers amb la malaltia de la tristesa no emet la mateixa energia que quan el camp es troba en perfectes condicions.

El Meteosat és un satèl·lit meteorològic que està fix a una altura de 36.000 km. Envia imatges del centre d'Europa i d'Àfrica. El Goes, amb resolució de 4,5 m², envia imatges cada 30 minuts. El Noa, que és circumpolar, envia 2 imatges diàries de la vegetació, amb una resolució d'1 km². El Nimbus, amb una resolució de 800 m², utilitza color natural, però no és tan important. L'Espot és francès i dona informació a la carta, és a dir, la que ens interessa.

Ha treballat en un projecte europeu, a partir de les imatges espacials d'Espanya i la resta d'Europa des de 1989 fins a 1991, per confeccionar mapes a escala, els quals cal revisar periòdicament pels continus canvis que experimenta la geografia. També ha treballat en el projecte Marx, de la Comunitat Europea, sobre avaluació de la producció i control de l'estat del terreny.

El conferenciant aprofita la seua experiència docent i investigadora per donar tres exemples aclaridors utilitzant diapositives. En el primer es basa en el satèl·lit Llançat II i V, on es poden veure Sucaina, Cortes d'Arenós, Castelló... i ressalta, de diferent color, la part edificada de la part sense vegetació, així com les vies de comunicació. Hem pogut comparar imatges del Pinar dels anys 1956 i 1986, on desapareix l'arròs.

En el segon utilitza l'Atlas Nacional de Espanya i ens mostra una imatge obliqua, una de satèl·lit i 3 mapes diferents (de situació, geogràfic i temàtic). L'últim exemple és del llibre d'Iberoamèrica, en el qual, i des d'un criteri itinerant, mostra imatges en directe, amb mapes de situació i de la interpretació d'aquestes. Comença als Pirineus, i passa per Cartagena de Indias, Perú, Xile, Barcelona, Equador, Managua, Costa Rica, Lima, Mèxic, La Paz, Montevideo, Amazonas, Orinoco, fins arribar a la Pampa Argentina.

Davant la pregunta formulada per un contertulià sobre l'estat de desforestació, desertització o el possible canvi climàtic que patim des de 1956 ens va contestar que «no és tan greu com algunes persones volen inculcar-nos. De sequeres, n'hi ha hagut secularment. Això que deien que un esquiol podia travessar la península de branca en branca sense posar les pates en terra és fals. Sempre hi ha hagut diferència entre l'Espanya seca i la humida a causa de la serralada Cantàbrica. Caldria analitzar a fons aquest possible canvi climàtic».

L'estudi de potencialitat tracta d'ordenar el territori per a la millora del cultiu, però pensa que «no cal ser tan rígid en la postura i deixar iniciativa per tal que la gent faça el que crega convenient. No es pot parcel·lar el terreny de tal manera que a una zona es plante taronger i a una altra cereal». La Comunitat Europea controla tots els cultius que estan subvencionats, com ara els cereals, la garrofa o les oliveres. A Brussel·les tots els llauradors van units a defensar els seus interessos.

L'ensenyament de la geografia ha de ser més actiu. Els estudiants gaudeixen el dia que ixen al camp. Quan ell i Lluís passaven dies sencers parlant amb els masovers, a l'hora de confeccionar el llibre, és quan es divertien i aprenien moltes coses. De tot el seu treball en equip, el que li interessa personalment és l'aplicació docent que pugua tenir tota aquesta investigació a l'ensenyament en primària, en secundària i en l'ensenyament superior.

Almassora, abril de 1996

Carlos Domingo i Soler

CARLOS NAIX A Borriana i resideix a les Alqueries. És enginyer de camins per l'Escola de Camins de la Universitat Politècnica de València. Entre 1981 i 1984 és professor de la Universitat Politècnica de València en els departaments de Matemàtica Aplicada i Urbanisme i Ordenació del Territori. A partir de 1984 i fins l'any 1987 és l'enginyer de camins de la corporació administrativa de Gran València i de l'Ajuntament de València per a la redacció del Pla General d'Ordenació Urbana de València.

L'any 1987 és nomenat cap de l'oficina del Pla de la Generalitat Valenciana i redactor del I Pla de carreteres de la Comunitat Valenciana en el període 1988-95. Del 87 fins al 95, és cap de la divisió de carreteres de la Generalitat Valenciana. Executor del I Pla de carreteres, redactor del II Pla (1995/2002) i redactor de la Llei de carreteres 6/91 de la Generalitat. En 1996 el nomenen cap de secció de conservació-explotació de la xarxa de carreteres de la Generalitat a Castelló.

Ha publicat diversos articles sobre urbanisme i comunicacions en distintes revistes. És ponent en diversos cursos, conferències i congressos sobre urbanisme i transport.

El conferenciant utilitza una enquesta d'opinió per començar. El resultat sobre la intensitat en la problemàtica en les comunicacions de la Plana va ser 7 sobre una puntuació de 0 a 10 (0 cap problema, 10 molts problemes) i una puntuació 8 sobre si la liberalització del peatge de l'autopista resoldria totalment i definitivament els problemes de les nostres comunicacions. Tendència general a abaratir el peatge en l'autopista, tant a València com a Barcelona.

L'any 1983 l'Estat va transferir una part de les carreteres a la Generalitat. Dels 2.200 km de xarxa de carreteres de Castelló, el 50 % són de la Generalitat, mentre que l'Estat administra les nacionals i 120 km d'autopista dels 400 km que té en total la Comunitat. La Diputació gestiona 800 km. Una conseqüència de la gestió no unitària de la xarxa és que carreteres o variants menys urgents es realitzen abans que unes altres més urgents. Per exemple la variant d'Almassora que és menys urgent que el desviament de la nacional per Nules, s'està realitzant, mentre que la de Nules no.

L'any 1988 s'inicia el I Pla de carreteres de la Generalitat que va durar 6 anys i amb una inversió de 115.000 milions de pessetes. Castelló rep 14.000 milions que s'utilitzen en construir vies de gran capacitat i vies de nou traçat com ara la ronda sud de Castelló, la variant de Castelló, l'eix Borriol-Betxí, de gran impacte mediambiental, però també de gran èxit, ja que uneix dos poblacions industrials. Queden eixamplades les carreteres Castelló-Sant Mateu, La Pobla-Albocàsser, Betxí-la Vall d'Uixó-Fondenguilla, Borriana-Almassora, i milloren per mitjà de rotondes o variants les de Castelló, Vila-real, l'Alcora, La Pobla Tornesa, Les Coves de Vinromà, etc.

Almassora està envoltada de carreteres, però no està ben comunicada. No hi ha accés per aplegar a Almassora des de l'eix Betxí-Borriol. La carretera Almassora-Grau és molt perillosa per la seua altura i per no tenir voral. Caldria rehabilitar la carretera Grau-Almassora per la platja. Almassora, pel que fa a les carreteres, està poc retolada (el conferenciant pren nota de la queixa).

El II Pla de carreteres (1995-2002) té una longitud de 3.000 km dels quals 1.100 corresponen a Castelló, amb una inversió de 235.000 milions de pessetes, amb l'eslògan que cap ciutat de més de 20.000 habitants estiga a menys de 10 km d'una via de gran capacitat. En un mapa el conferenciant destaca les tres zones d'importància demogràfica, industrial i de serveis de Castelló com Vinaròs-Benicarló-Peníscola, Castelló-Borriana i La Vall. La Generalitat pensa construir vies de gran capacitat com ara Castelló-la Pobla, Nules-Borriana-Almassora, Castelló-Sant Joan de Moró, accés oest a Castelló (desviament a la Benadressa), Almenara-Nules (per la Vall) que en un futur serà la N-340, i Castelló-avinguda del Mar. Carreteres de nou traçat: Castelló-Benicàssim, biela Onda-l'Alcora/Betxí-Borriol, Castelló-ronda est, Vila-real-ronda sud-oest, la variant a Vilafamés, etc.

Tothom pensa que l'eix mediterrani és més important, fins i tot, que l'eix Madrid-València, per la qual cosa ha de tenir una bona comunicació entre les poblacions. El trànsit és el que d'alguna manera regula l'activitat econòmica. A Castelló, la Plana és rica, mentre que l'interior és més desert. A València, l'activitat està en la mateixa capital. Alacant és un model a seguir, ja que l'activitat econòmica es concentra en ciutats importants com Alcoi, Oriola, la Vila Joiosa, Benidorm, Dénia, Alacant, Elx, etc.

L'Estat planifica les infraestructures per a 15 anys. Pel que fa a carreteres i per al període 1993-2007 destaca la nova autovia la Jonquera-Barcelona-València, l'autovia Sagunt-Terol, el condicionament Vinaròs-Morella-Alcanyís, i la xarxa viària en medi urbà a Castelló (que no diu en què consisteix).

No sempre es compleixen els terminis de finalització prevists pel Ministeri d'Obres Públiques, com és el cas de l'autovia Madrid-València, amb problemes en les Horces del Cabriel, de l'autovia Sagunt-Sogorb, de la variant de Castelló corresponent al tram entre Matutano i carrosseries Gozalbo (pont del Millars) i, finalment, de la nacional 332 entre la Jana-Morella-Alcanyís.

Dins de les propostes estratègiques a l'àrea urbana de Castelló, cal esmentar l'eix viari d'alta capacitat amb rotondes, el qual aniria des d'Almenara fins a la Pobla; la carretera d'Almassora-Castelló; el distribuïdor sud de Castelló entre Nules i Castelló; la prolongació de la variant de Castelló cap a Vila-real; les millores de seguretat vial entre Castelló-l'Alcora i Onda-Vila-real; ronda est de Castelló, pròxima al Caminàs; conservació de la xarxa local, etc.

Del carril bici s'ha parlat extensament. Cal parlar del ciclista de diumenge, que «vol canya», ja que ix a la carretera a fer molts quilòmetres i mai agafa el carril bici; del ciclista llaurador, el qual va al camp, i del ciclista de família, que vol passejar tranquil·lament. Però no és possible fer un carril bici que agrade a tothom. El carril bici de la carretera d'Almassora-Castelló és uns dels pioners, encara que es pot considerar incomplet perquè en arribar a Castelló no continua i, a més a més, les rotondes el perjudiquen. El carril bici de la carretera de Castelló al Grau és bo, encara que està desapareixent a causa dels accessos a les naus industrials. Alguns contertulians argumenten que un bon carril bici seria si se construïa en el camí de la Sénia del Pi, ja que seria més segur i la carretera no és d'alta capacitat.

L'autopista és una obra de gran infraestructura. L'any 1970 semblava ser una obra innecessària i controvertida, però ha sigut molt important per a la Comunitat Valenciana i ens ha aportat molts beneficis econòmics i socials. Potser, avui s'haguera vist l'impacte mediambiental que abans no es tenia en compte. Hi ha pocs accessos i moltes poblacions han tingut problemes. A més, hi ha una mala distribució del trànsit, ja que en l'autopista cabrien 40.000 vehicles i en passen 15.000, mentre que en la nacional en cabrien 12.000 i en passen 21.000. Per l'autopista circulen 3.000 camions i per la nacional 6.000. El número elevat d'accidents en la nacional fa que l'autopista siga més segura. Existeix una gran dificultat a l'hora de rebaixar el peatge per la qüestió del contracte. Aquest finalitza l'any 2006 i una rebaixa del 5 % per als cotxes i del 30 % per als camions és insuficient perquè el contracte es prorrogue fins l'any 2021. Caldria rebaixar els peatges un 50 % a curt termini.

Hi ha hagut sempre dificultats a l'hora d'executar actuacions que puguen fer minvar el trànsit a l'autopista. Si la xarxa nacional està en mal ús o col·lapsada, la gent circularà més per l'autopista. És per això que el col·lectiu de l'autopista no volia que es construïra la variant de Castelló ni l'eix Betxí-Borriol. També hi ha el problema de l'equitat fiscal i que uns paguen (els valencians) i uns altres no paguen (la resta nacional). Tant si s'allibera o no el peatge, el col·lapse del corredor per a l'any 2006 és evident, ja que el trànsit creix un 5 %. Una solució és donar-li més capacitat al corredor amb un tercer carril a l'A-7, fer una nova autovia paral·lela a la N-340, o fer dos autovies (Almenara-Nules, Nules-Castelló), una manera de circumval·lar la Plana pels dos costats, o implantar un sistema de transport públic metropolità (ressuscitar la Panderola), com s'ha fet a València amb un tramvia actualitzat.

Almassora, maig de 1996

José Ramón Insa i Agustina

JOSÉ RAMÓN és llicenciat en Filologia Anglesa, professor del departament de Didàctica de la Llengua i Literatura de la Universitat de València i professor de secundària. Ha realitzat un màster en Didàctica de Llengües Estrangeres. Ha exercit com a assessor tecnicopedagògic de la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana en el camp de les llengües estrangeres. Ha sigut director del programa de llengües estrangeres en primària de la Comunitat Valenciana. Durant tres anys ha impartit classes de Metodologia de la Llengua Anglesa a la Universitat Jaume I de Castelló. Ha publicat diversos llibres i articles sobre l'ensenyament de l'anglès a Espanya i els seus interessos se centren en el disseny curricular, el disseny del programa de valoració i en la dinàmica de grups aplicada a l'ensenyament-aprenentatge de llengües estrangeres.

En parlar sobre el tema, comenta que s'encreuen dues qüestions fonamentals. La primera és la qüestió tècnica o pedagògica i la segona la comercial, que de vegades prima sobre la pedagògica.

Per mitjà de la LOGSE comença a Espanya a desenvolupar-se els programes experimentals i iniciar-se en l'estudi de la llengua estrangera en primària. La nostra comunitat és bilingüe i en principi el xiquet reconeix dues llengües, fet molt important per a l'aprenentatge d'altres.

És important raonar si és bo o no que el xiquet reba l'ensenyament d'una llengua estrangera a l'edat de 8 anys. Cal dir que una llengua estrangera no es pot ensenyar, s'ha d'aprendre. L'edat és un factor clau per al seu millor aprenentatge ja que un xiquet no és que siga millor aprenent que un major, sinó que per si mateix ja és diferent a la persona major.

Dels avantatges i inconvenients de les persones adultes enfront dels xiquets parlarem tot seguit. Els adults tenen millor capacitat de memòria, diferents maneres d'estructurar la informació, major capacitat d'atenció, més estratègies per a aprendre. Han desenvolupat una millor capacitat d'estudi, tenen major motivació, millor ensenyament tradicional de vocabulari i gramàtica que els xiquets. Per contra, les criatures tenen un gran avantatge en no tenir una gran pressió temporal. A més a més tenen més creativitat. També tenen un gran avantatge en agafar l'accent de la llengua de tal forma que podrien passar com a nadius. Tot això ens porta a concloure que com

més xicotet puga iniciar-se en l'aprenentatge d'una llengua estrangera, millor, com també ocorre en qualsevol disciplina (música, esport...). La llengua caldrà practicar-la i no tan sols adquirir-ne coneixements teòrics.

Uns dels condicionants dels xiquets és que no poden comunicar-se amb una persona adulta, el que fa que aquesta fase bàsica de la comunicació per a aprendre la llengua no la puguen posar en pràctica. Uns altres condicionants els trobem en la disposició intel·lectual, ja que la llengua consta d'una part mecànica com puga ser la gramàtica (que resulta difícil per a les criatures) i una part de comunicació que utilitza la part mecànica per a comunicar-se. Per tot això, a l'hora de dissenyar els cursos cal tenir en compte aquests condicionants.

Per regla general els xiquets són extravertits i és un dels factors favorables per a aprendre la llengua ja que no tenen por al ridícul i se senten a gust en experimentar coses desconegudes.

Seria un fracàs considerar l'aprenentatge d'una llengua en un xiquet com un objecte d'estudi. A una criatura de 6 o 8 anys no li interessa aprendre la mecànica de la llengua. Caldrà començar per estudiar els elements socio-culturals de la llengua, caldrà crear una actitud positiva cap a la llengua i d'aquesta manera motivar-la. Cal dir que una vegada coneixem una llengua, serà més fàcil aprendre unes altres llengües, ja que s'ha adquirit la capacitat interna per a aprendre les regles.

Els professionals de l'ensenyament saben molt bé la importància de la motivació que cal infondre al xiquet perquè aprenga qualsevol disciplina. També saben que no tots els mètodes serveixen per als xiquets. Si la criatura no vol aprendre, al professor no podrà fer res. Qui ha d'aprendre és l'estudiant, encara que ho faça per mitjà de l'autoaprenentatge i caldrà subministrar-li els mitjans més adients per a cada edat. Tot això entrarà a formar part del programa que caldrà estudiar a fons perquè tinga bons resultats.

La generació actual no té cap problema en l'estudi dels idiomes ja que els mitjans de comunicació estan a l'abast de tothom (parabòlica, dual de televisió, vídeos...), i per a dominar la llengua cal practicar-la. També els intercanvis són més freqüents, però a l'hora d'enviar un adolescent a l'estranger no és massa bo que tinga moltes hores d'acadèmia i caldria dedicar més hores a la convivència, a activitats multidisciplinars (quasi són més preferibles les acampades que les famílies).

Un contertulià va explicar el cas d'un pare que sap anglès i que als seus fills sempre els parla en castellà i anglès. El resultat final serà que ells, de manera natural, sense cap esforç aprendran al mateix temps les dues llengües. És el cas ideal, però no tots els pares saben anglès.

Actualment l'anglès és la llengua internacional. És moda estudiar anglès, però també és una necessitat ja que és una llengua comercial, tecnològica i qualsevol article de cert interès científic el trobem als llibres escrit en anglès. Els americans han tingut més influència a l'hora que a Espanya s'estudie anglès, que no pas els anglosaxons. L'esperanto no ha prosperat ja que és una llengua que com a tal s'ha d'estudiar. El conferenciant pensa que la propera llengua que serà més parlada i escrita en tot el món serà l'espanyol, seguida del xinès.

La manera d'introduir l'anglès en els països d'Europa del sud és diferent a la dels països d'Europa del nord, on tenen gran domini d'anglès. Les pel·lícules emeses per televisió no estan traduïdes i el govern dona suport a l'estudi d'anglès. Portugal és una excepció en els països llatins. Aïllat d'Espanya, ha copiat els anglesos i la majoria de la població parla perfectament anglès. A més a més, ja porten molts anys en la política d'ensenyar l'idioma als xiquets i ha comportat que la majoria de la gent domine l'anglès.

El conferenciant va contar la seua experiència quan va anar per primera vegada a Anglaterra als 10 anys i en aquesta època l'anglès no era l'assignatura que més dominava, però a hores d'ara és llicenciat en filologia anglesa. El que vol dir és que eixir a l'estranger per a estudiar la llengua és molt important a l'hora de la pronúncia, de conèixer els seus costums i de motivació per a l'estudi.

També opina que els anglesos, sobretot els del sud, tenen els intercanvis com un negoci, mentre que els americans realitzen els intercanvis pel gust de rebre una família estrangera i compartir les seues vivències.

Almassora, maig de 1996

El reg d'Almassora, obres i documents històrics

Francesc Agut i Josep Sorribes

PRESENTA la tertúlia Juan Forcada i comenta que els conferencians parlaran de l'evolució dels regs d'Almassora. L'any passat va fer 100 anys de la construcció del primer assut per a poder regar. Els presidents Vicent Serra i Pasqual Gil demanaren als conferencians que editaren un llibre, que ara tenim al nostre abast. La construcció dels pantans donà seguretat al llaurador de les collites.

Alguns autors asseguren que el nostre sistema de reg és d'origen musulmà, encara que establert sobre un anterior de procedència romana. La història s'inspira en la reflexió, en la lògica i en el sentit comú. De l'estudi de les dades que figuren al nostre abast, en contra del que diuen els llibres i la tradició, s'imposen unes idees ben clares: en primer lloc, resulta que els musulmans no podien saber la refinada tècnica de la construcció de les sèquies, ja que a la seua terra no la van dur a terme. En segon lloc, des de menuts ens han parlat del castell d'Almanzor, de la caseta dels moros, de l'origen sarraí del síf de la Rambla i de les sèquies. Els musulmans valencians, segons han afirmat alguns autors, coneixien el síf 800 anys abans que la resta d'Europa, la qual cosa es demostrarà que és fals. En tercer lloc, si aquests arguments no es sostenen, consegüentment es pot comprovar que les sèquies són d'origen romà.

Aquest sistema de regadius tan important i tan ben fet no naix de la nit al matí. Implica la presència d'una societat fortament organitzada. De l'època romana és el projecte i la construcció del sistema de reg. De 2.500 anys enrere és l'explotació agrària i del riu Millars.

Què fa un llaurador almassorí al 1996 que ha *capolat* 20 arbres afectats per la tristesa i els ha substituït per plançons? Doncs regar l'hort a manta cada 4 o

Francesc Agut

Josep Sorribes

5 setmanes i cada 15 dies regar els plançons a poalades. Un llaurador de fa 2.500 anys faria el mateix. O és que sols pot haver horta i hortalisses on hi ha sèquies? No podien haver construït algun reguer a la vora del riu per a portar aigua als horts veïns? Un exemple el tenim en la sèquia preromana de Vinarragell. Pensem que també hi podria haver reg a l'Estret, a la Molineta i a Sant Antoni, on hi havia nuclis humans.

Alguns autors com ara Porcar, Flètxer, Alcàsser, Valls, Esteve, Sánchez Adell, Torradell, Arasa... ens parlen de l'existència de sèquies romanes a la nostra comarca. El 1958, Enric Beltran va trobar restes romanes a la vora del Millars. Al 1972, Josep Maria Doñate, va publicar un estudi sobre un *assut* i diferents trams de sèquies romanes ubicades a Vila-real.

L'any 1982, aprofitant els preparatius de la construcció del pantanet de santa Quitèria, deixaren el camp completament lliure i tingueren oportunitat d'estudiar, fotografiar i agafar materials de la pedrera esquerra del Millars que publicarien posteriorment.

A cosa d'un quilòmetre aigües amunt del pont de santa Quitèria, coincidint amb la localització de l'assut que recaptava aigua per al molí Montserrat, començava una sèquia que arribava fins a la confluència del riu i de la rambla. Això fa que s'estudie l'altura màxima de la paret del pantanet (cota 40).

El 26 de juny de 1849, hi ha un memorial on Felip Montserrat, antic amo del Molí, demana la propietat de la pedrera per a poder arreglar les instal·lacions, la qual li va ser denegada, ja que s'arriscaven que es fera amo de mig riu. Precisament hi ha unes mines on s'agafava l'aigua per a la partida de Fadrell. Les instal·lacions són importants per la quantitat d'aigua per a regar una gran extensió de terreny (sèquia de grans dimensions). Es podria regar quasi tota l'horta antiga.

Doñate creu que són les més antigues de la nostra comarca, llevat les de Vinarragell (preromanes). De la constatació d'aquestes sèquies, s'ha vist que és evident que són construccions romanes. A més a més, la tècnica emprada en la seua construcció és la mateixa que la utilitzada a Vila-real (típicament romana). El pont de santa Quitèria fou construït l'any 1275. A la part de Vila-real hi ha un arc en punta (gòtic) exclusivament per a deixar passar la sèquia, cosa que vol dir que aquestes, en temps de la Reconquesta ja estaven en funcionament. A la part d'Almassora, el primer arc del pont s'assenjava totalment damunt la cantera. No hi ha pilar, amb la qual cosa no deixa possibilitat de solució per a passar cap canal. Això vol dir que en el temps de la construcció del pont, aquesta sèquia no estava en ús ni, probablement, tampoc ho estigué en tota l'època sarraïna. Contribuïren els moros a expan-

dir els regs almassorins? Ben segur que sí, però no s'han trobat dades arqueològiques que avalen els fets.

Entre les grans obres hidràuliques cal mencionar: l'assut del 1519 (Caseta dels Moros-Clot del Soldat), l'assut del 1549 (antic gual del Millars, prop de la confluència amb la rambla), la Bóta o Sifó de la Rambla i l'assut del 1618, la Casa de les Reixes, les Boqueres i la sèquia de Castelló (1798), un projecte que no es va dur a terme com ara l'assut del 1866 (roca dels Foguers), proposta d'A. Barrachina del 1876 per a la construcció d'uns pilars del pont de santa Quitèria, l'assut actual del 1895, embassaments de Mª Cristina (1913-25), Sitjar (1959), Arenós (1970-76), el Pantanet de santa Quitèria (1981-84), presa de regulació.

Paco ens parla dels drets històrics de l'aigua del Millars. El dia 20 de març de 1347, reunits en un convent de València els Síndics i Representants de Castelló, Almassora, Vila-real, i Borriana en presència de l'infant Pere d'Aragó, escoltaren la sentència sobre el repartiment de les aigües del Millars. Fou el final d'una llarga polèmica mantinguda entre Borriana, per una part, i les altres tres poblacions, per l'altra part, la qual començà poc després de la conquesta i durà quasi un segle.

En la distribució de les aigües del Millars no hi havia cap problema mentre els pobladors no foren molt nombrosos i tingueren aigua per a tots. En el moment que va faltar aigua, els Usos i Costums heretats dels moros eren insuficients. Així, Almassora agafava l'aigua per la sèquia Amalafa i Castelló per la Major. Però tan prompte com l'aigua fou insuficient perquè els regadius augmentaren, es va construir la sèquia Parra. Castelló no estava conforme que Almassora agafara aigua que li corresponia a Castelló, així que sorgiren diversos conflictes, que l'any 1275 es van solucionar en la mesura que Castelló li cedia a Almassora 3 mitges files d'aigua en temps d'abundància i 2 mitges files en temps de sequera. Castelló autoritzà a Almassora perquè agafara aigua de la sèquia per a omplir la bassa de la Llavandera, de construcció recent.

Les baralles per l'aigua duraren fins 30 anys després de la conquesta, tot i que Vila-real encara no havia estat fundada. La més perjudicada era Borriana, ja que els assuts de Castelló i Almassora estaven situats més per damunt i no deixaven arribar prou aigua al de Borriana. Jaume I, el Conqueridor, l'any 1266 li donà la concessió perquè poguera agafar tot el cabal del riu durant 6 dies i 6 nits una vegada al mes. També decretà el rei que cada vil·la poguera designar dos Bons Homes per a controlar l'actuació de Borriana.

Això va donar peu per a arribar a la partició de les aigües. La situació fou inaguantable l'any 1340, coincidint en l'època de major creixement de la

Plana i de la pitjor sequera del segle. El 1345, el governador de Morella dictà sentència a favor de Borriana i li va concedir el dret de tenir les 2/5 parts, d'aigua mentre que cadascuna de les altres tres vil·les sols tingueren 31 parts.

Les quatre viles acordaren designar dos *comissionats* per cada vila i resoldre el conflicte designant un àrbitre que, en aquest cas, fou l'infant Pere d'Aragó, setè fill del rei de la Corona d'Aragó, Jaume II i Blanca de Nàpols, germà del rei Alfons el Magnànim i oncle del rei Pere «el Cerimoniós».

El 20 de març de l'any 1346 de l'Encarnació, corresponent a l'any 1347 de la nostra cronologia, es pronuncià la sentència (l'any 1997 se'n commemorarà el 650 aniversari). La introducció de la sentència és en llatí, els fets en valencià o català i les accions protocol·làries finals apareixen de nou en llatí.

No es coneix l'existència de cap original de la sentència. El document més antic conegut és una còpia que es troba a l'Arxiu de Castelló. No és fidedigna ja que no està avalada per la signatura del notari. Va ser feta pel Consell de Castelló l'any 1414.

Dels 3.000 jornals (35 fanecades cada jornal) d'extensió agrària en reg, 725 corresponen a Castelló, 625 a Almassora, 950 a Borriana i 700 a Vila-real. En multiplicar per 0,02 ja que calia dividir l'aigua del riu en 60 files obtenim que a Castelló li corresponen 14,5 files d'aigua, a Almassora 12,5, a Borriana 19 i a Vila-real 14. Si el cabal del riu fóra tan escàs que no aplegara a entrar una fila d'aigua a la sèquia d'Almassora, cada vil·la podrà tenir la totalitat de l'aigua durant un nombre d'hores igual al doble de files assignades. És a dir, que a Castelló li correspondrien 29 h, a Almassora 25 h, a Borriana 38 h i a Vila-real 28 h.

En la sentència estaven escrit els tràmits per a fer la partició: cada vila podria demanar-la i caldria enviar un partidor en el termini d'un dia. Si algú no hi acudia, els altres podrien fer-la en la seua absència. Els jutges partidors de l'aigua deurien ser càrrecs importants, ja que juraven el seu nomenament a l'església d'Almassora, davant l'altar major. Seguidament els *medidors* es traslladaven als mesuradors de les sèquies de cada poble. En sumar el de totes les sèquies, obtenien el cabal del riu en aquest moment i repartien l'aigua segons la sentència arbitral.

Cal dir que el tipus de *resolució* de la sentència arbitral no és una sentència pròpiament dita, ja que no està dictada per un jutge adscrit a l'organigrama de la justícia del Regne de València. És una sentència *Cum Laude*. Tampoc no es tracta d'una *concessió d'aigües*. La sentència arbitral fou senzi·l·lament una decisió d'una persona important (l'Infant) per a mediar sobre un conflicte. Si els pobles riberencs de l'Alt i Mig Millars hagueren pres tota

l'aigua, les nostres viles no podrien reclamar cap dret basant-se en la sentència arbitral, sinó que haurien d'invocar altres drets anteriors a la sentència. Els drets de la Plana pel que fa l'aigua es fonamenten en l'ús continuat des de molts segles, tal vegada mil·lennis. Aquest és el privilegi de les nostres terres.

El compromís adquirit per totes les viles de no recórrer ni impugnar la sentència, reforçada en la imposició als infractors de 1.000 marcs de plata, fou que la sentència seguís vigent actualment després d'una xicoteta redistribució que afecta sols a les vil·les de Castelló i Almassora. Actualment, Castelló rep 17,2 files (14,5+4 de Vilaroja-1,3 d'Almalafa). Almassora rep 9,8 files (12,5+1,3-4).

Sempre hi ha hagut conflictes després de la sentència ocasionats per la precarietat en els mitjans per a fer la partició, ja que les sèquies eren de terra i els mesuradors sofrien variacions. Intentaren resoldre el problema utilitzant els partidors automàtics però resultaven massa cars. Aprovaren uns mesuradors per a cada sèquia, d'amplària proporcional a la seua dotació d'aigua anomenats *banòmetres*.

La construcció dels pantans regula l'aigua del riu i manté una reserva embassada. El Sitjar augmenta l'aigua embassada i per a les viles com Onda i Betxí se signà un Conveni de Bases per a la Ordenació de les Aigües del Millars (1970), pel qual agafen aigua per a regar les noves terres. Amb aquest conveni es trencà l'exclusivitat de les terres de reg tradicional (125.000 fanecades) per a passar a regar-ne 250.000 més.

En temps d'abundància es reserven fins a 30 milions de metres cúbics anomenats *la llibreta d'estalvis* la qual es reparteix proporcionalment entre les quatre viles de reg tradicional. De l'aigua embassada que excedisca dels 30 milions, podran regar les marjaleries i escorrenties de Castelló, Borriana i Nules, els nous regadius d'Onda, Betxí, Vilareal, Nules i Vilavella, les nostres partides del Boverot i la Foia i les terres que reguen el nou pantà de Maria Cristina.

Quan la Confederació estima que es tracta d'un any de sequera, la reserva queda a disposició de la Confederació per a repartir-la segons el seu criteri, sempre que no hi haja acord entre les comunitats de regants. D'aquest acord, és fonamental la figura la Junta d'Aigües de la Plana, fundada a finals del segle passat, la qual salvaguarda el compliment de la sentència arbitral i vigila que ningú dels pobles de més damunt del riu faça noves captacions d'aigua.

Almassora, maig de 1996

Juan Ramón Domínguez i Llorens

JUAN RAMÓN naix a Almassora l'any 1942, és casat i té tres fills que han estudiat les carreres d'Òptica-Optometrista, Arquitectura i Econòmiques-Auditoria. Estudia el batxillerat al Col·legi dels salesians a Borriana i el Preu als escolapis de Castelló. Cursa la carrera d'aparellador d'obres a l'Escola Tècnica de la Universitat de Barcelona (1960-1964). El dia 1 d'octubre de 1964, s'incorporà com a aparellador municipal de l'Ajuntament d'Almassora, fins al 16 de desembre de 1985, que demana l'excedència voluntària fins a l'actualitat.

Ha treballat en la professió liberal, així com en distintes empreses promotores de València i de Madrid, fent apartaments a zones turístiques i habitatges a Castelló i a Alacant. Ha fet la gestió urbanística real a Almassora (Darremur, Pinar de Llàcer, Cedolesa i polígon del Millars), Alcossebre, Orpesa i Altea. Amb motiu d'aquestes gestions ha hagut de reciclar-se constantment en urbanisme i fer xarrades per als seus companys. En l'actualitat, a més d'exercir com a aparellador, desenvolupa nous projectes en ampliació de la Llei reguladora de l'activitat urbanística (LRAU) i és el president de la Caixa Rural Sant Josep d'Almassora.

La xarrada pretén explicar alguns conceptes urbanístics i exposar un cas pràctic sobre la manera de gestionar un solar.

La primera llei del sòl data de l'any 1956, amb repercussions a Almassora que va haver de fer un Pla general l'any 1960, ja que, si més no, podia fer-se un Pla parcial, el qual era necessari per poder tirar endavant el polígon del Millars. Al 1976 es modificà la llei, i es va introduir una

Juan Ramón Domínguez

figura nova que era l'aprofitament mitjà, per la qual l'ajuntament podia adquirir algun tipus de sòl o uns terrenys i vendre'ls per augmentar les arques de la hisenda municipal. El 1990 es modifica i augmenta fins arribar al 15 % l'aprofitament mitjà (abans era del 10 %). Al 1994 es crea la figura de l'urbanitzador, i es torna al 10 % de l'aprofitament mitjà, per tal d'abaratir el preu del sòl.

El sòl urbà és aquell on es poden desenvolupar unitats d'execució. És el tipus de sòl que és directament edificable. El sòl urbanitzable és el terreny que l'Ajuntament qualifica com a rústic en el Pla general, amb possibilitat de ser urbà. En la llei valenciana es contempen dues classes de sòl urbanitzable: el detallat, el qual es pot desenvolupar en el moment en què s'aprove el Pla general i l'estructural, el qual podria ser urbà, però a llarg termini. En sòl rústic no es pot edificar.

La LRAU contempla diversos plans, com és el Pla d'actuació territorial de finalitat urbanística, que mai s'ha desenvolupat i consistia en catalogar el sòl a nivell territorial; els plans generals destinats a desenvolupar la població durant 8 anys; els plans especials, per crear i prevenir sòl per a dotacions (bombers, esportius, de valor ecològic, arqueològic, etc.); els plans parcials, que serveixen per desenvolupar l'ordenació detallada en aquells sectors del sòl urbanitzable; els plans de reforma interior, (antigament PERI) compleixen les funcions dels plans parcials, però en sòl urbà; els estudis de detalls, serveixen per crear nous sòls dotacionals públics dins del sòl urbà, remodelar volums i aprovar xicotetes variacions de detall (xamfrans, altures, etc.).

El programa serveix per a desenvolupar les actuacions integrades en sòl urbanitzable i conté una identificació de l'àmbit de l'actuació, un avantprojecte d'urbanització i, si el sòl urbanitzable no està detallat, una proposta de pla parcial. També cal especificar la part juridicoeconòmica on s'expressi si el programa és directe (ajuntament) o indirecte (empresa), on caldrà especificar el nom i l'adreça de l'urbanitzador, el pla d'execució, la relació entre els propietaris, la responsabilitat de l'urbanitzador, un aval d'un mínim del 7 % del cost de la urbanització, i altres compromisos, com poden ser els projectes necessaris, que la urbanització siga completa, que es tinga en compte la connexió a la xarxa primària, etc.

La cèdula d'urbanització és necessària perquè l'ajuntament puga aprovar definitivament el Pla parcial. En municipis de més de 50.000 habitants la demana l'alcalde. En la resta de municipis les demana la conselleria.

L'homologació és necessària per l'existència de diversos plans. En actuacions aïllades es produeixen en el sòl urbà en una sola parcel·la (una illa sencera), en actuacions integrades es desenvolupen en el sòl urbanitzable.

L'urbanitzador és una figura que contempla la nova llei. Pot ser el mateix ajuntament en la gestió directa o un empresari quan la gestió és indirecta. L'urbanitzador ha de fer projectes, negociacions i obres d'urbanisme. L'urbanitzador no cal que siga l'amo dels terrenys, ni que adquirisca els terrenys, no és el que edifica els terrenys, encara que ho pugua fer. L'urbanitzador és bàsicament un ordenador del terreny, el qual té un marge comercial empresarial que pot ser en metàl·lic o en solars. L'urbanitzador rep uns terrenys per part del propietari amb motiu de les despeses originades en urbanitzar la finca i el propietari pot vendre'ls a preu de solar. És com una mena de canvi d'obra, però en solars.

També ens ha parlat dels possibles conflictes entre l'urbanitzador i els propietaris, que poden ser expropiats si ho especifica el programa i de l'adjudicació preferent, que poden sol·licitar-la l'únic propietari del terreny o una agrupació d'interès urbanístic en ajuntar-se més del 50 % del terreny.

En el cas pràctic, suposem que volem gestionar un terreny de 35.000 m², on s'han d'ubicar quatre carrers, amb una zona dotacional i una zona verda. Es considera que el nombre total d'habitatges en les quatre illes serà de 147 i que per ser de protecció oficial caldrà multiplicar per 112 m² que és la superfície construïda corresponent. En total 147x112 ens dóna 16.464 m² de sostre. La llei marca que és possible construir 75 habitatges per hectàrea. Dotacions: 35 m² de sòl per cada 100 m² de sostre d'habitatge, amb 10 % de la superfície bruta per a zona verda, 10 m² de sòl per habitatge per a escolar, 2 m² de sòl per habitatge per a social. Total: 5.762 m² per a dotacions. Els carrers tenen una superfície de 6400 m² total que del terreny inicial a fer la resta tenim una superfície de 22.700 m².

En el repartiment resulta que el 58,34 % del terreny és l'apte per poder edificar, on l'ajuntament tindrà 15 parcel·les i 132 els propietaris. El pressupost de les despeses en nombres reals sumen 73.500.000 de pessetes, en concepte d'urbanització, voreres, xarxa de clavegueres, soleres de formigó, connexions a la xarxa de clavegueres general, transformador, zona verda. Si afegim despeses generals i el 15 % de beneficis industrials sumen 98.000.000 de pessetes que, en dividir-los per la superfície total del terreny, resulta aproximadament a 2.800 pessetes per m².

Pel fet d'urbanitzar uns terrenys, els propietaris han de pagar a l'urbanitzador les despeses corresponents, que en aquest cas són de 2.325.000 pessetes per fanecada (menys el 10 % que després paga l'ajuntament). Si el propietari vol pagar en parcel·les caldrà saber, en primer lloc, quant val el solar. Si posem un preu inicial de 3.000 pessetes per m² i el multipliquem per 35.000, el resultat és de 105 milions de pessetes, i en sumar el valor de la

urbanització resulten 203 milions de pessetes. En dividir entre 22.700 resulta un preu de 9.000 pessetes per m². En el tercer cas, es pot arribar fins i tot a l'expropiació, quan el propietari no en vol saber res i es desentén de tot.

En el repartiment de càrregues econòmiques sabem que el 10 % correspon a l'ajuntament i la resta als propietaris. En aquest cas, 7 parcel·les serien per a l'ajuntament, 64 per als propietaris i 71 per a l'urbanitzador. A més a més, si agafem els 98 milions i els dividim entre les 71 parcel·les que són habitatges ix a 1,4 milions. L'habitatge de protecció oficial no es pot pagar a més de 1,53 milions de pessetes, la qual cosa significa que es té un marge de 130.000 pessetes, que és ben poc.

Diverses i nombroses foren les preguntes dels contertulians sobre aquests temes complicats i, a la vegada, interessants per a tothom.

Vila-real és una població tancada al creixement per la zona industrial, els xalets i la carretera nacional. Almassora no té aquest problema. Castelló està en fase de gran creixement.

Almassora, octubre de 1996

Enrique Limo i Casal

ENRIQUE naix el 9 de setembre de 1938 a Almassora. Al sis anys ingressà en un col·legi de Castelló on eren acollits els fills de vídues de la postguerra. En aquest col·legi es trobà amb un alemany refugiat que era escultor, i per ell alguns xiquets, entre ells Enrique, s'aficionaren a l'escultura i la pintura.

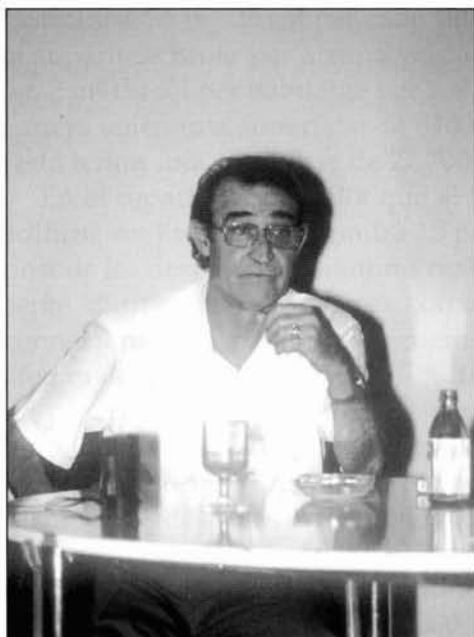
A l'any de practicar i modelar figures amb aquest senyor, els professors del col·legi, en veure les aptituds artístiques dels xiquets, se'ls emportaren a l'Escola d'Arts i Oficis de Castelló, en la qual tenien com a professor Ramón Català. En aquesta Escola i sota la tutela d'aquest professor, cadascú derivà, segons les seues aptituds artístiques cap a l'escultura o la pintura.

Als deu anys, va fer la primera imatge de Santa Anna per a les monges clarisses, ja que es trobava en aquest convent com a escolanet, i anys després en aquest convent pintà una tela que actualment es troba a l'altar major de la

parròquia de la Nativitat d'Almassora.

Als quinze anys participà durant 2 anys seguits en el Concurs d'Escultura del Frente de Juventudes de Castelló guanyant els dos anys el primer premi. Als divuit anys començà a compaginar l'escultura amb la pintura en un taller que ell tenia de decoració.

Fa uns anys, la gent considerava als artistes com a persones bohèmies i fins i tot revolucionàries. No mai ha sigut fàcil la vida de l'artista. Recorda que la primera exposició al Saló dels Llauradors de la Caixa Rural presentà un nu i el cura del poble li va dir que no l'exposara. Ell es va defensar dient-li que era una obra d'art, un treball i res més. També recorda que una vegada interpretaren una obra de teatre al cine Moder-

Enrique Limo

no on vingueren com a invitats Raimon i Lluís Llach, intervingué la Guàrdia Civil i hagueren d'eixir per la sèquia major i refugiar-se en una alqueria.

En aquest món artístic podem contemplar dues eixides. La primera seria «prostituir-se», és a dir, pintar el que vol la gent i que molts artistes opten per a poder sobreviure. La segona dedicar-se a altres activitats per a guanyar diners i quan ja els tingues pintar o esculpir el que més t'abellisca. És el que ell ha optat per fer. A hores d'ara a punt està que acaben de construir-li un estudi a la plaça de Santa Isabel i en el moment en què es jubile dedicarà el temps al plaer artístic. És més, realitzarà les obres que vulga sense ànim de lucre. Pensa fer exposicions i posar un anunci on diga que les obres exposades no estan a la venda.

El Crist que va esculpir i donar posteriorment a una confraria d'Almassora, li agradà a la duquessa d'Alba. Quan va fer una exposició a Madrid, li'l demanà per a exposar-lo. La confraria no li'l va deixar i ell en enfadar-se el va trencar.

A París té exposada una obra seua en una escultura d'unes mans. Quan va anar a París i va veure per primera vegada el museu del Louvre, va quedar impressionat i ell que es creia que ho sabia tot sobre escultura i pintura, va pensar que era un principiant. És quan ho va agafar més seriosament i muntà un estudi i donà classes a Borriana a la Consolació, a Tales... També classes particulars a Celina, Membrado, Pesudo... tots els quals han estudiat Belles Arts.

En un dels primers viatges a París, va conèixer un pintor i es va oferir a treballar amb ell. Aquest no volia però en insistir van quedar que no li pagaria mentre no vegea la seua obra. En passar unes dies va tenir proposicions de muntar una empresa que no va acceptar, com tampoc va acceptar la proposició que certa persona li mantenia a la seua família durant un any mentre ell es formava en el seu ofici en aquesta ciutat.

L'artista és la persona que crea i no copia. El que copia podrà ser un bon professional, però mai serà un artista. La vida de l'artista és molt complexa. Existeixen els que es conformen en el que tenen o poden fer. Ell mai ha sigut un conformista. Sempre ha sigut molt atrevit, en el sentit que mai havia construït un vaixell, i un dia es va posar a construir-lo sense tenir-ne idea. Va profunditzar en els temes dels vaixells i va dedicar part de la seua vida al seu muntatge. Ens deia que són uns 80 els vaixells construïts per ell al llarg del temps dedicat a tal menester. Tal era la seua afició que no tan sols feia els plànols per a la construcció, sinó que en més d'una ocasió va inventar certs artilugis que altres constructors copiaren la seua idea amb el seu vistiplau. En cert moment li preguntaren amb quina escala dibuixava la

línia de flotació, i contestava socarronament que amb l'escala que tenia en la pallissa.

La millor obra que ha pogut realitzar ha sigut fer el bust del seu fill mort en accident de trànsit. Pocs dies després de la seua mort, va adquirir l'escaiola i el material necessari, però en mirar la fotografia mai li podia eixir bé. Va haver de realitzar el bust modelant la imatge que tenia clavada en el seu cervell. Si no l'haguera fet en dies posteriors, mai l'haguera pogut fer, va afirmar. Pensa que cap artista pot realitzar una obra amb tan gran sentiment. Va haver d'anar expressament a la ciutat italiana de Carrara per poder trobar el bloc de marbre que buscava i esculpir definitivament el bust que està al cementiri.

Actualment és un dissenyador que està en el món de la ceràmica i que disfruta moltíssim dissenyant. Disposa d'uns potents i variats ordinadors on cal donar-los les idees i realitzen el treball més perfecte que l'home i amb més rapidesa. Cal dir que en principi la gent no estava preparada per a competir amb altres països dedicats a produir rajoles. Avui en dia som els pioners en la monocció porosa, la qual cosa els italians mai han sabut fer i sempre han volgut aprendre. A més a més, cal dedicar temps a la investigació i les empreses que tenen un bon equip d'investigadors i una molt bona imaginació són les que poden competir en el difícil món ceràmic. Les empreses que es dediquen a copiar i no a investigar no tenen futur. Va recalcar que cal fer qualitat i invertir en investigació.

Es va disgustar el dia que el bust del cabdill Franco el retiraren del lloc on es trobava. Pensa que és una obra d'art que està per damunt de qualsevol idea política.

Va donar les gràcies a la Caixa Rural pel fet d'haver-li pagat les despeses del viatge i allotjament d'uns dies que va passar a la ciutat de Lleó ara fa uns quants anys, on va conèixer el cardenal Enrique Tarancón. També es va fer un comentari sobre la possible creació per part de l'artista d'una obra que quedaria ubicada a la Sala dels Llauradors. Ha realitzat els busts dels presidents de la Caixa Rural. Fa temps va proposar fer els busts de les reines de festes des de l'inici, la qual cosa va ser denegada per la corporació municipal que regia en aquell moment.

Sempre ha sigut un inconformista i innovador, prova d'això està en el fet que ha dissenyat una màquina que dibuixa i pinta les rajoles, però com val molts diners, l'empresa patrocinadora italiana vol construir una maqueta, i en pocs mesos haurà de viatjar al país per a la supervisió. Fins i tot alguna persona li va proposar fer una avioneta.

El cura de Càlig li encarregà pintar un altar a l'església del poble. Van haver de realitzar un projecte al bisbat i en tenir-lo aprovat començà l'obra.

Calia dibuixar uns angelets, que se solen dibuixar amb tot tipus de detall. Els va pintar la xufeta, però en acabar l'obra els hi posa una teleta per a dissimular. En venir el cura i com que no estava acabat li va dir que allò no li agradava gens. Després de la discussió i com no es podia fer res ja que prompte era la inauguració, quedaren en que ho dissimularia. Va venir el dia de la inauguració i la teleta no la va posar, encara que després sí que ho va fer.

La xarrada que el conferenciant ens va oferir va ser amena i agradable per la fluïdesa senzilla del relat distés i per la gran riquesa d'oficis i maneres de vida diferents que ha viscut.

Almassora, octubre de 1996

ELEUTERIO va nèixer a Vila-real fa trenta-set anys. És analista de sistemes. És membre de la tertúlia taurina de l'Ateneu de València. Col·laborador de la revista *Avance taurino* i finalista del premi de narrativa taurina amb l'obra *El baile: dama de la muerte*. Ha publicat en el tercer congrés europeu de sistemes una ponència titulada «El toro de lidia con sentimiento», i el llibre *Encastes: aproximación a la representación gráfica del toro de lidia*.

En aquesta època del món de les comunicacions amb televisió per cable, d'Internet, dels viatges a Mart, per què existeixen una sèrie de persones que es disfressen i es dediquen a matar sis bous? Per a què s'arrisquen unes persones intel·ligents com són els toreros perquè un bou els mate? Cal tenir en compte que l'any 1993 es mataren a Espanya 32.000 bous, 6.000 dels quals en plaça de bous, la qual cosa va generar 100.000 milions de pessetes a l'any, cosa que vol dir que moltíssimes persones viuen directament o indirectament del bou.

Si es busca explicació direm que el món del bou s'ha tractat sempre de forma parcial i mai d'una manera globalitzada. Són moltes les biografies de toreros, de ramaderies, però mai ha sigut tractada la cria del bou i la repercussió en la vida del torero. Cal mirar les corregudes de bous dins el ritu que engloba el món dels bous.

El ritu té una sèrie de funcions: memòria (col·lectiva, d'un poble, d'una generació, d'una comunitat, etc.), didàctica (les noves generacions aprenen valors, actituds, el seu lloc dins de la societat, etc.), modelitzadora (ja que en el ritu es reproduïxen tots els elements i les relacions de la societat, però a xicoteta escala).

Normalment, a la societat se li plantegen problemes la solució dels quals no està definida. Per això existeixen els llocs de memòria col·lectiva (biblioteques, universitats, museus...), on es troba la solució que cal aplicar i que enriqueixen, a mesura que passa el temps, amb noves solucions. Per solucionar els problemes fan falta unes actituds, uns valors, com ara l'afectivitat, la virilitat, l'agressivitat... que són els valors propis d'una societat. Els conceptes que formen part de les solucions, es projecten en una icona, en un déu, que els representa. És a dir, un concepte es projecta sobre un objecte de tal forma que aquest objecte deixa de ser simple matèria per mantenir la

idea en si. Per exemple, sant Pancreaç és el patró del treball; en aquest cas el sant és la icona i el treball el concepte.

El model té distints significats, com ara: el model utilitzat en roba, que no l'estudiem; el model com a exemple, és a dir, com allò que cal seguir i imitar; el model com a xicoteta representació d'alguna cosa, com la maqueta del tren; el plànol d'una casa; la comptabilitat d'una empresa; la reforma de l'ensenyament en uns col·legis pilots, és a dir, com a un esquema teòric o matemàtic d'una realitat complexa que s'elabora per facilitar la seua comprensió.

Així doncs, els ritus són models. En concret la correguda de bous és un ritu, és un model. Qualsevol societat, o menja o es mor. Per menjar cal destruir el seu entorn en la reconversió i la repartició posterior entre els seus membres. En aquest cas, el problema és el menjar. Tenim: un entorn com és l'energia, el menjar, els mitjans; un sistema de reorganització propi, un sistema de líders... El sistema productiu no produeix per a si mateix, sinó que una vegada transformat, envia béns a la resta de la comunitat composta pels individus i per una consciència col·lectiva que ens identifica i, a la vegada, diferencia d'altres comunitats.

En el model, el menjar és el bou. El lideratge és el matador. El sistema de producció social és com s'organitza la quadrilla. Les ferramentes són representades pel cavall. El sistema de producció és el desenvolupament. La comunitat és el públic. Els individus, representats dins de la plaça, es distribueixen exactament igual per la seua capacitat econòmica i percentatge que en la societat. La consciència col·lectiva es concreta en uns valors.

També cal tenir en compte les relacions que existeixen entre aquests elements. Així, el sistema productiu actua sobre el mitjà per produir energia (menjar), però també hi ha la possibilitat que en el procés productiu hi haja gent que mor (en la mina, en la construcció, tots els anys moren persones). Aquests béns són distribuïts a la comunitat i aquesta aporta determinades persones per ocupar diferents llocs de treball. La consciència col·lectiva és el que defineix el mitjà. Per exemple per a un àrab el porc no és menjar, ni tampoc ho és per a un indi la vaca, ni per a nosaltres la panerola o la llagosta.

Totes les societats elegeixen com a forma que ha de representar el seu déu (icona) l'animal que més carn pot aportar. Així doncs, als països de l'Orient Mitjà serà l'anyell, en el paleolític era el cérvol, en la nostra societat és el bou brau.

La bravura és un concepte que canvia a mesura que avança el temps. Tots els autors fugen de definir-la. Des de 1750 al 1860, el bou brau era el que tenia més capacitat per matar cavalls. Des de 1860 al 1900 la bravura era sinònim de «feresa». Del 1940 al 1960, la «casta» (qüestió genètica) era la uti-

litzada en definir la bravura, perquè a Espanya predominava la mentalitat militar. Des de 1960 al 1970, la «noblesa», per l'arrancada econòmic. Des de 1970 al 1980, època de la transició espanyola, era el «bravesa» (qüestió de genotip) el concepte que es tenia de bravura. Bravesa que per a unes persones equival a bou de gran volum i per a altres seria sinònim de bou prototip d'un determinat ramader. Des de 1980 al 1990, en arribar el *boom* de les comunicacions, el bou brau és el bou que «transmet». Al 1992, Juan Pedro Domech diu que el seu bou té «bravura mantinguda» (que va de menys a més en el toreig). Al 1993, el bou de Carlos Núñez té «bravura sostinguda» i tot això perquè la societat té un desenvolupament sostingut, en l'actualitat.

En parlar del cavall, sabem que és la ferramenta del toreig i que des de fa uns 40 anys, quan va aparèixer el tractor, també era la ferramenta per produir en la societat. Fins l'any 1750, el toreig es realitzava a cavall per un noble i el cavall estava molt protegit. Des de 1750 al 1919, el toreig comença a realitzar-se a peu i, a partir d'aquest moment, el cavall no es protegeix, ja que no és propietat de ningú. És una època de transició del feudalisme al capitalisme. A partir de 1919 desapareixen les restes feudals i el cavall torna a ser protegit de les investides del bou.

Els toreros han representat i representen una actitud concreta. Així, Manolete representava la inamobilitat; Manuel Ortega el domini, el poder sobre el bou; Joselito el domini en base de l'actitud sobre el bou; Belmonte la ruptura; Ponce la puresa... El torero és el paradigma de l'actitud vàlida per produir. Qui no demostra una actitud vàlida per a la societat, queda eliminat com a torero.

Tota la dinàmica de qualsevol ritu (inclòs el de la missa) consisteix en el fet que l'oficiant envaeix el terreny que és propietat de la icona. Al principi del toreig la majoria del terreny és del bou, i el torero va ocupant cada vegada més el terreny d'aquest fins que arriba un moment que el bou i el torero són una mateixa cosa. El ritu finalitza consumint simbòlicament i físicament la carn del bou i al torero se li concedeixen els trofeus de l'animal (orelles, cua i, antigament, les menudalles que se les menjava en la mateixa plaça mentre els seus companys mataben la resta de bous).

Després de contestar a les preguntes del públic, de parlar del bou de carrer, de les investides, de la defensa del bou de toreig, de les caigudes i, fins i tot d'una fundació creada perquè no desaparega el bou de Pablo Romero, els contertulians es van sorprendre per la filosofia que envolta el festeig per excel·lència d'aquesta regió (el bou al carrer) i, en general, de tot l'estat espanyol (el bou de plaça).

Almassora, novembre de 1996

Funcions d'un fiscal en l'administració de justícia

Enrique Beltrán i Ballester

ENRRIQUE BELTRÁN naix a Almassora el 4 de novembre de 1932. Estudia el batxillerat als jesuïtes de Tudela (Navarra) i als escolapis de Castelló; la carrera a València i, després de fer el servei militar, aprova les oposicions d'ingrés a l'Escola Judicial. Aprova el darrer exercici el 7 de desembre de 1958, dia en què mor el papa Pius XII. És diplomad en Criminologia, doctor en Dret i professor titular d'universitat.

Des de 1962 està destinat a València, però la seua primera destinació fou Badajoz. Des del curs 1968/69 ha pogut compatibilitzar el càrrec de fiscal amb el de professor de Dret Penal a la Universitat de València, del CEU San Pablo de Montcada i de l'Institut de Criminologia, del qual fou director durant els cursos 85/86 i 86/87. Va haver de deixar aquest càrrec voluntàriament en ser nomenat fiscal en cap de la Comunitat Valenciana, càrrec que ocupa actualment.

Està en possessió de la Creu Distingida de Primera Classe, de la Creu d'Honor de l'Ordre de Sant Raimon de Penyafort i de la Medalla d'Or al Mèrit en la Cooperació d'habitatges.

Ha sigut vocal electiu del Consell Fiscal i membre de la seua Comissió Permanent des de 1992 fins el 1995. L'any 1980 formà part del Comitè d'Experts del Consell d'Europa per a la confecció d'un tractat sobre la repressió de la tortura. Fou secretari general de l'Associació de Fiscals des de la seua fundació l'any 1980 fins el 1986, en el qual va cessar per voluntat pròpia.

Ha publicat tres llibres: *El hurto de hallazgo*, *Casos prácticos de Derecho Penal*, i *Historia de la legislación española relativa al tráfico de drogas*. També té publicats diversos articles jurídics en diferents revistes professionals.

Enrique Beltrán

És membre de diverses associacions, com la del Club de Trobades Manuel Broseta, Societat Econòmica d'Amics del País, col·laborador de la Societat Castellonenca de Cultura, de la Fundació Valenciana d'Estudis Avançats, i del Fòrum Valencià d'Opinió.

A més a més, és un enamorat d'Almassora, i sempre que les seues obligacions li ho permeten, passa pel poble.

En pocs llocs figura la definició de fiscal. El que fou fiscal general de l'Estat el 1982, Luis Burón Barba, el defineix i diu que el menester del ministeri de justícia s'estén en dues funcions: la decisòria, pròpia dels jutges, i la postulant, pròpia dels fiscals.

Encara que els fiscals no són poder judicial, tenen la missió de defensar la legalitat, els drets dels ciutadans, l'interès social de l'estat espanyol, defensar tots els interessos públics tutelats per la llei, en un divorci defensar els fills menors, defensar als treballadors, defensar una persona que mor sense testar i no té ni fills ni ascendents, defensar l'adopció dels fills, i fins i tot defensar la pròpia independència dels tribunals.

De tots els oficis que hi ha a Espanya, sols hi ha dos que porten davant el nom de ministeri i són el ministeri sacerdotal i el fiscal. Aquest és el defensor dels desvalguts.

Els fiscals també intervenen en la jurisdicció penal i no sempre com a acusadors. El 80 % de les situacions penals comencen i no acaben, i en aquestes el fiscal no acusa. Si existeix alguna persona particular acusadora, el que fa el fiscal és defensar, la qual cosa és poc habitual.

Pot ser el fiscal independent? Pot existir un defensor de la independència que no siga independent? Aquestes dues qüestions se les ha plantejat el conferenciant, i com que és un contrasentit, vol dir que no és possible.

La forma d'actuar dels fiscals es basa en uns principis que ordenats, de menor a major importància, serien: principi d'unitat, ja que és el fiscal general de l'Estat, que mana de tots els fiscals, traça unes línies que creen la unitat de criteri; principi de dependència, ja que cada fiscal té un superior al qual ha d'obeir, però aquesta obediència no és submissió perquè existeixen dos principis més importants que són el de la legalitat i el de la imparcialitat, de tal manera que si un fiscal rep una ordre que no s'ajusta a aquests dos últims principis, té armes per poder obviar aquest inconvenient.

Si el fiscal en cap mana una ordre amb la qual el fiscal no està d'acord, en primer lloc cal comentar-la entre ells. Si no es posen d'acord, el fiscal en cap pot donar-li el cas a un altre fiscal o pot convocar la Junta de Fiscals. Si el fiscal en cap aconsegueix la majoria dels vots, el fiscal obeirà l'ordre, però amb algunes excepcions. Si el fiscal en cap no obté la majoria, cal consultar el fis-

cal general. Si no hi ha més remei que complir l'ordre, el fiscal la complirà, però pot afegir a l'acta que ho compleix per ser un manament, però que no correspon a la seua opinió. Per això hi ha un proverbi que diu: «la ploma és esclava perquè ha d'obeir, però la paraula és lliure».

Ens comenta un cas d'un canvi de nom sobre un home que volia ser dona i canviar el nom al seu DNI. Ell va argumentar que si no prenia medicaments hormonals, aplegaria un moment que li tornaria a eixir la barba. El tribunal li va donar la raó a l'home i avui és el dia en què a tots els efectes és considerat com una dona.

Els fiscals s'organitzen de forma piramidal i en la cúspide figura el fiscal general de l'Estat. Tenen uns òrgans de suport o assessorament, com ara el Consell Fiscal, les Juntes Fiscals de Sala, la Inspecció Fiscal, la Secretaria Tècnica, etc.; uns òrgans centrals, com l'Audiència Nacional, la Fiscalia del Tribunal de Comptes, la Fiscalia Antidroga, la Fiscalia de delictes econòmics referits a la corrupció, etc., i uns altres òrgans en 17 fiscalies en distintes províncies. A València hi ha 70 fiscals, 44 a Alacant i 15 a Castelló. A Espanya hi ha 3.500 jutges i 1.300 fiscals entre els quals hi ha una gran companyonia.

La professió del fiscal és molt bonica, ja que davant d'una dificultat tècnica es poden passar hores i hores d'estudi en casa pròpia, desatenent fins i tot la família. Una prova d'això són tots els casos que li han passat a ell en la seua dilatada vida jurídica.

En el codi anterior cometien el delicte de parricida els ascendents o descendents que mataren els descendents o ascendents. Així, una mare que matara el seu fill era parricida i la condemna era de reclusió major (de 20 anys i un dia a 30 anys). En el delicte d'infanticida veien minvades la pena les mares o avis que mataren els seus fills o néts per ocultar la deshonra. Recentment, a Badajoz un pare va tenir una filla i la dona va morir en el part. Ell es va quedar amb la filla, vivien ells sols i tan gran era l'amor que el pare tenia per aquesta que es va desviar i la filla va quedar embarassada del pare. Abans de nàixer la criatura visqueren a l'horta i quan va nàixer la mataren i la soterraren. L'home era, a la vegada, pare i avi. Si el condemnaven com a pare la pena com a mínim era de 26 anys i 8 mesos, si ho feien com a avi era de 6 mesos. Finalment, l'Audiència de Badajoz el condemnà com a pare. Ell va recórrer i el Tribunal Suprem va aplicar el criteri d'especialitat i com el motiu estava per damunt de l'acte, el condemnaren com a avi i li posaren un any de presó que va complir íntegrament.

Els fets que es relaten tot seguit esdevingueren a una població el 17 de juliol, dia anterior al festiu 18 de juliol. La dona agraciada d'un matrimoni que vivien a l'horta de traure aigua dels pous per al reg. L'home era alco-

hòlic i sovint la deixava sola. Un dia algú li oferí actes deshonestes que ella no va acceptar. En discutir li pegà una empenta i en caure la dona perd el coneixement. Se l'emporta al camp enmig dels panissars per violar-la i va i descobreix una bossa amb diners. En despertar-se i dir-li que el denunciaria, la degolla i fuig. L'expedient s'arxiva perquè tots els sospitosos tenien una coartada. Els metges van haver d'analitzar uns senyals que tenia la víctima i que resultaren ser esperma. El criminal va poder ser descobert, casualment, perquè un cap de la guàrdia civil en finalitzar l'interrogatori dels detinguts tenia per costum comentar el per què i els motius pels quals ho havia fet. En una disputa ocorreguda entre col·lidors i col·lidores anaren a la guàrdia civil a declarar, el cap li va fer la mateixa pregunta que feia a tots i el mateix assassí es va delatar. Ell va demanar pena de mort que el tribunal no va concedir.

Quan hi ha hagut moltes detencions de personatges importants, la gent pensava que els jutges eren massa poderosos i van voler reduir el poder judicial. El projecte de modificació de la llei era que quan la guàrdia civil, policia local o nacional portaren un detingut davant del jutge, aquest havia de cridar immediatament el fiscal perquè demanara la llibertat o la presó. Si el fiscal demanava la presó, el jutge podia fer-li cas o no. Però si el fiscal no demanava la presó, el jutge no podia tancar-lo. Els cridaven per a tot, fins i tot per a les coses més simples que ni el fiscal ni el jutge demanaven la presó. La seua xicoteta aportació va ser que sols es cridaria el fiscal quan el jutge creia que devia tancar-lo, o quan devia acordar una llibertat sota fiança.

Es va parlar del jurat popular, ja que dels 200 casos a l'any que pensaven portar a terme, tan sols se n'han realitzat 4 i són costosos per a l'Estat, també de les filtracions per part de la premsa, del colp d'Estat del 23-F, de la gran lentitud de la justícia i que, per aquest motiu, no pareix ser tan justa, de la manca d'ordinadors i de personal, del fet que cal admetre totes les querelles per insignificants que semblen, etc.

Almassora, novembre de 1996

Esteban de Vicente

ESTEBAN DE VICENTE naix a Múrcia l'any 1956 i és astròleg des de 1984. L'any 1988 va participar en un congrés a Alacant sobre *Synastrya*. L'any 1989 va fundar l'Associació d'Astròlegs del Mediterrani i organitzà amb altres membres de l'Associació 7 congressos nacionals d'astrologia. El 1993 fou ponent amb el tema *Synastrya* en el congrés nacional d'astrologia a Palma de Mallorca. A Vil·la Elisa ha donat diverses xarrades sobre el tema. Ha participat en programes de ràdio i televisió locals. Articulista en diverses publicacions. És cofundador del primer premi d'investigació sobre astrologia *Demetrio Santos*, únic a Espanya sobre astrologia. Té despatx obert a casa per a atendre qualsevol consulta i confeccionar cartes astrals.

L'astrologia basada en els periòdics i les revistes del cor no és la correcta. L'astrologia és més que això. Des de fa 32.000 anys que les persones es fixaven en el Sol, la Lluna, els estels, les marees, com si foren déus. El primer document astrològic apareix al segle VII a.C. A Egipte, l'any 4200 a.C. ja apareixen mapes estelars, però principalment foren els caldeus els que dissenyaren les primeres efemèrides. Actualment és la NASA l'encarregada d'estudiar les posicions de tots els planetes que es veuen des de la Terra.

En el segle II, Aristarc va calcular les òrbites elíptiques dels planetes i mesurà la distància del Sol a la Terra. Cal dir que tots els reis tenien un astròleg al seu abast per a poder previndre el futur i començar amb bon peu una batalla.

El primer gran astròleg és Claudi Ptolomeu. Va fer la primera recopilació a nivell mundial del que és l'astrologia. Se li va anomenar el príncep dels astròlegs. Tot el que va escriure va durar fins el segle XVI.

Posteriorment, Copèrnic parlà de l'heliocentrisme (el Sol era el centre de la nostra galàxia), quan tots, fins i tot l'església, deien que la Terra era el centre de l'univers. Aquesta idea no la va fer ferma ja que perillava la seua vida. Els cossos celests són la causa de tot el que ocorria en el món subliminal. Tot estava regit per l'astrologia.

També els romans i els àrabs van ser estudiosos del tema. Alfons X el Savi fou un gran astrònom.

Esteban de Vicente

També S. Agustí, S. Albert el Gran, St. Tomàs d'Aquino i papes com ara Sixt IV, Pius X, Pau III...

Kepler i Newton (segle XVI) separaren l'astrologia de l'astronomia. Tots foren astròlegs, però en estudiar les fórmules matemàtiques i físiques, s'abandona l'astrologia i es desenvolupa l'astronomia com a ciència. Totes les universitats abandonen l'astrologia menys la Universitat de Salamanca on perdura fins al segle XVIII. Fins el 1835 no va quedar clarament estudiat que el Sol és el centre de la nostra galàxia.

A partir del segle XIX comença la remuntada de l'astrologia a nivell europeu principalment i perdura en tot el segle XX. Des de 1977 hi ha hagut gran desenvolupament a Espanya (abans no, per la dictadura).

L'astrologia està molt unida a la mitologia. A través de la mitologia coneixem els planetes. Així, Júpiter era déu de déus, era l'expansió, l'alegria, l'optimisme, Plutó regeix la mort, l'infern, les profunditats, Neptú, déu del mar, déu que té relació amb les drogues i l'alcohol. Les persones que tenen a Urà o Saturn en la carta astral, tenen dificultat per a procrear (Hitler, Franco...). A les dones que estan embarassades es diu que estan en cinta, en referència a la muntanya Cint de Còrsega.

Urà es va descobrir l'any 1781 i en aquestes dates té lloc la revolució industrial, la revolució francesa, una nova tecnologia. Posteriorment, l'any 1846, es va descobrir Neptú i és el principi del comunisme i socialisme, es descobreixen anestèsics (droga) per a les operacions. Plutó queda descobert l'any 1930, encara que ja es coneixia abans pels estudis matemàtics i físics. En aquestes dates tenen lloc dues guerres mundials. Descobriren la bomba atòmica (la mort, d'alguna manera). Plutó té la facilitat tant de destruir com de construir. Ara s'està descobrint l'aprofitament de l'àtom per a millorar les condicions de vida a nivell mundial (medicina).

El Sol és la part masculina de la persona. Regeix el signe de Lleó. Les persones lleó tenen una gran capacitat de manament. És el rei de l'univers. La Lluna és l'oposat. És el complement del Sol. És la part femenina de la persona, la part passiva, és la nit, és la força cap a l'interior. Regeix la llar, la dona.

Mercuri és el que et diu com escoltes. La persona que ha nascut regint l'astre té una gran facilitat de comunicació. Venus és la deessa afrodita de la mitologia. És el planeta de l'amor, del bonic i del lleig. La persona nascuda en la seua influència té una gran capacitat de diferenciar el bo del dolent. Mart és el déu de la guerra. Regeix la capacitat de la persona per a acceptar la vida i defensar la seua pròpia persona i família. Capacitat de lluitar en la vida, com els esportistes.

Les persones nascudes sota la influència de Saturn tenen una gran capacitat d'estructurar la vida. Són persones tancades, amb una gran autolimitació. Grans savis però no homes socialment cap a fora. Grans estratègies, la mà dreta de les persones importants, però no líders per ells mateixos.

Quin significat té conèixer tot això? Com pot influir en la persona? Comentem un poc sobre la construcció d'una carta astral.

Els planetes estan en el cel i van donant voltes al voltant de la Terra. En el cel estan les constel·lacions que estan rodejant la Terra. Per a conèixer la carta astral de les persones caldrà saber el dia i l'hora del naixement ja que cada planeta estarà en un lloc determinat i es desplaçarà segons una determinada velocitat. Així, el Sol dóna la volta elíptica en un any, la Lluna en 29 dies, Mercuri en 88 dies, Venus en 180 dies, Mart en 2 anys, Júpiter en 12, Saturn en 29, Urà en 180, Neptú en 200, Plutó en 295 anys...

En el moment del naixement i sols en aquest moment estan els planetes iguals. Passats cinc minuts ja han canviat tots. Confeccionar una carta astral és com realitzar una foto des de la Terra i conèixer la situació exacta dels planetes en aquell moment determinat.

A partir de l'hora exacta del naixement se sap el signe zodiacal i es mira l'horitzó de l'est. La Terra estaria en el centre, la part de davall és la nit i la de dalt el dia. Es fan 12 divisions del zodíac anomenades *cases astrals*. Cada casa té unes peculiaritats i significats. La casa 1 significa la personalitat de l'individu. La 2 significa els valors humans de la persona, els diners, l'economia, el que puga guanyar aquesta persona. La 3 significa els viatges realitzats, la ment concreta, els estudis de la infància fins els estudis superiors. La 4 significa la llar paternal i la nostra llar en la maduresa. Com naixes i mors en la teua llar. La 5 els *jovis*, loteries, fills. La 6 significa el treball, el treball subordinat, necessitats del treball, les malalties lleugeres, animals domèstics. La 7 representa les parelles, les associacions a nivell professional i de matrimoni. La 8 significa la mort (física i moral), la sensualitat. La 9, la filosofia, la religió, els estadis superiors, oposició, viatges a l'estranger. La 10, la professió que a qualsevol de nosaltres ens agradaria fer en la vida i també com et veu la gent a nivell social. La 11, les amistats, els grups socials, com et meneges en els grups socials. La 12, l'ocult, l'esotèric, les malalties greus i cròniques.

També hi ha una divisió dels signes zodiacals que corresponen a cada 30°. Cada 2 hores representa un signe diferent i van girant les 12 cases. Així, a qualsevol persona és possible definir el caràcter, la forma de pensar i sentir, com aprèn, com treballa, el seu matrimoni, la parella, els fills, la salut, els enemics... Dins dels planetes hi ha una relació entre ells, mesurada en

graus. Hi ha una diferenciació entre els graus que s'anomena *aspectes* i que correspon a facilitats o obstacles en la vida.

Una vegada coneguda la carta astral, és possible conèixer la personalitat de qualsevol persona i el seu futur. També és possible veure cap a darrere i cap endavant ja que la personalitat i totes les característiques de la seua vida estan impresos en el moment del seu naixement.

L'astrologia no és una ciència exacta. És empírica a base de la acumulació del saber i d'experiències. És com una autovia que saps on va però que pots anar cap a l'esquerra o cap a la dreta. L'astrologia no és una panacea que ens diga exactament el que ens va a ocórrer.

Almassora, desembre de 1996

El cine: 80 anys com a llenguatge i com a art

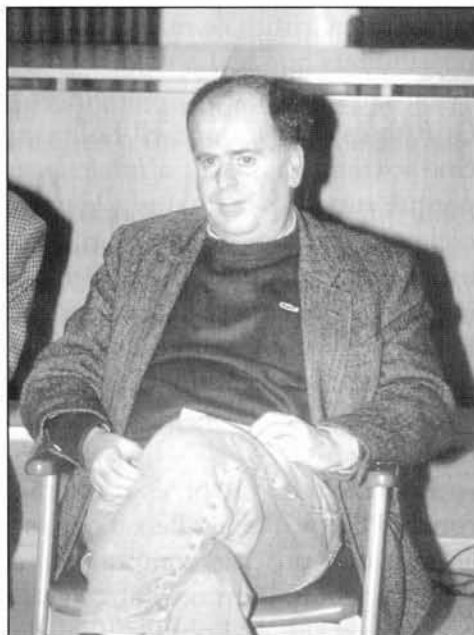
Ramon Amiguet i Garcia

RAMON AMIGUET I GARCIA és un almassorí resident a Madrid. Llicenciat en Ciències Exactes i en Imatge. Treballa com a professor de Matemàtiques i d'Imatge en un institut de secundària. Ha dirigit el curt *Te deix la mar, amor meu* basat en l'obra de Carme Riera. Ha participat en la sèrie «Amar el cine», juntament amb Narciso Ibáñez Serrador i Romà Gubern.

En 1995 es va celebrar el centenari del cine i en 1996 el centenari del cine a Espanya. En 1895 no naix el cine, sinó que naix una curiositat científica. Així ho defineixen els seus inventors, els germans Lumière: «La imatge en moviment, és una curiositat científica sense cap futur». Com a tal, com una forma de contar històries, com un art, no sorgeix fins l'any 1915-1916. Per tant, fa 80 anys com al cine que nosaltres coneixem.

Als inicis era una atracció de fira. Unes barraques on es feien actuacions de màgia filmades amb una càmera fixa. Del cine de curiositat es passa a l'espectacle i després a la indústria, amb unes cadenes de producció, distribució i projecció. Destaquen alguns noms, com ara Pathe i Gaumont a França, Edison als EUA, etc.

Griffith en 1915 presenta *El naixement d'una nació* i en 1916 *Intolerància*. En aquestes dues pel·lícules sistematitza tots els xicotets avanços que havia anat experimentant amb anterioritat, i crea el llenguatge cinematogràfic. Pensa que la càmera s'ha de moure dins de cada acte, i ha de fer-ho en el moment que la situació dramàtica ho requereix. Recorre a l'experiència quotidiana nostra. Passar del pla general al mig o al primer pla dóna un sentit a cada tipus de pla. El pla detall (que consisteix a mostrar una part del rostre) li permet trencar

Ramon Amiguet

el model narratiu utilitzat fins aleshores. En *Intolerància* hi ha una seqüència magistral sobre això. Crea tensió dramàtica. La càmera pot girar per relacionar elements, el desplaçament de càmera o *tràveling* fa que la càmera passe a ser la visió subjectiva d'un dels personatges de l'acció, els ulls entren dins la pròpia acció. La llum com a creadora d'ambient, de matisos, d'ombres... crea expectatives dramàtiques. Això ho anomena la «primera gramàtica del cine». Manipula espai i temps. El cine és un llenguatge temporal i espacial. Utilitza sempre el salvament en el darrer moment. En resum: Griffith inventa el muntatge. El muntatge no és sols unir els trossos de pel·lícula quan es tallen. És la idea global de modificar l'espai i el temps per crear un temps ideal, un temps narratiu.

A partir de Griffith el cine comença a interessar a la universitat. El món de la cultura comença a veure-li possibilitats. A partir d'aquest moment totes les avantguardes es preocupen pel cine.

L'expressionisme alemany pren la idea de la llum i la porta a les últimes conseqüències. Una pel·lícula exemplar és *El gabinet del doctor Caligari*. El director pensa que allò essencial per contar una història és l'escenografia, és la llum, cal trencar el realisme i pensar que les llums i les ombres creen estats anímics, defineixen l'interior dels personatges.

L'impressionisme francès es preocupa pel barroquisme de la imatge, pensa que Griffith és massa auster i que la imatge ha de potenciar totes les possibilitats que té. La pel·lícula més important és *Napoleó*, d'Abel Gance.

La culminació la trobaríem en el formalisme rus. Eisenstein diu que Griffith és el Déu pare, ell ho ha creat tot, ho ha inventat tot. El millor del cine soviètic ha nascut d'*Intolerància*. Pensen que Griffith es va quedar curt perquè supedita la imatge a la narració, a l'anècdota. El formalisme rus s'inicia en Kulechov i Pudovkin. Kulechov pensa que la presa té dos valors, un el propi d'aquesta i un altre per estar en juxtaposició amb d'altres. La idea és que el cine pot contar significats que crea l'autor. Pudovkin pren la idea de Kulechov i diu que s'han de crear fragments xicotets, plans curts i de tots ells, de la unió, del contrast i de l'oposició d'aquests es crea una atmosfera. Els espots publicitaris actuals tenen molt present la idea de Pudovkin.

Eisenstein ho és tot, és un home de molta cultura. Arquitecte, enginyer, coneix Paulov, Piaget. Pensa que la presa, el pla és essencial. L'argument no és més que un dels components de la imatge. Hi ha volum, moviment, direccionalitat, lluminositat... tot això són elements que cal conjugar. *El cuirassat Potenkim* és l'obra cabdal del cine. L'escala d'Odessa, caos, cossos, ritme, moviment accelerat, moviment ascendent, masses, figura solitària,

molts trets dels soldats i un únic tret del cuirassat... tres imatges d'un lleó passen a significar el naixement del poble.

Apareixen els teòrics que no fan cine, com ara Arnheim, «El Cine com a art». Qualsevol imatge ha d'impulsar l'espectador a fixar-se en la imatge. La cultura d'imatges és nova. El cine ha de crear imatges significatives. Pren com a model «el món marxa». La imatge ha de ser significativa, ha d'aconseguir l'abstracció sense modificar la realitat.

El 1927 apareix el cine sonor. En principi limita el moviment de la càmera, el diàleg fragmenta les imatges i dona pas de nou al cine argumental. Els productors americans comencen a cridar els grans narradors, tant americans, com europeus. El text torna a ser el centre de la pel·lícula. Aquest és el cine clàssic americà: el muntatge supeditat al relat. Uniformitza i iguala el tractament de tots els temes.

Un teòric realista és Bazin, creador de «Cahiers du Cinema» (quaderns de cine). El cine és assímtota de la realitat, defensa el poder nu de la imatge. L'artista ha de fer selecció de la realitat, la seua missió no és transformar-la.

Flaherty és el creador del documental *Nanook l'esquimal*. Planifica la seqüència i col·loca la càmera en el punt exacte.

El 1938 Renoir roda *La regla del joc*. Trenca amb el realisme, la càmera passa d'uns personatges a uns altres de forma que tu no saps mai on passarà. Trufaut diu que és el Quixot o el Hamlet del cine. Té una frescor que permet que cadascú seguisca uns personatges, que fan que cada visió de la pel·lícula vaja per camins diferents. Això és deu a un tractament de la imatge sense planificació.

El 1940 apareix *Ciudadà Kane* d'Orson Welles. Nova concepció del cine, incorpora el gran angular que aporta: gran profunditat de camp, treball amb el pla seqüència, muntatge intern. Aquestes aportacions permeten un estil en la línia del realisme defensat per Bazin. Welles va més enllà i pren moltes propostes formalistes.

Almassora, desembre de 1996

Eva Alcón i Robert Juan

EVA I ROBERT són dos estudiants de l'UJI i a la vegada dos viatgers que ara ens van a contar la seua experiència viscuda l'octubre passat en aquesta regió de Mèxic, l'Estat de Chiapas. Primer fan una breu introducció de la situació socio-política i històrica per a contextualitzar aquesta experiència que van a contar-nos.

El conflicte comença l'1 de gener de 1994 amb l'assalt als edificis públics més importants de cinc ciutats de l'Estat de Chiapas com S. Cristóbal, Okosingo, Alparduran, Las Margaritas i Cancug. Aquests declaren la guerra al govern mexicà, que comença a matar a gent, i apareixen els primers cadàvers amb trets de gràcia. L'ajuda internacional es centra en les violacions dels drets humans, i és ací on s'inscriu la feina d'Eva, Robert i els seus companys.

Tots els intel·lectuals estan a favor de la revolta menys Mario Vargas Llosa i Octavio Paz, el qual es lamenta que precisament el dia en què entra en vigor el tractat de lliure comerç és quan comença el conflicte. M. Vargas Llosa pensa que «el problema del Tercer Món és psicològic».

Fracassen les primeres converses de pau i entre febrer i març de 1995 l'exèrcit mexicà comença a matar els indígenes; enverina els rius, mata els pocs animals que tenen, porta prostitutes, alcohol i droga...

El 16 de febrer de 1996 arriben els primers acords de pau anomenats «Diàlogos de S. Andrés». Es creen dues organitzacions per a negociar la pau. Una dirigida pel bisbe Samuel Ruiz, el qual ha sigut candidat al Premi Nobel de la Pau. L'altra ve representada per partits polítics com el PRI, PRD, PAN; els més representats.

Entre les causes de la revolució cal ressaltar la llibertat, la justícia i la democràcia, però també la fam, ja que és un lloc eminentment agrícola, i el problema principal del conflicte és agrícola. Altres energies com poden ser la del carbó, electricitat o hidràulica són menys importants, l'efecte directe sobre els camperols és menor. La terra es converteix en un dels principals motius de la sublevació. L'organització dels indígenes ha sigut des de sempre comunal en l'agricultura, així com en la política.

El problema comença per la *invasió* d'Amèrica per part dels espanyols i des d'aleshores hi ha hagut més de 200 sublevacions maies. Així l'any 1911 la insurrecció a l'estat de Morelos la protagonitzaren Pancho Villa i Emiliano Zapata

per a reivindicar la devolució de les terres comunals als camperols. Al final s'arribà al pla Ayala que sí que contempla la reivindicació bàsica de les terres. En 1940 comença la reconstrucció de la propietat privada amb la modificació de l'article 27 de la Constitució Mexicana. La política neoliberal assoleix el seu punt àlgid el 1988 en l'anomenada «Era Salinas», on els punts bàsics foren la no intervenció estatal i la lliure acció del mercat. Finalitza amb la protecció del que són les propietats comunals que treballen els camperols indígenes i en una nova revisió de l'article 27 de la Constitució Mexicana de 1917. Arriba un punt que els camperols es queden sense terres, cosa que significa que no poden menjar. Les terres les compren en subhasta els ramaders i comerciants ja que *els camperols no tenen papers per poder acreditar la seua propietat*.

Actualment els animals tenen més drets a la terra que els camperols. La superfície que un terratinent ramader dedica a criar un animal és molt superior a aquella a la qual té dret un camperol.

Altres causes de la revolució són el frau electoral i la impunitat de la repressió amb què actua tant el govern com els ramaders. A Mèxic, se suposa que hi ha una democràcia però el que realment existeix és una dictadura encapçalada pel PRI (Partit Revolucionari Institucional), partit que governa des de fa 70 anys. Cada 6 anys tenen lloc les eleccions que sempre guanya aquest partit. Si a Chiapas suposem que el 88 % de la població vota al PRI, ¿com s'explica la revolta? L'única explicació possible és el frau electoral.

A Mèxic no es respecten els drets humans sobretot els que corresponen als indígenes. El 2 d'octubre de 1968 a la Plaça de les Tres Cultures es manifestaren al voltant de 10.000 persones que volien una democràcia ferma. El govern matà unes 1.000, estudiants en la seua majoria, cremaren els cadàvers i el món va poder-se enterar no immediatament sinó en transcórrer el temps. En una altra ocasió més recent l'exèrcit matà tots els habitants d'un poblat tztetzal, i el cas quedà *arxivat* ja que moriren tots els seus habitants.

L'any 1992 foren 3.387 les denúncies sobre violació dels drets humans, de les quals 2.160 corresponen a l'Estat de Chiapas. El 1991 se signa un acord entre Mèxic i la Comunitat Econòmica Europea però no figura cap clàusula d'interrupció del tractat en cas de violació dels drets humans. Cal dir que el Comissionat encarregat fou l'actual ministre d'Afers Exteriors, Abel Matutes.

Eva i Robert marxaren cap a Mèxic a l'octubre i hi estigueren tot el mes. Les despeses del viatge i allotjament foren al seu càrrec. Portaven un aval d'una organització que estava treballant en aquest lloc i que calia entregar al bisbe encarregat dels campaments. En arribar formaren part d'una caravana internacional i pogueren entrar en la selva. La missió era que un zapatista poguera eixir lliurement a una convenció.

Anaren com a observadors als «campaments civils per a la pau», a viure amb els indígenes i després poder contar a tothom el que allí ocorre, com el cas que ara ens conta Eva. Aniceto era un zapatista que l'exèrcit va torturar fins deixar-lo inútil. Actualment viu de la caritat dels seus companys. Va denunciar el fet als drets humans i va haver d'estar una temporada fora del campament ja que l'exèrcit volia matar-lo. Això li ho contà la filla i després el mateix Aniceto. Eva va poder integrar-se dins del zapatistes com a professora, col·laborant en un xicotet hortet, criant conills...

«A Chiapas o eres zapatista o del PRI, però no pots ser neutral». Els zapatistes són democràtics i estan regits per assemblees que poden durar molt de temps, però sempre arriben a un acord ja que *ni tenen relloge ni el temps els preocupa*.

El zapatisme no és un exèrcit, almenys no és tan sols això. És un moviment social i actualment s'ha convertit en una mena d'entitat sociopolítica. L'Ejército Zapatista de Liberación Nacional, (EZLN), està format per xiquets, dones, persones grans... Es creà l'any 1982 i des d'aleshores tenia pensada la sublevació. Existeix l'exèrcit regular, que correspon a la comandància general del EZLN formada per soldats regulars amagats en les muntanyes, en constant tensió amb l'exèrcit federal. D'altra banda hi ha *l'exèrcit potencial*, format pels camperols indígenes ubicat en la zona de Chiapas. En cas d'alerta roja agafen les armes per a combatre. S'organitzen democràticament reunint-se en assemblees, les quals poden ser locals i regionals, i traslladen les decisions al Comitè Clandestí Revolucionari Indígena (CERI) que correspon a la comandància general del EZLN i que és el cap polític.

El sub-comandant Marcos és el cap militar del moviment. No és comandant ja que no és indígena. Realment ningú sap qui és ja que sempre porta la cara tapada.

El govern mexicà assegura no estar en guerra, però és suficient veure la gran quantitat de casernes i policia que existeix en el país. L'article 31 de la Constitució diu que els estrangers podran abandonar el territori quan la seua permanència es jutge inconvenient, sense cap motiu aparent. Els estrangers, de cap manera podran immiscuir-se en assumptes polítics. Eva, Robert i els seus companys van ser detinguts i fitxats en base a aquest article.

La guerra de Mèxic és una *guerra de baixa intensitat* que intenta disgregar els indígenes. Per la qual cosa és suficient estar amb ells ja que en aquest període no entren els militars a fer res als indígenes perquè podrien denunciar el fet. El que no volen és que el món sàpiga el que realment passa. No volen mala premsa i tampoc interessa als nord-americans per la política «neocapitalista».

Almassora, gener de 1997

José M. Membrado i Ferrando

JOSÉ MANUEL naix a Almassora l'any 1940. És professor de EGB, però no exerceix com a tal. Ha estat al capdavant d'una cooperativa de taronja a Castelló des de 1963 fins el 1978. Ha sigut regidor de l'ajuntament d'Almassora. El dia 7 de juliol de 1969 inaugura la llibreria Almansur. L'any 1977 comença a fer viatges llargs, amb una mitjana de 2 viatges per any. Ha estat en més de 30 països de 4 dels 5 continents i calcula que ha donat 2 o 3 voltes al món.

L'interès per viatjar és descobrir altres cultures, observar la gent, conèixer els seus costums, les vivències, la gastronomia, la indumentària, aprendre història, geografia...

En 1958/59 s'organitza una marxa pel riu Millars i apleguen fins a Onda. En 1967/68 viatja a Catalunya, Aragó i Andalusia amb *vespa*. En 69/70 recorre la resta d'Espanya amb el 600 i sempre li acompanya la seua dona.

L'any 1977, l'editorial Plaza y Janés oferta uns lots de llibres d'escassa venda a tots els llibreters d'Espanya. Visitaren Tailàndia 600 llibreters que compraren els lots. En comprar un grup alemany el 51 % de les accions de l'empresa, baixen els estocs, puguen els preus i l'any 1984 s'acaben els viatges. «Cal fer llibres que es venguen» és l'eslògan de la nova empresa.

«Grupvilipa» (grup viatges llibreter-paperer) és un grup de llibreters units pels viatges. Algunes persones no llibreteres s'interessen i comencen a viatjar amb el grup, com és el cas de Lluís Gil, Pepe Galí, Carmencita Llácer, Vicent Vila i senyora... De 20 a 25 persones componen els viatges elegits democràticament. Dels dos

José M. Membrado

«maneguetes», un és Paco Castell de Vinaròs i l'altre l'almassorí Membrado. Després d'informar-se en diverses agències, consultar catàlegs, mirar hotels... munten el viatge al seu gust al novembre o febrer-març.

En total són 31 els viatges registrats. El primer al novembre de 1977, va coincidir amb la primera vaga de l'aviació civil espanyola. Era la primera vegada que pujava a l'avió i estava un poc nerviós. Visitaren Tailàndia, antic regne de Siam, Bangkok, el palau reial, mercat flotant... La gent és menuda, amb ulls xinesos i sempre amb el somriure als llavis. Cal regatejar en la compra. Pots adquirir el producte un 10 % més barat quan l'empleat veu que marxés i consulta «l'amo». Viatjaren amb Alfredo Amestoy.

Al segon viatge visitaren Bali, que és una illa xicoteta d'Indonèsia. L'illa dels 1.000 temples. Li cridà l'atenció unes figures de pedra amb un davantal blanc i negre que volia saber quins atributs ocultava. Cap, li contestaren. Significa la bondat i la maldat, la nit i el dia, la riquesa i la pobresa, el contrast. L'equilibri està en el fil de la balança (bona filosofia). El país es caracteritza per l'encant, la ingenuïtat, la bellesa. Tenen arròs, teca (fusta) i seda, i ja no necessiten res més. Són feliços.

Hong Kong és completament diferent. La capital Kancun està unida a una illa (Victòria) per un túnel de 2 km sota l'aigua. És important el regateig com en Singapur. Anaren Luis del Olmo i Ramón Sánchez Ocaña.

Tercer viatge Nova York, Whashington, Orlando, Miami i Bahames. A Nova York van visitar Chinatown, Broadway, les torres Bessones, Nacions Unides. Predomina l'asfalt, el ciment, velocitat, activitat, excitació, gratacels, importants tendes, vida nocturna... De cada tres persones una sap castellà. De Whashington visitaren el Capitoli l'edificació més alta, la Casa Blanca, Museu de l'Aire, Tomba de Kenedy, Obelisc, Monument a Abraham Lincoln. Orlando és Disneylàndia i cal visitar-la. Miami, té un clima temperat amb grans hotels, bones platges on no existeix l'invern (Santa Claus anava amb pantalonc curt). Bahames és el centre de flirteig de les nord-americanes i canadenques.

El quart, al novembre de 1981 al Japó i Filipines. La gent del Japó és l'art, la finura, l'educació, la tecnologia, la serietat... Li agradava fer boletes de paper i acertar de tacó quan acabava el paquet de tabac. Un japonés, arplegà el paper del terra i el tirà a la primera paperera que va trobar. Quan ho recorda encara se li fa la cara roja. A Filipines manava el dictador Ferdinan Marcos. Era tot el contrari al Japó. El desordre total... Visitaren Manila, les cascades del Pagsanjan, Puerto Azul amb vivendes unifamiliars... Cal fugir dels motins de gent. La policia et pot matar i després preguntar el que passa. Els noms i cognoms tots són en espanyol, però pocs

parlen castellà. Els ous els consideren afrodisíacs i les senyoretetes de la vida retiraven de la incubadora els ous dos o tres dies abans de nèixer els polletes, se'ls menjaven després d'un bany maria i brindaven amb xampany.

Al novembre de 1982 a Brasil visitaren les cascades d'Igazu, Rio de Janeiro i Petrópolis, a Xile Viña del Mar, Santa Lucía, Valparaiso i Santiago de Xile, a Argentina la Plaça de Maig, la Catedral... Les platges són immenses, amb bones mulates que saben ballar molt bé. Les carreres de cavalls estaven amanyades per l'elit.

Al febrer de 1984 a Egipte visitaren el Museu Egipci, les mesquites del Sultan Alí, Torre del Cairo, Pressa d'Asuan, Luxor, Temple de Karnak, Vall dels Reis i de les Reines. És impressionant el món faraònic. No s'explica com transportaven els grans blocs de pedres per a construir les piràmides ja que en el lloc ubicades la terra és d'al·luvió. Al Cairo els taxistes tenen per costum comunicar-se amb el clàxon del cotxe. En agafar un taxi i parar per haver un cotxe mal aparcat, el taxista tocà el clàxon unes quantes vegades. Després de cada tocada de clàxon eixia l'amo del cotxe mal aparcat i al final agafà un ganivet i fugiren mentre l'home amenaçava el taxista. Ceilan va ser l'últim viatge amb Plaza y Janés. Visitaren Colombo (capital), Kandy i plantacions de te. Mentre eren a Ceilan assassinaren Indira Ghandi (31/10/84). Els seus habitants, els indis tamils, utilitzen el ganivet a la perfecció. Singapur és una ciutat neta, cada vegada més important. Pareguda a Hong Kong.

Al maig de 1985 visitaren Istanbul, amb les mesquites de Solimà el Magnífic, Azul, museu Topkapi. Està prohibida la prostitució, encara que hi ha un barri on s'exerceix. Al novembre a Cuba. És important el sucre i els havans. En Tropicana està el millor cabaret del món sota les estrelles, l'Havana, Trinitat (còpia d'un poble andalusí). Anaren a una granja de cocodrils... Un cubà no pot comprar havans ni beure rom perquè els preus són prohibitius.

Al febrer de 1986 anaren a Marroc on visitaren Casablanca, Marràqueix plaça de ballarins, faquirs... (on pots entrar vestit i eixir nu). Marroc no és un desert. Hi ha molts de tarongers. Israel la visitaren al novembre. Jericó, Betlem, Jesuralem, Llac de Tibiríades, Natzaret, Galilea, Tel-Aviv... Els jueus ortodoxes mai es tallen el cabell i porten un impressionant top sota el barret de copa. Van visitar el Mur de les Lamentacions.

Itàlia al novembre de 1987. L'únic viatge amb autobús des d'Espanya. Niça, Milà, Venècia, S. Marino, Florència, Assís, Roma, Nàpols, Capri, Gènova... Itàlia és sorollosa, multicolor, artística, monumental, amb «molta pasta i bona camorra».

Març de 1988: l'Índia, Nepal, Caixmir, Katmandú. Els països de gran extensió els dividiren en diverses etapes. La capital és Delhi, ben traçada

pels anglesos. Visitaren uns temples a Kajuraho de grans relleus on estan representats tot el Kamasutra. Cal anar a l'Índia a visitar-la per fer-se una cura d'humilitat. Gran bondat de la gent amb gran diferència de castes. Si el pare és barber, el fill ha de ser barber tota la vida. El 85% són pobres i la resta són els maharajas. Al novembre, Tunísia (país afrancesat). Els va sorprendre que una turista va oblidar unes joies a l'hotel i després d'una setmana sense adonar-se, les joies romanien a la mateixa habitació. En observar un dia que el guia els mirava quan menjaven pernil, li'l va oferir i el va acceptar deien «jo soc moro però pecador». Són importants les palmeres de dàtils.

Novembre de 1989, tornaren a Singapur, visitaren Yogiakarta, Indonèsia (Yakarta), Illes Cèlebes al costat de Borneo. La gent és pareguda als filipins però molt sana. En els soterrament maten búfals i després els reparteixen entre la gent. Algunes famílies s'arruïnen i altres embalsamen el mort fins que tenen diners per al soterrament.

Març de 1990, Lisboa i Madeira, amb un aeroport perillós perquè és terreny muntanyós i la pista és curta. Visitaren Estoril, Cascais, la Plaça del Rocio, el Museu de Carrocs. Són famoses les caldeiraes, arròs amb llangosta, crancs... regats amb un bon vi i el bacallà amb les mil formes de cuinar-lo. Juliol a Leningrad visiten les residències dels tsars, les esglésies de S. Pere, S. Pau, S. Isaach. Cal provar el caviar que t'ofereixen al carrer a bon preu. A Moscou, caminaren per l'Arbat (carrer peatonal) prop a la Plaça Roja, visiten el Kremlin i paguen 50 pessetes per veure l'Espectacle Bolsoi, el teatre de maionetes per 30 pessetes i el circ rus per 20. És impressionant veure el metro i les tendes buides, amb cares llargues i tristes de la gent russa. Realment li va donar pena.

Desembre de 1990, Xina, Pequín, la gran muralla de 6.000 km, el palau imperial, Plaça de Tiananmen. Anaren a l'òpera de Pequín, horrorosa, sense harmonia. Agafaren el tren, el vaixell (embarcacions de formigó amb motor de camió) i l'avió. Van veure la Pagoda Inclorada com la de Pisa. A Shanghai trobaren mantons de Manila (tots són xinesos, no filipins). Pernoctaren a l'aeroport de Shanghai ja que els notificaren que Xiang estava nevada. A l'endemà la visitaren i no era veritat. L'avió sols despega quan està al complet. Pequín és famós per l'arròs, els palets, els somriures indefinits, els jardins perfectes. Van veure l'exèrcit de Tarracota, amb milers de soldats soterrats a Xian.

Novembre de 1991, San Francisco, Los Angeles, Hawaii, Las Vegas. A San Francisco és famós el tren elèctric però no tradicional ja que el cable és subterrani, el pont, les pel·lícules, l'Illa d'Alcatraz, els cotxes de 10 m, Chinatown. Los Angeles, ciutat residencial de 40 x 70 km, traçat perfecte des

que Colom visità les Amèriques. Visitaren els Estudis Universals, Disneylàndia i van veure el muntatge de pel·lícules com «Els 10 Manaments», «El terratrèmol de S. Francisco», «El Gran Taurò»... Hawai (Honolulú), amb moltes illes i un espectacle meravellós. Sols el 2 % de la població són hawaiians, la resta són americans. Las Vegas, llum, nit, vici al 100 %. Anaren al Gran Canó del Colorado amb avionetes llogades. Impressionant.

Març de 1992 una altra vegada a Turquia, visiten les Illes Príncipe on no hi ha cotxes. Al Novembre, el segon viatge al sud de l'Índia, visiten la capital Bombai, Madràs, Kovalam, i fan una extensió a les Illes Maldives (Paradís Terrenal). Apreciaren la manera de viure dels indis utilitzant els canals. A Egipte viatjaren pel Nil. Als 20 minuts d'eixir del Caire els feren tornar per una avaria del motor. Es van asustar i mai han sabut si tal vegada va ser un sabotatge.

Novembre de 1993, Veneçuela (Caracas). Visitaren la Catedral, l'Ajuntament, el Complex Cultural Teresa Carreño on es fan els concerts i el Museu d'Art Contemporani, El Salt de l'Àngel, la caiguda lliure més alta del món amb 1.000 metres de caiguda, Isla Margarida on van veure els manglars i moltes ostres, Puerto Ayacucho amb molts mosquits, anaren pel riu Orinoco.

Altres viatges: els Estats Units d'Amèrica, Canadà, Nova York, Filadèlfia, les Cascades del Niàgara, Toronto, Ottawa, (Montreal), l'Estadi Olímpic, Casino de Quebec, Boston i Universitat de Harvard. Al novembre de 1994, Malaisia, Kuala Lumpur, estació de ferrocarril, palau reial, tomba de S. Francesc Xavier, Illa Penang, i de nou a Singapur.

Març de 1995 visiten les tres illes de Malta. La més gran de 246 km quadrats, Medina, la ciutat del silenci. Novembre, Brasil (Brasília), Salvador de Bahia, Manaus, selva amazònica, anaren pel riu Negre, pescaren piranys i ballaren bossa-nova.

Maig de 1996, Budapest, l'església de Maties, palau reial, església de S. Esteve. El tercer viatge a l'Índia fou al novembre i visiten Delhi, Agra, i tot el Rajastan, la tomba de Ghandi, una fira de ramat a Pushkar, i dormiren en tendes de campanya on a l'exterior hi havien uns dipòsits d'aigua. Grans palaus de maharajàs, rehabilitats en hotels.

Al març pensa viatjar a Istanbul a veure les mesquites. Acaba la xarrada amb el lema: que no t'ho contem!

Almassora, gener de 1997

Rodolfo Beltrán i Ballester

RODOLFO BELTRÁN I BALLESTER naix a Almassora l'any 1928. És llicenciat en dret per la Universitat de València i el darrer curs va estudiar a Madrid. Dels 40 anys de funcionari de l'estat destacarem els 10 primers anys de la seua vida administrativa al Marroc, que és la que ara ens interessa.

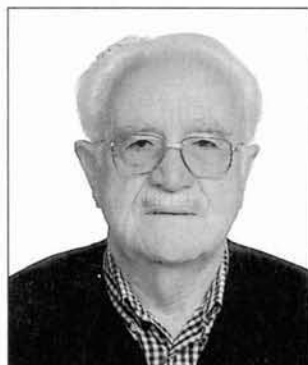
Ingressà en el cos tècnic d'interventors civils del Protectorat espanyol del nord del Marroc l'any 1955, després d'haver passat per l'Acadèmia d'Interventors durant 7 mesos i d'haver fet el semestre de pràctiques reglamentàries en el camp marroquí. Ha sigut interventor adjunt en pràctiques en la intervenció de Beni Ia-Hamed. També ha estat d'interventor adjunt en la Confederació de Senhaya-es-Serair del Rif, en la qual era propietari de la de Beni Bechir. D'aquesta va passar al Gabinet de Premsa de la secció 2a de la Delegació d'Assumptes Indígenes de Tetuan, encarregat del *Bulletí de premsa estrangera*.

Després de la independència de Marroc, l'any 1956, va estar destinat al Consolat General d'Espanya a Tetuan l'any 1957. Primerament, en l'Oficina d'Enllaç i Interpretació i després en les Secretaries Generals i Particular del Consolat. Finalment va estar a l'administració de béns de l'estat espanyol. Va estar destinat a la península l'any 1963 i es va jubilar a Castelló com a secretari de la Direcció Territorial de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la capital de la Plana.

De la seua etapa de funcionari al Marroc va obtenir la Medalla al Mèrit d'Interventors concedida per la Presidència del Govern i la Creu d'Oficial del Mèrit Civil, concedida pel Ministeri d'Affers Estrangers.

Comença la tertúlia saludant en àrab i felicitant la Tertúlia i la Caixa Rural pel llibre de fotografies, fruit de les exposicions realitzades en anys anteriors.

Chateaubriand havia escrit un magnífic llibre sobre viatges a Orient i havia llegit més de 200 descripcions de Jerusalem, però fins que no va estar allí i hi va viure una temporada no s'adonà del que realment era Jerusalem. Igualment es podria dir del Marroc.

Rodolfo Beltrán

Cal oblidar els tòpics sobre que els moros són uns bons guerrers i genets (alguns moros fugien en enfrontaments bel·licosos). També dels camells, de les palmeres i dels harems (si una persona casada vol casar-se amb una altra, repudia l'anterior). Els harems són com una mena d'asil de germanes fadrines, cunyades sense home, ties vídues, àvies repudiades, etc.

En la muntanya més alta del Rif, el Tidighine, de 2.450 m d'alçada, existeixen cedres del Líban. Un d'aquests es calcula que va ser plantat abans que Colom viatjara a Amèrica i entre 7 persones no poden abraçar-lo. La marihuana que hi planten està permesa pel govern per ser una de les poques formes de vida del Marroc. Per visitar, una vegada per setmana, les cabiles des d'on vivia fins a Beni Bechir, que era la cabila pròpia, però on no hi vivia, havia de passar per una cadena de muntanyes, una de les quals era l'Iguermalet, de 2.000 m. El viatge era a cavall i durava 7 hores d'anada i 7 de tornada.

La paraula marroquí indica nacionalitat, però al Marroc existeixen àrabs, berbers i mahometans (seguidors del profeta Mahoma). Islam indica submissió i musulmà vol dir el que se sotmet a Déu, per tant només es pot aplicar a les persones. Així doncs, dir que una mesquita és musulmana és incorrecte, s'ha de dir una mesquita dels musulmans. La paraula moro té connotacions despectives per a nosaltres, però, dins del món àrab, simplement fa referència a les persones que habiten l'antiga Mauritània. Al Marroc existeixen moltes races que no són moros. Abans la paraula israelià volia dir jueu o hebreu i ara només indica nacionalitat, ja que jueu equival a la raça i hebreu a la religió.

Després de la segona destrucció del temple de Jerusalem i de la crema de la ciutat per l'emperador Titus, hi va haver un gran èxode. Uns van arribar fins al nord de la Mediterrània, és a dir, a Espanya o Portugal (sefardites) i uns altres van arribar al sud de la Mediterrània, és a dir, fins al Marroc. Així doncs, existeixen sefardites que van ser expulsats pels reis Catòlics i es van establir al nord de Marroc, però ja hi havia hebreus (els que van vindre després de l'èxode de Titus i s'hi van establir). Aquests són, fins i tot, més antics que els àrabs, però no més que els berbers que és una raça autòctona.

En començar qualsevol tasca s'encomanen a Déu, i en saludar cal preguntar per tots menys per la dona. Una vegada anaren a caçar a casa d'un xerif i la dona va patir una mossegada d'un escurçó verinós. En acabar de resar, l'home la portà al metge i ja no van saber res d'ella. Doncs bé, no li podien preguntar per la salut de la dona si no era perquè ell mateix començava el tema.

L'acta del protectorat se signà entre Espanya i el Marroc a Algesires l'any 1912. Fins l'any 1927 no es va poder fer cap activitat al Marroc per les con-

tínues guerres. Al 1921 va ser el desastre d'Annual. Abd el-Krim no va entrar a Melilla, potser perquè no tenia un exèrcit regular, sinó que tenia arqueus, és a dir, persones que tenien armament a casa i que quan ho manaven les autoritats es reunien i lluitaven. Després de la destrossa, els membres de les arqueus despullaren els cadàvers dels espanyols, la qual cosa va impedir poder-se reunir per atacar Melilla.

L'any 1923 Abd el-Krim no tenia diners, però tenia presoners espanyols. Per mitjà d'un industrial bilbaí (Etchevarrieta) va exigir al govern espanyol diners a canvi de l'alliberament dels presoners. Després de les converses es pagà un milió en plata, tres milions en paper i una quantitat indeterminada per a ell i la seua família. Cal dir que un hospital costava 43.000 pessetes. De 800 presoners espanyols, només se'n van alliberar 350 entre civils i militars, però mai s'ha sabut què se'n va fer, de la resta.

L'any 1924 Primo de Rivera no era partidari de fer un desembarcament i volia abandonar el Marroc, ja que havia costat molts diners, moltes vides, molta sang i del que no suposava cap benefici, però els militars volien una victòria. Abd el-Krim volia constituir la república independent del Rif. Atacà els francesos i aquests enviaren Petain i va tenir lloc el desembarcament d'Alhucemas, on també participà Franco. Abd el-Krim va haver de refugiar-se a les muntanyes i es va rendir l'any 1925 als francesos, però no als espanyols, ja que aquests l'hagueren afusellat per les barbaritats fetes als cadàvers dels espanyols. Se l'emportaren a l'Illa de la Reunión, va passar a França i morí al Marroc l'any 1967.

L'any 1927 el general Sanjurjo va poder anunciar la pacificació i el desarmament. Calia preparar l'acció protectora d'Espanya i dividiren administrativament el Marroc en cinc territoris: Lucus (capital Larache), Yebala (Tetuan), Gomara (Xauen), El Rif (Villa Sanjurjo) i el Kert (Nador) que és el territori més extens i menys poblat, on les pedres esclaten a causa de la gran diferència de temperatura que hi ha entre la nit i el dia (40°C aproximadament). Per això es diu que «el Marroc és un país gelat on el sol escalfa molt».

Els primers administradors van estar constituïts per la policia indígena, formada per militars espanyols, els quals coneixien molt bé la idiosincràsia i l'idioma del país i tenien sota el seu mandat soldats indígenes. Era com la guàrdia civil a l'estat espanyol. Els militars volien seguir la seua carrera i marxaven quan podien. Com que el substitut ja no coneixia els marroquins, la solució va ser dur funcionaris civils per concurs de trasllat, i es creà el cos tècnic d'interventors civils del Protectorat nord del Marroc, al qual pertany el conferenciant.

L'interventor no té res a veure amb Hisenda. La intenció d'Espanya era elevar el nivell cultural del marroquí i assessorar les autoritats. Durant els 35 anys de protectorat intentaren que la gent estudiara, però sols una persona va estudiar veterinària a Granada. Després va ser ministre d'Agricultura al Marroc. L'equivalent a l'alcalde era el *kaid* (el *kaid* és el jutge), el que aplica la justícia de l'Alcorà, «ull per ull, dit per dit, dent per dent...». Segons ells no és una crueldat, sinó una limitació. Els interventors no podien intervenir, sols podien intervenir per pal·liar la pena mitjançant la conversa. Als països del Golf, una filipina matà el seu amo perquè volia violar-la. En condemnar-la, la pressió mundial va ser tan forta que Filipines pagà «el preu de la sang» i la condemnaren a uns mesos de presó i a 50 cops de pal.

La conclusió de la reunió de 35 interventors francesos l'any 1985 sobre la seua labor administrativa fou que es feia un paper de «missió». Els espanyols tampoc treien res del protectorat. Al sud encara hi ha fosfats, però correspon al Sàhara. Al Marroc sols treien brucs per fer pipes i banyes de bocs per fer mànecs de navalles de les que es fabriquen a Albacete. Participaren en la política colonial, educativa, sanitària... Fins i tot volien formar un partit nacionalista del Marroc lliure perquè després de la independència pogueren manar sense ser extremistes.

L'*habus* era una quantitat de diners destinats a un fi determinat. Existia el ministre de l'*habus*, el *nadir* de l'*habus*. L'*uquil* el-Goiab, que era administrador dels béns dels absents. L'estat nomenava un administrador que no sols cobrava, sinó que també administrava els béns fins i tot en contra dels que anaven a ser hereus. El *bumuarech* era un administrador dels béns dels òrfens era com una mena de fiscal de la família a Espanya.

La intervenció estava en les cabiles, que són les circumscripcions genuïnes del Marroc i tenen el nom de la família que s'ha possessionat en aquestes. També hi havia metges, veterinaris, ATS, mestres... Sempre hi ha un poblat més important que un altre, on té lloc el soc, el qual agafa el nom del dia de la setmana. El dia de soc és el dia de reunió per parlar sobre tots els problemes que han de resoldre els dirigents (campanyes de vacunació, protecció de la muntanya, reclamacions...). Un casa de reclamació és d'un home que ningú entenia quan parlava perquè portava una dentadura que no era l'apropiada per a ell. Resulta que anà al mecànic dentista i volia una dentadura en el termini d'un dia perquè es casava la filla. El mecànic li'n donà una d'un senyor de dos metres d'alçada, el *kaid* Tulut.

Els estudiants no reben cap títol, sinó un certificat signat pel professor que inclou la matèria i el punt de finalització. Així, a Granada hi ha una aca-

dèmia d'un professor que li diuen el «borrianí» perquè era natural de Borriana.

Cap paraula marroquina té arrel llatina o grega. Els articles són fàcils, però hi ha unes lletres solars que quan van al començament de la paraula, l'article canvia. La gramàtica i la pronunciació resulta difícil. Tot el que significa home o mascle, és masculí; dona o femella, és femení; ara bé, les parts del cos dobles són femenines. Els dies de la setmana es diuen pels ordinals, excepte el diumenge que és el primer de la setmana i el divendres que és el dia sant. Els plurals canvien les paraules totalment i no hi ha cap regla per construir-los.

En la gastronomia són famosos els quebabs, encara que solen ser durs perquè barregen camell i xai al 50 % (el camell pesa 400 kg i el xai en pesa 12). És bona una sopa de fideus, *harira*, que solen menjar en la pasqua del desdijuni després del ramadà. Perdus o pollastre amb panses, amb codony i ametlles... Ous fregits, *pastela*, que és una mena de pastís cuït on dins posen carn, mandonguilles, etc. També fan el cuscús, que pot ser dolç o salat.

Els interventors anaven vestits de militar, però no ho eren. En lloc d'estrelles portaven unes barres que indicaven la categoria de l'interventor. El vestit d'estiu era blanc. Al camp anaven en gel·labes que podien estar fetes de fil, de seda o de llana. El vestit del moro consistia en saragüells, camisa interior sense mànegues de molts botons, una jaqueta i, per damunt, la gel·laba.

El ramadà acaba el dia 7 de febrer. Comença i acaba el primer dia després de la lluna nova, quan es pot veure la lluna. Actualment, ha hagut més de 400 morts durant el ramadà a Alger, la qual cosa és una aberració i les persones que fan això són terroristes. Els integristes són les persones que es regeixen íntegrament per l'Alcorà i els fonamentalistes els que fonamenten la seua activitat en l'Alcorà i fan tot el que l'Alcorà diu. Les revolucions islàmiques són retrògrades, radicals en el conservadorisme. En contra del que diu l'Alcorà, s'estan fent totes les barbaritats de matar a gent civil. Aquestes persones no poden anar al cel, segons el gran muftí d'Egipte.

«La clau del cel està en les espases, però també en les espases pot estar la clau de l'infern». «No mai mates a una persona sense haver pogut aplegar fins el final en la dissuasió». «No mereixerà el cel aquell qui mata dones, xiquets, malalts, vells o impedits». Són frases tretes de l'Alcorà.

Almassora, febrer de 1997

Ángel Luís Massoti i Littel

ANGEL ÉS METGE, natural de Múrcia, resident a Castelló des de 1963, jubilat. Actualment té 77 anys i és casat amb la farmacèutica Carmen Alcaraz. És especialista en traumatologia. Ha sigut cap del Servei de Traumatologia a l'Hospital Provincial de Castelló. És el fundador de la ONG Medicus Mundi a Castelló, de la qual va ser president durant molts anys. Va començar a anar a l'Àfrica l'any 1968, concretament a Camerun en el primer viatge, en una espècie de col·laboració humanosanitària d'ajut al tercer món. Entre altres col·laboradors cal esmentar l'almassorina Charo Claromonte.

Altres convidats a la Tertúlia han sigut la seua dona, Carmen, fidel acompanyant en tots els viatges durant més de 20 anys i la doctora Elena Sebastià, que és natural de Morella, viu a Castelló, és metge rural a la comarca del Maestrat i és la continuadora del doctor Massoti.

«Déu va fer a l'home un poc inferior als àngels. El va crear a la seua imatge i semblança, però dubte que entre els àngels hi haja hagut un Beethoven, un Mozart, un Einstein, un Pascal, un Pasteur...», ens va dir Massoti. És una qüestió de genètica que puguen haver-hi persones infradotades i superdotades.

L'home disposa de mitjans d'expressió com la intel·ligència, el llenguatge i les mans. La intel·ligència és la que pensa, dirigeix, decideix, agafa el criteri de fer o no fer, etc. Els animals utilitzen el llenguatge per cridar-se, per indicar que en un bosc han trobat una zona d'alimentació, etc. Avui, l'home utilitza el llenguatge per barallar-se i discutir. Ell no parla el valencià però l'entén, ja que la dona és de Xàtiva, son pare era valencià i ell va estudiar a València. El fet que no entenguem un rus, no té res a veure amb la seua humanitat. Les mans són importants per als oradors, ja que les utilitzen per gesticular; per als directors d'orquestra, ja que alguns les utilitzen com si fos la batuta per dirigir; per als cirurgians; els artistes; els mestres; les mestresses de casa; etc. Sense ànim de fer política, una mà tancada indica amenaça, una mà oberta indica amistat.

Ángel Luis Massoti

L'home també disposa de mitjans de relació per relacionar-se amb el medi ambient i amb els seus semblants. Alguns valors, com poden ser la pietat, el sacrifici, l'austeritat, la humilitat, la paciència, el servei... són importants per a la humanitat. No es pot passar pel món sense tenir pietat. Cal castigar el delinqüent, però amb pietat. Quan una persona té set o fam és perquè el seu organisme ho necessita. Un gran home no necessita donar-se importància, ja que ell mateix és important. Això és humilitat. Àngel és deixeble del doctor Marañón i transcriu literalment uns dels seus versos: «viure no sols és existir, cal existir i crear, sofrir i somiar, no dormir sense somiar i descansar somiant».

Solidaritat és adhesió. Una persona solidària és la que, de manera circumstantial, s'adhereix a una altra persona, corporació o país. Un tenor sols aporta al cor la seua veu. No dóna res. La caritat ho dóna tot. En el comunisme tot és de tots. En el cristianisme el que és meu és dels altres, però ho fan pocs cristians. Per això Ghandi deia: «el cristianisme m'entusiasma, els cristians no».

La conclusió d'un economista a finals del s. XVIII fou que la població mundial creixia a un ritme d'una progressió geomètrica, mentre que l'alimentació ho feia a un ritme d'una progressió aritmètica. La falsedat de la teoria és clara si pensem que nosaltres vivim en aquest món actualment.

En les diapositives del doctor vam veure operar amb llum natural, ja que no hi havia llum artificial. Operà una persona que tenia una hèrnia enorme abans i després de l'operació. També va poder salvar la vida a un senyor que patia una greu malaltia i que va caminar durant 17 km. Les cases són de fang i en època de les pluges moltes vegades cal reconstruir-les. També vam veure la casa de la mare Teresa (insalubre per a alguns periodistes).

Els xiquets necessiten amor i afecte. No és possible adoptar-los perquè no hi ha cap conveni entre l'Índia i Espanya. Els leprosos vivien en un lloc digne, criaven animals, tenien una piscifactoria, venien roba, plantaven llegums, es fabricaven les pròpies pròtesis (perquè la lepra és una malaltia que amputa).

Calcuta és una població on els carrers són fem. No hi ha canonades i als carrers malviuen més d'un milió de persones. Han d'agafar l'aigua per rentar-se del carrer on també fan les seues necessitats. Tota la ciutat és un niu de rates, i és possible que dins d'uns anys desaparega. És una gran urbe però sense infraestructura, on l'índex de mortalitat és elevat per les precàries condicions del treball.

Dels 5.600 milions de persones que actualment habitem la Terra, hi ha suficients recursos econòmics i alimentaris per satisfer a totes les persones. Tanmateix, quan la població a l'any 2010 siga de 10.000 milions com es preveu no passarà el mateix. No hi ha vergonya ni justícia en el repartiment dels aliments.

Els matrimonis japonesos no poden tenir més d'un fill, obligats per una llei. Els pares no viuen per por que se'ls puga morir. A Burkina Faso un pare tenia 4 fills i en una setmana moriren tres d'ells a causa del xarampió, cosa que seria impensable a Espanya.

L'enviament de diners al tercer món li crea un problema, perquè com diu la comissària europea Emma Bonino, la tercera part dels diners que s'envien no arriba a la seua destinació. El que fa Mans Unides és construir carreteres, escoles, universitats, enviar medicaments, roba... Els diners sols fan augmentar els captadors. A Burkina va conèixer l'actual rector d'Almassora, Eduardo, un sant per la seua gran humanitat.

Treballar en països africans, com l'Alt Volta, el Zaire... on fa molta calor, no és tan fàcil com en països europeus com Alemanya, Dinamarca, Suècia... No són ganduls. T'ho donen tot. Una vegada arribaren ell i un missioner d'Albacete a un poblat per passar la nit i el cap del poblat els va convidar a prendre llet fresca. La posaren en una carabassa i van caure dues mosques. En adonar-se'n bufaven per a no menjar-les. En arribar el torn al cap del poblat, se les va engolir sense cap tipus de remordiment. Igualment li passà a la dona en menjar-se unes erugues.

De l'experiència adquirida després de 20 anys pel tercer món opina que l'avenir està en mans d'aquests països. Actualment tots els grans equips de futbol tenen un o dos jugadors negres. Coneix a bons metges als Estats Units que són negres. Són més manyosos que nosaltres i igualment intel·ligents, com el cas d'operar a Espanya dos xiquetes negretes i en 15 dies parlaven el català.

Colòmbia és un país amb una gran riquesa. El problema rau en el fet que aquesta és acaparada per unes grans famílies i pel problema del narcotràfic.

A l'Índia es va premiar la vasectomia. Fa uns 50 anys les famílies tenien 10 i 12 fills perquè els fills eren la seua riquesa. A més, hi havia molta mortalitat. En el moment que augmente el nivell sanitari i disminuïska la mortalitat infantil, automàticament disminuiria la fertilitat. No es pot fer un control de natalitat mentre no estiga assegurada la supervivència dels xiquets. Potser a l'Índia aquestes campanyes es feren massa prompte. Actualment, a l'Índia i a l'Àfrica són conscients que cal controlar la natalitat.

També s'ha parlat de les ètnies i la seua lluita per trobar el poder; de Somàlia, d'on fugiren amb una avioneta per raons de seguretat; de la gran proliferació de les organitzacions no governamentals, i molts altres temes.

Particularment, em va sorprendre la gran humanitat del conferenciant i sembla que la transmet a totes les persones que estan al seu voltant.

Almassora, febrer de 1997

Santiago Corada i Arroyo

SANTIAGO naix a Valladolid l'any 1955. És llicenciat en Medicina i Cirurgia per la Universitat de Valladolid. És especialista en traumatologia i cirurgia ortopèdica per la Universitat de València. Resident a Almassora des de 1978, casat amb una almassorina. Ha treballat en urgències i en substitucions a Almassora, en el medi rural a Aiòder, i com a especialista per a la Seguretat Social i també en una empresa privada en una mútua d'accidents laborals. Ha realitzat cursos d'actualització en traumatologia, en reumatologia i en auriculoteràpia. També ha assistit a diversos congressos.

L'articulació és un element de dos extrems de l'os que estan contingudes per una sèrie d'estructures que subjecten cada articulació per a impedir que aquest es moga.

El cartílag és l'element fonamental de l'articulació, que fa que la superfície d'aquesta pugui moure's en totes les direccions.

L'artrosi és una malaltia de l'articulació que es caracteritza perquè el cartílag articular es trenca. El cartílag és una estructura molt elàstica que es pot deformar i està preparada per a suportar les càrregues de pressió. Quan la pressió és superior a la que el mateix cartílag pot suportar, aquest cartílag pateix una espècie de fissures que poden arribar inclús a l'os produint el dolor. Aleshores fa que la congruència d'aquesta articulació no pugui realitzar la funció per a la qual està preparada i provoca el que es diu l'artrosi o degeneració articular.

L'artrosi pot aparèixer en múltiples articulacions, sobretot en les de càrrega. És una malaltia molt freqüent, amb moltes repercussions sociolaborals. El tipus de treball influeix, així les costureres tenen artrosi a les mans, els agricultors, a la columna lumbar, també els taladrors, oficinistes... En l'esport és poc freqüent, excepte si hi ha hagut trencament o luxació.

La malaltia no s'ha pogut demostrar que siga hereditària. L'edat no és l'únic factor de l'artrosi. Totom no té artrosi als 50 o 60 anys, però a més edat, més facilitat de patir la malaltia. La Universitat sevillana del Rocio va realitzar autòpsies a persones ja mortes i el resultat va ser que eren artròsiques el 3 % de persones entre 15 i 19 anys, el 49 % entre 20 a 50 anys, el 92 % entre 51 i 69 anys, el 100 % en persones majors de 70 anys. És més freqüent en la dona coincidint amb la menopausa, que dona una altra malaltia, l'osteoporosi, que no guarda cap tipus de relació amb l'artrosi. Radiològicament a per-

sones vives s'ha trobat artrosi en el 4 % d'individus entre els 18 i 24 anys i el 85 % majors de 70 anys. Una persona pot tenir radiològicament signes de patir la malaltia, però que ella es trobe perfectament i a l'inrevés.

La dieta no s'ha demostrat que influísca però sí l'obesitat degut a l'augment de càrrega i la poca activitat que realitzen les persones obeses i poc esport. El clima no influeix en la malaltia en si, però sí influeix en el dolor. Millor el clima càlid i sec.

L'artrosi sol ser freqüent en persones amb diabetis. Les artrosis monoarticulades afecten una sola articulació, les poliarticulades, diverses articulacions, primàries quan no se sap la causa de producció de l'artrosi, secundàries quan sí que se'n sap.

L'analítica sol ser normal en persones amb artrosi amb diferència de les artritis inflamatòries. El procés degenerador que comporta l'artrosi, afecta a l'os i això es veu en la radiografia. En cicatritzar una ferida no queda mai exactament igual com estava, al cartílag li passa igual. El dolor és de tipus mecànic, no inflamatori. Apareix a les últimes hores del dia, després de fer exercici.

Les artrosis poliarticulades són més freqüents en les dones. Les costureres solen tenir artrosi en les mans. Les parts del cos amb més possibilitat de patir artrosi són: columna cervical, lumbar, dorsal, cadera i genoll. Menys freqüent en el colze i turmell. El factor trencament o fractura pot influir en el genoll per a produir artrosi. Als xiquets xicotets poden haver factors consitucionals. Aquesta artrosi es manifesta pel dolor selectiu en la mateixa articulació. No se sol inflamar i el dolor es calma amb repòs. La mobilitat és dolorosa amb «cruixits» dolorosos quan s'estén el genoll. Un símptoma és la coixesa.

La cadera és una articulació molt mòbil. Es presenta l'artrosi en homes majors de 65 anys. No és possible realitzar la rotació i el dolor es manifesta cap als genitals. La persona té la sensació de tenir la cama més curta. Pot aliviar el bastó al caminar i sobre tot el repòs. L'artrosi en els peus és més cridanera. És poc freqüent i afecta les articulacions dels primers dits, a causa del calçat inadequat, sobretot en les dones, (galindons). Si avança cal operar.

En la columna cervical l'artrosi afecta les 7 primeres vèrtebres. Dins de l'os hi ha una espècie de coixinet per a esmorteir la mobilitat. Pot aparèixer de forma brusca el dolor de coll (com si fóra una torticoli). Es cura amb el repòs i amb una rehabilitació. Es presenta en forma de marejos i desmais.

En els treballadors agrícoles i els de la construcció les parts més afectades pel treball són la columna dorsal i la lumbar. Hi ha una contracció muscular associada. El múscul es contrau per a intentar immobilitzar la columna. Obliga el pacient, en la fase aguda, a un repòs pràcticament absolut. És molt útil la faixa elàstica. El la lumbar l'aparició del dolor pot ser en fase aguda

(clàssic *lumbago*) amb el factor desencadenant com quan vas a agafar qualsevol objecte, alçar pes, una bombona de butà... i una artrosi que encara estava latent, aleshores desencadenar la simptomatologia. Pot manifestar-se de forma molt aguda, com ara les hèrnies discals.

Per a diagnosticar una artrosi cal insistir i preguntar al pacient sobre l'aparició dels dolors, cal dir-li que l'artrosi no és una malaltia irreversible i que no pense que el deixarà prostrat en una cadira de rodes. No s'ha de confondre amb l'osteoeclosi que és una alteració metabòlica consistent en què l'os perd calci i es torna més fràgil. Es dóna en les dones una vegada superada la menopausa.

En un primer estat de la malaltia ni tan sols s'ha de medicar el pacient, simplement cal tranquil·litzar-lo. Cal mirar els efectes secundaris i sospesar els efectes positius i els negatius. Els analgèsics simples com ara paracetamol i l'àcid acetil salicílic (aspirina) són els dos medicaments més freqüents. Precisament fa ara 100 anys del descobriment de l'aspirina i és el medicament que més es consumeix (2.500 comprimits per segon al món). L'aspirina no es pot donar a pacients amb patologia gàstrica i el paracetamol a pacients hepàtics. En pacients amb depressió associada, els antidepressius resulten ser els millors medicaments.

No estan indicades les infiltracions per a les artrosi, salvat en els peus, en les articulacions dels galindons, quan aquesta articulació haja tingut un procés d'inflamació. Cal tenir cura amb l'asèpsia. La cirurgia articular serà necessària en pacients que no poden fer una vida normal, sobretot es dóna en cadera i genoll. També es poden fer cirurgies articulades amb proteisi, que solen ser parcials, amb una component funcional (cap de titani), amb un vàstag que agafa la part superior del fèmur. Els pacients han de ser col·laboradors. Mai cal fer una cirurgia articular per estètica ja que pot quedar millor estèticament però pitjor funcionalment.

La rehabilitació i la fisioteràpia són els tractaments més acceptats. Procediments passius com el calor humíd, la dutxa, la borsa d'aigua calenta, les fonts externes de calor com la calefacció de casa, llums infrarojos, ona curta, microones, ultrasons... Procediments actius com poden ser unes taules d'exercicis... L'objectiu és mobilitzar les articulacions, reforçar una musculatura dèbil fent exercicis amb pesos, politges, pilotes prensils...

Collarins, faixes, bastons, cadires de roda, tamborets per a planxar ajuden els pacients. Altres aparells es poden trobar en qualsevol casa especilitzada en ortopèdia.

Almassora, març de 1997

Jaime Palacios i Albentosa

JAIME PALACIOS naix l'any 1943 a Benimuslem, població de 700 habitants de la Ribera Baixa de València. Son pare, que era llaurador i forner, tocava l'acordió sense haver estudiat solfeig i va inculcar al seu fill a seguir en el món de la música.

Als 8 anys el matriculà en l'Acadèmia Musical de la Banda de Música d'Alberic on va destacar sobre els altres estudiants. Abans de finalitzar l'any el seu professor i son pare decidiren que tocara el clarinet. A l'any de tocar el clarinet va entrar com a músic a la Banda. Com el progrés era gran, son pare l'apuntà a un altra acadèmia per a estudiar l'acordió. En complir els 10 anys Jaime en portava ja dos en la faceta musical.

Pare i professor decidiren apuntar-lo al Conservatori de Música de València i també a una banda de prestigi. Aquesta va ser la Banda Primitiva de Lliria on igual tocava el clarinet com l'acordió i al pocs dies son pare, sa mare i sa germana es traslladaren a viure a aquesta població. En aquesta banda Jaime va visitar moltes poblacions espanyoles en concerts i actes on la Primitiva era requerida cada any. També va alternar les seues actuacions d'acordionista en distints grups musicals com ajuda a l'economia familiar.

Va seguir estudiant a Lliria i es desplaçava dos dies per setmana al Conservatori de València. Cal destacar alguns dels professors de prestigi que va tenir tant en la Banda com en el Conservatori, Amando Blanquer, Lucas Conejero, Salvador Seguí, els germans Vicente i Pascual Asensio, José M. Gomar, José Roca...

Durant els 5 anys que va estar a Lliria va aprofitar molt bé el temps i als 15, assessorat pel Comandant de la Brigada del Regiment Tetuan 14, Juan Más Quiles, va pensar que ja estava suficientment preparat per a presentar-se a unes oposicions de músic de la Banda Municipal de Castelló. El 22 de desembre de 1959 passà l'examen-oposició que li va fer el director de la Banda, Juan Garcés, i el dia 7 de gener de 1960 ingresà en aquesta Banda.

Va conèixer Vicente Portolés (pare dels Portolés de la tenda actual de Castelló), i durant 5 anys va treballar en la seua oficina per a fer còpies i arranjaments, edicions musicals que aquest tenia i altres assumptes relacionats amb la música. Busca una orquestra i la troba a l'Alcora: l'Orquestra Califòrnia. En trobar casa per a la seua família, aquesta es trallada a Castelló.

Son pare va treballar molt en els últims anys i arribà esgotat a Castelló. El metge li diagnosticà un càncer de pulmó i al mes del seu diagnòstic moria a Castelló, i va ser soterrat a Benimuslem.

Després d'aquesta gran pèrdua, entra de pianista en Ràdio Castelló en el Programa Festival de Varieté dirigit per Vicent Escura i acompanya als cantants novells i professionals que hi desfilen. En aquest programa està 10 anys i ja comença a adquirir fama el nom de Jaime Palacios i animat per músics i gent de l'espectacle, decideix unir-se a un company i formen el duo musical Kandi-Palas (Candido i Palacios). Sols dura un any ja que el seu company no està per la feina.

Després munta el primer conjunt al seu nom. Comença a treballar de valent i viatja pels pobles de la província i províncies limítrofs. Al poc de temps passa a ser una de les orquestres comercials més importants i sol·licitades del moment. Canvia de músics per tal que siga del gust i qualitat que el públic reclama.

Ha acompanyat figures com Rocio Jurado, Antonio Machín, (en gran quantitat d'ocasions), Raphael, cantants folklòriques... Durant els últims 5 anys de la seua vida es declarà cantant d'Èxits Revival i ha tingut moltes actuacions en tota la geografia espanyola.

Va estar d'orquestra titular de les empreses de la Vidua de Gimeno com la sala de festes Bohio i els hotels Azor i Orange, així com en la discoteca Picasso, sala Tombatossals, Pérgola de Castelló durant 9 anys, Llar Fallera de Borriana alternant actuacions de ball i acompanyant artistes durant 21 anys fins que va morir el director gerent Francisco Vilanova. En aquesta sala alternà amb grups com Los Bravos, Módulos, Los Angeles, Lone Star, Janio Martí i la seua orquestra...

El 1980 va deixar la Banda Municipal on era solista i va a acompanyar a grans solistes de la talla de Yuri Bukoff, pianista búlgar, Yehudi Menuhin, Josefina Salvador, José Iturbi, pianista, Leopoldo Querol... Es dedica a la música moderna i es trasllada a Madrid on grava en distints estudis per a grans figures com Sergio Facheli, els músics de Paloma San Basilio i arranjadors de la talla d'Eddy Guerin, Eduardo Leiva, Augusto Algeró Jr...

El 1984 formà part de l'orquestra Alcatraz per a acompanyar per tot el món al cantant Camilo Sesto. Distintes gires per Nordamèrica i Sudamèrica i les gires espanyoles de l'estiu 84-85. En una de les actuacions en la ciutat de Los Angeles, en l'amfiteatre de la Universal Films de Hollywood va conèixer personalment els components de la banda Chicago, a Herb Alpert, Albert Hammond, Barbra Streissand, Sergio Mendes...

En finalitzar l'any 1985 marxa de Madrid i es trasllada definitivament a Castelló on va formar una altra vegada la seua oquestra amb 10 components i va començar de nou les gires per Espanya acompanyant artistes com Ivan, Lola i Carmen Flores, el Titi, Tony Visiedo, treballa per a Espectacles la Unión de València, fa arranjaments per a Rumba 3, Camilo Sesto, el qual li grava una cançó titulada «Quién eres tú» que es va editar en el seu LP i posteriorment a Portugal per un cantant popular d'aquell país.

Fins l'any 1991 va mantenir l'oquestra i va decidir muntar un estudi de gravació amb el seu fill Santi i pel qual ja han passat gran quantitat de cantants i grups musicals de la Comunitat Valenciana. Aleshores va formar un trio músico-vocal que manté en l'actualitat i que actua en la Sala Penya-golosa alternant més actuacions durant l'estiu en distints pobles de la província. Al mateix temps dóna classes de música en la seua acadèmia particular i fa arranjaments musicals per a les formacions que ho sol·liciten per a les actuacions personals de cançons actuals.

Els sintetitzadors substitueixen els pianos i una sola persona pot tocar ella sola com si fóra una gran orquestra. Aquests aparells fan que qualsevol persona pugua pujar a l'escenari i enganyar al públic.

Julio Iglesias grava en directe ajudat pel pianista Rafael Ferro (amb 2 milions de pessetes mesuals), el productor Ramón del Dúo Dinámico i amb diversos tècnics. Les gravacions li costen entre 150 i 200 milions de pessetes. La cançó «Me va me va» de Julio Iglesias la va compondre Ricardo Perato i per drets d'autors percep 40.000 pessetes per cada 1000 CD.

La Comunitat Valenciana té fama de tenir bons músics. Poblacions com Lliria amb les bandes municipals La Primitiva i La Unió, Cullera, Bunyol... però el futur dels músics com unes altres professions resulta gairebé difícil.

Rosana va anar a Madrid i no pensava cantar en la seua vida. Però el vicepresident de l'associació d'autors, Teddy Bautista va veure la xiqueta que tenia encant per si mateixa més que per les cançons que també eren boniques amb «garra» i poesia. Precisament el 10 d'abril és convidat a Madrid perquè l'associació d'autors i la d'intèrprets han organitzat el primer Grammy Musical que espera tinga continuació anual.

Almassora, març de 1997

RAÚL NAIX A CASTELLÓ l'any 1964. És llicenciat en Farmàcia i ha realitzat cursos de postgrau en Anàlisi Clíniques, Anàlisi Microbiològica d'Aliments i en Tecnologia Alimentària. Ha treballat als Laboratoris d'Anàlisi Clíniques de la Mútua Industrial. Ha estat dos anys com a delegat farmacèutic de Laboratoris Llorenç.

Adrián naix a Almassora el dia de la Puríssima de l'any 1964. És llicenciat en Farmàcia i resident via FIR durant tres anys a l'Hospital General d'Alacant. Especialista en Microbiologia i Parasitologia Clínica. Ha realitzat diversos cursos de postgrau en la seua especialitat, així com 32 crèdits en cursos de doctorat. Ha treballat com a adjunt interí al Servei de Microbiologia Clínica de l'Hospital Comarcal de Vinaròs. Actualment prepara la tesi doctoral al Departament de Microbiologia de la Facultat de Medicina de València.

Una *anàlisi clínica*, ens expliquen primerament, és un mètode físic, químic o biològic aplicat directament al malalt o als seus humors o secrecions per tal de mesurar un determinat paràmetre. L'anàlisi no és suficient per a fer un diagnòstic, ja que és una prova complementària a unes altres exploracions que el metge caldrà que valore, atès que les *constants* o *valors de referència* varien dins d'uns límits que de vegades són prou amples.

Cal distingir entre el laboratori *privat* i per tant xicotet com és el nostre cas, un laboratori *gran* i els laboratoris d'anàlisi clínica *hospitalaris*, ja que cadascun d'ells, atès el nombre i volum de mostres, economia, personal, etc., amb què treballa pot efectuar tècniques més complexes que, per a un altre, no són rendibles ni amortitzables.

Un dels punts més importants i a la vegada menys valorat del treball analític és la presa de mostres. Si agafem malament les mostres, podem arribar a un resultat incorrecte, la qual cosa es impermissible. Les *variables* que cal considerar, ens expliquen, són moltes i depenen del tipus de mostra. Entre d'altres, tenim:

El *temps transcorregut* en: i) *Proves de coagulació*. Cal procedir a la separació immediata del plasma per centrifugació de la sang no coagulada. ii) *Proves de bioquímica*. Separació del sèrum abans d'una hora. iii) *Orina*. Enviar abans d'una hora en recipients estèrils, encara que, ens expliquen els nostres

conferenciants que han rebut orines recollides en la primera botella buida que s'han trobat. iv) *Cultius de productes patològics*. S'han de recollir el més ràpid possible i en recipients estèrils.

Extracció de sang. Per a moltes proves, cal fer l'extracció en dejú. Caldrà detallar si el pacient està prenent alguna medicació que pugui interferir en l'anàlisi. Si el paràmetre que s'ha de mesurar està subjecte a algun ritme circadià (com ocorre amb certes hormones), la mostra cal agafar-la abans de les deu del matí.

En definitiva, davant el dubte d'haver fet una presa de mostres inapropiada, aquesta caldria que fóra rebutjada.

Un altre punt, comenten, que cal destacar en totes aquelles anàlisis que no siguen els comuns, és l'*especificació* de la tècnica utilitzada i les unitats de mesura, ja que poden confondre el metge. Pel que fa les diverses tècniques emprades, es pot variar tant la sensibilitat com l'especificitat del paràmetre que anem a mesurar, aplegant fins i tot a obtenir resultats que no es poden superposar i que, per aquesta raó, no són comparables.

A continuació, els conferenciants ens presenten una classificació de *campus bàsics* que treballen en el seu laboratori:

1. *Anàlisis clíniques*. Cal estudiar diversos grups bàsics:

Anàlisi d'orina. En la qual es determina els anomenats «anormals» (pH, presència de sang, glucosa, densitat...) i el «sediment», en el qual a través del microscopi s'observen certes característiques químiques (cèl·lules, cristalls...) i microbiològiques (presència de bacteris, paràsits, o llevats).

Hemograma. Es mesura el nombre de glòbuls rojos, blancs, hemoglobina, hematocrit i plaquetes per a poder detectar possibles anèmies, encara que també poden detectar-se possibles infeccions (nombre de leucocits, velocitat augmentada), leucèmies, al·lèrgies...

Coagulació. S'utilitza el plasma de la sang no coagulada i ens dóna informació útil en preoperatoris, en el seguiment de tractaments d'anticoagulants (*symtron*). La seua finalitat és comprovar els dèficits en els factors de coagulació, així com detectar alteracions dels òrgans que els produeixen.

Bioquímica. Són les proves més prescrites pel metge i representen pràcticament el 50 o 60 % de totes les analítiques. Entre la gran quantitat de paràmetres mesurables, destacarem les següents: *glucosa* (sucre), que és el punt convergent de tot el metabolisme orgànic; *colesterol*, *triglicèrids*, que són els greixos i la seua determinació és útil per al control de malalties cardiovasculars (arteriosclerosi, hipertensió, obesitat); *transaminases*, que s'encarreguen de detectar possibles patologies hepàtiques; *creatinina*, *urea*, que detecta possibles patologies renals, *àcid úric*, que és l'encarregat de detectar si hi ha possibilitats d'atac de gota.

Hormones. Detecten alteracions del sistema endocrí (tiroides, pàncrees, ovaris, testicles...).

Immunologia. Poden diagnosticar malalties autoimmunes (malaltia celíaca, lupus eritematós...), càncers, malalties infeccioses, al·lèrgiques, determinació de grups sanguinis, malalties reumàtiques...

2. *Microbiologia clínica.* Es basa en tècniques que posen de manifest un determinat patogen causant d'una malaltia infecciosa. En aquest tipus, la presa de mostres és fonamental, ja que són fàcilment contaminables. Es poden buscar *bacteris* (tuberculosi, pneumònies, meningitis...), *virus* (sida, cucs, polls...), *paràsits* (tinyes, cànides...), etc.

Per a la seua determinació utilitzem tècniques directes com ara tincions, cultius sobre mitjans selectius, identificació de colònies amb proves bioquímiques, antibiogrames, l'observació directa per microscopi sobre mostres que poden ser, entre d'altres, orí, femtes, flux vaginal, semen, ferides supurades... i també altres tècniques indirectes, les quals posen de manifest *antígens* o anticossos del patogen en la sang del pacient.

Anàlisi d'aigua. Es poden realitzar amb distints tipus d'aigües, com per exemple:

Aigües de pou, de font i de xarxa. En la seua anàlisi se'n determina la potabilitat per a saber si poden ser destinades al consum humà. S'hi mesuren els caràcters organolèptics (olor, sabor), els fisicoquímics (pH, conductivitat, duresa), l'absència de substàncies no desitjables (nitrats) i caràcters microbiològics (absència de bacteris patògens).

Aigües de piscines. Determinacions de clor i pH, que cal que siga l'adequat per tal d'evitar toxicitats (produïdes per excessiva cloració) o riscos d'infecció (per escassa cloració). També caldria realitzar estudis microbiològics (*colimetries*).

Aigües de reg. Avui dia amb el problema de les sèquies i la falta d'aigua, es tendeix a utilitzar per al reg aigües d'una qualitat insuficient per al consum humà, però amb una mínima qualitat per a no fer mal els cultius. Es poden determinar una amplíssima varietat de paràmetres que depenen de l'origen de l'aigua, ja sia aquesta residual tractada o industrial. La interpretació dels resultats d'aquestes anàlisis sempre estaria a càrrec d'un enginyer agrònom.

3. *Anàlisi d'aliments.* Cal distingir dues branques: en primer lloc, la *brumatologia*, que seria l'estudi de la composició i concentració dels aliments, és a dir, la quantitat de greixos, proteïnes, sucres, vitamines... *L'estudi microbiològic*, és a dir, la qualitat sanitària del propi aliment. En aquest cas determinaríem la no-contaminació i la correcta higiene en l'elaboració dels pro-

ductes no perennes. Amb això podem detectar una contaminació, ja sia de la matèria prima original o causada en el mateix procés de manipulació.

Tots aquests productes estan sota una estricta legislació i molt controlats per la Conselleria de Sanitat i Consum, la qual obliga els productors a sotmetre's a unes anàlisis periòdicament.

Al nostre laboratori realitzem controls d'orxata, de granitzats, d'embotits, així com de menjadors col·lectius i instal·lacions.

En parlar del tema de preus i rendibilitat, comenten els nostres conferencians, del seu laboratori, cal dir que ells estan regits per les tarifes mínimes que recomana el Col·legi Oficial de Farmacèutics, però ens trobem amb una certa competència deslleial per part dels grans laboratoris. Aquests, gràcies al seu alt volum de mostres, poden fins i tot rebaixar preus en un 20 % o 30 %. A més a més, actualment existeix una tendència de concentració, és a dir, d'establir diversos punts de presa de mostres a la mateixa localitat o en distinta localitat, que després són tramesos a un gran laboratori central. Ens trobem, doncs, amb el mateix problema que el xicotet comerç pateix amb les grans superfícies comercials.

Un altre tema més complicat són les *companyies d'assegurances*. Avui dia tothom va a aquestes companyies. El pacient hi rep un bon servei, és atès tant pel metge com pels analistes, etc. Però el problema se'ns planteja a nosaltres, comenten els conferencians, a l'hora de cobrar de la companyia. Aquestes tenen establerts uns barems professionals que poden aplegar a abaixar en un 70 % les tarifes mínimes del Col·legi Oficial de Farmacèutics.

Mencionen per a posar el punt i final a la seua intervenció en la nostra tertúlia certs casos anecdòtics: unes anàlisis veterinàries, per exemple, en buscar paràsits en femtes de gossos i gats. Destacaria, comenta, les anàlisis serològiques de Leishmaniasis en gossos (paràsit de pronòstic bastant greu). Un client que tenia dos cabres que li donaven llet i venia a que l'analitzarem per veure si podia consumir-la. Una restauradora de Castelló, que realitzava un estudi per a la Conselleria de Cultura i volia que li ferem una anàlisi de fongs mediambientals en una habitació de la plaça de bous de Castelló, en la qual es conservaven tapissos i cartells de fires antigues. Un representant de productes alemanys per a la depuració biològica d'aigües, ens va portar un aigua residual i els seus productes per tal que comprovàrem la seua acció.

Almassora, abril de 1997

C. P. Cardenal Cisneros: passat, present i futur

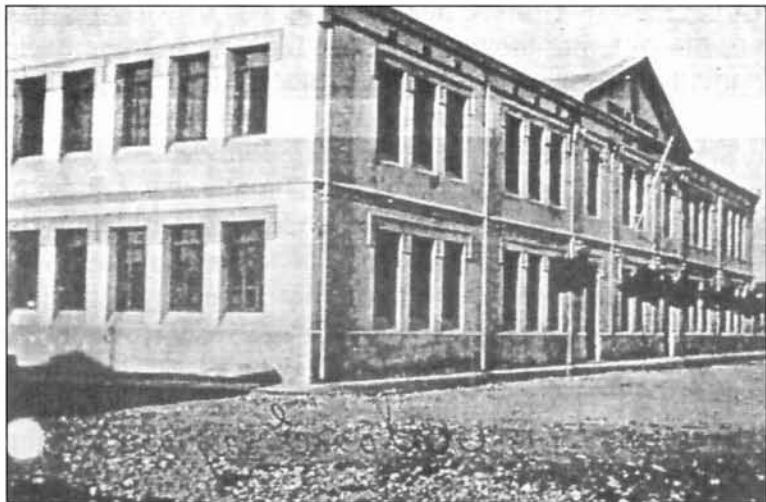
Taula rodona: Rogelio Beltrán i altres persones

EL PASSAT a càrrec dels historiadors Pepe Sorribes i Paco Agut. El present explicat pel director Rogelio Beltrán, i el futur pel regidor Enric Arquimbau. També estaran presents Pepe Alemany autor del projecte del nou edifici del C. Cisneros i el president de l'APA José Luís Ballester.

L'any 1931 tingué lloc la proclamació de la República i a Almassora s'inauguraren el col·legi de les monges i el col·legi nacional Miguel d'Unamuno (actual Cardenal Cisneros).

La primera notícia documentada fou l'any 1817 escrita pel doctor Juan Bautista Torrejón, mestre de primeres lletres. L'escola estava situada a la plaça de l'església. Segons Madof, al 1847 Almassora tenia dues escoles. Una finançada per l'ajuntament a la qual assistien entre 100 i 120 xiquets i entre 70 i 80 xiquetes. L'altra de 100 xiquetes pagada pels pares.

Al 1850, l'escola municipal és construïda de cap nou i ubicada al carrer Major al lloc de l'actual edifici del museu. Al 1852 fou construïda la primera escola de pàrvuls. Així que a primers de segle eren cinc els centres d'ensenyament a càrrec de l'ajuntament, dos de cada sexe més el de pàrvuls. Eren més prompte miniescoles assistides per un sol mestre.

C. P. Cardenal Cisneros

Al 1903 circulà un full criticant els polítics perquè havien enderrocat el calvari i s'havien gastat els diners en obres inútils en lloc de fer més escoles i un hospital. En 1919, segons l'*Heraldo* hi hagué un tímid intent d'alçar un edifici escolar que al final no es va materialitzar. En 1920 es crearen més aules petites i disperses. Eren insuficients i no reunien bones condicions.

Al gener de 1925 l'ajuntament acordà la construcció d'un grup escolar al costat del riu, però no es posà en pràctica ja que l'economia no era massa bona. En 1928, en reactivar-se l'economia local comença la construcció de la xarxa d'aigües potables i posteriorment de les escoles. El 23 de maig es va aprovar la construcció d'un grup escolar al Darremur. Totes les obres municipal se sufragarien amb un préstec al Sindicat de S. Josep de 500.000 pessetes. El cost de l'escola va ser de 206.795 pessetes on l'Estat subvencionaria el 60 %.

Les obres es volien inaugurar el 20 d'octubre de 1931 on havia d'acudir Miguel de Unamuno, però encara el 15 de novembre inspeccionaren l'edifici i el 28, l'alcalde Majordom anuncià la inauguració per al dia següent *deseando esta alcaldia que el edificio inaugurado sea cuna de hombres que honren a esta villa.*

La crònica del dia de la inauguració dels diaris *Heraldo*, *Diario de Castellón* i *Diario de la República* fou: a les 7 h. passacarrer a càrrec de l'Esmeralda. A les 10 h. aplegaren les autoritats i acompanyats per la corporació municipal encapçalada pel batle Ignaci Majordom i per la banda de música es dirigiren des de l'ajuntament al grup escolar, on els esperaven més de 500 xiquets i xiquetes en banderetes tricolors acompanyats pels seus respectius mestres. Homes, Josep Espin, Mariano Milián, Fedreric Garcia, Francesc Miguel. Dones, Consuelo Montoliu, Patrocinio Fonfria, Empar Gimeno i Silvestra Sorolla.

Els membres de la comitiva recorregueren totes les dependències de l'edifici i després es dirigiren al cine Moderno on tingué lloc un acte cultural. Van intervindre el batle, el metge i regidor Enric Garí; Mariano Milián parlà de la *importancia de la cultura para el porvenir de los pueblos*, la inspectora Consuelo Alonso que parlà sobre la *importancia social de la educación* i sobre la *conveniencia de la creación de escuelas de párvulos*. Tancà l'acte el governador civil amb un resum dels discursos anteriors i amb un càntic a la llibertat, igualtat i fraternitat, la meta que es proposava aconseguir el govern de la República a través de l'escola.

L'edifici constava de dues ales simètriques i en cadascuna hi havia 6 classes (una de pàrvuls), diverses sales destinades a museu, gabinet de física, biblioteca, dibuix, treballs manuals, farmaciola amb un llit en cas d'accident. Els patis disposaven d'una zona de jocs, d'un camp d'esports i altre d'experimentació agrícola.

És per tot això que la premsa, al dia següent de la inauguració elogiaren el col·legi. *Es una cosa seria el edificio, un esplendor de luz y alegría a raudales con magníficos campos de juego y de recreo, sus enormes patios derroche de comodidad. Sus lavabos y waters, riqueza de presentación. Mucho por Almazora que ha sabido levantar este templo de cultura, pudiéndose decir a voz en grito que quizás sea el mejor de la provincia de Castellón.*

El 13 de juliol de 1932, la corporació municipal acordà tapiar la séquia de l'Estret de davant de l'escola perquè suposava un perill. El 8 de novembre s'aprovà un projecte municipal per a construir un menjador escolar (cantina) amb un presupost de 10.000 pessetes. Va estar inaugurat el 26 de febrer de 1933 amb l'assistència del governador civil i va arribar a tenir 85 comensals. El portaven senyors i senyoretetes de l'alta societat almassorina.

El 17 de gener de 1933 començaren les classes nocturnes per a adults a càrrec dels mestres nacionals. S'hi apuntaren 200 alumnes. L'11 de maig s'aprovaren construir dues classes de pàrvuls. El 17 de juliol, el governador civil visità el centre i va brindar pel poble d'Almassora que *tanto se distingue en la historia de la democracia española y por su amor a la cultura, principal objetivo de la patria republicana.*

Una escola no sols és un edifici on es desenvolupa una tasca educativa. Una escola són moltes coses. És un bon equip de mestres, de plans d'estudis, de pares que mostren interès pels seus fills...

Recorda Pepe Sorribes als mestres que va tindre, Empar, Lluís, Guillermo, Jesús, dels quals vaig rebre, diu, una educació adequada per a anar a l'institut i després a la Normal sense cap problema. També recorda que l'any 1950 es va canviar l'hora a Espanya que coincidia amb l'hora solar. Avui en dia ens hauríem enterat del canvi pels mitjans de comunicació. Les famílies s'enteraren per la insistència dels mestres que els seus alumnes ho comunicaren en casa. Recorda que el 12 de maig de 1950 fa falta son pare i que malgrat la pena que va sentir va estar acompanyat pels mestres i alumnes que compartiren aquests moments amargs.

El motiu de la tertúlia és perquè hi ha un rumor que el Col·legi C. Cisneros es va a reformar o a enderrocar per a fer-lo de nou. Podria ser el moment de pensar a canviar-li el nom, ja que què li diu a Almassora un cardenal del segle XVI? Es podria seguir la mateixa política que la utilitzada en la resta dels altres col·legis. Ell té tres noms pensats per als tres edificis com ara l'Institut, C. Cisneros i el nou centre d'ESO, però no els ha dit.

Del present ens parla Rogelio Beltran, director del centre des de fa 20 anys. Durant el curs 49/50, l'ajuntament informa de l'Ordre de la Direcció General per la que es concedeixen 176.012 pessetes per a la restauració i condicionament

del Grup Escolar C. Cisneros. En el curs 55/56, l'ajuntament té projectat la construcció d'un nou Grup Escolar, el qual és construït en el curs 61/62 amb el nom d'Ambaixador Beltrán. El menjador escolar funcionà des de 1956 en els passadissos del Grup. Cabien 20 alumnes becats i funcionava mentre hi havia diners. Des del curs 49/50 fins 63/64, el col·legi estava dividit en dos, xiquets i xiquetes i el pati estava dividit per un mur. L'any 1964 queda nomenat Julio Sancho com a director del Grup Mixt C. Cisneros on en el graduat de xiquetes mai figurava un mestre i en el de xiquets mai una mestra, excepte les dues parvulistes.

En el curs 69/70 es disposen de tres unitats escolars en el convent de les Clarisses i s'anuncia el proper funcionament del Col·legi Dr. Errando Vilar, el qual s'inaugura el 12 de setembre de 1970. En el curs 71/72 queda cobert el pati i es construeixen vuit aules. En el curs 77/78 es construeixen dues aules damunt del taller d'Iniciació Professional i de la cuina. Aquesta és pintada gràcies a un pare, José Romero (Llebra) i l'alicatat a la empresa Cotanda SA. Durant el curs 79/80, es pavimenta el pati i visita el centre el ministre d'Educació, Otero Novas. En el 80/81 s'instal·la el corrent elèctric, es rebaixen les altures, es construeixen nous serveis i s'elimina el pati de llums. En el 81/82 es pinta el col·legi i es remodela el menjador i la cuina. En el 83/84 s'amplia el pati ja que ha augmentat el nombre d'alumnes i d'aules. Es parla sobre la problemàtica de la creació d'un nou centre, el qual és inaugurat l'1 de setembre de 1985 amb el nom de Germans Otxando.

Al gener de 1986 el Col·legi és envaït per l'ajuntament durant les vacances nadalenques per a construir una paret que acurte el pati en 500 metres quadrats. El cap de serveis negocia amb l'alcalde la cessió d'uns terrenys a canvi del traçat del carrer nou pel pati del Darremur. El director informa que hi ha dos projectes d'obres en el centre. El primer sobre la construcció d'una pista poliesportiva i vestidor en la zona cedida per l'ajuntament a canvi dels terrenys cedits del nou carrer. El segon sobre l'accés a la zona anterior, remodelació de l'aula d'audiovisuals i construcció d'uns serveis en l'antic laboratori. Es deixa una zona de terra per tal que els estudiants planten arbres. En el 92/93 s'implanta l'hort ecològic.

Del futur parla Enric Arquimbau, el qual accepta la proposta de canvi de nom comentat per Pepe Sorribes, però cal que es pronuncie l'APA i el clausure de professors.

A finals de desembre de 1991, la Regiduria d'Educació presenta a la Conselleria un informe amb la problemàtica de la totalitat dels centres d'Almassora on s'incloua un ordre de prioritats. Les primeres inquietuds de condicionar o construir un nou edifici daten de l'any 1992. S'estudia l'estructura de l'edifici i es rebutja la remodelació. L'any 1995 se suggereix

possibilitat de conservar l'actual edifici almenys per a allotjar els estudiants mentre duren les obres. Per part de la Conselleria s'informa que tècnicament és impossible ja que les partides pressupostàries no es poden passar unes a altres.

Dins del present any aplega a l'ajuntament un projecte bàsic per a la construcció d'un nou edifici. S'informa al Consell i després d'una reunió a l'ajuntament amb membres de l'APA i del Consell, s'ensenyen els plànols. La problemàtica és l'estudiantat. L'ajuntament no és partidari del doble torn sinó de condicionar les instal·lacions i albergar-los en elles.

En un segon intent de no enderrocar el Col·legi s'argumentà que podria allotjar els xiquets de secundària mentre es construeix el nou institut. Conservar l'edifici és tècnicament impossible ja que el nou col·legi no cap en el solar inclús després d'adquirir l'ajuntament una parcel·la al costat del Cisneros.

El futur és a càrrec de Pepe Alemany. El projecte dissenyat per ell és una adequació de l'actual col·legi a un programa educatiu que té la Conselleria. Es redacta el projecte bàsic, on es configura tot l'edifici. El segon projecte és el d'execució, on s'estudien tots els condicionaments tècnics de la construcció.

En una primera fase la Conselleria aprova el projecte bàsic i el presenta a l'ajuntament per a demanar la llicència d'obres. Després de fer unes cates per veure el subsòl i forçats resulta que els costos de reparació del col·legi estan per damunt del 50 % del que costaria fer un edifici nou. Així, Conselleria pren la decisió de no conservar l'edifici i elaborar un projecte nou en el que caldria pensar en un solar totalment buit. És el projecte que es presenta.

Les premisses d'elaboració d'aquest projecte són: i) Adequació a la normativa urbanística municipal. ii) Adaptació del projecte al programa educatiu de la Conselleria amb un total de 6 aules d'infantil, 12 de primària amb una zona d'administració (despatxos, secretaria, sala de professors...), menjador, cuina i magatzem... iii) Adaptació del centre als incapacitats físics, eliminant les barreres arquitectòniques. iv) Normativa bàsica de protecció contra incendis.

A més a més: i) Adequació de les aules amb una orientació Est-Sud. ii) Separació de la zona infantil que puga funcionar com una unitat independent. iii) Enfatitzar el disseny de les zones de pas com elements de gran valor per a la seua utilització com a lloc d'encontre i reunió.

Quan va començar la problemàtica de la construcció del nou edifici, diu José Luis Ballester, l'APA va demanar l'opinió a tots els associats i als pares del col·legi i cadascú tenia la seua ben diferent. El que tenien clar tots els

pares era que no opinarien sobre la remodelació o construcció d'un nou edifici, però no consentirien que es fera res sense que els xiquets tingueren un lloc adequat on assistir a classe.

Almassora, abril de 1997

Manuel Claramonte i Serra

L'ACTUAL President de la Junta d'Aigües de la Plana no és la primera vegada que ve a la Tertúlia (desembre de 1991, juny de 1992). Naix a Almassora l'any 1938 i ha col·laborat en organitzacions locals com ara els Lluïsos, front de joventut, esports, ha segut dirigent del CD Almassora, però el que més l'interessa és l'agricultura. Ha sigut vocal de la Cambra Agrària i després vicepresident, ha sigut membre de la Cambra Nacional representant a la xicoteta agricultura. A partir de 1965 va ser vocal de la junta de la cooperativa i president de la Mútua Agrària. A partir de 1963, regidor de l'ajuntament. Des de 1973 al 79, alcalde. Actualment pertany a la FEPAC, on va ser vicepresident provincial i durant dues legislatures vocal de la Junta d'Aigües de la Plana i nomenat president des de 1997.

Com que les aigües del Millars han sigut sempre molt disputades, calia que els quatre pobles de la Plana afectats s'uniren en defensa dels seus interessos i

naix la *Junta d'Aigües de la Plana*.

Aquesta és l'actual denominació ja que abans era anomenada *Junta Directiva de aguas mancomunadas de la Plana* i també *Junta Directiva de Aguas de la Plana*.

Segons el professor García Edo, els orígens es poden datar amb la sentència del Comte de Ribagorça (1347). Des de 1798 es conserven actes a l'Arxiu Municipal de Castelló. Als arxius de la Junta es troben actes des del 25 d'octubre de 1876, on el primer president va ser José Viciano i l'actual Manuel Claramonte. Han sigut catorze els presidents, dels quals, 8 eren de Castelló, 3 de Borriana, 2 de Vila-real i 1 d'Almassora.

Els membres de la Junta eren designats pels ajuntaments respectius, salvat Vila-real que ja tenia Comunitat de Regants, constituïda abans de 1876.

Manuel Claramonte

La Comunitat de Castelló fou constituïda al 1878, la de Borriana al 1905 i el Sindicat de Regs d'Almassora el 16 de juny de 1929.

La Junta va tenir certa independència al voltant de 1876. En la sessió de l'11 de desembre de 1876, s'estableix l'aportació de 3.000 pessetes, a raó de 50 pessetes per cadascuna de les 60 parts. A Almassora li va suposar 450 pessetes de les 9,8 parts que li corresponen, i és que en el repartiment de l'aigua sempre tenen en compte la sentència arbitral.

Pareix ser que les sessions no es podien celebrar si faltaven els representants de les poblacions i que Almassora en faltava més que totes i a més a més era una de les més moroses. Així, el 1911 el Governador Civil de Castelló s'interposa d'avant la primera autoritat d'Almassora per tal que abone tot el deute que té amb la Junta.

En Llorenç Escura i Manrique, va acudir a la sessió d'Abril de 1919 portant 500 pessetes que devia i oferint majors aportacions en un breu període de temps.

En una sessió de 1922, l'alcalde d'Almassora, Manuel Agustí, promet *enjuagar los débitos*.

En el període de la Guerra Civil espanyola no consta cap acta i la primera després va ser del 31 d'octubre de 1938 amb l'objecte de constituir la *Junta Directiva de Aguas de la Plana*.

Per a aclarir els regadius de l'alt Millars, es crearen unes comissions que moltes vegades havien de ser acompanyades de la Guàrdia Civil per a dur a cap la seua tasca i que consistia en la neteja de les fonts més importants: Babor i Mas Royo i l'Escaleruela i en la reposició dels seus murs.

Durant els anys 40, la Junta, davant la situació dels estiatges on el cabal del riu minvava moltíssim, va treballar incansablement per a aconseguir la construcció d'un embassament que embassara l'aigua de les fortes pluges i de la menor necessitat d'aigua durant l'hivern. Així, l'any 1943 s'autoritza l'estudi del Pantà del Sitjar i el 2 de desembre de 1947 la mateixa Junta es presenta a la subhasta i li adjudiquen les obres.

El bon funcionament del Pantà va incrementar la utilització d'aigües sobreres i d'aquesta manera regar més terres, tant dels termes de Vila-real, Castelló, Borriana, Nules i Almassora, com de Betxí, Onda i Vilavella.

La llarga sequera de finals dels 60 ens va obligar a crear en març de 1970 el *Conveni de Bases para la ordenación de las aguas del rio Mijares*, el qual regula l'ús i preferència de les aigües del Millars entre les distintes zones, substituint l'exclusivitat de l'aigua per als regs tradicionals. També estableix una *Curva de Reserves* per a garantir el reg de les zones tradicionals.

La Central Hidroelèctrica de Vila-real està situada a la marge dreta del riu, prop del Torrelló i tenia una concessió de 7500 l/seg. Així, el pantà només

podia embassar els cabals que sobrepassaren els 7500 l/seg. Hidroelèctrica volia cobrar l'electricitat que no produïen. Després d'anys de negociacions s'arriba a un acord en 1982 on se supedita la producció elèctrica al reg. Això sí, caldria pagar una indemnització, que a hores d'ara encara no està fixada.

El projecte de reglament de la Junta, segons el professor García Edo, data de l'any 1869. El primer projecte és de juny de 1900. A l'acta de 9 de maig de 1927 es comenta regular els nomenaments, la qual cosa fa pensar que no haurien de regir-se per cap reglament. La sessió del 24 de maig de 1939 va aprovar l'actual reglament.

Entre les actuacions de la Junta d'Aigües cal distingir diverses fases: consolidació de la unitat interior, defensa dels interessos i captació de majors cabals d'aigua.

El Boverot té dret d'aigua però no té canal.

Ens va parlar també de la qualitat de l'aigua que no és molt bona, que els nitrats són perjudicials però més ho és el bor procedent de les indústries i del reg per goteig. Aquest no estalvia aigua respecte al reg a manta, però en no haver filtracions (pèrdues) s'estalvia un 30 %, ni en adob, encara que la planta l'assimila millor ja que està més racionat. Sí que estalvia en jornals, en herbicides i en tenir més temps lliure. Cal dir que per a eliminar el bor hauria d'inundar-se el camp durant 30 anys o llevar mig metre de terra i tornar a posar-hi mig metre més.

Problemes de salinització a Almassora no existeixen, i menys si portaren a terme l'alimentació dels aqüífers.

Igual que el trànsit ha augmentat en els últims anys també el consum de l'aigua. Algun contertulià ha comentat que podria, fins i tot, desencadenar-se una guerra ja que és un bé cada vegada més escàs i necessari. D'aigua, n'hi ha prou en aquesta zona i per la qual cosa no demanem l'aigua de l'Ebre, encara que seríem solidaris amb els que la demanaren. Si fóra necessari es podrien construir més embassaments com per exemple al riu Villahermosa.

Mosqueruela, Babor i Mas Rollo són les tres fonts que subministren aigua al Millars. S'obtenen 4.000 l/seg i no se sap la seua procedència. Sempre ix aigua i quan hi ha desgel encara més. Aquestes fonts mai s'han assecat.

Els pous que s'han construït a Almassora tal vegada són 60 o 70, on l'administració no els controla. L'aigua del riu és de la finca i no del propietari. Així no hi poden haver concessions. Una persona que ven la finca automàticament ven el dret a regar del riu.

Almassora, novembre de 1997

VICENT ALVARO és natural de l'Alcora. És industrial i ha sigut periodista, estudiós dels costums de l'Alcalatén, recuperador de tradicions, poeta i paranyer.

Vicent Flors és natural d'Almassora. És empleat de banca, aficionat a la fotografia i per suposat, paranyer.

Els paranyers reclamen els tords a enviscar-se en unes perxes o varetes preparades a tal efecte per ells mateixos. Aquest reclam normalment el fan amb un casset, la qual cosa no està permesa i antigament ho feien a xiulits (els temps han canviat). També es reuneixen davant d'una bona taula amb bon menjar i excel·lent vi.

La Generalitat Valenciana regula la caça del parany l'any 1994 atenent el seu caràcter tradicional, però els ecologistes no l'accepten. El Tribunal Superior de Justícia de València dóna la raó als ecologistes i anul·la la reglamentació valenciana perquè vulnera el Conveni de Berna. Però els paranyers continuen caçant. Alguns tenen llicències d'abans de la sentència i en opinió dels ecologistes, caldria retirar-les, amb la qual cosa no estan conformes els paranyers.

Són 5.500 els valencians implicats en el món del parany. És una caça antiquíssima i per tal molt difícil d'eradicar. En V. Alvaro ens ensenya un gravat de 500 anys a.C., un del 1230 (carta pobla de S. Mateu) i un altre de 1328. El paranyers defensen aquest tipus de caça ja que és selectiva. Les aus insectívores que no són tords els amollen. Els ecologistes opinen que és l'escopeta la caça selectiva. Opinió confrontada i sempre la polèmica entre ells.

Els paranyers estarien d'acord amb una regulació del nombre de captures ja que cada vegada són menys els tords que emigren. Aquesta emigració és parcial. Els mascles resten als països d'origen (centre d'Europa i del nord d'Àfrica), emigren moltes femelles i tots els joves, on una ínfima part d'ells passen per la Comunitat Valenciana. Les femelles posen entre 4 i 6 ous i caldria diferenciar entre el tord comú i el serrà.

El parany és una tradició i introdueix una filosofia de vida, una cultura. Caçar el tord implica art per preparar els arbres (oliveres, pi, carrasca...), les varetes, els visc, mussol, xarxes... Comporta una saviesa que es trasmet de

generació en generació. Per això matar el parany seria matar una cosa nostra, matar una tradició que no hem de consentir.

A més a més, diuen els paranyers que durant els 11 mesos en què no els està permesa la caça cuiden la finca on els altres aus hi viuen i hi niuen.

Ja en el torn de preguntes, comentaren que la llei de caça de 1970, en un dels articles prohibeix l'ús no autoritzat de rapaces nocturnes, urons, aus de cetreria, ceps, trampes... La Conselleria els autoritza. Els ecologistes van contra Conselleria i la sentència va en contra dels polítics que al seu dia dictaren unes normes que en l'actualitat no són vàlides.

Caldria col·laborar amb els ecologistes i reunir també els polítics en una mateixa taula de negociacions per a poder aplegar a algun tipus d'acord.

En el pobles de l'interior, cada vegada existeix més malestar per la sentència de no poder caçar en el seu terreny on tots els avantpassats caçaven.

Evitar el paranyer indesitjable és el que s'ha de fer. Ja ho deia Cervantes: «*cazadores, sastres y zapateros, los más embusteros*».

La mitjana de tords caçats per parany i dia és de 6 o 7, la qual cosa caldria analitzar millor. L'opinió d'un contertulià és que no existeix cap caça selectiva. La selectivitat sols és l'home, que els industrials estan de part dels paranyers i que aquests planten moltes carrasques cosa que comporta un desembossament de diners.

El parany no té llei ja que l'ús i costums es converteixen en llei en transcórrer el temps. Que si fóra necessari fer alguna manifestació en contra de la sentència caldrà fer-la tots junts.

L'associació de paranyers valencians, APAVAL, té per norma no contestar les provocacions. En els últims anys s'ha pronunciat poques vegades, la qual cosa no comparteix el conferenciant. La política del silenci, a vegades no és bona ja que cal contestar educadament a qualsevol associació que es pronuncie. En uns vivers de Castelló, en demanar uns arbres per a fer bardissa per a un parany, el venedor li va posar una cara de pocs amics, ens va comentar Álvaro com a una anècdota. Resulta que s'han dit barbaritats que no sempre s'han contestat.

Cas que suprimiren la caça del parany, els que més ho acusarien serien les persones majors i de l'interior. L'afició del parany a la Plana ha vingut més tard.

Es va contar que una vegada caçaren un tord bragat i que l'amollaren. Quan un xiquet, fill d'un metge ho va saber en estar al parany els hi va dir a les persones majors: *jo quan siga gran vull ser metge i tindre un mes de vacances per a ser paranyer*.

Els paranyers es troben en plena naturalesa. En una nit clara senten el cantar del mussol reial, de la rabosa... En el parany, l'home es troba en el pri-

mitivisme. No t'importa anar mudat, és més, et poses la jaqueta més vella i et trobes més a gust. És com si trencares unes normes socials. Et trobes com alliberat de l'esperit més absolut. Cada parany és com si fóra l'univers i el paranyer es troba en el centre.

Els paranyers confessen ser una bona gent. Podríem aplicar una frase de Calderón de la Barca: *la bondad, la honradez, la caballerosidad son grandes valores positivos del buen parañero*. El parany sols és una religió d'homes honrats.

Almassora, desembre de 1997

Ximo García; Santiago Roda; Xaro Nomdedeu; Xavier Safont

SANTIAGO RODA, Xaro Nomdedeu, Ximo Garcia i Xavier Safont són professors a l'Institut d'Almassora i avui han vingut per a parlar-nos sobre l'Educació per a la Sostenibilitat tant a l'institut com a l'escola.

En el marc del Programa d'Acció de la Unió Europea per a la Cooperació Transnacional en l'àmbit de l'educació, les regions d'Arhs Amt (Dinamarca), Halland Länd (Suècia), Herdfordshire Country Council (Gran Bretanya) i la Generalitat Valenciana, han dissenyat un projecte sobre «Educació per a la Sostenibilitat» que té com a objectius, entre d'altres, el desenvolupament de l'educació mediambiental a través de la formació del professorat i de projectes educatius europeus conjunts, emprant les escoles com a punt focal per involucrar les autoritats locals, la comunitat i els professionals relacionats amb el medi ambient.

En el projecte participen tres centres educatius de primària i tres de secundària de cada regió europea. La Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa de la Generalitat Valenciana proposà el municipi d'Almassora i els centres C. P. «Ambaixador Beltran» i l'Institut, entre els representants valencians.

El principal objectiu del projecte era realitzar una «conferència de visió de futur» que implicara la participació dels diferents sectors que componen el teixit social (Ajuntament, AAVV, empresaris, grups juvenils, culturals...) per tal de plantejar-se com els agradaria que fóra el poble en el futur, dins d'un marc sostenible.

Vam començar el març de 1977, amb un primer temps de formació del professorat i vam desenvolupar accions concretes en l'àmbit del centre educatiu. El pas al context municipal començà amb les reunions prèvies a l'organització de les jornades «Per una Almassora Sostenible», i que tindran lloc al febrer de 1998.

La sostenibilitat afecta tot allò que té a veure amb el benestar humà i va lligada a l'equilibri social. La sostenibilitat és un procés de millora contínua i de llarg termini i que afecta tota la humanitat.

La humanitat es troba en un punt crucial de la història. Ens trobem davant la perpetuació de conflictes dins de les nacions i, entre elles, l'agreuement de la pobresa, de la fam, de la malaltia i de l'analfabetisme, als

quals se'ls uneix un continuat deteriorament dels ecosistemes dels quals depenem per al nostre benestar. No obstant això, la integració dels interessos mediambientals i de desenvolupament i d'una major atenció a aqueixos, ens portarà a la cobertura de necessitats bàsiques, a un millor nivell de vida per a tothom, uns ecosistemes millor protegits i gestionats i un futur més pròsper i segur. Cap nació pot arribar a aquesta meta per ella mateixa, però ho podem aconseguir tots junts mitjançant una associació global per al desenvolupament sostenible.

L'Educació per a la Sostenibilitat implica treballar amb quatre grups de valors: protecció de l'entorn, proveir per al futur, qualitat de vida i justícia.

En primer lloc, cal dir que per tal de protegir l'entorn caldrà reduir l'ús de recursos i augmentar la seua eficàcia com ara reutilitzar, reciclar...

Per al futur, i encara que tothom té accés a una educació que el capacite per a representar plenament un paper a la societat, caldrà acotar la producció econòmica i el desenvolupament dins dels límits ecològics i ambientals.

Quant a la qualitat de vida i encara que tothom tinga dret a accedir als aliments, a l'aigua, a la roba, a la cultura, a l'oci, a la diversió, al treball... caldrà protegir la bona salut de les persones amb la creació d'entorns segurs, nets i serveis adequats.

Dins de la justícia cal respectar les creences personals, així com la raça, sexualitat, formes de vida, llengües, la diversitat i tot allò que signifiqui qualsevol tipus de distintiu local.

La pregunta futurista formulada pels professors de l'institut als estudiants «On, com i de què viuràs l'any 2013?», va crear una sèrie de desitjos i, per què no dir-ho, de temors entre els estudiants.

Encara que hi ha gent que veient la destrucció progressiva del planeta no vol preocupar-se'n, és clar que la seua millora està en les nostres mans. Cal canviar algunes coses per a poder viure bé en el futur. *Viure bé* vol dir tenir una bona qualitat de vida, quant a la salut (allargament de la vida), recursos materials (casa amb jardí, piscina, instal·lacions esportives...), progrés tecnològic (aparells per al treball domèstic i laboral, viatges, conquesta de l'espai...), progrés científic (medicina, noves energies, ecologia...). Tot això sempre que el planeta ho suporti.

És clar que açò ho volem per a tots i totes, ara i més endavant. Per la qual cosa és necessari que puguem aconseguir una vertadera democràcia, en la qual la participació siga real, perquè així podrem influir en qüestions que ens importen, com el necessari equilibri entre el progrés i la salut ara i en el futur.

Tal vegada aquesta serà la forma d'elaborar noves lleis i noves sancions, de declarar noves reserves naturals i tenir compte de les que ja existeixen,

aconseguint més impostos a invertir en qualitat de vida, benestar social i desenvolupament sostenible, des de la unió de les nacions per a la pau i la solidaritat.

Cadascun dels assistents a la tertúlia pensarem una paraula que tenia a veure amb el tema de la sostenibilitat i que posteriorment englobaríem dins dels quatre valors abans mencionats. Entre les paraules que es van dir, cal destacar: sostenibilitat, col·laboració, bosc, ajuda, ignorància, actualitat, ozó, ecologia, desconeixement, paper d'alumini, reciclatge, merda, debat, verd, tertúlia, nivell de vida, xarrada, contaminació, *opus*, riquesa, trampa, susceptibilitat, natura, salut, llum, pa, vida, entorn, prou, cooperació. Al final es formaren grups per replegar totes les inquietuds de les persones assistents, en relació a la situació del medi ambient a Almassora.

Unes mesures que caldria fer per a la conservació de la natura a Almassora i que isqueren entre els grups foren: netejar la platja i el riu, augmentar el nombre de contenidors de replegada selectiva de residus (vidre, paper, piles...), col·locar papereres al carrer Boqueres des de l'institut fins el final del carrer, utilitzar les depuradores, conservar el paratge de Santa Quitèria, erradicar la contaminació de les fàbriques (soroll, fums...), problemàtica de guanyar-li espai a la rambla, eliminació del bor produït per les empreses de ceràmica, contaminació de les aigües subterrànies, ús de fertilitzants i altres productes químics a l'agricultura.

Aquesta sessió de la Tertúlia del Portal es pot considerar una de les accions precedents a la constitució del «Forum per la Sostenibilitat d'Almassora», el qual ha d'impulsar les accions encaminades a aconseguir un desenvolupament sostenible del municipi.

Almassora, desembre de 1997

EL PARE VICENT FORCADA naix a Almassora l'any 1924. Al 1939 entra de novici en l'Orde dels Predicadors de Pares Dominics i professa els hàbits l'any 1945. Canta missa l'any 1949 a Almassora. A Roma es doctora en Teologia sobre la vida de S. Vicent Ferrer. Es llicencia a Madrid de Filosofia amb «*Tratado tesis de la suposición de los términos*», escrita por S. V. Ferrer. Va ser prior en el convent de València durant 12 anys i 9 a Barcelona. Durant 20 anys ha sigut professor de Teologia Dogmàtica a la Facultat de València. Escriptor de premsa i autor de 12 biografies. Des de fa 10 anys està jubilat, dedicant-se a estudiar i escriure. És un enamorat de la vida de S. Vicent Ferrer, fins a tal punt que l'any 1994 escriu un llibre sobre la vida del sant.

Sant Vicent Ferrer a més a més de ser sant va ser també un gran polític i va haver d'actuar davant els reis, magistrats i eclesiàstics més importants. Segons S. V. Ferrer la política és un servei per a la comunitat i per a la ciutat (bé, ordre i prosperitat). El bé que convé a la societat és el bé just, el bé objectiu.

Ja Jesucrist enuncià el primer principi per a ser un bon polític: «*no faces amb els altres el que no vulgues que els altres facen amb tu*». El segon: «*el fi no justifica els mitjans*» (no robes per després donar almoïna). És el prototip de Maquiavel (S. V. Ferrer no fou maquiavelista).

S. Vicent Ferrer naix a València l'any 1350 i mor a França l'any 1419. Estudia el noviciat a Barcelona, teologia a Barcelona i a Tolosa i va ser prior al convent de València durant 6 mesos. Fou l'únic catedràtic de teologia a la Universitat de València durant 6 anys.

En l'edat mitjana, la societat cristiana era governada per la «teocràcia» (govern de Déu), convertida en «papocràcia» (govern del papa). També els emperadors acataven la màxima autoritat que era el papa.

S. V. Ferrer entra en política quan es produeix el *Cisma d'Occident* (1379-1416) i als 30 anys escriu el «*Tratado del Cisma Moderno*», dirigit al rei d'Aragó Pere IV, el *Cerimoniós*. Intervé també en el *Compromís de Casp*, que dura 2 o 3 anys.

El Cisma ve produït perquè a finals del s. XIII o principi del s. XIV, els papes començaren a residir a Avinyó. Els italians volien que tornaren a Roma i ho feren a partir de l'any 1378. Va intervenir Santa Caterina de Siena

per tal que el papa Gregori XII tornara a Roma des d'Avinyó. Aquest va morir als 6 mesos i el fet d'haver d'elegir nou papa fou el desencadenament del Cisma. Els 16 cardenals reunits a tal efecte, van ser amenaçats de mort si no elegien un papa italià. Davant l'amenaça, elegiren l'arquebisbe Bartolomé Prignano (1378) i li prestaren obediència. Quan pogueren s'escaparen de Roma i es refugiaren al castell de Sant Àngel, tornaren a Florència i en un petit poble, en Fondi, 14 dels 16 declaraven nul·la l'elecció del papa Urbà VI, ja que hi havia un principi de dret pel qual tota elecció feta amb amenaça de mort és nul·la.

Després elegiren un altre papa, Roberto de Ginebra, amb seu a Avinyó, de nom Climent VII (1378-1394). L'església estava trencada en la seua base. El rei de França acatava el papa de Roma, el de Nàpols el d'Avinyó. Als convents també hi havia aquesta disparitat. Al 1394 li va succeir el cardenal Pere de Lluna, amb el nom de Benet XIII (papa Lluna) (1394-1417), el qual va morir a Peníscola l'any 1423 i sempre es va creure que era el vertader papa. S. V. Ferrer no va poder convèncer-lo que renunciara com a papa per al bé de l'església.

El Cisma es va acabar quan l'emperador Segimon I d'Alemanya va convocar el Concili de Constança i destituïren els papes de Roma i de Pisa i elegiren al nou papa Martí V (1417-1431), gran amic de S. V. Ferrer.

En parlar del Compromís de Casp, ens va dir que els reis d'Aragó, reunits per Jaume I el Conqueridor, estaven molt ben relacionats amb S. V. Ferrer. El rei Juan I, fill del rei Pere IV va morir en una cacera i li va succeir el seu germà Martí I, *l'Humà*, el qual va morir l'any 1410 sense successor legítim. El fill bastard, Fradic, mor el dia abans de la legitimació del seu nét. Aragó la formaven les 4 regions següents: Aragó, Catalunya, Balears i València. El regne d'Aragó es va quedar, doncs, sense monarques. Dos eren els candidats al tron: Ferran d'Antequera, vinculat a Aragó per via femenina i l'altre Jaume d'Urgell vinculat per via masculina. Les lleis sàliques estan en auge, encara que S. V. Ferrer no les tenia massa en compte.

Es reuniren a Alcanyís tres jutges de cadascuna de les regions de València, Aragó i Catalunya per a determinar qui tenia més dret a la corona d'Aragó. Per València foren els germans Bonifaci i S. Vicent Ferrer i un altre.

Una vegada reunits els 9 a Casp, determinaren que el rei d'Aragó fóra Ferran d'Antequera on la votació fou: 6 a favor de Ferran, 2 a favor de Jaume i 1 abstenció.

La gestió de S. V. Ferrer davant el rei abans i després del Compromís de Casp fou extraordinària. Ferran i el seu fill Alfons el Magnànim li demanaren que anara al Concili de Constança. Ell es va excusar per la seua edat,

però la vertadera raó és que no admetia el conciliarisme. Per conciliarisme entenem el poder de convocar un concili i en les determinacions del concili que estaven sobre un papa.

S. V. Ferrer busca la unió dels regnes d'Aragó i els de Castella i que ve culminat amb els reis catòlics Ferran i Isabel.

S. Vicent també va intervenir en un assumpte a Almassora. L'estiu de 1421, va venir a Castelló i s'adonà que els veïns de Castelló mantenien una lluita amb els d'Onda i d'Almassora per un problema del repartiment de les aigües del Millars. Li demanen que fera alguna cosa per a posar la pau. Crida el batlle general del Regne de València, Juan Mercader i el seu discurs va ser tan patètic que immediatament signaren la pau.

Una vegada hi havia una senyora a la qual el seu marit la maltractava i pegava. Va acudir a S. Vicent al convent de València on hi havia un pou d'aigua. El sant no li va donar importància a això del marit i li diu que s'emportara aigua del pou i quan el marit anara a casa, beguera un poc d'aigua i la retinguera. Ella estava callada i el seu marit no li va fer res. El miracle consistia que ella es mantenia callada mentre tenia l'aigua a la boca.

Els sermons de S. Vicent constaven de tres parts: la primera teòrica, la segona pràctica amb moltes exclamacions i la tercera aplicacions. Ell tenia la veu molt forta i la gent anava a sentir-lo, encara que no hi havia els mitjans de comunicació d'avui en dia.

Alguns dels seus miracles estaven en el procés de canonització com el que relata en conferenciant i que després del sermó anava a les cases tocant una campaneta, els donava la benedicció i la persona quedava sanada. El miracle de Morella no va constar en el procés de canonització. Un home boig que tenia un xiquet malalt va escoltar un sermó del sant i aquest li va dir que preparara un bon estofat i que aniria a veure'l. La dona, per preparar una bona sopa va matar el xiquet. En anar el sant li va dir que la sopa estava exquisida i que volia veure el xiquet. Sa mare li va dir que el xiquet l'havia mort i estava en la sopa. Ell el va tornar a la vida.

Està documentat que sent Alfons de Borja (papa Calixt III), molt xicotet, S.V. Ferrer li va dir a sa mare que cuidara molt el seu xiquet ja que estava predestinat a fer grans coses. Anys posteriors, a un oncle de l'adolescent li va encarregar que el fera estudiar perquè estava destinat a governar l'església. En 1409, estudiant Alfons a Lleida, després que el sant predicara un sermó, se li arrima i li diu: pare heu predicat un sermó molt bonic, tant de bo Déu us fera sant. Aleshores V. Ferrer li contestà: Espere que Déu em faça sant, però tu em faràs el més gran honor que pot donar-se en aquest món. Vós sereu papa i em canonitzareu.

El procés de canonització va començar l'any 1419. En realitat foren dos processos. Un a Tolosa que va acabar l'any 1452 i l'altre a Nàpols, que va acabar l'any 1455 i va ser el papa espanyol Calixt III qui el va canonitzar i el seu successor Pius II qui va signar la butlla de canonització per la mort de Calixt III.

Almassora, desembre de 1997

VICENT VARELLA naix a Castelló l'any 1953 i comença a pintar l'any 1970. És professor de EGB i llicenciat en Belles Arts per la Universitat de València. Treballa de mestre i durant el curs 1990-94 és assessor tècnic de l'Equip de Reforma de Primària per a l'elaboració del currículum de la LOGSE en l'Àrea d'Educació Artística (Plàstica). Té més de quaranta certàmens i exposicions col·lectives com a Castelló, Salamanca, Vilafamés, Barcelona, València... També té publicats diversos llibres i articles en revistes professionals d'educació com en *Papers d'Educació*, *Guix*, *Aula d'Innovació Educativa*. Té diversos premis de pintura i dibuix i té obra a la Capella del Cementeri Municipal de Castelló, Escola de EGB de Castelló, Ajuntaments de Castelló i de les Coves de Vinromà, Govern Civil de Castelló, Museu Popular d'Art Contemporani de Vilafamés.

L'objectiu de la xarrada és donar informació sobre l'avantguarda, és a dir, sobre les noves innovacions. No es tracta de convèncer ningú de res. Se sentiria content si després de la xarrada arribarem a poder apreciar la capacitat creativa de la gent que és immensa, és descomunal.

El s. XX és el més innovador de tota la història de l'art. Els artistes capdavanters es van plantejar altres coses, com ara nous materials, nous conceptes, diferents punts de vista... Les avantguardes serien les tendències innovadores que han anat apareixent. Això cal entendre-ho d'una manera molt ampla. Primer són els fets i després vénen els teòrics que intenten estudiar-los i organitzar-los per a que siguin fàcils d'entendre'ls.

L'avantguarda a vegades està en contra o d'esquena del que està assumit. Cada vegada que ve una avantguarda, la gent s'estranya, es tira les mans al cap, però posteriorment la gent les accepta.

Entre les avantguardes més significatives estarien: l'Impresionisme de 1872 (Monet), postimpresionisme (Van Gogh), simbolisme (1886), fauvisme (1905), expressionisme (1905), cubisme (1907), art abstracte (1910), dadaisme, (1916), surrealisme (1924), expressionisme abstracte (1942), informalisme (1945), nova abstracció (1959), performance (1960), pop art (1960), neo pop (1960) el qual apareix al Estats Units i a Anglaterra, nou realisme (1960), art povera (1970), hiperealisme (1972), la transavantguarda (1980), neo pop art (1980)...

L'any 1910, un cert pintor va eixir de casa i va deixar un quadre a mig pintar. El va netejar la dona de neteja i el va deixar a l'inrevés. Quan el pintor arribà a casa va dir que era això el que ell volia del quadre. Això és una anècdota del conferenciant per a indicar que la bellesa és molt subjectiva.

Les avantguardes no apareixen en un moment determinat i després desapareixen. Naixen en un moment i a poc a poc s'estenen. Podríem dir que les avantguardes coexisteixen en el temps. Naixen en un determinat moment, però es prolonguen.

Les avantguardes «no» pictòriques apareixen en la dècada 1960-70. Deixen la tela, els olis i les aquarel·les per a experimentar amb altres formes pictòriques.

Amb diapositives, es comenta l'art conceptual, de quina manera una cadira pot ser art. L'art minimal, treballa l'escultura d'una altra forma, estructures mínimes. Naix a primers de 1970. *Bodyart*, el cos humà pot ser art. *Happening* i *performance*, on molta gent pot crear art. *Art povera*, (1970), on amb materials no nobles, vulgars, pobres, podem crear art. *Land Art*, on comenta que un gran edifici va ser embolicat amb teles per mitjà de grans màquines. Aquestes obres no es fan de cara a la venda.

En la dècada 1980-90 no hi ha massa innovació. És un període de revisió. És l'època dels grafitis, on el principal profit és el màrqueting, la publicitat. Apareix als Estats Units. Tota la joventut coneix el grafiti. Quan la gent assumeix el llenguatge gràfic, és capaç de fer obres que encaixen dins d'aqueix llenguatge gràfic. És com una codificació gràfica.

El neoexpressionisme naix a Alemanya i als Estats Units. Molt arrelat l'any 1980, passen de treballar bé, no acaben bé la pintura, manera ràpida d'acabar, pintura amb oli.

La transavantguarda italiana (1980) és difícil d'entendre. Apareix l'artista (un nom) i després una marca (estil). Trenca la concepció de l'espai. Ràpid de treballar, amb colors cridaners, mal acabat i de difícil definició. L'artista no segueix una línia determinada.

Neo Pop Art, que comença a meitat de l'any 1980 amb efectes òptics per a representar els colors. Generalment són obres minimalistes.

Comenta que hi ha obres on l'espectador forma part de la mateixa obra. Aquestes són molt interessants. L'espectador participa de l'obra.

El Super-humanisme intenta representar escenes de la vida d'una manera gelada, mecànica, satírica, plena d'estrès, de manies, de crisis personals.

La dècada 1980-90 es caracteritza perquè els autors tenen gran creativitat. Es recupera la pintura i torna a aparèixer la figuració, és a dir, la representació de les coses que es poden identificar. Creixen les artistes, les dones

estan assolint nivells de protagonisme per tot el món. Les dones pintores no pinten feminitats, les dones artistes no són dones feminoïdes. Cal dir que actualment creix el nombre de dones que es matriculen en Belles Arts.

Aquesta dècada és denominada *eclèctica*, és un període en què es fa un poc de tot (inclús dins d'una mateixa obra)

Cert autor comentà un quadre d'una aspiradora i deia que l'aspiradora és un electrodomèstic utilitzat per a recollir la brutícia, en contradicció amb la puresa total en què ell ho va situar. És una màquina que per a alguns és masculina i per altres femenina. Des del meu punt de vista, deia l'autor, i això és important, es pot interpretar com a representant d'una sexualitat neutra.

La gran novetat de la dècada 80-90 és la imatge tecnològica, imatge d'ordinador, la infografia. Al s. xx cada vegada se li ha donat més valor a la ubicació dels objectes i per això el caràcter de l'objecte en si importa molt menys que l'espai social en el qual se situa. Així, abans d'entrar al museu de Bilbao, ja sabem que és magnífic i no l'hem vist. Arribar allí i veure el continent és ja meravellós. El contingut no sabem com serà, però allò ja et pre-disposa.

Actualment l'ofici de pintor està en auge. Això vol dir que qualsevol persona pot ser artista? Varella va constestar que en les arts plàstiques són tècniques que cal conèixer per a ser pintor. A finals del s. XIX era pintor el que dominava la tècnica. A partir de les avantguardes, apareix la creació, la divergència, buscar coses noves.

Quan estava estudiant a la Facultat de Belles Arts en el cinquè curs donà una classe i va pactar amb el professor que contaria unes mentides. Es va inventar noms de pintors i obres i tothom va tragar. Fins i tot el professor que va estar allí en la classe i que no era el titular ja que aquest estava malalt. Cal dir que l'exposició tenia una part informativa i una altra part de crítica al sistema de promoció.

Com a exemple d'acció contà que una xica va pujar damunt una taula despullada, la van ampliar de pallús i sal per damunt amb una barra de gel i així va estar durant una hora. És una acció que comporta comentari.

Hi ha una sèrie de gent que busca la innovació que porta a nous camins, els quals no s'esgoten. En l'actualitat, l'art abstracte ja no és tan estrany.

Almassora, gener de 1998

Domingo García i Marzá

DOMINGO GARCÍA és doctor i professor titular de Filosofia Moral i Política a la Universitat Jaume I de Castelló.

Ens diu el conferenciant que intentarà definir la democràcia i parlarà de la seua gran importància. Després passarà a descriure la situació actual de la democràcia espanyola. Analitzarà la crisi i donarà tres possibles eixides a aquesta crisi i es decantarà per una d'elles, a la qual denominarà *democràcia participativa*. També parlarà de defensar la democràcia municipal i la mundial.

Cal diferenciar el que és una reflexió sobre la democràcia i el que puga ser una reflexió sobre la física, la química o sobre qualsevol altra ciència. Si ens equivoquem, el fet seguirà ocorrent (per exemple caure un objecte per l'efecte de la gravetat, ploure o no si parlem de la predicció meteorològica...). No passa el mateix si ens enganyem sobre la democràcia ja que depèn de com l'entendem tindrem una realitat o una altra.

Una característica de la democràcia és que es basa en el consentiment dels implicats. No ocorre en la dictadura, ja que aquesta es basa en una força, en una violència. En la democràcia s'ha fet un contracte il·lusori entre els governants i els governats. L'estat espanyol és un estat democràtic i social de dret. Això vol dir que l'estat té l'obligació de garantir els *drets cívics i polítics* (garantir la vida, la llibertat d'expressió, de manifestar-se, de mantenir els poders legislatiu, executiu i el judicial...). També té obligació de garantir els *drets socials i econòmics* (satisfer les necessitats bàsiques de l'alimentació, vivenda, dret al treball, educació gratuïta, seguretat social, assistència sanitària...).

La democràcia és una espècie de pacte social que fem per una part els ciutadans i per l'altra l'estat. La situació actual és de crisi. Un sistema està en crisi quan té més problemes que respostes pot donar. Crisi vol dir que tal com està la democràcia actual, no pot seguir. Vol dir que a la llarga no pot durar. Aquesta crisi té molt a veure amb l'anomenat *estat del benestar*.

Les raons de la crisi podria estar en tres sectors: 1) Àmbit econòmic. L'estat no pot complir una de les promeses bàsiques com és el dret al treball. Avui en dia l'estat pareix ser que no puga seguir mantenint cert tipus de prestacions socials (sanitat, pensions...). Caldria augmentar el dèficit públic, però avui és impossible ja que els diners són internacionals i no van

a aquells països que augmenten el dèficit públic. 2) L'estat del benestar no pot garantir els drets socials. 3) Avui en dia l'economia és internacional i impera el concepte globalitzador. Lliure comerç, mercat internacional sense cap tipus de frontera. Si Espanya volguera mantenir cert tipus de drets socials i econòmics, podria ocórrer que aquest mercat passaria de llarg i tots els guanys anirien a un altre país.

L'estat democràtic ja no pot assegurar la justícia social. Això és un dels factors greus de la crisi. Pareix ser que la realitat econòmica impediria mantenir la justícia social. Com a conseqüència l'estat no és ningú per a governar la política econòmica. Millor que l'economia estiga solta. *Lema: menys estat i més mercat.*

En els símptomes polítics de la crisi, el nostre estat ha intentat que l'administració vaja cobrint deficiències que el mercat anava produint. Ha augmentat la burocràcia, ha augmentat el poder dels funcionaris i evidentment ha disminuït el poder de la democràcia.

Els mateixos polítics s'han convertit en una classe funcionària més. Molts de nosaltres pensem que l'estat és sobirà per a poder fer el que vulga (sense demanar permís a ningú) i això avui en dia és inexistent. Si volem plantar vinyes, o criar vaques, és Brussel·les i no Madrid o València el que ens ho ha d'autoritzar.

En el terreny polític, cada vegada és més greu la desconexió entre governants i governats. Si no podem influir en les decisions polítics, per a què anar a votar, es pregunta la gent jove.

La classe treballadora (obrers, proletaris...) i la classe fora del treball (capitalistes) tots voten conjuntament. Avui la nova estructura formada pels que estan en el món del treball i els que no tenen treball, ha pillat descol·locats els partits polítics i sobretot els sindicats. I per ser més clars, que algú em responga la pregunta: avui en dia, qui defensa la gent que no té treball?

L'estat del benestar, tal com el tenim a Espanya, s'ha convertit en un estat paternalista. Vol dir que es prenen decisions de *clientelisme polític*. Cap partit polític s'atreveria a baixar les pensions i no perquè siguin solidaris, sinó perquè els pensionistes són 6 milions, que correspon a quasi el 50 % dels votants.

La gent passa de votar. Cada vegada és més apàtica. La solidaritat ja no s'entén ni com a grup. En definitiva el que caracteritza la democràcia és el sentit de la credibilitat, les raons, i això s'està perdent avui en dia.

Tres possibles eixides a esta crisi:

Eixida conservadora. Seguir com estem.

Democràcia mínima. Hi ha gent que opina que avui en dia es participa massa. L'estat ha de fer que el mercat (oferta i demanda) funcione i el mateix mercat s'encarregarà de repartir justícia. Els que defensen la democràcia mínima tenen dos problemes: el mercat i l'estat. Solució: cal apartar l'estat de l'economia. Cal privatitzar les empreses públiques, l'educació, sanitat privada, plans de pensions... La democràcia, segons aquesta gent neoliberal, no és el govern del poble sinó el govern elegit pel poble.

Democràcia participativa. Govern del poble, dels afectats. L'únic que justifica, que legitima la democràcia és la participació. No fa falta ser un expert (sociòleg, economista...) per a saber el que volem. Seran els experts els que intervindran a l'hora de posar a terme aquestes idees. *L'estat és massa gran per a les coses petites i massa petit per a les coses grans.* Els que defensen aquesta democràcia pensen en un descentralització de l'estat. Defensen una democràcia local, on els ajuntaments haurien de rebre del pressupost de l'estat el 30 % i no el 5 % que reben actualment. Caldria democratitzar el sistema representatiu i fer més referèndums.

Per societat civil entenem tot el que no depèn directament de l'estat. Des de l'empresa, associacions de veïns, drets de la dona, interessos ecològics, equips de futbol... La força està en aquest societat civil ja que la gent pertany de forma voluntària. Els grans temes com els ecològics, violència, dones..., sempre els ha aportat la societat civil.

No hi ha contradicció quan es defensa la democràcia local i a la vegada la internacional ja que hi ha problemes que no poden ser solucionats a nivell local.

Les Nacions Unides legitimen invasions, impensable fa 20 anys. Cal saber que no són democràtiques, ja que poden vetar decisions i això resulta ser molt perillós. Últimament es comenta poder formar un exèrcit mundial, la qual cosa podria ser conflictiva perquè l'ONU no és democràtica.

Avui en dia les pensions no estan en perill. Si alguna vegada es trobaren en perill, en posar fi al frau fiscal seria suficient.

També es va parlar de la justícia, que és lenta, encara que hi ha un bon sistema jurídic i constitucional. El que aprova el Parlament no és el que és just, sinó el que legalment i democràticament està establert.

Almassora, gener de 1998

Indústria ceràmica. Descripció del procés. Repercussions econòmiques i mediambientals

Efrén Forcada i Gallén

EL CONFERENCIANT és d'Almassora, llicenciat en Ciències Químiques i ens parlarà sobre la indústria ceràmica, descripció del procés i les repercussions econòmiques i mediambientals.

La indústria ceràmica naix a l'Alcora l'any 1715 degut a la proximitat de les matèries primes (argiles), amb una evolució creixent a partir dels anys 1950, 60 i 70. Experimenta un gran auge l'any 1980 amb l'aparició de la monococció i és de gran importància el canvi del combustible habitual (fuel-oil) per gas natural.

En l'actualitat es fabriquen tres tipus de producte: 1) *Paviment* (gres). Segons tipus absorció d'aigua entre 0,5 i 10 %. 2) *Revestiment*. Absorció d'aigua major del 10 %. 3) *Porcelanatto* (gres porcellànic), de diferents tipus segons el procés de fabricació.

Les peces especials com ara les sanefes, listels, sòcols... o són de fabricació pròpia o les fabriquen unes altres empreses.

Les argiles poden ser roges o blanques segons la quantitat de ferro. La pasta roja procedeix de Castelló (Sant Joan de Moró, les Useres, Mas Vell (Sitjar), Araia). De València (Villar-Higueruelas, Xulilla, Bugarra.). De Terol (Galve). La pasta blanca procedeix de Terol (Estercuel i Ariño). D'Anglaterra, França, Ucraïna... Altres matèries primes com el feldspat (Turquia), la sílice (Segòvia), cuars (centre d'Espanya). Talc (Lleó i França), calisa i dolomita (Tarragona i Castelló).

Les argiles s'emmagatzemen en llocs tancats (sitja) o al exterior (eres). Després de la fórmula preparada (mescla), cal moldre l'argila al molí que consta d'un cilindre de 4 o 5 m. de llarg per 1 o 3 m de diàmetre. En moldre de manera discontinua es carrega el molí de 20 tones d'argila més 20 tones de pedra de riu amb 7 o 9 metres cúbics d'aigua on el cicle varia des de 5 fins 11 o 12 h, segons siga gres o revestiment i pasta roja o blanca. En moldre de forma contínua la producció és més ràpida i econòmica, i es poden produir fins a 40 tones per hora.

L'objectiu de l'atomització és obtenir un producte granulat per a facilitar la càrrega de les

Efrén Forcada

premses i una certa humitat per a poder premsar. Es necessita un cilindre en posició vertical al qual s'hi afegeix un con en la part inferior. N'hi ha de diversos tamanys. Fins a 15 m de diàmetre i 35 o 40 m d'altura. Es tracta de polvoritzar la mescla i per això s'agafa l'argila amb aigua i un defloculant en contracorrent d'aire calent (al voltant de 650°C). Després aquest atomitzat s'emmagatzema en sitges.

Amb la introducció de les premses hidràuliques s'ha incrementat la producció en el sector ceràmic. Hi ha màquines de gran tonatge capaces de desenvolupar forces de fins a 5.000 tones. Cal dir que el premsat no és una etapa que limita el procés.

Després de premsar la peça caldrà assecar-la. En els assecadors verticals les peces es col·loquen en una espècie de sènia formada per plans horitzontals (10 o 12 m d'altura) que van girant i estan alimentats de calor (250° C). A la vegada que es carreguen peces humides, se'n descarreguen peces seques. La peça ix calenta (entre 50° i 150°C). Cal dir que l'assecat sí que és una etapa que limita el procés.

A continuació s'introdueix en la línia d'esmaltat (entre 60 i 100 m), on s'esmalta i es decora. Primera capa: *engobe*, facilita el acoplament entre esmalt i suport. Té unes propietats intermígies entre argila i esmalt. S'aplica en campana i és una mescla d'esmalt i argiles. Segona capa: esmalt, és el suport per a la posterior decoració. Pot ser blanc o de color. S'aplica en campana i està format per matèries primes com ara caolí, silicat, zirconi...

Posteriorment té lloc la decoració on s'utilitzen les màquines de serigrafia. Normalment una per cada color (tinta serigràfica). En la *serigrafia plana* el color passa a través de la llum de malla degut a la pressió d'una espàtula de goma. El disseny és repetitiu. En la *serigrafia rotativa* hi ha diverses possibilitats de coloració entre un mateix bombo o entre bombos diferents. El disseny no és repetitiu (no hi ha cap peça igual). En el *gravat al buit* s'utilitza el rotocolor i el roleu de silicona. Es grava utilitzant els raigs làser de manera que la peça reté el color en el seu interior i el solta en fer-li pressió.

L'avantatge entre la serigrafia plana i la rotativa és que la peça no es deté. L'avantatge de la rotocolor és que no requereix fixador.

Altres aplicacions: *Fumés* a pistola (decoracions aleatòries). *Fumés* raspallats per a motles amb relleu (pedres envellides). Granilles, petits grans que li donen a la peça una rugositat i resistència a l'abrasió.

S'emmagatzema el material en vagonetes i es procedeix a la cocció en forns monoestrats (monococció). Aquests forns funcionen durant les 24 h de cada dia i estan formats per un pla de corròns de 5 cm de diàmetre pel qual avancen les peces sense parar per un passadís de 2 m d'ample i des de 60

fins a 100 m de llarg. Temps enrere s'utilitzava llenya com a combustible dels forns. Després es va utilitzar fuel-oil, el qual desprenia sofre a l'atmosfera. Actualment s'utilitza gas natural que és més net. Per mitjà d'uns encedors situats a ambdós costats i per damunt i per sota del «tapet» que formen les peces, s'escalfen a diferents temperatures (menys calor la zona superior). La temperatura de cocció, fins a 1.200°C. La temperatura d'eixida de les peces, inferior a 150°C.

Una vegada les peces cuites, es classifiquen i s'embalen.

Es va parlar del problema dels residus i la contaminació per part de la indústria ceràmica. Les *emissions gasoses* estan formades per pols i fums. La pols pot ser exterior o interior i se soluciona amb l'aspiració. Els fums estan formats per vapor d'aigua, aire calent, pols, algunes partícules i anhídrid carbònic, principalment. Se soluciona utilitzant filtres.

Les *aigües residuals* provenen de la preparació d'esmalts, aplicació i neteja de línies d'esmaltat. La quantitat és molt variable i depèn de la producció de l'empresa i de l'abús d'aigua del treballador. El ph de les aigües ha de estar entre 7 i 9. S'analitza la matèria en suspensió, clorurs, sulfats, fluorurs, calci, magnesi, sodi, potassi, alumini, silici, ferro, zinc, plom, bor, zirconi, bari... Les aigües passen a uns basses en moviment continu per a evitar la sedimentació. Després se transvasen a la depuradora on té lloc el tractament químic a base de reactius (àcid, lleixiu...).

Els *residus sòlids* es classifiquen segons la llei en: RAU (*Residus Assimilables Urbans*) com cartó, fusta, plàstics... RI (*Residus Inerts*) que són insolubles, com vidres, metalls... RTP (*Residu Tòxic Perillós*) com els esmalts, olis... Tots aquests residus es reciclen.

En el Reial Decret 833/1975, de 6 de febrer, es desenvolupa la Llei 38/1972 de 28 de desembre, de protecció de l'ambient atmosfèric, encara que hi han hagut diverses modificacions parcials.

De les 220 empreses de paviments i revestiments existents a Espanya, el 80% estan ubicades a Castelló, on es concentra el 90 % de la producció nacional. Ocupen 17.000 persones directament i 4.000 indirectament. Amb una mitjana de 80 persones per empresa on les tres quartes parts són menudes (menys de 100 treballadors). En 1996 la producció va ser de 424 milions de metres quadrats, la qual cosa representa un augment de l'11,3 % des de 1990, però un augment de 6 % respecte de 1995, amb una facturació de 360.000 milions de pessetes. La exportació va ser de 195 milions de metres quadrats en 1996, xifra representa el 51 % de les vendes. S'exporta a Aràbia Saudita, Alemanya, EUA, França, Regne Unit, Portugal. Hi ha un creixement cap als països de l'est: Bielorrússia, Polònia i països bàltics.

De les 23 empreses d'esmalts, el 90 % estan ubicades a Castelló i 2.160 treballadors. Es facturen 80.000 milions de metres quadrats l'any 1996, un 10 % d'augment respecte a 1995, s'exporten 37.745 milions de pessetes que representa el 47 % de la facturació.

Fires: CERSAIE. Bolonya (Itàlia). CERAMITES. Munic (Alemanya). CONSTRUMAT. Barcelona. CEVISAMA. València. ITSE. Miami.

Previsions de facturar 400.000 milions de pessetes. En mà d'obra serà difícil de competir però sí en el disseny i qualitat.

Almassora, febrer de 1998

Primitiu García i Pasqual

PRIMITIU ÉS NATURAL de Castelló. Llicenciat en Geografia i Història i doctor en Paleografia. Du a terme tasques d'animador des de 1978 i és animador juvenil nivell número 2 (animador sociocultural). És professor de l'Escola de l'Aire Lliure des de 1986. Gerent administrador de la instal·lació juvenil del campament Jaume I d'Alcossebre des de 1989 al 1994. Des de 1995 és director-coordinador de l'Ateneu Jove d'Almassora.

En la tertúlia estan presents representants de les associacions de la Creu Roja, club Penyalers, grup Ecologista, Lluïsos, associació d'Animadors Juvenils d'Almassora, que després explicaran la seua tasca i la integració amb l'Ateneu. També hi és el regidor de Joventut, al qual Primitiu li dona les gràcies per la seua col·laboració.

L'Ateneu Jove és un servei públic que funciona amb pressupostos de la regiduria de Joventut i Medi Ambient de l'ajuntament d'Almassora. Dins de l'Ateneu hi ha diverses associacions com les de cine, vídeo, club d'escaletrix, fotografia, i altres puntuals. L'Ateneu col·labora amb el medi ambient, esports, sanitat, teatre, bicicleta de muntanya, bàsquet, handbol, moros i cristians... També amb qualsevol persona que demane ajuda per a muntar qualsevol activitat i que tinga certa utilitat per a la gent.

En el vídeo elaborat pels seus propis mitjans, expliquen l'edifici on s'ubica l'Ateneu. Planta baixa: bar i diverses dependències. Primera planta: CIJ (Centre d'Informació Juvenil), informació de les comarques, de l'estat espanyol i de l'estranger, acampades, viatges. Sala d'exposicions. Segona planta: Sala polivalent (audiovisuals, biblioteca, ludoteca...). Oficina administrativa. Sala de juntes. Tercera planta: Sala d'ús múltiple.

La programació de l'Ateneu queda seqüenciada en tres campanyes: tardor-hivern, primavera i estiu. L'Ateneu naix l'any 1995 perquè l'oci de la joventut estava en mans privades (pub, jocs...). En un poble com Almassora de 16.000 habitants, el 21 % són joves (16 a 30 anys), no tenien res per a ocupar el seu oci i se n'havien d'anar fora del poble. Aquest oci l'utilitzaven en les relacions humanes (amics), practicar esports i veure la TV. Qui volia fer senderisme, practicar la fotografia, o crear grups estables de xiquets, havia d'anar-se'n que fora. Tampoc no hi havia res de teatre ni de cine.

Una cosa importantíssima és que la gent jove tinga relació amb altra gent. En molts pobles hi ha moltes associacions però no realitzen cap activitat perquè no es posen d'acord, perquè no estan associats. L'Ateneu agrupa totes aquestes associacions i les ajuda.

La dinàmica de l'Ateneu és reunir-se cada tres setmanes per parlar sobre temes interns, sobres les associacions... Normalment les reunions més generals són cada tres mesos.

Dins dels objectius de l'Ateneu estan: i) Que els joves siguen capaços d'organitzar-se el seu temps lliure. ii) Oferir tot tipus de documentació al joves (des de crear la pròpia empresa, fins a organitzar-se un viatge). iii) Oferir serveis com ludoteca, rocòdrom, fotografia... iv) Promoure l'associanisme (tenir un lloc on reunir-se, tenir un tècnic assessor...).

Els òrgans gestors de l'Ateneu són: i) *Comitè*: format pels regidors dels serveis socials, esports, joventut i el director (Primitiu). Es preocupen que l'Ateneu tinga el necessari per a funcionar. ii) *Coordinadora*: formada per dues persones de cada associació. Es reuneixen a les 22 h cada tres setmanes. iii) *Coordinador*: que és Primitiu. En el seu contracte laboral figura com a gestor o director.

Al conferenciant li preocupa moltíssim el tema de l'*adolescència* a Almassora. En observar les places de la ciutat a partir de les 18 h veiem la quantitat de joves que no saben què fer. Per això l'Ateneu està obert per als joves des dels 14 fins els 18 anys. Estan estudiant que puguin anar a partir dels 12 anys. L'Ateneu està obert tots els dies des de les 16.30 h fins a les 22 h, dissabte al matí i diumenge de vesprada fins a les 20 h.

Tan sols un 0,2 % de joves estan associats. Això no vol dir que no es puguin fer moltes activitats. La gent pot participar en les activitats sense que estiga associada. Caldria, això sí, potenciar l'associanisme. L'Ateneu està treballant en això i per la qual cosa ha publicat una agenda on informa de les activitats i de tots els clubs que hi ha a Almassora.

Una de les idees fonamentals de l'Ateneu és formar la gent per tal que aprenga a projectar activitats. També que la gent jove s'integre en el projecte Ateneu Júnior perquè la gent que actualment porta el pes s'està fent major i caldrà en el seu dia ser rellevat pels joves.

Qualsevol activitat que puga organitzar-se per qualsevol persona o entitat, com a mínim necessita un local on reunir-se, una seu. Per això l'Ateneu recull totes aquestes persones o entitats i es pot dir que tots els dies hi ha alguna reunió a l'edifici.

A nivell d'excursions organitzades pels col·legis, aquests van directament a les agències de viatge, però l'Ateneu té molta informació i ha hagut

persones que s'han organitzat el seu propi viatge. Com a material novedós tenen pensat comprar mapes de la província (militars i de la National Geographic).

Generalment cada activitat té el seu públic. Així, en el curs de vídeo s'apunten més les persones majors, mentre que l'activitat de conèixer el terme són els xiquets els que més s'apunten. Els estudiants de tercer de BUP i de COU tal vegada són els que menys participen, encara que en el curs d'animadors la majoria són gent de COU. La gent que estudia la branca de lletres participa més que els que estudien ciències.

Activitats encaminades a la trobada de treball pertanyen a l'àrea dels serveis socials, encara que l'Ateneu també en té una de bona. Carnestoltes és una activitat que normalment la realitzen els professors de les Escoles, però els membres de l'Ateneu aquest any s'han disfressat i han fet la seua festa particular. Han sigut promotors del teatre i una vegada ha començat a funcionar han deixat la tasca a les persones que actualment s'encarreguen. En el cine hi ha hagut fracàs ja que crearen una pantalla en l'Auditori que podia allotjar les 200 persones. No hi acudien a veure el cine. Alternativa: portar el cine a la gent. Més èxit. Portaren el cine a Sta. Quitèria, al barri de Fàtima i a la platja.

Altres activitats: Per al grup de *penyalers* Castelló és ideal. Solen anar prop de l'UJI (Coma) i també a Montanejos. Els *socorristes* de la Creu Roja de la platja en l'actualitat ja no són voluntaris. És més un servei sanitari. També en el tema de la *SIDA* estan implicats durant tot l'any. Una de les activitats més interessant és la dels *campes de treball*. Els joves que volen apuntar-se paguen unes 8.000 pessetes i van 15 dies a treballar (neteja de rius, restes arqueològiques, neteja de muntanyes, senderisme, restauració de pobles en ferramentes antigues...). Es treballa de matí durant 4 o 5 hores. A la vesprada, activitats lúdiques i a la nit de festa. L'experiència és bona perquè s'aprofundeix en les relacions humanes, és saludable i a més a més és un servei públic.

En la primera fase del *Centre de Natura* (Sta. Quitèria), els xiquets tenen una estada de 3 dies per setmana. En la segona fase les estades seran d'una setmana i en la tercera hi haurà una persona dedicada exclusivament per a la informació del nostre terme.

Almassora, febrer de 1998

Margarita Serra i Escorihuela

ABANS DE començar la tertúlia es presenta la junta de l'Associació Espanyola contra el Càncer presidida, a Almassora, per Carmina Martinavarro.

Margarita naix a Almassora i estudia a València on exerceix la professió. És llicenciada en medicina amb l'especialitat de cirurgia per la Universitat de València. Especialista en medicina de rehabilitació des de 1984. En 1987 obté la plaça en propietat com a metgessa adjunta en el servei de rehabilitació a l'Hospital la Fe de València. Ha obtingut diverses beques de treball, ha impartit classes a València, Alacant, Madrid, Santander... És membre fundador de la unitat d'esclerosi múltiple a l'Hospital la Fe de València. Té publicats distints articles i llibres.

Margarita ha après la patologia limfàtica a Alemanya. Una de cada 12 dones pot tenir un càncer de mama al llarg de la seua vida i per la qual cosa

Margarita Serra

és susceptible de ser operada. A partir dels 45 anys és recomanable, sobretot les dones, que s'analitzen els pits i es facen mamografies. L'OMS no recomana fer-se mamografies a joves de 20 anys ja que en arribar als 60 tindrien ja moltes radiacions. Sí que poden revisar-se els pits i sols en cas de dubte fer-se la mamografia. També el homes poden patir la malaltia, però amb molta menys probabilitat. En la seua vida professional ha operat 5 homes.

Ja en el Codi d'Amurabi, 2250 a.C., s'establia la possibilitat d'amputar el pit de la nodrissa si a aquesta se li moria el lactant que se li havia encomanat. En miniatures del s. XV s'aprecien dones jueves penjades per les mames com una espècie de sogra com a càstic. Les mares de les amazones, amputaven la mama dreta a les seues filles per poder dedicar-se millor a les pràctiques militars i així exposaven aquesta part del bust per a demostrar un coratge masculí. També en el martirologic cristià existeixen exemples d'amputació de mames, com ara santa Bàrbara, santa Polònia, santa Àgueda...

Tot això vol dir que el càncer de mama no és una malaltia moderna.

Celso, escriptor i metge deia que un cirurgià havia de ser intrèpid ja que hi ha narracions en l'Edat Mitjana on algunes dones cridaven tant que aterroritzaven els metges. Crida l'atenció l'absència escrita de les seqüeles que hauria de tenir l'amputació de la mama i les repercussions psicològiques.

Entre les diverses intervencions quirúrgiques mencionarem la *mastectomia radical*, la *quadrantectomia*, la *tumorectomia* (tumor localitzat), la *tumorectomia corregional* on a més de traure el tumor, també es trauen els ganglis afectats. En la cirurgia radical es trauen els pectorals (rebutjat actualment). Existeix una branca nova que es diu la *psinologia* (doctor Bros) que implica tota la patologia tant quirúrgica com la mèdica pel que fa a la mama.

Entre els factors de risc cal mencionar els nutritius, d'herència, ambientals, radiacions... Pareix ser que tot depèn de l'alteració d'un gen en el cromosoma 50. Possiblement es podrà actuar amb medicació i no farà falta amputar. Simplement caldrà evitar aquesta mutació del gen. Es tractarà d'un problema genètic.

Existeix un programa de detecció del càncer on les mateixes pacients es poden autoexplorar. També figura en aquest programa les visites al metge amb les revisions periòdiques. No cal dir la importància d'aquestes revisions tant per als homes com per a les dones.

Una dona mastectomitzada (la que li han llevat un pit) pot tenir tots els recursos possibles per a no sentir-se minusvàlida ni menys valorada. Aquests pacients necessiten un ajut psicològic per a tractar de recuperar l'autoestima. És fonamental que existisca una relació entre el pacient i el metge.

Margarita llegeix una frase poètica de l'escriptor Thomas Mann: *La limfa és el més fi, el més íntim, el més tendre de tot el cos. Un parla de la sang i els setze*

misteris i l'anomena un suc especial, però la limfa és el suc dels sucs, una gota de llet, una absència de la llet sanguínia, un líquid molt especial.

La limfa (segons el diccionari) és un líquid coagulable, quasi incolor, alcalí, que passa pels vasos limfàtics i serveix d'intermediari en els canvis nutritius entre la sang i els teixits.

El sistema limfàtic (més llarg que el vascular i el venós), forma part de la microcirculació. Està encarregat de transportar líquids des de l'interstici als capil·lars limfàtics. Té una funció depuradora i de defensa. Consta de capil·lars, col·lectors, ganglis limfàtics, conductes limfàtics i el gran tronc limfàtic. És un conducte de despulles. Tot el que no serveix passa a la circulació arterial, es va absorbint per tot aquest sistema i acaba en el sistema venós. Després va al cor i es depura. Està distribuït per tot l'organisme excepte en el cervell, glòbul ocular i melsa.

El *limfedema* és la tumefacció d'una part del cos deguda a l'acumulació de líquid intersticial (entre els músculs) i a la malformació o disfunció del sistema limfàtic. L'*edema* és l'augment de tamany del membre afectat, degut a aquesta acumulació de líquid.

Després de la mastectomia, caldrà aplicar un buidatge axil·lar, quimioteràpia, radioteràpia, hormoteràpia... La radioteràpia pot augmentar l'obstrucció i alteració en el drenatge fisiològic després de l'operació. Aquesta pot ser la causa de l'aparició del braç inflat.

En el tractament conservador del limfedema, és fonamental l'aplicació de la medicina física i la rehabilitació. Si no s'arriba a una restitució completa, es podrà millorar la imatge estètica. El que es pretén amb aquest mètode conservador és reduir el volum del membre afectat i lluitar contra les infeccions.

Entre els apartats del tractament conservador farem menció a: 1) Mesures de prevenció i cura de la pell. 2) Drenatge limfàtic manual. 3) Embenats i altres mesures de contenció. 4) Termoteràpia: calor per càmera de microones i embenat. 5) Tractament farmacològic (diurètics i linfofàrmacs). 6) Presoteràpia: aparells de comprensió pneumàtica. Són bombes limfàtiques on es col·loquen els membres afectats per a fer exercicis.

Una frase ben volguda per Margarita del metge i escriptor Pedro Laín Entralgo: *Las enfermedades crónicas, como el linfedema, echan raíces en la vida del paciente y se funden irremediabilmente con su biografía ya que obliga al individuo a tener una dolencia presente en todo lo que hace y proyecta. Estas patologías no se convierten nunca en un recuerdo como llega a serlo una operación, una gripe o un accidente sin secuelas, sino que suelen ser una nefasta y ineludible compañera de viaje.*

Existeix un programa de gent voluntària que tracta d'ajudar els pacients masectomitzats i els que van a ser operats. Aquest programa funciona a

Alemanya, Bèlgica, Dinamarca, Finlàndia, Àfrica, Brasil... (pràcticament per tot el món). A Espanya funciona a Barcelona, Terrassa i Madrid.

Molts companys de València li pregunten per què ha obert la clínica a Almassora. Ella contesta que no tota la gen pot anar a Alemanya o als Estats Units. A més a més, no hi ha cap clínica en cap poble d'Espanya, per què no podia ser aquesta població Almassora?

Almassora, març de 1998

Vicent Casanova i Claramonte

VICENT CASANOVA ja va estar a la tertúlia al gener de 1992. Cal veure la seua biografia a la pàg. 13 del llibre de la tertúlia.

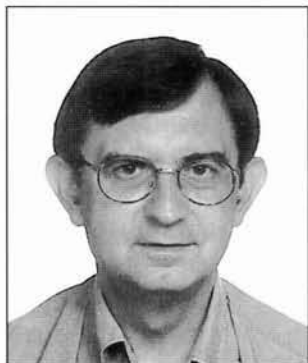
En no ser meteoròleg ens parlarà de l'efecte hivernacle, de les causes i sobretot de les possibles solucions al problema. Els problemes mediambientals tenen sempre una forta resistència a ser solucionats ja que costen molts diners i poden afectar l'economia dels països.

Des de 1940 al 1993, el creixement del consum d'energia elèctrica a Espanya s'ha disparat enormement. Hem passat de 5.000 a 160.000 gigavats. Actualment el creixement és del 2 al 3 % anual. A Sudamèrica el creixement actual de demanda d'energia elèctrica és del 15 al 20 % anual

Les fonts d'energia elèctrica consumides en Espanya l'any 1997 foren: energia hidràulica 21%, tèrmica de carbó i de fuel 44 % i energia nuclear 35%. Les energies hidràulica i nuclear no emetien cap gas a l'atmosfera. Parlarem en la xarrada de la tèrmica (contaminant).

Una central tèrmica consta d'una caldera on es produeix calor en cremar coses. Es calfa aigua i el vapor va a la turbina que està acoplada a un alternador que gira i d'allí ix l'energia elèctrica. L'aigua torna a gelar-se en el condensador i una altra vegada es porta a la caldera i es produeix un altre cicle tancat.

En qualsevol combustió es produeixen unes reaccions químiques en les quals el carboni es combina amb l'oxigen i forma anhídrid carbònic, principal causant de l'efecte hivernacle. D'altra banda en els combustibles solen haver impureses i així el sofre es combina amb l'oxigen per a formar anhídrid sulfúric. En l'aire hi ha un 79 % de nitrogen que en combinar-se amb l'oxigen forma òxid de nitrogen i els compostos que ara s'anomenen NOx. Aquestes emissions de partícules sòlides ixen per les xemeneies de les central tèrmiques. Així, una central que produísca un milió de quilovats per hora, podria estar produint, 5.000 Tm de partícules sòlides emeses a l'atmosfera a l'any. A Espanya es produeixen cinquanta milions de quilovats per hora.

Vicent Casanova

Com a resultats d'aquests gasos, els efectes clàssics són: efecte hivernacle, pluja àcida, contaminació d'origen tèrmic, forat d'ozó i la contaminació de l'aire respirable amb uns efectes locals o regionals.

En la xarrada de 1992, es va parlar tan sols de la contaminació a nivell local de la central tèrmica. Vicent Casanova va estar 14 anys treballant en la C.T. d'Escombreres, construïda al voltant de 1950 on les xemeneies tenien una altura d'uns 60 m. L'any 1970 es construeix la C.T. de Castelló i els xemeneies fan uns 150 m. En les C.T. construïdes a partir de 1980, les xemeneies fan 350 m. Això vol dir que els fums que emeten no es desfan, viatgen una gran distància i els efectes que poden produir ho fan a una altra nació (cas de les C.T. angleses les quals impacten el fums a terrenys francesos).

En fer un resum de la tertúlia de 1992, ens va dir que els efectes produïts per la C.T. de Castelló eren deguts a la existència d'unes partícules àcides que impactaven sobre la pell de la taronja i hi produeixen una cremada. Per les actuacions realitzades, aquesta problemàtica ha desaparegut. En aquells moments, calia cremar fuel del 3 % de sofre (el que hi havia al mercat). El comprar fuel de menys percentatge de sofre li costa a la empresa 200 milions de pessetes, però a hores d'ara el problema està resolt. També han utilitzat uns additius alcalins (òxid i hidròxid de magnesi) que injectaven a la caldera per a neutralitzar l'acidesa de les partícules. Segons estudis realitzats, si el ph de la gota és inferior al 4.5 aquesta taca a la taronja.

L'origen de la pluja àcida no és més que la conversió en àcid sulfúric i/o nítric dels gasos emesos per les xemeneies de les diverses activitats industrials. Quan hi ha humitat es produeix l'acidificació dels llacs, dels sols, cremades en unes determinades vegetacions... (problemàtica dels ports a Morella, Cinctorres... encara que podria donar-se pel efecte de l'ozó). Distingim l'ozó bo que és aquell que està als casquets polars i l'ozó dolent que està a nivell de l'aire respirable. Cal dir que el cotxes de gasolina produeixen el 80 % de la pluja àcida i que no sols ve produïda per la pol·lució de les fàbriques. Caldria, doncs, disminuir el sofre del combustible i baixar els NOx.

L'efecte hivernacle és el fenomen natural gràcies al qual hi ha vida en la terra. Gràcies al paraigües que fan uns gasos tenim 40°C més de temperatura. La radiació solar té una longitud d'ona molt fina i passa a través de la capa dels gasos que existeixen al voltant de la Terra. En xocar sobre la superfície de la terra, aquesta es calfa. Part d'aquesta radiació queda retinguda en forma de calor a la Terra i part es reflectida per la Terra en forma de calor i aquesta calor es trasmet per mitjà d'unes ones d'una longitud més ampla que fa que es produísca un efecte de rebot.

Un símil per a explicar l'efecte hivernacle és l'efecte dels cotxes aparcats al sol. Els raigs lumínics del sol passen a través del vidre i en xocar contra les superfícies obscures del cotxe, la ona calorífica no és capaç d'eixir i queda atrapada augmentant la temperatura. (El volant del cotxe té una temperatura molt més alta que la que existeix a l'exterior).

Entre els 6 gasos que produeixen l'efecte hivernacle el més important és el CO₂ (impossible de neutralitzar). El problema d'aquest efecte és reconegut en la conferència de Villach l'any 1985. A Toronto, l'any 1988 es crea el IPCC (Grup Intergovernamental d'experts del Canvi Climàtic). Les conclusions de l'estudi presentat a Estocolm l'any 1990 per aquest grup són: el CO₂ ha crescut i és un 26 % superior a l'època preindustrial de l'any 1850; el creixement del CO₂ es deu a activitats humanes; la concentració del CO₂ és superior a l'existent en tot moment dels 150.000 últims anys i si l'augment de la concentració dels gasos segueix el ritme actual, l'any 2025, la temperatura mundial augmentaria 1° i al final del proper segle, augmentaria 3°, i caldria parlar d'un canvi climàtic important. El nivell de l'aigua del mar augmentaria 20 cm l'any 2030 i al final del segle, 65 cm.

La conferència de Rio de Janeiro l'any 1992 va plantejar el desenvolupament sostenible que més o menys va dir: «fem possible la vida i el progrés, però no hipotequem el futur de les noves generacions».

Abans del compromís de Kyoto, la Unió Europea estava disposada a reduir un 15 % de les emissions de CO₂ a l'atmosfera, EUA el 0 %, Japó el 5 % i Austràlia sense cap limitació. En el compromís de Kyoto, la UE se va comprometre a reduir el 8 %, EUA el 7 %, Japó el 6 %, mentre que Austràlia va voler augmentar en un 8 % aquestes emissions. Com a objectiu global es va adoptar la reducció com a mínim d'un 5 %.

La taxa al consum d'energia elèctrica s'anomena *ecotaxa* o taxa del CO₂. Amb aquesta taxa es pretén fomentar altres energies alternatives.

Les centrals nuclears tenen una vida al voltant dels 40 anys. A Espanya hi ha 9 CN i foren construïdes pel 1984. Quan aquestes centrals queden inutilitzades, els 10.000 megavats que produeixen ningú sap quina classe d'energia serà la seua substituta. Una energia de futur és l'energia de fusió, però no hi ha cap instal·lació de fusió que actualment estiga funcionant.

Alternatives al problema: 1) Producció d'energia a partir de fonts que no produïsquen CO₂, per exemple l'energia nuclear. 2) Energies renovables (eòlica, solar...). No seria un substitut de l'energia nuclear. 3) Gas natural (amb existència per a uns 50 anys). Cada kw/h a l'any envia a l'atmosfera 600 gr de CO₂. 4) Eficiència energètica en la producció. 5) Eficiència energètica en el consum (apagar les llums de la casa). Sempre que la llum funcio-

na, hi ha una turbina que produeix electricitat. A més llum, més combustible a la caldera per a produir més energia elèctrica.

Caldria, doncs, fer canvis en les polítiques energètiques, d'estalvi econòmic, millorar o incrementar l'ús de les energies renovables, crear hàbits d'eficiència energètica en el consum, (primar el consum)...

Almassora, març de 1998

Alfredo Royo i García

LA FAMÍLIA d'Alfredo Royo sempre ha estat arrelada al càrrec de dipositari, que actualment ostenta des de fa 7 anys. És un gran estudiós del tema.

La funció del dipositari és ser responsable de tot el que comporta la pelegrinació durant tot l'any (vestimenta, farolets, plats, botes, diners...).

La peregrinació consisteix a anar i tornar a sant Joan de Penyagolosa des de les Useres. L'anada és l'últim divendres del mes d'abril i tornen el dia següent fent nit al monestir.

El 24 de juny és la festa de sant Joan. Se celebra una missa a les Useres on es reparteix la típica coqueta a les persones congregades. Els clavaris són tres persones voluntàries unides per vincles familiars o d'amistat. Aquest dia es convoca els clavaris que ixen i els que entren. El dipositari escriu un document on fa constar el nom de les persones i dels diners que actualment tenen en la llibreta d'estalvis. Tots els caps de setmana, les dones dels clavaris es preocupen de tenir arreglat l'altar de sant Joan (almenys en les festes més importants).

El poble aporta voluntàriament diners o menjar. En l'actualitat es presta més a donar diners. El primer diumenge d'agost, els tres clavaris més el dipositari van casa per casa a demanar diners. L'últim diumenge del mes de març té lloc el que el conferenciant diu *drama actual* ja que els tres clavaris més el dipositari anoten els 13 pelegrins del proper any (12 més 1 guia). S'anoten casa per casa i per torn rigorós de carrers. Antigament poques persones volien ser pelegrins. Ara tot el contrari. El pelegrí ha de ser del poble o descendent,

Els Pelegrins de les Useres

major d'edat, home i tenir casa al poble. Si una persona viu 5 anys al poble es considera del poble a tots els efectes. La polèmica és per als masovers que no tenen casa al poble i per a les cases on són 2 o 3 germans, ja que sols hi pot anar un per casa.

La pelegrinació dura dos dies i els pelegrins poden resar però no parlar. Per això estan els tres cantors que són la veu dels pelegrins. El cantor major (per antiguitat com a cantor) porta la creu. Els cantors segon i tercer porten el fanal. Sempre són el mateixos, no canvien i sols corre el lloc quan algú d'ells deixa de ser cantor.

La caminada queda formada per 13 pelegrins (12 més 1 guia), el capellà, un representant l'ajuntament, 4 cantors (1 és l'ajudant, futur cantor), un dels tres clavaris (divideixen el trajecte en tres parts) i les càrregues, que són formades per 19 animals (matxos o cavalls) els quals porten el pa, vi, aigua, mantes, farmaciola... Actualment tots els que vulguen anar com a càrrega hi poden anar ja que són pocs els animals que queden. També poden anar en pelegrinació 6 persones (*promeses*) que són gent que no és del poble però volen anar com a pelegrí. Aquests es consideren com a vertaders pelegrins, vestits de carrer, fan servei mentre que als pelegrins els serveixen, van davant dels pelegrins i a la nit mentre els pelegrins dormen en una cova, les promeses no.

El diumenge abans de la pelegrinació hi ha una reunió explicativa. Els tres clavaris més el dipositari ixen casa per casa a demanar per segona vegada diners. A partir del dilluns de la setmana de la festa, es neteja tot el de l'any passat, les dones dels clavaris planxen els vestits i ho deixen tot ordenat. Es compra tot el menjar com els ous, arròs, bacallà, fesols, encisam... El dimarts, dimecres i dijous a les 21.30 es resa el rosari a l'església (*tridu*) i és obligat assistir per a les 52 persones de la pelegrinació.

Entre els tres forns del poble confeccionen 2.200 fogasses que es repartiran entre el públic assistent el dissabte a l'entrada dels pelegrins al poble. Els 4 cuiners (1 d'ajuda) preparen tot el menjar de la pelegrinació. Es prepara la farmaciola, es compren 90 litres de vi més 5 litres de vinagre, van al molí d'oli a agafar 5 marraixes de 5 litres... Tot això, que se podria preparar en una hora, es tarda dies però mentre es fa festa.

El dijous es convoquen tots els pelegrins a les 18 h a la sagristia a una reunió per a decidir el guia. Abans era guia la persona de la primera casa. Això no li agrada a Alfredo ja que el guia ha de saber resar en públic, és responsable que resen els pelegrins i ha de ser la persona més apropiada.

Assagen a l'església la manera d'entrar, d'eixir, de besar terra... Després hi ha una confessió general, una particular i a combregar. A les 14 h té lloc

el famós tombet de les Useres i a continuació benedicció del capellà a tot (pa, bèsties...). A la nit tridu, rosari i a dormir.

Divendres a les 6 del matí, missa de càrregues. Acudeixen tots menys els pelegrins, ja que la tenen a les 7 del matí. El guia arreplega els pelegrins porta a porta amb tota la vestimenta apropiada (vestit negre, bastó, barret...). En acabar cada missa, desdejuni (xocolata, figues seques, aiguardent, anís...). En tocar les 8 del matí, els pelegrins es descalcen, canten, ixen de l'església amb la separació corresponent, besen terra llevant-se el barret, van pels carrers adients de la població, a l'ermita de Loreto, on són despedits pel capellà. En arribar a l'afilador, es calcen una altra vegada amb botes i calcetins es fumen un cigarret i continuen la pelegrinació.

A les 9.30 descans per a cantar, resar i esmorzar (pa, ous bullits, vi, bacallà...). Arriben al mas de la Vall sobre les 10.30 on beuen les cavalleries. A les 12 h apleguen a sant Miquel de les Torrocelles. Processó a l'ermita, besen terra i missa. Dels tres cantors, dos van a beure una cervesa i l'altre a missa. Es dina arròs amb bacallà, fesols i pimentó. No entra el cafè (broma gastada a algun dels pelegrins).

A les 15 h ixen de l'ermita descalços caminen uns 300 m. Es calcen i a la caminada de nou. Durant aquesta, els pelegrins es poden arromangar el llarg vestit que porten ja que és molest i incòmode per a caminar. Ve el Llom de Bernat, Xodos que no entren en la població i a la font dels Passos, situada sota el Marinet, són les 18 h i berenen (pa, bacallà, ous bullits...). Apleguen a sant Joan sobre les 21 h. Tots comparteixen habitació menys els 13 pelegrins. Aquests encenen una foguera en una cova i dormen vestits sobre una manta i en terra. Durant la nit, com a mínim s'alcen tres vegades a resar. La primera sobre la una del matí, la segona sobre les 7 i la tercera sobre les 8.

El campaner oficial, a partir de les 7 ja toca les campanes anunciant la missa de les 8 per a les càrregues i la de les 9 per als pelegrins. Després de cada missa, donen xocolata i després van a la sagristia a la cerimònia de llavar-se els peus (com a Setmana Santa). A les 12 h a dinar. A les 13 h ixen de Sant Joan, descalços fins el pinar, apleguen a la font Arxivellos on les cavalleries no poden entrar per ser el camí estret. Entren a Xodos en processó, canten, resen... Es passa sense entrar, per sant Miquel de les Torrocelles, a la font del Xops es berena. Dos clavaris i el dipositari ixen ràpidament cap a les Useres ja que a les 20.30 h cal repartir la quarta part de la fogasseta a tothom.

A les 21 h apleguen les càrregues a les Useres. El pelegrins entren al poble en processó a les 22 h. Van al Crist (plaça del poble) i se'ls dona un fanalet.

Tots els membres tenen capa, barret i ciret. Des del Crist es dirigeixen a l'església, són rebuts pel capellà, breu sermó, es canta i en acabar de resar el guia, s'acaba la pelegrinació.

És una tradició molt antiga que ningú sap ni des de quan se fa ni per què. Pareix ser que data del s. XIII o XIV. Els motius podrien ser des de l'atracció del Penyagolosa com a tal cim a demanar aigua, o a evitar la pesta, com es tradueix de la lletra de les cançons. Tot són suposicions, res està demostrat.

Existeix un manuscrit on es parla de la pelegrinació. Diríem que és el manual de la pelegrinació. És molt vell, escrit en pergamí i els fulls estan un poc cremats per les vores.

El recorregut són 37 km. Tots els pelegrins porten barba i no poden pujar mai damunt d'un animal ni agafar-se a la cua, excepte força major. Quan fan un descans i fumen s'aparten del camí. Tenen un gran respecte al camí. Tots els actes estan estudiats prèviament i es fan en el moment adient.

Fins l'any 2003 té clavaris. Ixen 6 promeses per any i són 24 els anotats.

Paral·lelament a la pelegrinació, s'ha recuperat des de fa 6 anys la que es feia el dia 3 de maig (dia de la Creu), per a les dones i xiquets. Aplegaven fins el Piló de la Creu, separació dels termes d'Atzeneta i Useres. El trajecte dura 2 hores. Per berenar donen les *orelletes*, una espècie de bunyols.

Almassora, abril de 1998

ENRIC DOMÍNGUEZ és economista i cap de l'àrea d'Estudis de la Cambra de Comerç. En la xarrada s'analitzarà la població i les seues activitats utilitzant grups indicadors des de 1991 fins el 1995 per a fer una comparació amb les de la comarca i província.

La població d'Almassora és relativament jove. Hi ha més immigració de gent de la província que de les altres províncies. No és un municipi turístic. L'activitat econòmica primordial és l'agricultura de regadiu, amb bon aprofitament de la superfície agrària utilitzada. Poca gent jove és la que es dedica a l'agricultura, predominant gent de mitjana edat. Abunda el minifundisme, on el 85 % de les parcel·les tenen menys de 6 fanecades. Poques són les finques que utilitzen el reg per goteig.

La gent dedicada als serveis és menor que la que es dedica a la indústria. En classificar en 4 tipus d'empresa segons el nombre de treballadors (familiar fins a 5 treballadors, xicoteta fins a 50, mitjana fins a 250 i gran més de 250), direm que a Almassora predomina la xicoteta empresa (menys de 25 treballadors). L'empresa familiar a Almassora té un pes menys important que el conjunt de la comarca i província mentre que és superior en la xicoteta empresa. És a dir, si l'empresa molt reduïda podria ser problemàtica de cara al futur, això no passaria a Almassora. Cal destacar que més de la tercera part de la gent treballadora en el sector industrial està en la gran empresa. Això no passa a nivell de comarca ni de província.

Enric Domínguez

Un altre indicador per a corroborar la major importància del sector industrial és el consum d'energia elèctrica. El consum per persona en el sector industrial és més elevat que en la comarca i província, en canvi en el sector residencial i de serveis és més baix. En conjunt de tot l'ús d'energia, atès el gran pes que té l'aspecte industrial és més elevat que en comarca i província.

Quant a la distribució per sectors industrials a Almassora, destaca el taulell, amb un 13 % de les empreses i més de la tercera part de la mà d'obra és del taulell. Moltes són les empreses colaterals

quant a motlles, reparacions de maquinàries, químiques... totes dedicades al sector ceràmic.

En el sector serveis, un indicador pot ser el del parc de vehicles. A Almassora el nombre de turismes és lleugerament inferior al de la comarca (influència de la capital), però és molt més superior que a la província. La major part dels turismes són els utilitaris. El nombre de cotxes esportius o monovolums i motos supera el de la comarca i província (potser denota la riquesa del sector ceràmic?). Furgonetes i camions, superior a la comarca i província. En l'estadística no apareixen autobusos ni tractors, però conjuntament el parc total representa 561 vehicles per mil habitants. Nombre paregut a la comarca però molt més elevat que el de la província.

El nombre de línies telefòniques per mil habitants és més reduït en el cas d'Almassora que en el de la comarca i província, ja que hi ha molt poca vivenda turística.

L'any 1995 hi havia a Almassora 207 pensionistes per mil habitants. Nombre una mica superior al de la comarca i inferior al de la província. Caldria veure a nivell de municipi si els pensionistes estan ben atesos quant a residència, assistència sanitària...

L'associacionisme del temps lliure a Almassora és més reduït que a la comarca i província. El nombre d'habitants per farmàcies a Almassora és molt més elevat que en la comarca i província, ja que hi ha pobles menuts que tenen la seua farmàcia i aleshores les mitjanes no ixen. En el col·legi de farmacéutics consta que són 2.800 els habitants per cada farmàcia i que en el cas d'Almassora estaria per aquest límit. Això no vol dir que no en faria falta cap més. Poden haver-hi municipis que necessiten una farmàcia i no la tinguen.

A Almassora són tres les places hoteleres per cada 1.000 habitants. En la comarca i província el nombre és més elevat. Això no vol dir que facen falta més places hoteleres. Indica que és un nombre reduït i col·labora el fet que Almassora no siga turística.

La xifra de 1.100 habitants per oficina bancària treta l'any 1995 és més alta que en comarca i província. De forma pareguda ocorre amb els caixers automàtics.

La valoració rústica és molt més elevada que en comarca i província ja que la major part del terreny és de regadiu i té una valoració per a hisenda més elevada de la que puga tenir la del secà. La valoració urbana és una mica inferior que en la comarca i un poc més superior que en la província.

Normalment totes les vivendes familiars estan ocupades, les turístiques sols a temporades i el nombre de vivendes desocupades és superior al de la

comarca i província (tal vegada per vellesa de les cases). La mida mitjà de les vivendes és de 91 a 120 metres quadrats. Pareix contradictori que el nombre de vivendes de més de 180 metres quadrats siga molt més elevat a Almassora que en altres llocs. Podria ser un error estadístic que Enric ha confrontat amb altres estadístiques i sempre ha donat el mateix. Pot ser les vivendes més antigues eren grans a Almassora. Hi ha un major nombre de vivendes construïdes abans de 1970 i menys construïdes l'última dècada que considera el cens (1991).

El nombre de persones per llar és lleugerament superior en el municipi que en comarca i província. Està format per 4 persones (parella i dos fills), mentre que el nucli familiar consta de parella i un fill, semblant a comarca i província. Les llars on viu sols una persona representa el 13 %.

El nombre treballadors majors de 16 anys és més elevat en el municipi que en comarca i província. Estadísticament parlant la gent inactiva, com ara retirats, estudiants o mestreses de casa és superior en percentatge que en comarca i província. Gent aturada de menys de 30 anys és més important en el municipi que en comarca i província. En canvi, pel que fa als majors de 50 anys, és una mica inferior. Possible nucli de problemes. Taxes d'atur un poc superior en el municipi que en comarca i província. No té importància ja que segueixen sent baixos. (Castelló té un baix índex d'atur). Accidents laborals superiors a comarca i província ja que hi ha més activitat laboral. Això és puntual per a l'any 1995. Si fóra de manera habitual caldria pendre mesures.

De cara al futur, la incorporació l'any 2002 de l'euro portarà una reducció a les ajudes en el sector agrari. Almassora apostarà pels cultius de regadiu de la taronja, però caldrà plantejar-se el reg per goteig i també algun tipus de coordinació o de fusió a nivell parcel·lari. De moment hi ha una excessiva dependència en l'activitat citrícola i és difícil trobar unes altres alternatives a productes diferents.

En l'aspecte industrial, Almassora està ben posicionada, amb la creació del polígon industrial s'han creat empreses d'acord amb la normativa medi ambiental. Les més importants són les dedicades al sector ceràmic, maquinària ceràmica i auxiliars.

El gran problema del comerç a Almassora és la proximitat de Castelló i Vila-real. El comerç local té poca força i caldria associar-se. A més a més, el comerç a Almassora està escampat. No està junt. El que sí funcionen bé són els comerços de taronjes i cada vegada hi ha més gent que s'associa a les cooperatives.

A Almassora necessitem fer poble. No hi ha cap cine, ni associació cultural, ni estació, pocs taxis... No s'ha de perdre mai la identitat de poble. A

Borriana no hi ha indústria, però els diners se'ls gasten en el comerç de Borriana, resten a la mateixa població, la qual cosa no ocorre a Almassora.

Es diu que la persona que estudia i que és d'Almassora, se'n va a treballar fora i és que la majoria de les vegades ho porta la mateixa societat. Per exemple és el cas d'una persona que guanya unes oposicions i li interessa vindre a Almassora que en aquell moment tenia 13.000 habitants però no estava censada com a població de més de 10.000 habitants.

Encara que actualment la terra no és productiva, moltes persones la mantenen per ser herència dels pares, si és que poden trobar un grup de treballadors que la puguin portar. El problema estarà quan hi hagen pèrdues. Alguns ja compren terrenys barats per a fer agrupacions de terra i que les despeses siguin menors.

A causa de la poca importància del turisme a Almassora, no s'han creat les infraestructures adequades encara que seria convenient fer-les per a poder preservar la costa.

Almassora, abril de 1998

José M. Claramonte i Castillo

JOSÉ M. CLARAMONTE és natural d'Almassora, treballa en la Caixa Rural d'Almassora i és el cap de Negociat de Valors de la Caixa.

La borsa no és un nom màgic on tothom guanya diners d'una forma ràpida. La borsa és una alternativa a l'estalvi tradicional. S'assumeixen uns riscos a l'hora de fer rendible els diners invertits. La borsa és un termòmetre de l'economia on es negocien actius financers. És un mercat de renda variable on mai se saben els guanys. En aquest mercat es negocien accions, que són títols de propietat i del capital social de les empreses admeses en cotització. Aquests títols són de renda variable i atorguen al qui els compra uns drets polítics i econòmics, entre altres.

Els drets polítics donen als propietaris de les accions un vot en la junta general d'accionistes. Els econòmics donen dret als dividendes, aprovats en les juntes generals (dividendes actius). També es poden aprovar dividendes abans de la junta general (dividendes a compte). Els accionistes tenen preferència a les possibles ampliacions del capital que pugui fer l'empresa.

En el mercat estan les *empreses* que són els demandants de capital, les *institucions* públiques o privades que són les que posen el capital, els *oferents* de capital que a canvi d'arriscar els seus diners, demanen rendibilitat i liquiditat de les accions en un determinat moment, les *societats mediadores de mercat* que coneixen qui ofereix i qui compra...

Les empreses es presten a entrar en borsa per mitjà de les ofertes públiques (mercat primari). Proporcionar liquiditat als inversors és molt important i es produeix a través del mercat secundari. Aquelles empreses que cotitzen en borsa han d'oferir una informació molt estructurada, exigida pel Consell Nacional del Mercat de Valors. La gran publicitat d'aquestes empreses és deguda a l'eixida diària als periodics. És possible conèixer el nombre d'accions i d'ací el pes que pugui tenir en el món mercantil.

També presenta desavantatges cotitzar en borsa ja que hi ha una pèrdua de poder per als fundadors de l'empresa. Aquests socis no són coneguts quan es fa una oferta massiva de venda d'accions. Les empreses suporten auditories externes i per la qual cosa la transparència fiscal és molt més elevada que els que no cotitzen. Tenen obligació d'informar periòdicament al Consell.

El Consell Nacional del Mercat de Valors és una figura jurídica formada per 5 persones i un president. És l'únic control que pot tenir el govern a través del Ministeri d'Hisenda. Són els dirigents del sistema borsari que autoritza i desautoritza a les societats que volen entrar en aqueix mercat i té l'obligació de vetlar per la transparència i protegir l'inversor.

Les *societats rectores* de borsa són responsables de l'administració del mercat. Estan formades únicament per membres de les mateixes societats d'agències de valors. La mateixa societat no pot actuar com a intermediari en el mercat i per cada una de les 4 borses que hi ha a Espanya, hi ha una societat rectora.

La *societat de compensació i liquidació* de valors són les encarregades de liquidar per una part al posseïdor de les accions (venedor) i atorguen les accions comprades al comprador.

Les operacions es tanquen cada dia. Les compres es paguen a data valor del dia. Les vendes es cobren a data valor del dia següent hàbil.

Des que va nàixer la borsa a Espanya s'operava en *rotgles*, els quals no tenien massa agilitat ni transparència. A partir de 1999 es posa en marxa el mercat continu per a donar més informació, major agilitat, unificar les 4 borses i aconseguir que tots els valors cotitzen al mateix preu en el mateix moment determinat. En definitiva, el mercat continu millora l'eficàcia del mercat. Cada valor es pot cotitzar entre les 10 h i les 17 h, mentre els que cotitzen en rotgles sols ho fan durant 10 minuts i representen entre el 3 o el 5 % del mercat.

La variació màxima que admet el mercat continu és d'un 15 % per damunt o per sota del preu d'obertura. El que se pretén és que no hi haja unes grans variacions de preu en el mateix dia. És una de les normatives que figura en la llei. Actualment la compra i venda d'accions està totalment mecanitzada i no es veu massa gent a les borses gesticulant.

Per a operar en borsa caldrà dirigir-se a qualsevol entitat financera (societat de valors o banc) i obrir un compte de valors, amb una adreça i un NIF. L'entitat comprovarà que la persona que compra tinga els diners i la que venga tinga els títols. Després s'acudeix a un intermediari financer. Caldrà donar les ordres clares si són de compra o de venda (registrades per les societats). Cal definir l'actiu (accions, drets en ampliació de capital...), definir la quantitat de títols i identificar el que es vol comprar. Quan es marca el preu «*pel millor*» indica comprar o vendre a preu de mercat. Mentre no es diga el contrari, aquesta ordre és vàlida fins a finals de mes. Si en aquesta data no s'ha canviat l'ordre, es dóna de baixa automàticament.

Entre els diversos tipus d'operacions destacariem: 1) *Ordre al comptat*, destinades al petit inversor. Es compra, es paga, es ven i es dóna un títol fic-

tici immediatament. 2) *Operacions a termini, a crèdit, de dobles...* Per exemple, en les operacions a termini es compra avui i es paga part d'aquestes accions avui i le mateixes societats de valors em donen un crèdit. 3) *Operacions de grans inversors*, que acorden un preu de compra-venda quan s'acosten les juntes generals per a obtenir més possessió de poder en el nombre d'accions per a votar unes juntes generals. 4) *Mercat d'opcions* que consisteix a pagar una petita quantitat per tenir la certesa de comprar accions en una data determinada a un preu conegut (compra o venda al tercer divendres de mes). Aquest mercat sols és vàlid per a un cert tipus de valors (Argentaria, Telefónica...). 5) *Ampliacions de capital*. Certa empresa necessita diners i oferta ampliar el capital. Les ampliacions de capital ofereixen als accionistes que ja són de l'empresa un benefici addicional, que és l'adjudicació d'accions noves a preus preferents respecte als accionistes que no ho són en aquest moment.

Els *índexs borsaris* són un resum dels valors cotitzats en un dia determinat i donen una informació molt bona a l'inversor. L'Índex General de la Borsa de Madrid està format per tots els valors que cotitzen en la borsa de Madrid. A data de 31 de desembre de 1985 va començar en la base 100. Tretze anys després està sobre 815. L'IBEX 35 està format per 35 valors que cotitzen al mercat continu que són els valors més líquids i més capitalitzats del mercat i que donen informació directa de com està el mercat. L'any 1989 es va establir en el 3000 i avui està en el 9400. Sobre aquest índex també es poden negociar futurs, és a dir, es poden apostar sobre si pujarà o baixarà.

Per a la gent que no vol invertir en borsa estan els *fons d'inversió* amb renda fixa o variable. Els fons d'inversió garantitzats tenen com a referència l'IBEX.

Els dividendes obtinguts pels accionistes en borsa es consideren com a rendiments del capital mobiliari en l'IRPF i tenen el 25 % de retenció en els interessos com qualsevol termini fix més unes altres deduccions que van destinades a fons de l'Estat. Els dividendes bruts es multipliquen per 1,4 i després es redueixen en un 0,4.

Quan baixen els interessos, la inflació baixa, baixen els costos financers de les empreses i la gent pensa que poden tenir més rendibilitat. S'estimula el consum i la borsa, les empreses produeixen més, venen més i la venda a crèdit s'estimula. La gent procura que la rendibilitat siga superior a la inflació.

Ningú pot previndre el que farà el mercat. A data de 31 de març del present any sols en el mes de març s'han mogut en la borsa 4,5 bilions de pesetes que representa un 20 % d'augment respecte al mes anterior, mentre

que en tot l'any anterior s'han mogut 24 bilions de pessetes, amb una contractació mitjana de 200.000 milions de pessetes.

És difícil arruïnar-se en borsa si es té la precaució d'invertir en diversos productes. També en borsa hi ha especulació en el moment de donar l'ordre de comprar o vendre.

Almassora, maig de 1998

Adrià Pesudo i Martinavarro

ADRIÀ PESUDO naix a Almassora l'any 1962. S'inicia en el col·leccionisme de minerals des de molt jove, però és a partir de 1990 quan contacta amb uns altres aficionats i comença la recerca d'aquests tresors de la natura per tota la província així com per uns altres llocs d'Espanya.

És posseïdor d'una de les millors col·leccions de minerals de la província. Membre del grup Gis de Vila-real participa a donar a conèixer aquesta afició al llarg de tota la província. Té exposicions per diferents pobles. Ha participat en les fires de minerals de Castelló, Vila-real i Sant Celoni (Barcelona). Ha descobert nous minerals a Castelló, Pavies, Altura, Borriol, Castelnovo i Villahermosa.

Actualment està treballant en la creació d'un llibre de minerals de la Comunitat Valenciana. És també assessor del museu de Ciències Naturals del Carme (Onda).

Mineral és tot cos inorgànic natural de composició química fixa i amb una estructura cristalina definida que forma part de la escorça de la Terra.

Així, el petroli, carbó i ambre no serien minerals ja que són matèries orgàniques. Natural vol dir que no siga obtingut per laboratori. El sulfat de coure industrial no seria mineral. Tampoc ho seria el meteorit ja que no forma part de l'escorça de la Terra sinó que ve de l'exterior.

Quan els minerals independentment o associats entre si constitueixen masses pètries de grans dimensions, estariem parlant de roca. Una roca pot estar formada per un sol mineral. Així el quars en grans quantitats formen muntanyes senceres. Aquest tipus de roca es diu quarsita. També l'argila i les arenisques són exemples de roques.

Els minerals queden classificats en 9 grups: els sulfurs, els òxids, els nitrides, les sals haloïdes, els sulfats, fosfats, borats, silicats i els elements com l'or, l'argent, el coure natiu, el diamant, que estan formats per un sol element.

La fibrolita (silicat), el sílex i les quarsites utilitzades per a fer objectes tallants i punxants són els primers minerals utilitzats per l'home. Després ja va utilitzar els òxids metàl·lics per a pintar (limonita). Minerals per a adorn com el coure i l'or, per a fer instruments com el ferro, el zinc, l'estany, el plom i per fi els aliatges d'aquests minerals.

En la bibliografia cal destacar el *botànic Cavanilles* que agafava mostres de minerals i els enviava a Madrid per veure si la possible explotació fóra rentable. *Pasqual Madoz* escriu en 1844 un llibre que no parla de minerals però serveix per a posteriors estudis. Els enginyers de mines *Madrid Ávila* i *Federico Botella*, en 1850 descobriren les mines d'argent de Yendelaencina i publicaren en una revista minera les mines de Borriol. *Vilanova i Piera*, encara que tampoc parla de minerals, és el primer llibre que fa un estudi geològic. *Bernardo Mundina*, en 1873 parla de les mines de Xòvar i Villahermosa, al igual que *Carles Shartou Carreres* l'any 1913. *Salvador Calderón*, en 1910 escriu un llibre on els col·leccionistes consulten els minerals d'Espanya. El geòleg *Vicent Sos Baynat* l'any 1970 publica el primer llibre que parla exclusivament de minerals. La primera tesi doctoral (1970) per *Michel Bet* parla de les mines de S. Vicent de Llucena. El cronista de Borriol, *Salvador Babiloni* parla de la mina Misteri de galena argentífera i relaciona les primeres poblacions de Borriol amb el descobriment d'aquesta mina. El català *José Mata* al principi d'aquesta dècada va analitzar alguns minerals que fins ara no s'havien descobert a la província. *Jordi Trilla* escriu la segona tesi doctoral de mineralogia a la província de Castelló i parla de les mines de Xòvar. En *L'Arxiu de Mines de la Conselleria de Comerç de Castelló*, hi ha tot un armari ple d'arxius de concessions mineres...

L'edat de les roques en la Terra està dividida en una sèrie d'eres (Arcaica, Primària, Secundària, Terciària, Quaternària) i dins de cada era hi ha uns períodes (Carbonífer, Triàssic, Miozè, Triozè...). Així, dins del Primari, en el període Carbonífer apareixen les pissarres a la Pobla Tornesa. El més antic aflorament mineralitzat que apareix a la província de Castelló està format per precipitacions de sulfurs de plom i plata (galena argentífera) ubicat a la Serra de Borriol i més concretament en la mina Misteri (nord de Borriol). Aquesta mina ha sigut explotada pels fenicis, ibers i romans. Apareixen minerals de sulfur de ferro i coure (calcopirita), carbonat de ferro (siderita), cristalls de quars... En el sud de Borriol apareix mineralització de galena posterior a la de la mina Misteri.

En l'era Secundària, en el període Triàssic, apareixen distints nivells de mineralització. En el primer afloren cinabri, cobalt i coure a Xòvar i Fondegulla. En un segon nivell apareixen a Betxí, Artana, Eslida, Gàtova, Sogorb i la Vall d'Uixó. En un tercer nivell apareixen els guixos, arxiles i margues. En el període Cretàssic apareixen a Cabanes, Llucena, Vistabella i Villahermosa mineralitzacions de plom, ferro, coure i zinc.

Les roques més modernes de la província de Castelló són les de les Illes Columbretes. Són d'origen volcànic (explosió) i es formen en l'era terciària en dos períodes, Miozè i Triozè. No es formen totes les illes al mateix temps.

La mina Botalaria també és de galena, però diferent a la de la mina Misteri. Apareixen les goetites limonitzades (hidròxid de ferro), les goetites ilisiades, les goetites-estalactites. Apareix un mineral raríssim de silicat de zinc (salfonita). La mina de Cabanes també és de galena argentífera de la mateixa formació que la Botalaria. En la mina S. Vicent de Llucena apareixen els sulfurs de plom i de zinc (blenda i galena) i també carbonat de zinc. En la mina La Mota de la Vall d'Uixó predomina el sulfat de coure (arcita), també ho trobem el sulfat de ferro (alumita)... Actualment és una pedrera. Xòvar en cert temps era un poble exclusivament miner. La mina fou explotada fins l'any 1970. La casa del Negre, situada al coll d'Eslida és la única mina d'urani a la província de Castelló. Les mines del Rey foren nomenades per Cavanilles amb minerals de cinabri. Adrià va agafar un mineral que no era propi del lloc. Igualment va passar en una mina a Barcelona. Resulta que quan una mina no és rendible, el propietari porta minerals d'una altra part per tal que siga interessant. Això es diu mina salada.

Entre les explotacions actuals destaquem les pedreres de calcària de Xilxes, les d'argila de S. Joan de Moró i les de guix de Llucena.

A la província de Castelló hi ha dos grups de col·leccionistes. El grup Geoda de Castelló, format per professors d'institut, realitzen activitats en el planetari i organitzen exposicions de minerals i de fòssils. Anualment i des de fa 12 anys, organitzen la fira de minerals de Castelló. Això és l'última setmana de febrer, abans de les festes de la Magdalena.

El grup Gis de Vila-real és més jove i està creat des de fa 5 anys. Organitzen exposicions durant l'estiu per diferents pobles de la província de Castelló. Han començat a fer la fira de minerals de Vila-real, on vénen venedors de tot Espanya. Últimament venen bijuteria.

En els museus del Carme d'Onda i de Borriol també es pot trobar una bona col·lecció de minerals.

La xarrada queda finalitzada abans d'entrar en les preguntes pel comentari d'unes diapositives fetes a partir d'un calendari de 1997 inventat per Manolo Canseco, on els minerals de Castelló queden comparats amb els de la resta d'Espanya i del món. Es parla dels minerals més utilitzats. Així, la calcita d'Almerara. Quars de Borriol i de Mèxic. Cinabri de Xòvar i d'Almadén. Malaquita de la Vall d'Uixó, de Terol i del Marroc. Hematites d'Onda, de Bilbao i del Brasil. Azurita de Villahermosa i del Marroc. Pirita de Montan i de la Rioja. Pirolusita del Desert de les Palmes. Siderita de Borriol, de Biscaia i dels Estats Units. Guix de Soneja i de la Unió. Galena de Llucena, de la Unió i dels Estats Units...

Almassora, maig de 1998

PRESENTA la xarrada Eduardo Redondo amb un cert pessimisme agrícola i que la tertúlia podria servir com a reflexió al problema. Diverses temes es podria tractar com ara la comercialització, medecines cada vegada més cares, contaminació, situació d'Almassora front a la resta de la Plana, factor humà, secà i horta...

Arturo Bernat llig un article publicat al *Levante* del dissabte 10 d'octubre. Sols una quarta part de las superfície citrícola pot ser mecanitzada. L'estructura de la superfície citrícola valenciana, a més a més del problema del minifundisme, presenta un inconvenient afegit que actua com a un llastre molt important de la rendibilitat. Es tracta del repartiment dels arbres en l'espai disponible, que en el cas de la Comunitat Valenciana sol caracteritzar-se per un aprofitament intens del sòl de la parcel·la. Això es tradueix en una alta densitat d'arbres per hectàrea i en l'estretor dels carrers de l'explotació que separa les files de tarongers.

Els factors mencionats dificulten extraordinàriament les possibilitats de mecanització en la agricultura valenciana, com ho avala un estudi realitzat per l'Institut Valencià d'Investigacions Agràries. Sols entre un 15 i un 25 % de la superfície citrícola té unes condicions mínimes per a la mecanització (poda, fertilització, tractament fitosanitaris...). Resulta ser una qüestió essencial de cara a mantenir la rendibilitat de l'explotació ja que la mecanització permet estalviar costos. Aquests es podrien reduir entre un 30 i un 35 % respecte als que suporta actualment, mentre que la mà d'obra podria reduir-se en un 50 %.

L'agricultura valenciana suporta els costos mitjans de producció més alts del món front a països competidors com Marroc, Egipte, EUA i Israel. Durant les últimes dècades els costos de producció i sobretot la mà d'obra ha experimentat un augment molt superior al preu de la fruita i el mercat mundial presenta una oferta de cítrics cada vegada major procedent de països amb mà d'obra més barata. La competitivitat de la nostra agricultura resulta cada dia força més difícil.

Manolo Claramonte pren la paraula i comenta que tot el que s'ha dit fins ara es podria traure com a conclusió després de la xarrada, però caldrà analitzar el tema de la reducció de costos en l'estructura que nosaltres tenim

actualment. Personalment creu que si els ajuntaments, en els PGOU, no reserven terrenys protegits per a l'agricultura, aquesta no tardarà molts anys a desaparèixer. Li resulta quasi impossible admetre que les finques menudes siguin competitives ja que en una finca de 4 o 5 fanecades no és possible plantar a 5x5 o 6x4 ja que entrarien pocs arbres. La finca és rendible quan és gran i un sols home puga portar-la.

Les polvoritzades es podria portar a terme utilitzant les avionetes si tot fóra una varietat i aleshores seria un estalvi important del cost (una quarta part respecte al tradicional).

Intervé Vicent Serra i diu que la taronja navel infectada de mosca es collia per a comercialitzar a l'interior. Quan van veure que era un fracàs ja que la gent es queixava perquè eixien els cucs de dins, començaren els primers tractaments. Quan polvoritzaren per mitjà de les avionetes, la plaga es va acabar. Conclusió, qualsevol plaga es pot acabar.

El cost de la collita és molt superior a qualsevol altre ja que les 12 o 13 pessetes per quilo de collir clementines les paga el llaurador i no el comerciant. Unes 225 h per hectàrea es necessita per a collir, en canvi en una finca mecanitzada necessitaríem 193 h. La diferència està en el transport interior de la mateixa finca.

Segons V. Serra, l'agricultor és una professió que tendeix a desaparèixer a curt termini. El 70 o 80 % dels llauradors eren analfabets. Si l'agricultura haguera sigut alguna vegada rendible, no l'haurien portat els llauradors. Hauria estat en mans de la banca o del gran capital. És el que passa avui en dia en les grans explotacions. Són els empresaris els que inverteixen els diners en aquestes grans finques mecanitzades. La poca rendibilitat del llaurador antic estava en el gran sacrifici que li suposava treballar moltes hores, estalviar en inversions i alimentar els seus animals (vaques, gallines, conills, porcs...).

Avui en dia un llaurador de 20 o 30 fanecades no pot viure de l'agricultura. Si l'agricultura encara es manté avui en dia és gràcies a la persona que no és llauradora, que la té per herència i com a un *hobby*. Llauradors joves no n'hi ha. En pocs anys, si no canvia, la terra serà de gent que la té com a segona professió. És una circumstància nova que mai s'havia donat.

Fa 25 anys que V. Serra va reunir un sector del terme on la terra estava abandonada per a associar-se i crear una finca d'unes 2.000 fanecades, on cada fanecada seria una acció, eliminarien les séquies i portarien a terme la mecanització. En finalitzar la campanya es distribuïrien els guanys. No es va poder portar a terme i fins i tot el van titllar de comunista. Avui hauria sigut la solució al problema. Pensa que quan la seua generació s'acabe,

s'haurà de fer una cosa pareguda si es vol que l'agricultura no desaparega per complet.

Tot i això, la terra no ha baixat de preu. A 1.500.000 pessetes la fanecada s'ha venut avui un hort que no està ni dins del poble ni a la vora d'un camí. L'hort està en quasi la meitat de producció. La indústria és la culpable perquè compra car el solar i aleshores és possible invertir en terra.

El més important de tot seria canviar la mentalitat del llaurador i que aquest pensara en l'agricultura com en una empresa privada. Caldria associar-se i que al front d'aquesta estigueren unes persones capacitades i honorades amb un enginyer agrònom que entenguera de l'assumepte.

Les avionetes acabaren amb la mosca ja que uns homes anaven amb una banderola assenyalant el que polvoritzaven i no quedava cap zona sense fer-se. Avui els ecologistes estan en contra ja que diuen que maten els par-dalets.

Pensa que dins de 100 anys no hi haurà horta a Almassora. Aquesta serà zona residencial i les tarongers aniran a altres llocs, si no es posa remei prompte.

Quan la taronja blanca es venia a 30 pessetes el miler era rendible (unes 100 taronges per cabàs). Quan Castelló es va fer ric després de la guerra europea, les taronges es venien a 100 pessetes el miler. Avui si es venen a 50 pessetes el kg de clementina es trauen més diners que abans. La mà d'obra cada vegada és més escassa i per la qual cosa la despesa disminueix. Un hort que es polvoritza per a la brossa no té massa gastos.

Almassora sempre ha sigut el poble més conflictiu de tota la província de Castelló. És el primer poble que va tenir goteig i a més a més debades. Les persones que estaven associades tingueren conflictes entre ells i quan la bassa d'aigua va caure, es va abolir l'associació. Cal dir que l'estalvi d'aigua no és gran respecte al reg a manta. Sí que hi ha estalvi quant que no es perd aigua (soltes parades, escorrenties, filtraments, aigua a la mar...).

Per què ens preocupem tant si avui en dia sols estem exportant mà d'obra? Collidors, treballadors, tots estan bé. Som poca la gent que tenim terra. El que té tres fanecades i va a collir li és més rendible; igual per al que va a tallar.

A més a més un quilo de clementines, una vegada confeccionat a la porta del magatzem té 50 pessetes per kg de gastos, sense comptar el que cobrarà el llaurador. Si anarem a la mecanització serien 30 les pessetes per kg. Conclusió, o hi ha agrupació o no hi ha res.

La cooperativa va en desavantatge respecte al comerç ja que aquest elegix el producte, mentre que la cooperativa es traga tot el que té, cull tot

tamany de taronja, per això pagant-la a 30 pessetes és com 40 d'un comerç. Però alerta, un comerç que paga a 50 potser sols cull un 60 %. Normalment la cooperativa paga les taronges a un preu inferior del que puga pagar qual-sevol comerç. L'ideal seria muntar una empresa privada i agafar sols les bones taronges, premiar el llaurador que cuida els arbres i obté bona fruita.

També s'ha parlat de la contaminació i de les plagues. Abans l'aranya la combatien amb maquinetes de sofre, mentre que ara els tècnics volen que banyen el sòl i és que l'animalet sols sentir l'olor a medecina es tira de l'arbre a la brossa. En la zona d'Onda polvoritzen unes 5 o 6 vegades per temporada contra l'aranya. També del minador que afecta els plançons, encara que gràcies a ell estan més ben cuitats. El minador està en tot el món. Hi ha plagues que han aparegut en ser transportades a les rodes dels avions.

Almassora, octubre de 1998

L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS de Santa Quitèria comenta a la tertúlia sobre la intenció que té l'ajuntament d'Almassora d'ubicar un polígon industrial ceràmic entre el riu Millars i la Rambla de la Vídua, damunt l'autopista A-7 fins l'eix Betxí-Borriol, amb una superfície de 2,5 milions de metres quadrats. La finalitat de l'ajuntament és intentar desenvolupar industrialment aquest polígon en el seu terme per a beneficiar els seus habitants. Per això cal avaluar totes les possibles conseqüències mediambientals derivades de la seua instal·lació.

En un principi l'Associació havia proposat traslladar el polígon a l'altre costat de la Rambla o en tot cas estudiar la possibilitat d'una ampliació del polígon Ramonet, on el perjudici de les empreses fóra menor.

El riu Millars, fins el Pantanet és un riu net que cal cuidar-lo. Els membres de l'Associació s'informaren sobre les plantes atomitzadores de terres de pasta blanca, sobre els sediments o colors ceràmics, sobre els residus sòlids que serien quasi nuls si es depuraren adequadament, encara que en el temps es solen produir escapes nocius tant per a l'agricultura com per a les persones.

Respecte a l'emanació de gasos produïts per les matèries primes, cal dir que es necessiten d'unes instal·lacions molt especials per a no contaminar (filtres). La legislació espanyola és més permissiva que la resta dels països comunitaris. Fins el 2003 no s'obligaran a posar depuradores com les existents a Itàlia.

El bor és altament contaminant. Si no s'instal·len depuradores adequades, cal utilitzar una gran quantitat d'aigua. Per això els interessa ubicar-se a la vora del riu. Si les fugues aplegaren al riu Millars, aplegarien als aquífers i portaria la mort als arbres i no es podria consumir aigua potable. Hi ha almenys 25 pous propers al polígon (Sta. Quitèria, les Delícies, Montserrat...). Un d'aquests dona aigua a Borriana i a les Alqueries.

La fuga de gasos en la fabricació de determinats esmalts són més perjudicials que en l'estat sòlid. La ubicació d'empreses en zona urbana o residencial és inviable completament.

El problema real està en el trànsit de vehicles que transporten la terra a les plantes atomitzadores. Per exemple, suposem que siguen 2 les atomitza-

dores amb una producció de 45 tones per hora. Cada dia produirien 2.160 tones i a la setmana 15.120 ja que la fabricació no pot parar-se. Fet que es tradueix en 3.024 tones per dia laborable que si el multipliquem per 2 (entrada i eixida del producte), resulta 6.048 tones per dia laborable. Un camió ban-yera carrega 25 tones. Necessitaríem 241 camions per dia que serien 1.205 en un setmana laboral (cinc dies). Si el nombre d'atomitzadores previstes és de 6, obtindríem 7.230 camions per setmana per a transportar l'argila.

Almassora no té les infraestructures necessàries per a cuidar del medi-ambient. No pot estar orgullosa de la política mediambiental. El polígon del Ramonet ja està contaminant. Hi ha una empresa que tira residus d'alumi-ni a la Rambla. A més a més ja no és possible la seua ampliació. Per davall perquè està la sub-estació elèctrica i per damunt per l'eix Betxí-Borriol.

La gent d'Almassora està orgullosa del seu paratge natural i sap que les emanacions de fum i pols li podrien afectar negativament. Per tots és conegut l'aspecte que tenen els arbres a l'Alcora. No es pot estendre roba blanca perquè al final es transforma en roja.

Per la zona de Santa Quitèria i Vila-real hi ha uns 2.000 masets. Aquesta zona és molt bonica. L'associació vol conscienciar les institucions i les per-sones a impedir el desastre. És més, en una planta atomitzadora no treba-llen més de 6 persones. Si no fóra possible la ubicació del polígon en un altre lloc, l'associació estaria disposada a ajudar al desenvolupament d'una zona residencial per tal que les empreses que ja han invertit en la compra dels terrenys no queden perjudicades. L'únic problema que hi ha d'ubicar el polígon en un altre lloc és que puga variar la rendibilitat de les persones o empreses que ja hi han invertit. A l'agost de 1997 ix a exposició pública el pla general i amb data d'escriptura del 29 de desembre de 1995 una empre-sa compra el primer terreny.

El pla d'acció territorial d'aigües potables per a ús urbà de la comarca de la Plana de Castelló és un document de la Conselleria de la Generalitat Valenciana que s'aprovà el març de 1994. Pretén crear una sèrie de infras-tructures, precisament on vol ubicar-se el polígon industrial, per a poder donar les aigües superficials del riu Millars a tots els pobles de la Plana, des de Benicàssim a Almenara. El pobles són: Almenara, Alqueries, Artana, Betxí, Borriana, la Llosa, Moncofa, Nules, Onda, la Vall d'Uixó, Vila-real, Vilavella i Xilxes. Poblacions com Almassora, Benicàssim, Borriol i Castelló l'agafarien a través dels pous. En les altres poblacions que tenen aigua roí, aquesta la utilitzarien per a regar mentre que la del riu Millars seria per a beure a través de totes les canalitzacions que caldria construir a tal efecte.

La pregunta a contestar seria si és possible conviure amb unes infraestructures d'aquestes característiques, amb un polígon industrial. Dificil la seua avaluació. Tal vegada no seria possible. L'única alternativa que li quedaria a l'Associació seria la mobilització si el PGOU s'aprovara tal qual i s'aplegara al Tribunal Contenciós Administratiu. Si aquest els donara la raó, el projecte podria estar paralitzat tres anys. Valdria la pena aquesta paralització? No seria trobar una bona ubicació i que ningú isquera perdent?

L'ajuntament d'Almassora està preparant un informe d'impacte mediambiental a través d'uns bidlegs per a portar-lo a la Conselleria de Mediambient i una vegada done el vistiplau, el trametran a la Comissió Territorial d'Urbanisme. En aquests moments s'ha acceptat però encara no ha emès cap informe addicional. Si tot va bé, a través de l'ajuntament de Vila-real, es demanarà un estudi tècnic a l'UJI, amb la qual cosa l'Associació no està d'acord.

Alguns regidors de l'ajuntament tingueren reunions amb el secretari i conseller d'Obres Públiques per a intentar evitar aplegar als tribunals. Es va confeccionar un dossier de 9 punts on va participar també l'UJI l'any 1994. Les conclusions no són gens bones ja que el riu Millars, del Pantanet (Assut) cap avall està molt contaminat per tots els abocaments incontrolats de les indústries. Avui en dia encara està molt més contaminat.

L'informe de l'ajuntament no preveu el tipus d'indústria que caldrà ubicar al polígon. Qui compra els terrenys es dedica a la maniseta, per la qual cosa és obvi el tipus d'empresa que es pensa muntar. L'alcalde va dir els membres de l'associació que no aniran atomitzadores, però mai ho ha manifestat per escrit. En realitat es pensa que seran 6 les plantes atomitzadores de pasta blanca. Aquest tipus d'indústria necessita molta aigua i la ubicació és ideal per a elles. Si l'associació vera que el tipus d'empreses que quedaren ubicades al polígon no foren contaminants, no s'hagueren mogut. És clar que Ferroenamen és molt contaminant i està llançant a l'atmosfera productes que ni al País Basc ni a molts països d'Europa volen, mentre que en alguns com és Itàlia ja fa uns 10 anys que estan prohibits.

La setena concentració la tindrem amb tota legalitat el dia 7 de novembre a les 7 de la vesprada. Eixirem des de l'ajuntament de la població i anirem pel carrer S. Ramon, la Trinitat, l'Alcora fins el camí Benafelí on passarem davant la casa de l'alcalde. Amb tota l'educació del món li pintarem però no li pintarem. Després, una altra vegada cap a l'ajuntament on es dissoldrà.

Els veïns de vora Rambla també es queixen de la contaminació acústica. A l'estiu quasi no es pot dormir per l'enorme soroll de les fàbriques. Les mateixes empreses haurien de solucionar el problema i si no que intervinguera l'ajuntament.

L'alcalde de Vila-real, es manifestà a la premsa, però des del 8 de setembre ja no ha tingut cap tipus de contacte amb l'associació.

Cada empresa el que hauria de fer és depurar les seues aigües i una vegada depurades llançar-les a la depuradora del municipi.

Almassora, novembre de 1998

Salvador A. Mollà i Alcañiz

SALVADOR és natural de València, doctor en Història Medieval i un estudiant de les campanes. Ha escrit en la revista *la Murà* sobre les campanes d'Almassora i actualment treballa en la seu a Vitòria.

Una campana es caracteritza per tenir cinc sons. Un d'ells dóna el to de la campana i és el fonamental. Ja al 2400 a.C. trobem campanes. També a l'Índia, Xina, Japó, al llibre dels Èxodes quan descriu la figura del sacerdot Aaron (funció de protecció). A Roma, hi havia per a avisar els distints torns de banys. Des dels primers segles de la cristiandat hi havia campanes de diversa grandària que s'utilitzaven com a element litúrgic.

Últimament hi ha temples on no es poden utilitzar les campanes ja que han d'eixir fora del campanar per tocar la campana. Per exemple en la nova església de Xert. Aquesta moda tendeix a desaparèixer.

En una campana distingim la politja, la corona, les anses, el jou que normalment és de fusta de carrasca, encara que també alguns són de formigó o de ferro, el badall, la volta, la panxa, la vora... Algunes són oscil·lants i altres fan la volta sencera. Algunes campanes són *d'olla invertida*. Són les campanes romanes més amples de d'alt i cauen més verticalment. La campana *belga* és una campana normal. *L'esquiló* és molt més llarga i produeix un so diferent i més fàcil d'identificar. En la seu de València hi ha una campana que tothom reconeix. Toca perquè els canonges vagen al cor.

Les campanes s'estudien a nivell científic a meitat del segle passat i sobretot a França. El canonge Sánchez Sivera, el doctor Llop que estudia els tocs de les campanes, Salvador Mollà estudia l'escriptura de les campanes, Rafael Monferrer les campanes de Benassal i Vilafranca i també una campaneta de la Llacua. Artur Zaragozà la campana de S. Pere de Castellfort. Aquesta s'havia de sentir des de la mar. Ningú s'ho creia. És una campana enorme per a una ermita ja que té més d'un metre de boca. Les campanes del Fadri també han sigut estudiades.

Tothom sap que en el seu poble hi ha campanes i que tenen gran utilitat a l'hora de transmetre notícies a la comunitat. Per què, doncs, aquest tema està tan poc estudiat?

A Almassora la campana més antiga data de l'any 1714. Es llegeix: Sta. Bàrbara, Sta. Mª Magdalena orate pro nobis. L'arxiu de l'ajuntament comen-

ça a principi del segle xx i l'eclesiàstic al segle xix. La manifestació escrita més antiga correspon a les campanes. Igual passa en el 50% o 60 % dels pobles de tot Espanya.

La gent per desídia deixa perdre vertaders tresors. A Almassora apareix un text l'any 1725 de Santo Domingo Soriano que ningú sap qui és. Un nom que s'ha perdut en la història.

Hi han hagut dos congressos de campanes. Un a Sogorb sobre les campanes d'Europa. Un altre nacional a Santander.

La campana ens pot interessar des d'un punt de vista etnològic (text escrit per a saber la significació simbòlica), artístic, tècniques metal·lúrgiques (aliatges)... En la primera etapa de la campana ja s'utilitzava per al culte (avís per a acudir a missa). A partir del segle xii s'emprava com un sistema de protecció de la comunitat (presència de l'enemic). En aquesta època moltes persones eren analfabetes i la campana servia per resar. També era un intermediari entre el cel i la terra. Els bojos se'ls curava a base de tocs de campana. En el moment que déu està, està la campana i quan no està no està la campana. En el viàtic va l'escolanet tocant la campana. En la nit de Nadal, en naixer Jesucrist es toca la campana. Les campanes constitueixen un intermediari entre déu i la terra.

La funció protectora de les campanes està en les creus que porten i en les inscripcions. Quan hi ha una tempesta es toquen les campanes. En les inscripcions com ara: *Cristus regnat, Cristus imperat...* A partir del segle xv i xvi la campana té una funció de representació. Pot aparèixer tota la corporació de l'ajuntament: l'escrivà, el batlle, jurats... Es construeixen torres com ara el Fadri a Castelló, el Micalet a València, on tenen aparició els nobles. També poden aparèixer personatges actuals com Manolete, el Cordovès, rectors, alcaldes, caps del moviment... En general la persona que dona una campana vol que el fet tinga constància i per això el seu ús com a representació.

Els tocs en les campanes s'utilitzen com si fóra un sistema de comunicació entre poble i poble, entre poble i déu. Poden indicar perill (*toc d'arrebato*), guerra, incendi, naixements, batejos, morts, nades, volteig general... Si en el toc a mort s'acaba tocant tres vegades, és un home i si l'acaben tocant dues vegades és una dona. Els tocs indiquen el que realment és la vida del poble.

Quant a l'art cal destacar les decoracions no uniformes. Es nota com els pobles han canviat de decoracions. A finals del segle xix, les devocions eren a S. Miquel, Sta. Bàrbara (trons), Mare de Déu, *Ecce Homo...* A partir del segle xx apareixen la Mare de Déu del Pilar, la Mare de Déu dels Desemparats, Sagrat Cor de Jesús... També apareix la Immaculada Concepció.

En decoracions de campanes no hi ha res estudiat. És un bon camp d'investigació i el conferenciant anima el públic a investigar.

Per a fabricar una campana cal traçar la *silueta* en primer lloc. Després es construeix el *motle* que està format pel *nucli*, *falsa campana* i *cobertura*. A continuació es tira el metall fos a l'espai que deixa lliure la falsa campana, una vegada que aquesta s'ha retirat. El metall de les campanes es compon d'un 78 % de coure i un 22 % d'estany. Aquest bronze té escassa capacitat per a amortir les vibracions, per la qual cosa es deriva la seua prolongada sonoritat.

El doctor Sánchez del Real, de la Universitat Politècnica va fer un estudi metal·lúrgic de l'any 1405. Salvador ha fet un parell d'anàlisi sobre campanes de 1429. Les campanes antigues resulten ser de millor qualitat que les actuals. Avui en dia s'utilitza bronze industrial i fins i tot bronze de rodaments. Una campana pot durar ben bé uns 75 anys segons criteris industrials. En la Comunitat Valenciana hi ha unes 5.000, de les quals Salvador n'ha registrat la meitat. A l'estat espanyol unes 60.000.

Per mitjà de models matemàtics, s'està estudiant traure una equació (exponencial, logarítmica...) per a estudiar la supervivència de les campanes.

Fins el segle IX no hi havia inscripcions en les campanes. La primera a l'estat espanyol és una del museu arqueològic de Còrdova amb una inscripció de donació i d'origen. Per exemple campana de Daroca, de Soneja, de la seu de València. Això dura fins els segles XIII i XIV.

La campana pot tenir una funció decorativa pròpia de l'escriptura. També una funció documental, testimoni del passat. Hi ha una a l'estat espanyol que parla de la guerra civil espanyola, la de Santos Juanes de València (text històric).

Cal fer dues generalitzacions quant al text. La primera és que la campana té el mateix significat simbòlic per a tota la cristiandat. La segona que la cultura literària era la mateixa a tot Europa. Això se sap mirant el tipus de text. En aquest apareixen les lletanies. Cada torre té unes diferents a les d'una altra, però totes les campanes foses després de la guerra civil tenen lletanies.

El tipus de lletra emprada era la visigòtica i gòtica majúscula, la gòtica minúscula de difícil lectura (s. XV), la capital romana (lletra quadrada), la lletra litúrgica (de millor prestigi per a les inscripcions).

Quant a l'idioma en primer lloc fou el llatí i més endavant el castellà. Després de la guerra civil torna el llatí. Actualment estan en vigor les llengües vernacles. El valencià està escrit en el 30 % de les campanes que es fabriquen, el castellà en el 47 % i el llatí en el 7 %. Els idiomes canvien quan canvien les cultures, per tant, cal protegir les campanes per a protegir la cultura.

Almassora, novembre de 1998

Vicent Serra i Pesudo

EL PRESIDENT del Sindicat de Regs llegeix un document enviat a la Conselleria d'Agricultura per a demanar el goteig. En el projecte sol·licitat s'inclou el pressupost de les instal·lacions del goteig d'unes 16.000 fanecades repartides en 4.780 parcel·les. Aquesta és una zona atacada per la tristesa. Cada vegada més, el mercat exigeix millor fruita i preus més reduïts. Es necessita produir millor qualitat, major producció i obtenir la màxima rendibilitat, per la qual cosa sol·licitem el canvi del sistema tradicional de reg pel reg per degoteig, més centralitzat, per motius d'estalviar aigua. Caldrà construir 4 basses d'acumulació d'aigua on cadascuna regaria 4.000 fanecades aproximadament. És necessària la compra de terrenys i l'electrificació de les basses i les instal·lacions. Amb aquest escrit sol·licitem també les subvencions corresponents.

Quant als diners, 30 milions serien per a la compra dels terrenys, 5 per al condicionament, 56 s'invertirien en basses, 60 en magatzems, 589 en canalitzacions, 15 en grups d'impulsió, 8 en equipament d'abonat, 33 en filtrat, 6 en regulador de pressió... fins completar 1.823 milions, la totalitat. Segons veiem, es tracta d'un projecte ambiciós que es podria retallar un poc.

Repartit per fanecades, vindria a resultar unes 111.000 pessetes a peu de finca. En sumar-hi les instal·lacions pròpies de cada finca, costaria unes 145.000 pessetes la fanecada.

Qui es beneficiaria de l'estalvi d'aigua? Segurament l'administració, apunta el conferenciant, per la qual cosa caldria lluitar per tal que se subvencionara el 100 %. Vicent pensa que mai hauríem de perdre els drets de l'aigua.

Vicent Serra

Per a economitzar el projecte caldria que algun tècnic (professor, catedràtic, enginyer...) estudiara el tema d'eliminar les basses per tal que foren els pous els encarregats de subministrar l'aigua, després d'haver-los-hi infiltrat aigua del riu. Caldria assegurar-se que l'aigua infiltrada no desapareguera dels aquífers, per a la qual cosa s'ha demanat l'estudi a la Federació Nacional de Regants. A més a més, elevar l'aigua d'un pou de 25 metres és

més cara que no elevar-la d'una bassa. Això es podria solucionar parlant amb Hidroelèctrica.

Pels estudis realitzats quan es va signar el Conveni de 1970, se sap que una fanecada consumeix 70 metres cúbics per regó a manta. En un any de sequera, cal multiplicar per 10 mesos. Resulten 700 metres cúbics. La comunitat de regants d'Almassora, en el present any ha consumit 10.479.716 metres cúbics, xifra que correspon a 655 metres cúbics per fanecada que en un any normal són 8 regons.

Per degoteig, una finca en plena producció al secà consumeix 333 metres cúbics per fanecada. Una finca de 3 anys a l'horta consumeix 132 metres cúbics per fanecada. Això indica que l'estalvi d'aigua utilitzant el reg per degoteig és molt gran. Cal dir que, segons l'estudi, Almassora és el poble que menys aigua ha consumit entre Castelló, Borriana, Vila-real i Nules. Hi ha hagut població que ens ha passat en una tercera part.

L'estalvi afecta també el *sequiatge*. A l'horta es paga a 2.300 pessetes la fanecada i al secà a 6.600. Així, també en els regadors hi hauria estalvi. Un regador costa unes 3.000 pessetes per fanecada. En el degoteig també hi hauria unes persones encarregades de l'aigua, però el nombre en seria inferior al dels actuals.

Casa de les reixes

Cada vegada és més evident la mancança d'aigua i per això es parla d'un possible transvasament de l'aigua sobrant de l'Ebre. No obstant això, el llaurador no podrà pagar-la, ja que eixiria vora les 30 pessetes el metre cúbic després de totes les infraestructures realitzades. Seria la indústria l'única que podria suportar la despesa. Però és que en aquesta zona, per a regar hi ha suficient. L'administració, amb aquesta solució, potser creu que portant l'aigua de l'Ebre fa una zona rica, però hi hauria més perill de fer dues zones pobres que no una rica.

A la indústria i als pobles sí que interessaria, perquè diuen que nosaltres estem regant amb aigua mineral i els altres estan bevent aigua podrida. És veritat que l'aigua naixent de les fonts del Millars és pura, neta i cristal·lina, però no la que aplega a la Plana. La contaminació és tal que les terres regades pel pantà de Mª Cristina estan morint-se a causa de la gran quantitat de bor que han abocat les fàbriques.

En l'adob també s'estalvia, ja que va més controlat. A Nules hi ha un president d'un pou que afirma que els horts regats per aquest pou no el faria falta abonar-los per la quantitat de nitrats que porta l'aigua.

Si poguera fer-se el reg per degoteig, s'intentaria que les canalitzacions foren per les séquies i, a més a més, que no es mamprendria tot el terme a la vegada.

Ens explica Vicent que representants de Vila-real i Castelló han fet molts viatges a Israel, per ser pioners del reg per degoteig. No així Almassora, la qual s'ha informat d'altres termes. A més a més va ser Almassora la primera a muntar el reg per degoteig al Batà, amb 40 fanecades, totalment gratuït. Els mateixos llauradors no es posaven d'acord a l'hora de l'adob i al final la bassa va caure.

Un dels principals problemes són els *regadors*, que no van a regar, sinó a guanyar diners, encara que Almassora és el terme que té millor regadors i rega millor que cap terme.

Fa 5 o 6 anys recarregaren l'aquífer del pouet de Català. A la nit li tiraren l'aigua de dues séquies. Li tiraren doble de l'aigua que el mateix pouet treia normalment. Al matí s'adonaren que tota l'aigua que li posaren de més no la va admetre i se'ls havia inundat, fet que ratifica que no hi ha cap fuga.

Els pous de Sta. Quitèria i el de Planes són pobres en aigua. El primer regava part de la Murgonà. En general els aquífers tenen molts problemes. Nosaltres creiem, diu Vicent, que si recarregàrem els aquífers per a prendre l'aigua per al degoteig, més bé beneficiaria a tots els aquífers de tot el poble que no els podria perjudicar. A més a més, l'estalvi de l'obra seria de més de 300 milions de pessetes. Però per a fer aquesta operació, cal que quede

garantit per algun grup d'investigadors que l'aigua aportada als pous no desapareix.

En la partida de Coscollosa, a Castelló, ja funciona el reg amb degoteig. Tenen uns grans magatzems i l'adob és líquid. Han rebut moltes subvencions per part de l'administració. La gent està molt contenta, per això caldrà assabentar-se'n i que ens expliquen els passos que han fet per a obtenir tal subvenció.

Una altra possibilitat pensada fou veure a quina altura s'hauria de pujar per tal que l'aigua del riu aplegara per gravetat i no fera falta bombejar-la. Encarregaren l'estudi però després pagaren el doble de l'estipulat. L'aigua havien d'agafar-la davall del Pantà del Sitjar. Comportava un greu problema de despeses i, a més a més, calia anul·lar tres centrals de llum. Borriana va pensar que de l'aigua embassada del Pantanet més l'aigua que embassaria de tota la tanda, podria regar a goteig, la qual cosa és quasi impossible ja que hi ha grans desnivells en el terreny.

No es podria fer uns basses a Sta Quitèria? Clar que sí, però cal impulsar l'aigua de davall del riu. Hem d'anar, doncs, a les basses o als pous.

En el reg a goteig, es podria solucionar el problema dels herbicides? En les finques particulars, sí ja que per regla general la brossa ix on hi ha humitat. El goteig cau en un sector on ix la brossa, però quan plou, la brossa ix per tot l'hort. En un any en què no plou no resulta difícil tenir neta la finca. Els herbicides en el goteig matarien les brosses que ixen de la part humida, però no de la resta de la finca.

Un exemple per a seguir: fa poc de temps que trobaren un amic d'Almenara a la Caixa Provincial de Castelló. Els va contar que les basses utilitzades del degoteig van ser subvencionades per la Conselleria en el 100 %. La part de la construcció queda subvencionada en el 70 %, encara que cal demanar un préstec mentre aplega aquesta subvenció.

A les noves finques cal fer les plantacions de manera que pugui entrar un atomitzador i una màquina de la poda. S'ha parlat que és possible que, amb el temps, els quatre pobles de la concessió històrica (Castelló, Almassora, Vila-real i Borriana), no puguin regar del riu perquè l'aigua se l'emporte la indústria i les poblacions. També s'ha fet referència al Pantanet de Sta. Quitèria, on cada any s'acumula mig metre de fang i que, potser, és convenient viatjar a la seu de la Comunitat Europea en lloc d'anar a la Conselleria per a tractar del tema de l'aigua i del degoteig.

Almassora, novembre de 1998

David Igual i Luis

DAVID NAIX A Almassora l'any 1967. És doctor en Història per la Universitat de València i actualment treballa en la mateixa universitat. Es va llicenciar l'any 1990 i va iniciar diverses investigacions sobre l'època medieval. L'any 1996 publica el llibre de la tesi doctoral. Per mitjà de la Fundació Dávalos-Fletcher ha publicat un estudi dels oficis artesans i el comerç a Castelló de la Plana entre 1371 i 1527. La seua investigació sobre la història almassorina l'ha desenvolupat enmig d'aquestes dues recerques més generals. Aquesta nit ens va parlar precisament d'alguns resultats d'aquestes investigacions.

Almassora va ser conquerida per la cristiandat l'any 1234 i David ha obtingut dades des d'aquesta època fins a les primeres dècades del s. XVI. La major part de les notícies, comenta, són externes a la comunitat almassorina, ja que parlen molt de les relacions entre Almassora i València o Barcelona, que són els llocs on hi ha documentació. Parlen molt poc de l'ambient intern, de la vida interna del nostre poble. Caldria, per això, recórrer les fons derivades a l'arxiu de la catedral de Tortosa.

Cal ressaltar que les fonts recollides incloïen dos elements prou comuns: el primer element era que les referències replegades consideraven una massiva presència d'eclesiàstics almassorins o de gent vinculada d'alguna manera al món de l'església. El segon element és que aquests conjunts d'eclesiàstics, quasi sempre apareixien intervenint en conflictes judicials de tota mena.

David Igual

Tothom coneix la importància de l'Església en el passat i molt més durant l'època medieval. L'Edat Mitjana seria incomprendible sense la participació de l'Església, considerada no sols com a una institució religiosa sinó també política, social i econòmica.

Les causes del protagonisme eclesiàstic estarien en el fet que la nostra vil·la pertanyia, des del segle XIII, al bisbat de Tortosa. Almassora era propietat senyorial del bisbe, estava dins de l'antic Regne de València i integrada, doncs, en l'ampli món de la Corona d'Aragó, la qual tenia un únic

rei per a tots els territoris que la componien. Cadascun dels territoris disposava d'una sèrie d'institucions que estructuraven jeràrquicament el poder, de dalt a baix, fins arribar a les comunitats locals més petites. Aquestes comunitats conformaven la part final de la cadena d'institucions, ja que cada poble tenia també uns òrgans propis de representació, entre els quals destacava el Consell dels Jurats (actuals regidors).

Entre el cim del poder, representat pel monarca, i l'escaló més baix on s'integraven les comunitats locals, estava el *senyoriu*. Cada poble pertanyia a un senyor que actuava com una espècie d'interlocutor de la comunitat davant la monarquia.

El principal senyor del regne era el rei, el qual no sols actuava com a monarca de l'estat, sinó també com a propietari de llocs, de les ciutats o dels pobles. Però per sota del rei se situava la noblesa laica i eclesiàstica (comptes, barons, bisbes, clergues, monestirs, ordes militars...).

A València, tots aquests nobles hi trobaren bones possibilitats d'obtenir terres i senyories gràcies a la conquesta cristiana (segle XIII). Aquesta noblesa ajudà el rei Jaume I «el Conqueridor» a canvi d'obtenir una recompensa en forma de pobles i de llocs, que els eren cedits en forma de senyories per la pròpia corona. Tot el territori valencià en l'època medieval quedà dividit en senyories molt ben determinats. Aquests senyories podien ser reials, laics o eclesiàstics. Així, el mapa estava dividit en termes municipals que pràcticament eren iguals als actuals.

La pertinença tortosina d'Almassora comença a meitat del segle XIII i es manté fins la primera meitat del segle XIX. Pràcticament 600 anys, on Almassora no sols estava adscrita a la diòcesi de Tortosa, sinó que era senyoriu del bisbe.

També pertanyien al bisbat de Tortosa les comarques de Cabanes, Belllloc i Torreblanca. Almassora n'era la més important. Aquesta situació va tenir almenys tres conseqüències essencials: la primera, que la nostra comunitat fou una font contínua de problemes entre el bisbe i el rei. La concessió de senyories la feia el monarca directament, però una vegada passats els moments immediats de la donació, els mateixos monarques o successors s'oblidaven del privilegi que havien atorgat o tractaven d'analitzar les condicions en les quals s'havia fet la donació. Quan un senyor rebia un lloc, podia fer el que volguera, també pel que feia a la recaptació d'impostos i l'exercici de la justícia.

Primordialment, l'enfrontament entre la corona i els senyors consistia en la discussió de les competències jurisdiccionals. La corona tractava de recuperar competències que ella mateixa havia donat en un moment determinat,

mentre que cada senyor tractava de resistir-se. Això va ocórrer, segons les dades recollides pel conferenciant, els anys 1329, 1393, 1394, 1402, 1407, 1413, 1415, 1416, 1448, i 1461. El Bisbat desitjava tenir jurisdicció absoluta de totes les causes civils i criminals, mentre la corona volia tenir algun tipus de competència.

La segona conseqüència és que Almassora va estar aïllada políticament dins de la comarca de la Plana. El terme d'Almassora estava rodejat per pobles que pertanyien a autoritats senyorials diferents. Vila-real, Borriana i Castelló eren reialencs; Onda eclesiàstic, però de senyoriu diferent. Els conflictes produïts per poblacions de senyoriu diferents eren més greus que els produïts per poblacions del mateix senyoriu.

Entre 1473 i 1486, Vila-real i Almassora tingueren un conflicte sobre la collita d'esparg i de garrofes a la rambla de la Víuda. Els vila-realencs argumentaven que tenien dret de collir lliurement els productes sense pagar cap impost al bisbe de Tortosa. El massorins negaven aquest dret perquè el seu municipi, és a dir, el bisbat, tenia jurisdicció sobre la rambla. El més destacat d'aquest conflicte fou que les autoritats eclesiàstiques d'Almassora no tingueren cap problema a l'hora d'amenaçar els vila-realencs amb l'excomunió si no acceptaven les seues exigències.

Una tercera conseqüència seria una derivació d'aquestes dues anteriors: Almassora es va convertir en una espècie de columna vertebral a través de la qual el bisbat defensava els seus interessos senyorials al País Valencià. En la majoria dels conflictes, hi estava en joc el prestigi, el poder. Veure qui podia més, si el bisbe o el rei. Per al bisbat, Almassora es va convertir en un lloc que calia defensar més encara per una qüestió de prestigi. Cap a meitat del segle XV, va pujar a la categoria d'*estació*, considerant-la igual que Morella, Sant Mateu i la mateixa Tortosa. Fins a quaranta pobles depenien de la decisió d'Almassora, conta David.

Després de la Conquesta, la instauració d'una xarxa de parròquies rurals i urbanes fou el sistema utilitzat per la corona per a cristianitzar el territori valencià. Les parròquies comptaven amb una església i un cementiri propis, i aquelles tenien una funció religiosa i administrativa.

L'any 1314, l'església massorina comptava almenys amb un rector. Al 1429, el clergat estava compost per un rector, 6 pleberes beneficiats, 1 vicari i 3 preveres no beneficiats però residents. Entre 1462 i 1489 foren 30 els membres de la jerarquia eclesiàstica, segons el llibre del notari Antoni Martí.

El rector era el cap de la parròquia, els vicaris, els substituïts dels rectors en les funcions pastorals, els subdiaques, els encarregats d'assegurar el compliment de la litúrgia, els beneficiats, els responsables d'administrar

una sèrie de fundacions pietoses (capelles, altars, aniversaris...) creades per persones particulars i que, en canvi de donar certa quantitat de diners, rebien el nom de *capellanies* o beneficis.

La visita pastoral del 1429 conta que l'altar major estava dedicat a Santa Maria. Hi havia altres altars, com els dedicats a S. Miquel, S. Llorenç, Sta. Anna i S. Joan. Cadascun tenia el seu corresponent benefici, salvat el de S. Llorenç (possible patró del poble), que en tenia tres.

La *dècima* era un impost que es cobrava a totes les esglésies de la cristiandat pels oficials pontificis o episcopals. L'Arxiu de la Corona d'Aragó a Barcelona conserva 14 llibres relatius a aquest impost dins de la diòcesi de Tortosa entre 1325 i 1457. En aquest període, l'Església almassorina va tenir 22 capellanies.

El fet que alguns rectors en el moment de cessar el càrrec s'emportaren el que estava en la casa abadia, obligà a fer un inventari. Així, està documentat que el 1459 la casa abadia tenia tres cambres, amb un llit per cada cambra, un matalàs, llençols i flassades. També hi havia una cuina amb tres taules, un banc i un gerrer amb 8 gerres grans.

La documentació fiscal, comparada amb la d'altres poblacions porta com a conclusió que Almassora era la propietat senyorial tortosina que donava més beneficis al bisbe i que la importància econòmica de l'església local, dins del conjunt de la Plana, era més aviat reduïda.

Parlem, doncs, d'una església aparentment pobra, però en la qual hi havia fundacions, capellanies o aniversaris que utilitzaven algunes famílies del poble no vinculades necessàriament amb el món eclesiàstic, per tal d'adquirir cert prestigi social i d'enriquir-se.

Finalment, David comenta que una de les qüestions que més interessava als bisbes en les visites pastorals era comprovar si l'església disposava de tots els elements necessaris per a la litúrgia. Així, el 1314, el bisbe Francesc de Paolac manà escriure que l'església d'Almassora estava ben equipada. El 1429 un altre bisbe, després d'escriure que estava ben equipada, manà reparar-ne alguna creu, comprar algun objecte i arreglar la capella de Santa Anna i la sagristia.

Almassora, desembre de 1998

AL PRINCIPI de l'any 1996, un grup d'amics amb la inquietud de fer el camí es reuniren i decidiren organitzar la peregrinació per a finals de maig. Començaren a Roncesvalles i finalitzaren a Sahagun. L'any següent començaren en Sahagun i finalitzaren en Santiago.

Les persones que feren el camí foren: Pere, Juan, Jordi, Jesús, Paco i Manolo. Cal agrair l'ajut que tingueren a l'hora de confeccionar el viatge a Vicent Portolés que l'ha fet moltes vegades.

Normalment la peregrinació la fa gent devota o que demana perdó per alguna mala acció o per a salvar el tema d'anar a la presó. Peregrinació significa caminar per llocs desconeguts. Peregrinar és anar cap a un lloc sant. Les pioneres foren Jerusalem (*palmeros*) i Roma (*romeros*) i després Santiago (*pelegrins*).

Els europeus conflüen en quatre poblacions franceses. Roncesvalles i Somport es juntaven en Puente la Reina per a formar l'anomenat *reial camí*

D'esquerra a dreta: Paco, Jordi, Manolo, Juan, Pere, Jesús

francés. El *camí del nord* entrava per Lugo i aplegava a Santiago. També està el *camí lusità* (portugués), el *camí de la plata* de Sevilla, Mérida, León, Ourense, Santiago. Els europeus nòrdics apleguen a Santiago pel *camí del mar*, camí de la costa.

Del 36 al 42 d.C. l'apòstol Santiago el Major predica l'evangeli a Espanya. El rei Herodes manà decapitar-lo l'any 46 d.c. i l'enterraren a Espanya on va evangelitzar. El rei got Recared l'anomena patró d'Espanya. Degut als conflictes de l'època, el concili de Toledo promulga uns cànons per a protegir als pelegrins que van a Santiago.

Un moment clau fou l'època del 803 al 830 on el bisbe de Santiago troba el sepulcre de l'apòstol, acceptat pel rei Alfons II el Cast, pel papa i per Carlemany. L'any 1126 es proclama a Santiago com a lloc sant. Al 1175 es dota de bula o privilegi de redimir els pecats als pelegrins que fan el camí l'any sant compostel·là (any jacobeu). L'any 1240 comença a construir-se la que després seria l'actual catedral. Enric IV reconeix definitivament a Santiago com a patró d'Espanya. Del 1500 al 1600 desapareix el sepulcre per temor al pirata Drake. L'any 1889 es troben les despulles i són admeses pel papa.

El nombre de pelegrins augmenta des del segle x fins el xv. En el Renaixement l'home es fa més liberal i decreix el nombre de pelegrins durant els segles xvii, xviii i xix. Aquesta decadència ve accentuada per les dues guerres mundials. Torna a ressorgir en el segle xx, ja que Europa comença a reconstruir-se de la II Guerra Mundial i les institucions europees recolzen aquests tipus d'iniciatives.

En l'Edat Mitjana, la majoria dels pelegrins eren homes. El viatge era d'anar i tornar, llarg i molt perillós. Alguns personatges públics enviaven alguna persona en la seua representació acreditada en un document polític o eclesiàstic. Els pelegrins actuals ho fan motivats més pel viatge en sí que no pas per devoció. Si és a peu, al menys cal caminar 100 km. Si a cavall o bicicleta, al menys 250 km.

El pelegrí eixia després de fer el testament a la família i a l'església. Els benedictins són els impulsors de la peregrinació i manaren construir monestirs i hospitals (no amb finalitats mèdiques, sinó hospitalàries, eren hospederies). Els pelegrins aplegaven cansats i rebien un tracte especial. Els pelegrins quan arribaven a Santiago (alguns morien en l'intent), entraven en processó tots junts, passaven per la catedral i al dia següent feien les ofrenes a l'apòstol, acudien a la missa dels pelegrins i se'ls donava una acreditació d'haver fet el camí (*compostel·la*). Després tornaven al lloc d'origen pel mateix camí.

L'equipament que portaven en l'edat mitjana era: bordó (pal), esclavina (capa), carabassa (aigua), sarró (documentació) i calçat rudimentari.

El camí a Santiago és un viatge no tan físic, sinó també espiritual, un viatge interior, i sempre et trobes en coses que mai te les imagines. És un viatge enriquidor, que mereix la pena fer i que cada dia té més partidaris.

Des de Castelló van anar amb tren cap a Tarragona i Pamplona amb gran il·lusió i por pels 25 km diaris de marxa. Aplegaren a les sis del matí i un taxista els portà a l'Alt d'Ibanyeta, 1 km més enllà de Roncesvalles. Antigament hi havia un monestir i l'hospital de Sant Salvador. Avui en el seu lloc hi ha una ermita de forma de barraca valenciana.

Al mes de juny començaren el peregrinatge en un dia de fred, vent i pluja, de la qual es protegien amb un ponxo. Jordi ha construït unes creuetes en el nom de cada pelegrí i el d'Almassora i les planten al costat de l'ermita en memòria de Carlemany.

Roncesvalles no és una població sinó un gran monestir i dos hospitals. El rei Jaume cridà els seus hospitalers per a que curaren als seus ferits en la conquesta de València.

A les vuit de la nit es celebra la missa del pelegrí que resulta ser una experiència imprescindible i inoblidable pels càntics dels canonges. Al final es dona la benedicció als pelegrins desitjant-los bon viatge. També omplim un imprès en les dades personals i motius del peregrinatge (religiós, espiritual, turístic...). En l'església capitular es troba el sepulcre de Sanç el Fort de Navarra de 2,2 m. d'alçada, ferit en la batalla de las Navas de Tolosa i que morí l'any 1234, mateix any de la conquesta d'Almassora.

La 1a etapa Roncesvalles-Zubiri és de 23 km Burguete és el primer poble del camí, a 2 km. de Roncesvalles. Les cases són elegants i típicament pirenaïques. L'església moderna amb portada barroca. En alguns trams de la 1a pujada els arbres quasi cobreixen el sender (fletxa groga amb la senyal blanca i roja del G.R.). Unzoaïn, una població amb una llarga pujada al port de quasi dos hores. La baixada és perillosa i solen produir-se caigudes. S'aplega a Zubiri, població que té un pont anomenat *de la rabia*, on es creu que està enterrada la nostra patrona Santa Quitèria.

La 2a Zubiri-Zizur Menor de 24 km. Els pobles són repartits en la falda de la muntanya. Esmorçaren *txistorra* en Larrasoanya on es troba l'església de San Nicolàs, protector dels pelegrins. Es trobaren una xica que anava sola pel bosc i quasi plorant els demanà que la deixaren anar amb ells. Era metgessa ginecòloga del Brasil. També es trobaren a Clemente, un pelegrí manc de més de 70 anys que ha fet el camí unes 15 vegades. Passaren per Villava, poble d'Indurain i aplegaren a les muralles de Pamplona.

José Mª Albert i Barberà

JOSÉ M^a és professor de EGB i especialista en ciències naturals. Ha estat treballant durant 10 anys a Vistabella i els últims 18 anys al CP Carles Sarthou, a Vila-real. Ha realitzat el postgrau en educació ambiental. És component del Centre de Natura «El Termet», on es reuneixen totes les setmanes. Gran aficionat a la botànica, la paleontologia i les eixides al camp amb els xiquets. És un pescador empedreït a les Illes Columbretes, astrònom i capità de iot. És, en definitiva, un autodidacte.

L'afició a l'astronomia ve lligada, ens comenta, a l'afició al mar. Conèixer els estels resulta fonamental per a l'estudi de capità de iot. El tema de l'astronomia és complicat ja que es fonamenta en teories no totes demostrades ni demostrables.

La teoria més acceptada és la de *l'expansió de l'univers*. Tot l'univers concentrat en un punt que s'expansiona i els cossos s'allunyen indefinidament. La segona és la de *l'univers pulsant*, on la matèria es concentra en un punt (implosió), s'expansiona, se separa, torna a convertir-se en un punt i així indefinidament. La tercera és la de *l'univers estàtic*, és a dir, que no canvia, univers etern, acceptada per ben pocs.

L'explosió s'anomena *big-bang*. Tot va partir d'un punt d'infinita densitat i temperatura. Altres científics diuen que aquest punt podria ser tot l'espai a la vegada. Teoria que encara no s'ha pogut demostrar. El problema de l'explicació de la teoria està en el primer segon d'aquest univers. Els astrofísics poden explicar el fenomen des d'un moment determinat. Les primeres micromilionèsimes de segon no es poden explicar, ja que la temperatura i gravetat serien tan grans que d'alguna manera les lleis de la física no podrien aplicar-se.

La segona teoria té possibilitats de ser veritat si en l'univers hi hauguera més matèria de la que avui es coneix. Si la matèria *fosca* no apareix, l'univers s'expandirà indefinidament fins que dins de moltíssims anys es convertirà en *trinos* i aleshores l'univers s'acabarà. Si d'alguna manera la descobriren, podria arribar el moment que l'expansió fóra aturada per la gravetat i l'univers tornaria a contraure's fins un punt d'infinita densitat i en lloc del *big-bang*, s'anomenaria *big-crunch* (gran col·lapse).

Què hi havia abans de l'explosió? La resposta és que res. Tot es va formar al mateix temps. Els astrofísics no es poden explicar com d'una pertorbació

La 3a Zizur Menor- Puente la Reina de 19 km. Destaquen els grans camp de blat a la pujada de l'Alt del Perdó. Es trobaren amb un belga que havia anat a peu des de Bèlgica i se'n tornava al seu país. Grans molins èdics. En Puente la Reina es troba un monument al pelegrí per a recordar la unió dels dos camins, Somport i Roncesvalles. Alberg incòmode amb lliteres de tres pisos i passadissos estrets. Església de Santiago i pont romànic del s. XI.

La 4a Puente la Reina-Estella de 22 km, amb calçada romana que travessa un riu. Una font amb un canó d'aigua i un altre de vi.

La 5a Estella-Los Arcos de 22 km. Esmorçaren davant l'església amb unes xiques bilbaïnes i la brasilera que no se separà fins passar Burgos. El segon any, en aplegar a Los Arcos, estava esperant-los el fill de Jesús i amics, els quals els obsequiaren amb una paella amb tots els ingredients que portaven des d'Almassora.

La 6a Los Arcos-Logronyo de 28 km. L'església octogonal de Torres del Río amb el temple del Sant Sepulcre que imita al de Jerusalem. En Viana està enterrat Cèsar Borja, fill del papa valencià Alexandre VI. A les portes de Logronyo, parada obligada a casa la senyora Felisa, que als seus 90 anys continua rebent tots els pelegrins amb *aigua, figues i amor* com ella diu. Després de passar l'Ebre els espera el molt confortable alberg.

La 7a Logronyo-Nájera de 29 km. A unes tres hores de Logronyo es troba Navarrete, la qual església té un monumental retaule barroc que deu ser dels més grans d'Espanya. Després de 4 hores de marxa s'aplega a Nájera, que fou capital del regne de Navarra. Un poc abans de l'entrada a la població en una paret està la poesia que descriu l'essència del camí de Santiago. *Peregrino, ¿quién te llama?, ¿qué fuerza oculta te atrae? Ni la gentes del camino, ni las costumbres rurales. No es la historia, ni la cultura, ni el gallo que canta, ni el palacio de Gaudí, ni el castillo Ponferrada. Todo lo veo al pasar y es un gozo verlo todo, mas la voz que a mí me llama la siento mucho más hondo. La fuerza que a mí me empuja, la fuerza que a mí me atrae no sé explicarla ni yo. Sólo el de arriba lo sabe.*

Nájera té una grandiosa catedral, Santa Maria la Real on està enterrat Garcilaso de la Vega i diversos monarques de Navarra. Hi ha una cova amb una mare de Déu.

La 8a Nájera-Santo Domingo de la Calzada de 21 km. Terreny de blat amb unes suaus ondulacions. Monestirs com el de Suso (superior, sussà) i el de Yuso (inferior, jussà) en San Millán de la Cogolla i el de Cañas. Haro és la capital de les bodegues de vi de la Rioja, però el camí no passa per la població. Es van trobar un pelegrí alemany conegut com *l'abuelito de Heidi* pel seu pèl blanc. Estava operat dels dos genolls i anava amb crosses. Ha fet el camí dues vegades. Els llits de l'alberg tenien llençols.

La 9a Santo Domingo de la Calzada-Belorado de 23 km. En l'església de Redecilla del Camino es guarda una pila baptismal romànica del segle XII i en Belorado han habilitat un antic teatre parroquial per a alberg.

La 10a Belorado-S. Juan de Ortega de 24 km. Església de Villafranca de Montes de Oca on hi ha un monument als afusellats en la guerra civil on es lleix «La muerte no fue inútil, sí fue inútil su fusilamiento». Coincidiren de nou amb les rixes bilbaïnes.

La 11a S. Juan de Ortega-Burgos de 28 km. En pujar la Serra d'Atapuerca es pot admirar el pla de Burgos on visitaren la catedral.

La 12a Burgos-Hontanas de 29 km. Trobaren un dels bars més famosos del camí, el de Vitorino. Molt pla, ell, però el bar molt brut. També trobaren un vellet que presumia d'haver estat prop de Franco en la batalla de l'Ebre i de tenir un bastó que li costà 60.000 pessetes per la multa pagada al utilitzar-lo en trencar-li el cap a un amic.

La 13a Hontanas-Fromista de 35 km. Al poc d'eixir del poble troben restes del monestir de San Antón, on el camí passa per sota d'un arc gòtic que unia les dos parts del monestir. Aquest fou destruït per un bisbe de Santiago ja que comprovà que els monjos tallaven els membres malalts dels pelegrins que allí s'hospedaven. Es diu que l'arc té tanta energia que fa oscil·lar el cos com un pèndol. Passaren per un hospital on llaven un peu als pelegrins com a benvinguda. Comença la Tierra de Campos, passen per Boadilla del Camino i visiten l'església romànica de Sant Martí del segle XI en Fromista.

La 14a Fromista-Carrión de los Condes de 19 km. Bon camí per a viants paral·lel a la carretera. Recorrent les muralles de Carrión, visitaren l'església romànica de Santa M^a del Camino.

La 15a Carrión de los Condes-Terradillos de Templarios de 26 km. Camí pedregós fins Calzadilla i a partir d'aquí carretera asfaltada fins Terradillos. Meitat del camí des de Roncesvalles a Santiago.

La 16a Terradillos-Sahagún de 13 km. Església romànica de San Tirso, feta de parets de rajoles com totes les d'aquests pobles. En Terradillos està enterrat el rei Alfons VI de Castella. Aprofitant l'església han construït un refugi de pelegrins que està vell per fora però moderníssim per dins. Ací finalitza la primera part del nostre camí, diu Paco, per a tornar a casa en tren. Al juny de l'any següent reprenen el camí des d'aquest punt.

La 17a Sahagún-Mansilla de la Mulas de 37 km. Pont medieval a la sortida de Sahagún. Camí de viants nou de 30 km., al costat del qual hi ha plantada una filera de xops. Ermita de la Mare de Déu de Perales, de rajola. Aplegaren fins les muralles de Mansilla.

La 18a Mansilla-León de 18 km. En aplegar a les muralles de León, es trobaren amb la famosa processó del Corpus. Visitaren la catedral gòtica de León, famosa entre altres coses pels 1800 metres quadrats de vidrieres. Hostal San Marcos, antic hostal de pelegrins, presó de Quevedo i dels rojos durant la guerra civil. Avui en dia parador nacional dels més luxosos d'Espanya.

La 19a León-Hospital d'Orbigo de 32 km. En sortir de León, hi ha l'església de la Mare de Déu del Camí. A les 3 hores de marxa encara estaven en dejú ja que tots els bars estaven tancats. Tingueren que desdejurar pa i galetes maries que portava un company. Al final de l'etapa veieren el pont de Paso Honroso, un dels més famosos del camí.

La 20a Hospital d'Orbigo-Rabanal del Camino de 36 km. En ploure durant la nit va fer que el camí fóra pesat i dificultós, compensat per la gran bellesa del paisatge. Visitaren les muralles d'Astorga. Ací comença la cèlebre comarca de la Maragateria. Alberg restaurat per una associació anglesa ben organitzada ja que els que roncaven dormien en una habitació a part.

La 21a Rabanal del Camino-Ponferrada de 32 km. Després d'una hora de pujada es trobaren en unes runes habitades per una dona, el seu fill i uns gossos. Fa la sensació de ser un poble abandonat, encara que en l'edat mitjana fóra seu d'un concili episcopal. En la Creu del Ferro de 1504 metres s'acaba la Maragateria i comença el Bierzo. Manjarín és un altre poble fantasmal prop de la Creu. Hi ha un alberg portat per Tomàs, un il·luminat que es creu ser l'últim hereu dels Templers. A la sortida de Molina Seca, ermita de Sant Roc, convertida en alberg de pelegrins amb un camí ple de cirerers.

La 22a Ponferrada-Villafranca del Bierzo de 21 km. Esmorçaren en un bar on el fill de l'ama els obsequià en una botella d'orujo. El castell és propietat privada dels marquesos de Villafranca. L'alberg és molt estrofolari. No van fer nit allí. Església romànica de Santiago, amb portal anomenat del Perdó ja que els pelegrins impeditos que passaven per aquest portal rebien les mateixes indulgències que si hagueren arribat a Santiago.

La 23a Villafranca-Cebreiro de 28 km. El primer tram del camí és l'arcén de la carretera nacional Madrid La Coruña amb gran trànsit de camions. Dura pujada al port de Cebreiro de més de dues hores de duració. Cada 500 metres hi ha un piló anunciant els quilòmetres que falten per aplegar a Santiago.

La 24a Cebreiro-Triacastela de 21 km. Etapa fàcil, camí de baixada. En arribar a Triacastela, agradable notícia per la visita del fill de Jesús i la nòvia que havien vingut a posta des d'Almassora per veure'ls.

La 25a Triacastela-Ferreiros de 34 km. Típic paisatge gallec amb bones fonts. Dinaren en Sarrià, un poble que havia patit un terratrèmol el mes anterior. Pont de vianants de pedra i fusta.

La 26a Ferreiros-Ereixe de 24 km. Per primera vegada tenien davant un òrreo, per a guardar el grà de blat i preservar-lo de rates i humitat. En Portomarín la carretera és un pont sobre un pantà del Miño. L'embassament inundà el lloc de l'antiga població i la tingueren que traslladar al nou emplaçament.

La 27a Ereixe-Ribadiso de Baixo de 33 km. Pont empedrat sobre el riu Barreiro. A Melide menjaren polp *a feira* en casa Ezequiel.

La 28a Ribadiso-Arcas de 22 km. Prop de Santiago. Monument del Monte del Gozo, construït per commemorar la visita del Papa l'any 1989. Des d'ací es veuen les torres de la Catedral de Santiago. Les dones esperaven els pelegrins a Santiago. En aplegar besaren el sant i a l'oficina del pelegrí signaren la compostel·lana, document acreditatiu dels pelegrins a Santiago.

Al dia següent llogaren una furgoneta per a visitar el cap de Finisterre.

Almassora gener de 1999

de no-res pot produir matèria, segons diu la teoria. També és difícil d'imaginar tota la matèria que forma l'univers, concentrada en un punt de la mida del cap d'agulla.

L'explosió que hi va haver va ser de *foscó*, ja que per l'altíssima densitat i gravetat la llum no podia escapar-se. Van haver de passar 300.000 anys per tal que els fotons pogueren eixir d'aquest punt i començar a haver un univers transparent.

En les fotografies d'espectre enviades pel satèl·lit Goe s'aprecia el moment en què els fotons surten del punt. S'anomena *radiació de fons*. Podria oscil·lar entre 10 i 15 mil milions d'anys. L'univers no és uniforme, sinó format per agrupacions, és a dir, per zones de distinta temperatura i per la qual cosa de diferent concentració, la qual cosa indica que l'explosió no va ser regular.

Quan s'utilitzen aparells òptics o radiotelescopis, es veu cap a enrere, en el passat. Com més lluny es mira en el passat, més ens apropem al principi de la formació de l'univers. En un primer moment la matèria estava desorganitzada, no ni havia configuracions formades. A mesura que s'arriba en el temps, les partícules es consoliden i formen àtoms i molècules. L'univers està regit per quatre forces, dues a nivell del medi de l'àtom i dues a tots els nivells (força electromagnètica i força de la gravitació).

En un primer moment, la temperatura era elevadíssima (100.000 milions de graus). Per tal que l'univers començara a actuar va haver de perdre temperatura, ja que les forces físiques no podien actuar.

Els estels naixen per l'acció de la gravetat. La matèria es concentrava i en comprimir-se s'anava escalfant. Aleshores els àtoms xocaven cada vegada amb més intensitat i s'elevaven a una determinada temperatura necessària per a la reacció nuclear (fusió). La vida d'un estel ve donada per l'equilibri entre la força d'atracció que manté els àtoms units i la força de les explosions que tendeix a separar-les. S'acaba quan es consumeix tot el combustible que té. La vida dels estels 10 vegades majors que el Sol és d'uns 100.000 anys (relativament poc de temps), mentre que les que tenen una mida 4 o 5 vegades majors que el Sol és major.

Quan l'estel ha consumit molta matèria, perd força d'explosió i guanya la gravetat, es comprimeix i s'escalfa, i aleshores allibera una quantitat enorme d'energia, s'infla i es converteix en una geganta *roja*. Si el Sol es convertira en geganta roja, Mart i la Terra quedarien dins d'ella.

Si la mida de la geganta roja és molt gran, les forces no s'aguanten d'aquesta manera i explota de forma d'una *supernova*. Allibera tota l'energia de col·p i envia a l'univers tots els materials. S'arriba als 100.000 milions de

graus i els que eren nuclis d'hidrogen i heli es converteixen en nuclis més pesants, com pot ser l'Urà. Nosaltres som pols dels estels. Estem formats d'àtoms que es van formar o bé en el big-bang o en aquestes explosions nuclears dels estels que van durar més i van tenir temps de formar-se nuclis atòmics més pesants i formar els esglaons dels centenars d'elements que constitueixen la matèria.

Si la mida d'una supernova fóra com el Sol, no explotaria, ja que no té prou força d'expulsió. Després de convertir-se en geganta roja, es convertiria en una *nana blanca* i es convertiria en un cos apagat.

Els estels 0,7 vegades més menudes que el Sol viuen més temps. (La vida del Sol és d'uns 10.000 milions d'anys.) En els estels amb molta massa, després del forat negre es forma un buit a causa de l'explosió. Desapareix tota la matèria menys els neutrons. La mida de l'estel es redueix moltíssim i gira a una velocitat enorme (1 vegada cada segon o cada tres segons). A més a més, emet radiacions que poden ser detectades pels radiotelescopis (pulsars).

Els estels de neutrons amb molta massa queden col·lapsades per la gravetat i convertides en *forat negre* (no n'ix cap tipus d'emissió de llum). Un forat negre és una *singularitat*, s'escapa de les lleis conegudes per tots nosaltres. Qualsevol cos que cau en un forat negre és tragat per ell i desapareix. Es poden detectar pels telescopis i sols es veuen si d'alguna manera hi entra algun tipus de matèria. Existeixen forats negres que són pous morts d'estels i galàxies.

Els astrofísics estan a 4/5 de veure fins el big-bang. No se sap si en algun moment s'arribarà a veure la totalitat del camí, és a dir, l'origen de l'explosió i de l'univers. La matèria despres a l'espai, es condensa i xoquen uns amb altres, que en comprimir-se formen nuclis més pesants i es formen els planetes, satèl·lits i en definitiva, el sistema solar.

En diapositives observem els diferents tipus de galàxies i nebuloses (planter d'estels), cometes amb la cua en direcció contrària el Sol, meteorits (estels fugaços que desapareixen en contacte amb l'atmosfera), encara que alguns cauen a la Terra formant uns grans cràters (Sibèria, 1920), els planetes Mercuri, Venus, Terra, Mart, Júpiter, Saturn, Urà, Neptú i Plutó, amb els seus satèl·lits, els quàsars, una espècie de supergalàxies amb molta energia i molt llunyanes de nosaltres...

La inclinació de la Terra suposa que el Pol Nord assenjala un estel fix, l'estel polar. És el centre de les constel·lacions, al nord de l'eclèctica. La situació depèn del lloc on ens situem. Així, a Washington està sota els 40°, a Nova Orleans 30°, Mèxic 20°, Panamà 10°, a l'equador al nord de l'horitzó.

A l'hemisferi Sud, la polar desapareix. També observarem l'Óssa major, l'Óssa menor, Cassiopea, Orió...

La Lluna és el satèl·lit de la Terra amb gran influència en el creixement de les plantes, poda, pous d'aigua, marees influenciades per la gravetat (400.000 km tan sols dista de la Terra). Cal dir que la Lluna dista de la Terra 1,3 segons any /llum, el Sol 8 minuts any /llum, però el segon estel més prop dista 4 anys/llum.

La possibilitat d'haver vida fora de la Terra és remota encara que no impossible. A l'univers o fa molt fred o molta calor. La Terra és un miracle. Hi ha vida si hi ha aigua (entre 0°C i 100°C), i aquestes temperatures no es troben en quasi cap lloc.

Almassora, gener de 1999

El Trànsit. (Educació i seguretat vial. Normativa actual)

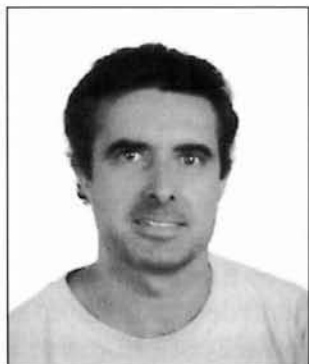
*Arturo Bernat i Agustí; Ramon Claramonte i Aguilera;
Juan Salvador i Isierte*

AL NOVEMBRE de 1994, aquests conferencians ja participaren en la tertúlia. Ramon disculpa l'absència de Juan per la grip.

L'any 1999 és l'any de l'Educació Vial a Espanya. Ramon no és partidari de les celebracions i sí del treball dia a dia. Cal que l'educació vial siga una resposta a la necessitat d'ajuntar esforços per a la millora de la convivència ciutadana. Aquesta educació ens implica a tots, des del més gran al més menut, així com a organitzacions, conductors i vianants per poder abaixar les xifres d'accidents i les seues despeses.

Com tota educació, també la Vial cal que nasca de l'entorn familiar. Així per exemple, els xiquets, quan van acompanyats pels més majors, cal que aquestos donen exemple i passar sempre pel pas de zebra i mai amb el semàfor en roig.

Les actuals rotondes no són conflictives. Per a circular en la rotonda caldrà seguir el Reglament General de la Circulació (abans *codi de circulació*). La circulació sempre s'efectua pel carril de la dreta. Les eixides de la rotonda també són totes per la dreta i per aquesta raó mai farem un canvi de direcció a l'esquerra. L'ideal seria construir passos a diferents nivells, però la rotonda és sempre millor front a l'opció d'uns semàfors o un encreuament, ja que molta gent passa amb el semàfor en roig i fins i tot no fan l'estop. Cal dir que a Anglaterra la tendència és d'anar suprimint-les, però a França se'n poden trobar moltes. Pel que fa a les que estan al Barranquet, sols dir que són «obra de disseny».

Arturo Bernat

Ramón Claramonte

Juan Salvador

L'article 38 del Reglament de circulació fa referència a la utilització dels carrils fora del poblat (via interurbana). Es circularà normalment pel carril situat més a la dreta, encara que l'altre es podrà utilitzar quan les circumstàncies ho permeten, sempre que no s'interferisca la marxa de l'altre vehicle. Tothom sap que per aquestes vies no es pot passar per la dreta. Un vehicle no ha de circular pel carril esquerre a una velocitat lenta.

Molta gent no utilitza l'intermitent adequadament. En els avançaments per carretera, en una primera fase cal senyalitzar el canvi de carril. En la segona fase, quan s'avança, cal desconnectar l'intermitent i posar-lo una vegada passat el vehicle. En la tercera, quan es posa al carril de la dreta, cal llevar-lo de nou.

L'ús adequat del retrovisor tant el frontal com els dels costats, evitaria una gran nombre d'accidents. Es pensa que la majoria dels accidents a l'autopista són per excés de velocitat, però caldria comentar si no són per falta d'observació, ja que abans de passar un vehicle cal sempre mirar pel retrovisor.

La senyalització s'ha de respectar sempre, encara que en ocasions no siga l'adequada. Cas de l'estop que hi ha quan s'agafa la general per l'Encarnació cap a Vila-real ja que hi ha una bona visibilitat, el vehicle que ve per la general mai pot xocar perquè no conflueixen els carrils i, a més a més, com que ningú el fa, es troba en el risc de col·lisió del que circula darrere.

La significativa disminució en la taxa d'alcoholèmia que entrarà en vigor el proper dia 6 de maig, ens ha fet pensar en portar a terme aquest punt, ens comenta Arturo. L'alcohol està força arrelat en la majoria dels països occidentals. És un comportament social i d'hàbits de consum promocionat per la publicitat i comerços.

Està científicament comprovat que un poc d'alcohol és beneficiós i inclús gratificant per als individus. Quan es passa d'un cert límit, es produeixen uns efectes tòxics que són greus per a les persones i algunes vegades irreversibles: s'augmenta el risc de tenir un accident i també la gravetat ja que no s'utilitza els elements de seguretat. El 75 % dels morts són homes entre els 18 i els 25 anys. Els accidents solen ocórrer a la matinada, intervenint un sol vehicle.

L'alcohol s'introdueix al cos fonamentalment per la via digestiva i en forma de beguda alcohòlica. Quan aplega a l'estómac, els sucg gàstrics que transformen l'aliment, no hi poden intervindre, ja que es tracta d'una substància química. Aleshores, una part passa directament de l'estómac a la sang. L'altra part de l'alcohol va al duodè, a l'intestí prim i posteriorment a la sang.

La concentració en la sang se sol aconseguir entre els 30 i 90 minuts després d'haver consumit l'alcohol. La velocitat de difusió i la taxa d'alcoholèmia depèn de la graduació i característica de la beguda alcohòlica (amb gas o sense gas), de la quantitat ingerida, de la quantitat d'aliments en l'estómac, de la rapidesa d'ingestió...

Una vegada està l'alcohol en la sang, aquesta és l'encarregada de distribuir-lo per tot el cos. Els teixits que tenen més aigua són els que més alcohol reben. Així el cervell rep molta quantitat d'alcohol.

Alcoholèmia és la quantitat d'alcohol que hi ha en la sang. Es mesura en grams per litre. La concentració de l'alcohol depèn del pes de la persona, de la constitució física, del sexe... L'organisme no pot guardar en cap lloc l'alcohol ja que és una substància química i nociva. L'ha de transformar en substàncies innòcues al cos humà. Aquest procés s'anomena *metabolització* i és el fetge el principal encarregat. També s'elimina l'alcohol per l'orina (entre un 2 i un 10 per cent), per la suor, per l'aire expirat i pel sistema oxidant (entre un 5 i un 10 per cent). Aquest sistema és el causant de què la taxa d'alcoholèmia en les dones siga més alta que en els homes, en igualtat de condicions. Cada hora es metabolitzen 0,12 grams de forma continuada i en cas de mort, la metabolització queda interrompuda.

L'alcohol actua en el sistema nerviós. Retarda les funcions del cervell, el qual necessita més temps per a processar les informacions i reaccionar. L'alcohol és incompatible amb una conducció segura, ja que crea un fals estat d'eufòria i d'optimisme, disminueix la capacitat de moviments, atenció i concentració. Produeix son i cansament. Augmenta la despreocupació, la temeritat i l'agressivitat. Falseja la correcta percepció de les distàncies i velocitats. L'inici del risc està entre 0,3 i 0,5 gr/l. La zona d'eufòria, entre 0,5 i 0,8 gr/l. De 0,8 a 1,5 gr/l és una conducció perillosa. De 1,5 a 2,5 gr/l és una conducció *molt* perillosa. A partir de 3 gr/l és una conducció *impossible*.

La normativa administrativa ve regulada per la Llei de Seguretat Vial i és el Govern qui imposa la taxa d'alcoholèmia. L'any 1992 estava en 0,8 gr/l. A partir del 6 de maig serà del 0,5 gr/l. Aquest número ve donat per aire expirat. La conversió a sang equival a la multiplicació del factor 1/2000. És a dir que 0,8 gr/l (aire expirat), equival a 0,4 mg/l (en sang). Per als camioners, de 0,5 passen a 0,3 gr/l. Els conductors de matèries perilloses, transport escolar, taxis, i en general serveis públics, es mantenen amb 0,3 gr/l. La gran novetat està en els conductors amb menys de dos anys de carnet, per a qui de 0,8 passen a 0,3 gr/l. Cal dir que aquest és el sector on més accidents greus es produeixen. A quasi tot Europa la taxa d'alcoholèmia és del 0,5 gr/l, a excepció de Suècia, amb un 0,2 i de Portugal amb 0,4 gr/l.

Tots aquells que han tingut un accident de trànsit o han sigut denunciats, estan obligats a passar el control d'alcoholèmia. També les persones requerides a tal efecte. La prova consisteix en la verificació d'alcohol en l'aire expirat. En donar positiu, la prova es repeteix als 10 minuts. El conductor té dret a contrastar aquests resultats amb uns realitzats en la sang o orina. També té dret a al·legar allò que estime oportú.

Cas de donar positiu, la infracció es considera *molt greu* i ve penalitzada fins a 100.000 pessetes de multa i la retirada del carnet fins a 3 mesos.

La diferència entre la *infracció administrativa* i el *delicte penal* està en que la falta administrativa és una falta de resultats (una persona pot perfectament conduir el vehicle, però si aplega a la taxa, automàticament està cometent una falta administrativa). En la normativa penal s'ha de demostrar que la persona condueix sota els efectes de l'alcohol. També constitueix delicte qui es negue a passar per la prova d'alcoholèmia.

En l'assegurança obligatòria, quan un accident es produeix sota els efectes de l'alcohol, la companyia té obligació de pagar al perjudicat, però pot iniciar un judici contra el conductor (el seu assegurat) demanant-li indemnització pels danys causats. En l'assegurança voluntària, regeix el contracte d'adhesió, és a dir, el pactat per les dues parts i que cal especificar amb tota claredat en el contracte (no en lletra menuda).

L'eixida dels ciclomotors, per als quals la gent major podia portar-los sense carnet, a partir de l'1 de gener tindran que passar un *senzillet* examen. De totes les maneres, aquesta gent, normalment no tenen accidents i sí els tenim la gent que sabem conduir. A França aquest tipus de vehicles ja porten molts anys funcionant, mentre que a Espanya és una novetat.

Hi ha hagut modificacions a l'hora de la caducitat del carnet de conduir. Abans donaven el doble del temps que t'havien assignat. És a dir, si et caduca als 10 anys, podies renovar-lo als 10 anys següents. Les persones de 70 anys que els caducava a l'any, podien renovar-lo durant l'any següent. Actualment en el moment que caduca el carnet, són 4 els anys per a poder renovar-lo. Si no es fa així, cal examinar-se de nou. Les persones majors de 70 anys que abans se'ls prorrogava el carnet durant un any, ara són només dos els anys de pròrroga.

Cal dir que no hi ha limitació d'edat per a traure's el carnet, cosa que abans si no t'examinaves fins una certa edat, ja mai podies tenir carnet de conduir. L'edat mínima del carnet és de 18 anys.

L'ús del cinturó de seguretat és obligatori en les vies urbanes i interurbanes, quan abans tan sols era en les interurbanes. També hi ha hagut modificació quan un semàfor resta apagat o en precaució que actualment cal res-

pectar la senyalització vertical, és a dir, si hi ha un cediú el pas o estop, cal fer-lo.

Per a finalitzar la seua intervenció, ens comenta que la funció de la Policia Local és més de regulació i vigilància del trànsit que no d'ordenació i senyalització, la qual li correspon a l'Ajuntament. La Guàrdia Civil i el MOPU haurien d'estar més connectats a l'hora de regular el trànsit i de la senyalització, ja que les dues funcions vénen lligades i pareix que cadascú vaja pel seu aire.

Almassora, febrer de 1999

Els xiquets del nostre poble. (Propostes i activitats que hi haurien d'haver)

Grup de mares i pares

JA FA UN TEMPS que a l'escola, en finalitzar les classes, Manolo Escura organitzava unes activitats a les quals els menuts acudien. Quan, ja cansat, el *manegüeta* de Manolo s'ho va deixar, ningú no se'n va fer càrrec i les activitats desaparegueren. Això que ara comentem, passa de vegades. Clar està que en l'actualitat, una volta ja s'ha fet i construït molt per a l'esport (un poliesportiu, una piscina, una pista de tennis, l'Ateneu...) i l'Ajuntament se n'ha fet càrrec amb conserjes i monitors, no passa.

Ens comenten per a començar que els sembla imprescindible que per al temps lliure dels xiquets, cal pensar en possibles activitats. Pocs són els pares que s'involucren a crear activitats i portar-les a terme. El tema de la música i del conservatori, tot i que hi ha un grup interessat, no s'ha resolt ja que Castelló està molt a prop. Els conferencians són conscients que no està gens lluny, Castelló, d'Almassora, però volen fer notar que representa un gran inconvenient portar-los-hi. A més a més, l'assistència al conservatori és obligatòria si els xiquets volen obtenir la titulació, encara que a Almassora puguen aprendre l'instrument. Amb tot, els pares i mares saben que el funcionament del grup de l'Esmeralda és bo, però es lamenten que els xiquets tan sols puguen obtenir-hi el grau elemental.

Potser Vila-real siga la població on més associacions funcionen. Així, tenim que les *rosarieres* i *purisimeres* munten acampades, organitzen grups de teatre... i el que és més important, sempre estan evolucionant. Però en el cas dels Lluïsos a Almassora, que va funcionar molt bé en un principi, a la gent que hi estava al capdavant, els privaven de fer coses noves i és possible que això, tal vegada, haja estat un dels motius de la seua desaparició.

Un altre tema que volen tocar avui en la tertúlia és el de l'ambulatori. Ens conten que hi ha molta gent que es queixa de l'ambulatori, ja que segons ells es podrien atendre moltes més coses de les que actualment assisteixen, per a no haver d'anar a la Residència a Castelló, ja que suposa una gran incomoditat i també pèrdua de temps.

Tornant al tema de les activitats per als xiquets, els conferencians ens comenten que, quan els xavals apleguen a certa edat, les activitats que es poden realitzar quasi són nul·les, perquè com que ja que poden entrar als pubs i fins i tot agafar el cotxe, és difícil fer prendre consciència al joven

perquè s'involucre i als majors fer-los pensar activitats i portar-les a terme.

Un altre aspecte de què parlen és que cada vegada els xiquets són més individualistes, juguen més a la *maquineta*, veuen més televisió i són més sedentaris. L'obesitat infantil també creix i ve donada precisament per la poca activitat i, també, clar està, per la *bolleria*. Tot i que tenen més mitjans a l'abast, s'avorreixen molt. Poques són les hores que passen al carrer i no poden ni jugar a baló a la placeta. Tot parlant de com han canviat els temps, recorden els pares i mares com en època passada es podia jugar a *furta terreny* al carrers de terra. Per tot això, consideren que una bona iniciativa és tenir a la joventut ben ocupada. Això sí, la proposta només és bona si els pares es preocupen més pels fills i els acompanyen en les seues activitats, ja que hi ha alguns pares que, per no tenir els xiquets el dissabte a casa, l'apunten a qualsevol tipus d'activitat sense saber si li agrada i, de vegades, fins i tot sense saber quina és concretament l'activitat que realitza.

Ens expliquen els conferenciantes al fil que els pares s'impliquen en les activitats dels xiquets que, normalment, si a un pare li agrada fer esport, al xiquet també li agradarà, cosa que caldria aprofitar, ja que en moltes ocasions els xiquets *adoren* els pares i els imiten practicant els mateixos esports.

D'altra banda, tenim l'Ateneu d'Almassora, el qual pot iniciar certes activitats, ja que disposa dels mitjans adequats, però cal que siga l'associació l'encarregada de portar-les a terme. Una obsessió de Pivo, el coordinador de l'Ateneu, és crear un centre excursionista a Almassora, ja que veu gent jove a les placetes parlant d'aquest tema. En l'actualitat són uns 40 els joves que van a Castelló i formen part dels *Boy-scouts* (Grup Escolta). L'Ateneu funciona prou bé, en aquest nivell, amb un programa per als adolescents. Els munten activitats de senderisme, funciona una colla ecologista, una associació d'animadors, una ludoteca, ...

Encara que aquesta tertúlia siga una taula redona, és Eduardo el que porta la veu cantant i pareix un poc pessimista. És veritat que certes activitats interessants no es porten a terme tot i que, comenta, hi ha gent preocupada, que no interessada, a ajudar. Amb tot, funciona l'escola de futbol, la de tennis, la de bàsquet, la d'handbol, la de frontó, la de patinatge, piscina, ciclisme, ...

Per a Eduardo, seria molt bo crear grups *d'aficions*, ja que si una persona no te afició a res, en el temps lliure no sap què fer i s'avorreix. Cal tenir en compte que als joves els costa alçar-se al matí, sobretot si la nit anterior han eixit *de marxa*. Per això és bo, entre d'altres coses, lligar la joventut a l'esport i així evitar que es passen de festa fins a la matinada.

Se sent dir moltes vegades que quan el pare i la mare treballen no tenen hores per a dedicar-se al xiquet, però això no és més que una excusa: el xiquet és primordial. En casos com aquest, deixen que el xiquet faça el que ell vulga, perquè un pare en una situació com aquesta no li pot manar res al fill, si no es preocupa per ell. S'ha trobat, en algunes ocasions, conta el conferenciant, que els pares ni saben el curs que està fent el fill, ni quin és el mestre ni el tutor. Però el pare vol llevar-se'l de damunt i l'apunta a un repàs, només per no tindre'l a casa li és suficient. És importantíssim, comenten, que almenys el pare sàpiga les aficions del fill per tal que aquest les pugue practicar i l'ajuden a realitzar-se com a persona.

Quan es va saber que el col·legi Cardenal Cisneros volien enderrocar-lo per a construir-lo de nou, es van fer moltes reunions per a tractar diversos temes importants, però les persones que hi acudien eren sempre les mateixes i n'eren ben poques. Això volia dir que les reunions no eren interessants?; volia dir que tenien poc d'interès? No, comenta Eduardo. D'interès, n'hi havia, però la gent simplement no hi acudia. «Que facen la feina els altres i no nosaltres», com se sol sentir. Resulta un poc trist però és així.

Es comenta que per a un poble de 16.000 habitants, les activitats que es realitzen són poques i també que, si un xiquet va obligat a fer una activitat que no li agrada, al cap de cert temps no hi acudirà. Si l'activitat en qüestió és elegida per un grup d'amiguets, per al xiquet serà més atractiva perquè hi anirà a gust. No fa falta que els objectius de l'activitat siguin massa grans. El més important és que agrade a tots aquells que hi participen.

Finalment, ens comenta un poc a tall d'anècdota que en altres països, en hores punta, la televisió no emet programes com per exemple *Tómbola*. L'audiència demana que s'hi passe informació sobre tecnologia, ecologia... Tot açò ho diu perquè, de vegades, falta informació sobre les activitats que es volen realitzar, però això ho diu com a un pur simbolisme, ja que si a una persona li interessa un tema en concret, ja s'encarrega de preguntar i d'assabentar-se de com obtenir-la. Cal que la gent tinga iniciativa i inquietuds i que no esperen que algú vaja a sa casa a informar-lo. Que s'espavile i la busque on corresponga.

Almassora, febrer de 1999

Marisa Domínguez; Immaculada Albalate

MARISA I IMMACULADA són dues de les moltes voluntàries que es presenten a ajudar els països més necessitats. Marisa va estar a l'Argentina i Immaculada al Senegal.

Comenta Marisa que s'alçaven a les nou del matí i preparaven sabó i aigua clara per tal que els xiquets es llavaren les mans. El primer torn al menjador era a les 12 hores, s'encarregaven de cuidar els xiquets i els ensenyaven a agafar el menjar, a comportar-se educadament i procuraven que tots els obeïren. A les 13 hores, el segon torn. Després d'arreplegar el menjar, continuaven les activitats escolars. A continuació tornaven al barri on vivien amb tots els joves organitzant activitats de dinàmica de grups, tallers d'autoestima...

Moltes vegades la violència era la forma de comunicació per als joves, que en un principi volien impressionar i fer-se de notar. Al final, quan ja vas coneixent-los s'arriba a ser amics d'ells. Això sí, t'ho has de treballar molt bé per a poder ser acceptat. Quan arriba el moment que et saluden pel carrer, trobes una gran satisfacció i en aquest moment es fan molt de voler.

En un dels viatges que organitzaren, visitaren Santiago de Xile, la capital, amb 12 milions d'habitants. S'alçaren a les 8 del matí i arribaven a Santiago a les 16 h. També creuaren la serralada dels Andes, on el paisatge era meravellós. S'adonaren que a l'Argentina tothom sap ballar.

Argentina és una república federal, situada a la part més meridional de Sudamèrica. Limita amb Paraguai, Brasil, Xile, Uruguai i l'Oceà Atlàntic. El país té forma triangular amb una llargària de 3.300 km i una amplària de vora 1.400 km. El país engloba part del territori de la Terra del Foc i de les Illes Malvines. La llengua oficial és l'espanyol, i el 92 % són catòlics.

L'educació primària és gratuïta i obligatòria entre el 6 i els 14 anys, amb un 95 % d'alfabetització. Compta amb 24 universitats nacionals i d'altres provincials i privades. La més important és la Universitat Nacional de Buenos Aires, fundada el 1821.

Gran productora de carns, cereals i oli. La majoria de la gent es dedica a l'agricultura i ramaderia, encara que la indústria i la pesca també són importants. La renda per càpita és de 8.200 dòlars.

Immaculada va anar al Senegal a un camp de treball. Aquest funciona de manera diferent de com funciona a Espanya. Per a la gent que no està esco-

laritzada, van als tallers de treball, on reciclen llaunes, piles... De vesprada anaven a veure les famílies per a potenciar la relació familiar. Després de sopar, com feia molta calor, recorrien el barri, que era molt tranquil.

Per mitjà de Càritas i d'una associació de cristians pogueren anar els dos voluntaris de la ONG. En realitat, els voluntaris foren tres, ja que es va integrar un rector que encara que no feia el mateix treball, els ajudava. Participava en la parròquia i en la celebració de missa.

La gent de raça blanca que va al Senegal, en general, no ho passa molt bé. Et sents com si fores culpable de tot el que allí passa. Senegal és una república situada a l'Àfrica Occidental, amb 8.500.000 habitants (44 hab./km²), una renda per càpita de 650 dòlars i una esperança de vida de 50 anys. El país és una plana amb escasses elevacions que rarament superen els 100 metres. Limita amb Mauritània, Malí, Guinea Bissau, Guinea i l'Oceà Atlàntic. Al mig del país hi ha Gàmbia (un altre país xicotet).

Visitaren Dakar, capital del Senegal, la qual amb 1.400.000 habitants és el principal port i centre comercial del país. També visitaren la universitat de Dakar, fundada el 1949, amb un excel·lent institut dedicat a la investigació i a l'estudi de l'Àfrica negra. Els museus més importants d'art, d'història i marítim del Senegal tenen la seu a Dakar.

També visitaren els mercats artesans. Si aquest està enfocat al turisme, resulta molt car, però per a l'altra gent resulta molt barat. Aquesta és una ciutat cosmopolita on habiten distintes races. Normalment viuen del turisme i treballen per al seu gust.

Senegal és molt hospitalari i a l'home blanc el respecten moltíssim. La llengua oficial del país és el francès, però els dialectes wòlof, serer i fulani són compresos en pràcticament tots els llocs. El 92 % de la població és musulmana i un 2 % catòlica.

Senegal és el principal productor de maní i d'oli de maní del món. L'agricultura ocupa el 75 % de la població, on un dels aliments bàsics és el mill i el sorgo. Últimament està en expansió l'arròs i les tomates. Volien fer una paella per als amics, però van pensar que era complicada ja que no hi havia conills. Al final, per a tota la gent del poblat feren una truita de patata amb oli d'oliva de Portugal.

Al 1960 va obtenir la total independència de França. Actualment és una república presidencialista. El poder executiu correspon al president, el qual és elegit cada cinc anys i aquest nomena al Consell de Ministres. El poder executiu el té l'Assemblea Nacional, formada per una sola cambra. Els 120 membres són elegits per sufragi universal. Els membres del poder judicial són nomenats pel president.

L'educació és obligatòria per als xiquets entre 6 i 12 anys, però tan sols el 60% dels escolars de primària i el 15 % dels escolars de secundària assisteixen a classe.

Les malalties contagioses, com ara el paludisme, són freqüents, sobretot en l'època humida com és l'agost. També les colitis. L'aigua de l'aixeta no és recomanable beure-la. Cal beure sempre aigua embotellada. Tampoc és recomanable menjar verdura, i la fruita és més prompte escassa.

Aquesta gent, com que té tot el dia lliure, sempre fan les coses amb molta calma. Resulta difícil acostumar-s'hi. A vegades es contagia.

La família on va estar Immaculada era de classe mitjana (una excepció). El pare era arquitecte o aparellador. Tenia una filla casada, un estudiant d'informàtica i un estudiant d'economia internacional. La casa tenia cuina i fins i tot una cambra de bany.

Les dues pensen tornar, sinó al mateix lloc perquè no puga ser, sí a un lloc paregut. L'experiència va ser molt bonica. El mes d'estada va ser molt intens. Tornarien a veure els amics que ja han conegut, fer noves amistats i potser veure uns altres països.

Almassora, març de 1999

Expedició Everest 98. (Castelló al sostre del món)

Juan Corró, Xavier Garcia i Carles Pitarch

QUAN FA TRES ANYS vingueren a la tertúlia, prometeren que quan pujaren a l'Everest tornarien i ací estan.

L'expedició de la qual han vingut a parlar, consta de 6 membres, un d'ells metge, tots de Castelló i a més a més del Club de Muntanya. Aquesta és la tercera expedició a Katmandú, capital del Nepal. Ens conten que el material (2.500 kg) el van transportar en uns grans bidons 60 *yaks* (bous) i 20 portadors *sherpas*. La major part del menjar el portaven des d'Espanya (embotits, pernil, llaunes...), però la verdura, les patates, i altres aliments frescs els compraren allí.

El punt d'eixida cap a l'Everest és Katmandú. Allí han de romandre uns deu dies per poder obtenir el vistiplau del permís que van aconseguir pagant 10,5 milions de pessetes per cada set persones. Aquests dies, doncs, els aprofiten per a comprar aliments i per a fer la deguda aclimatació del cos a la falta d'oxigen, allò que en diuen *mal d'altura*. També els *yaks* el pateixen però a l'inrevés, ja que sols viuen en zones de certa altura.

Des de bon començament, la seua expedició està sempre condicionada per l'oratge. A l'agost és l'època del monso, estació que comporta pluges molt quantioses i que els impedí l'eixida. Per fi un matí aconseguiren eixir de Katmandú en avioneta cap a Yucla, una aldea sherpa situada a 3.000 metres d'altura, amb aeroport i ben comunicada respecte a unes altres aldees. Després de 12 dies de caminar a peu, s'aplega al lloc on van a instal·lar el campament base. Per a estar en condicions de pujar la muntanya, cal anar poc a poc, guanyant-hi altura. Després de caminar durant 7 hores diàries, aplegaren a un poblat situat a uns 4.000 m d'altura, en el qual romandrien dos dies.

La vall segueix el curs del riu i s'ha fet famosa per les excursions a l'Everest. Ens expliquen que, al principi la vegetació és tropical, després hi ha bosc de tipus alpi, fins que, més endavant, la vegetació desapareix per complet. Davant la manca de vegetació, l'únic combustible és el que s'obté dels animals (fem). Un aspecte curiós per als nostres expedicionistes és que la gent està com fumada, sempre fan olor a fum.

L'època on més turistes hi ha és a l'octubre per a practicar el senderisme i no a l'agost, quan ells hi estigueren. Apunten que van coincidir amb dues

expedicions només, una d'elles japonesa. En aplegar al monestir, els lames els obsequien amb uns rituals i ells se senten importants, però encara no han vist l'Everest, de 8.848 m d'alçada. Allí van conèixer el sherpa que va acompanyar al primer espanyol en pujar el cim. Cal dir que tan sols el 2% de la població del Nepal és sherpa. Aquest poble viu de ser portadors, un ofici molt ben pagat (450.000 pessetes per expedició). És una gent molt forta, simpàtica i resulta imprescindible per a l'expedició. Alguns van descalços per on el sòl és gel i roca.

El segon dia d'estar-se al monestir, els va rebre el Gran Lama. Com a mostra de la seua bona voluntat, s'intercanviaren dòlars, un mocadoret i el Lama els donà un saquet d'arròs per a espargir-lo quan hi haguera perill.

En el proper poblat, situat a 4.600 m, visqueren un terratrèmol de gran intensitat. En principi, aquest tipus de succés neteja la neu blana i evita els allaus, però ells sabien que si els ocorria mentre estaven a les altures seria desastrós.

L'últim poblet estava format per tres cases, comenten. Els *yaks* anaven un parell de jornades d'avant d'ells. Després d'una setmana, al poblet es notificaren que a la dona d'un sherpa l'havien degollada uns lladres, fet inaudit per aquestes altures, diuen, i també els feren saber que dues persones havien mort per les cornades d'un *yak*, animal que, apunten, normalment sol ser dòcil.

Continuen la xarrada explicant-nos que la temperatura canvia d'unes hores a unes altres. De dia és agradable, entre 15 i 20 graus, en bon temps. A la nit, a l'interior de les tendes enregistraren una temperatura de -2° C i fora de -8° C en bon temps, però en mal temps nevava dins la mateixa tenda.

El govern del Nepal, ens apunten, estava preocupat per les deixalles que deixaven les expedicions. Dipositaren uns bidons i el sherpa més miserable se'ls emportava, cobrant mols dòlars i tots els que se'l trobaven pel camí se'n rien.

Parlant un poc del seu dia a dia, contenen que al campament base hi havia una tenda gran on estava la cuina, el menjador i el magatzem. Per a dormir utilitzaven tendes individuals o bé dormien per parelles. El menjar espanyol és el que més agradava als sherpes, sobretot el pernil de Castelló. Moltes vegades menjaven arròs amb llentilles.

En aplegar al campament base, situat a 5.500 m, muntaren les tendes, prepararen la cuina i s'aclimataren unes dies. L'expedició no comença fins que el Lama la beneeix. La zona més amena per a ells va correspondre a l'eixida del campament base fins arribar al número 1, ja que aquella etapa sem-

blava un laberint de blocs de gel. Van utilitzar canyes de bambú amb cintes roges per a traçar un camí, ja que el glaciari està sempre viu i canvia contínuament. És una zona molt perillosa, ens diuen.

El material de les 30 tendes que han de muntar al llarg dels distints campaments és transportat en l'ascensió. El gas que transporten és imprescindible per a poder viure en les altures. A més a més, els serveix per a fondre el gel i obtenir-ne aigua per a beure i cuinar.

Al campament número 1, situat a 6.200 m ja es veia l'Everest. Una de les tendes costa un milió de pessetes. És realment una molt bona tenda. En aquest moment feia bon temps. En el campament núm. 2, situat a 6.400 m, sempre estaven per damunt els núvols. En el 3, estaven exposats a allaus i per això els sherpes no volien dormir allí. Hi havia un mur de gel d'uns 30 m d'alçada i 80° d'inclinació que calgué escalar. L'estat de la neu és fonamental per a poder desplaçar-se. En aquesta ocasió era dolenta, ja que era suau.

El campament 3 fou arrossegat per un allau, mentre ells descendien al 2. Baixaren fins el campament base i hi passaren unes dies de mal temps, sense saber ben bé l'estat del 3 ni de la ruta que havien de seguir. Aquell va ser, confessen, un període de suplici psicològic, ja que era principi d'octubre i no parava de nevar. Al cap d'una setmana de mal temps, esperaren encara 5 dies per a l'atac final.

Aplegà el moment de decidir qui va al cim. Encara que tots estaven aclimatats, no tots cinc estaven físicament i psíquicament preparats per a la coronació. Finalment, exirien dos d'ells i dos sherpes, mentre que la resta de la gent romangué al campament 2.

Aplegaren al campament 3, on una de les tendes la van trobar trencada i plena de neu, per això van passar la nit a l'altra tenda: a 7.700m fa molt de fred i ens conten que a la barba i al bigoti se'ls feien boletes de neu. El cim estava a prop. Al dia següent, eixiren a muntar el campament 4 i a l'altre dia d'haver-lo muntat, la intenció era de coronar el cim.

Així doncs, anaren fent camí dels 8.000 m, a poc a poc i sense oxigen. Els moviments eren lents. Uns dels sherpes estava malalt i tirava sang per la boca, mentre que l'altre estava fumant (cosa inèdita a tan gran altura). Apleguen al collat sud de l'Everest per a muntar el campament 4. Allà troben despulles d'altres expedicions anteriors i sota aquella neu hi podien haver cadàvers. En la primavera anterior se n'emportaren un.

Pensaven que els sherpes (més forts que ells) muntarien el campament però no fou així. Més d'una hora tardarien en el muntatge degut al cansament, al fortíssim vent i al fred impressionant (-30° C al Sol).

Dins la tenda estaven amb tota la roba, amb dos parells de guants i patiren congelacions en la punta dels dits. Van haver d'idear-se-les per a poder fer les necessitats, ja que els guants no se'ls poden llevar pel fred. Al final, conten a tall d'ironia, sempre se la troben (per necessitat).

Abans d'aplegar al campament, Juan se sentia molt cansat i ja havia pres la decisió, molt dura, de no pujar al cim. Posteriorment aplegaren els dos sherpes i alçaren l'altra tenda. Començava el compte enrere per a l'atac al cim. El cel era blau, amb un vent intens i dins la tenda nevava. El vent no minvava. A les 18 h estaven ja dins la tenda i l'atac estava previst per a les 24 h, ja que tardarien unes 12 h a aplegar al cim i després baixar, fins aplegar a les 18 h al campament. Passades la una i mitja de la matinada, decidiren que havien d'eixir. Ho va fer Carlos amb el sherpa més fort. Planejaren sortir 8 persones (2 japonesos amb 4 sherpes més ells dos), ja que la neu estava blana i era important fer torns per a obrir les petjades durant l'ascensió.

Juan es va quedar en la tenda amb l'altre sherpa. Al llarg de la nit tot es va complicar. El vent era realment fort. Una tempesta li impedia veure la muntanya. Passaren les hores sense el *walkie-talkie*, ja que se'l havia emportat Carlos. En un moment determinat del matí, aparegueren unes figures i van pensar que els companys han desistit de culminar el cim. Sorpresa i disgust de veure que Carlos és l'únic que no ha baixat: va prendre la decisió personal d'anar al cim amb els intercomunicadors. Així doncs, Carlos va anar en solitari cap al cim. A 200 m del cim se li va entaforar l'oxigen i va continuar sense, la qual cosa va ser realment molt perillosa, comenta, ja que molta gent, en passar uns 20 minuts sense oxigen, ha mort. Finalment culminà el cim al voltant de les 10.30h. La cosa va ser tocar paret i donar-se la volta. Carlos és físicament un superdotat i aquesta ocasió ha estat la primera vegada en la seua vida que ha aplegat al límit. Afortunadament, la tempesta havia passat i va poder fer el descens. Quedà cec per no poder utilitzar les ulleres i li van haver d'ajudar a fer els descens dos sherpes.

El pitjor és que també va arribar amb congelacions als peus i a les mans. Carlos va aplegar al cim amb una temperatura de -60°C . El primer que calgué fer al campament 2 va ser una primera cura de banys d'aigua a 38°C . Li feien molt de mal tots els dits. La prioritat màxima era baixar el més prompte possible per a *reviscolar* Carlos. Al campament, base el doctor li donà un tractament més adient. La cara d'esgotat que tenia era terrible. «Va patir el que no està escrit», diu. Hi ha hagut sort, ja que tan sols li han tallat la 1a falange del dit anul·lar.

Ens comenten els nostres conferenciants que a Carlos li haguera agradat poder venir a la tertúlia, però està de viatge. Encara no té sensibilitat en la

punta dels dits dels peus i de les mans; no pot ni córrer ni fer *footing*. Comenten que en part la causa podria estar perquè portava 4 parells de guants i per a utilitzar l'intercomunicador o la camera de fotos, calia llevar-se el guant principal (manyopla). Va intentar fer fotos però no ho va aconseguir.

Juan ha anat sempre bé, com Carlos. Tots dos solen aclimatar-se bé. Alguns dels amics que hi van ixen forts des de Castelló, però quan passen els dies, no apleguen a aclimatar-se correctament, passa al revés.

En totes les expedicions hi ha un *oficial d'enllaç* que és qui s'encarrega de controlar-les. Carlos no té cap tipus de documentació fotogràfica ni ningú que acredite la seua pujada al cim. El que va fer, això sí, és endur-se una bandera del cim com a testimoni de la seua proesa, en lloc de posar-la. L'ascensió de Carlos està registrada en el llibre, ja que l'oficial d'enllaç ho va testificar a les autoritats del Nepal.

Ens explica que, en altres expedicions, Juan va aplegar quasi al límit absolut, però en aquesta es trobava relativament bé. Hauria pogut continuar, però estava convençut que no podia arribar al cim. No li valia la pena pujar aquests 300 m que li faltaven. Quan va eixir, Carlos estava perfectament bé. Va tenir sort que en la baixada haguera desaparegut la tempesta i la boira.

La ceguesa de Carlos no fou immediata. Va pujar per la nit i a les 10.30 h, en el descens, amb llum solar i sense ulleres se li va cremar la còrnia. El primer dia ho va passar fatal. A les 48 h li feia menys mal i hi veia borrós. Al cap de tres dies, ja s'hi veia. En la neu, cal anar sempre amb ulleres. Els sherpes i també els japonesos es retiraren als 8.400 m.

Des que van eixir de Castelló fins a la tornada, van transcórrer 10 setmanes i si hagueren tingut dues setmanes més, per a ells hauria sigut el millor. Els va costar tres dies baixar des del campament base fins a Yucla. No hi havia manera d'aconseguir una avioneta.

Finalment, ens comenten que el pressupost de l'expedició va ser de 21 milions de pessetes i que aquesta fou subvencionada per la Diputació, l'Ajuntament de Castelló, empreses privades i fundacions.

Almassora, març de 1999

José Vte. Ibáñez i Piquer

JOSÉ VICENTE IBÁÑEZ és llicenciat en Veterinària per la Universitat de Saragossa i des de 1992 té una clínica a Almassora. Es dedica als animals de companyia (gossos, gats, peixos, pardalets, taràntules, tigres, serps, cocodrils...).

Cada vegada, ens explica, els gustos pel que fa els animals de companyia són més rars, i hi ha qui vol tindre un tipus d'animal encara que li puga fer poca companyia. Primordialment parlarem dels *gossos*, vista la importància de les agressions d'aquests animals que s'estan patint, i també de la seua funció social, ens comenta.

Es diu que «el gos és el millor amic de l'home». A aquesta afirmació es pot afegir que «l'home és el pitjor enemic del gos», si es tenen en compte les agressions i els abandons. S'ha demostrat internacionalment que el fet de tindre un gos a casa és beneficiós per a la salut, ja que redueix la pressió sanguínia, millora la conducta, per exemple, en els autistes, ajuda els vells en la seua soledat, disminueix les bregues a les presons, ajuda els xiquets a relacionar-se i a tenir responsabilitats... El gos sempre està disposat a jugar i no com el gat, que juga quan ell vol.

Un cadell no és una joguina. És un animal viu al qual cal donar de menjar, de beure, amb el qual s'ha de jugar, eixir a passejar... Si a Nadal un xiquet s'encapritxa d'un gos, tal vegada en dues setmanes ja no el vulga i això comporta un possible abandonament. Així doncs, abans d'adquirir un gos cal decidir-ne la raça en funció del temps que tinguem per a dedicar-nos-hi i el lloc on va a viure, la persona responsable de tenir-ne cura, pensar en l'assistència sanitària, sobretot en els primers mesos...

Si un animal està en un lloc tranquil i el seu amo no és agressiu, és difícil que ataque una persona, un gos o qualsevol altre animal. La genètica i l'ambient són dos dels factors que cal tenir en compte en el comportament dels gossos. En totes les races intervé l'home i això, segons les necessitats, determinarà l'agressivitat d'algunes races. El que fa possible que es done una *especialitat* són els encreuaments, de manera que s'ha arribat a un punt en què algunes races sols serveixen per a caçar i, fins i tot, n'hi ha que s'han especificat en la caça de la perdiu, del conill o del porc senglar.

Tots els animals tenen en més o menys mesura els set tipus d'agressivitat, la qual depèn, en el 99 % dels casos, de l'ensinistrament que ha portat des de cadell fins que té dos anys.

El primer tipus d'agressivitat és la denominada *per dominància*, la qual es produeix en trobar-se diversos gossos, ja que un d'ells ha de ser el cap i domina sobre els altres. En el clan familiar, és l'esglaó més baix de la família, però el gos sempre vol dominar. El segon tipus és la *dirigida als xiquets*. Sol ocórrer quan naix un crió. El gos s'adona que ja no és el protagonista de la família i tendirà a atacar el bebè. El tercer tipus, l'agressivitat provocada *per por*: en l'animal que és molt poruc, la por que té fa que ataque. El quart tipus, l'agressivitat *per dolor*, que es dona quan a l'animal li fa mal algun membre del cos. Així, si li toques aquest membre et mossegarà, fins i tot quan ja no li faça mal. El cinquè tipus és el denominat *territorial*, que es dona quan en un mateix lloc hi ha diversos gossos i, a l'hora de menjar o d'ocupar un lloc, un d'ells no vol que l'altre menje o que es pose en aquest lloc, aleshores solen barallar-se. El sisè tipus és el que anomenem *maternal*: tots els gossos tenen aquesta agressivitat innata i, fins i tot atacarà el propi amo si aquest s'acosta als seus cadells. Es tracta d'un instint maternal de protecció a la cria. Finalment, el setè tipus *d'origen orgànic*, que es manifesta de manera que quan el gos té certa malaltia, ataca.

Ens explica el nostre conferenciant que cal controlar els llocs on s'ensinistren els gossos. L'ensinistrament per a l'obediència és l'únic permès. L'ensinistrament per a la defensa i atac són considerats perillosos, ja que normalment l'ensinistrador és una persona a qui li agrada que el gos ataque. Si l'ensinistrador és un professional, realitzarà bé el seu treball i serà l'amo el que voldrà que ataque.

Eradicar l'agressivitat que porta l'home és difícil per la mateixa legislació. Un greu error és afirmar que existeixen races de gossos agressives de per si i que cal suprimir-les. Això és una aberració. L'agressiu és l'home. Quan un gos mata una persona, és culpa de l'amo. Tothom sap que hi ha baralles de gossos, que no estan permeses, i tal vegada si s'aplegara a abolir-les no hi hauria tantes races agressives.

Blas té un pastor alemany molt agressiu. Ell, per descomptat, mai l'ha entrenat. Ens conta que quan un gos entra dins d'una família, això és el seu *territori* i sap quins són els membres de la família, així que defensarà a mort qualsevol dels membres. Per això, encara que ni Blas ni el gos estan fent res malament, ell no pot anar tranquil·lament a fer un passeig perquè li fa por, encara que mai ha mossegat ningú. Caldria controlar aquesta agressivitat, ja que si mossegara, seria per defensar la família.

Només en veure's dos gossos, simplement pel gest que puga fer un d'ells, ja saben qui domina. Ocorre el mateix quan s'enfronta amb una persona: si és un gos de molta grandària però no és agressiu, es retirarà. Si és agressiu i veu que li pots guanyar, també es retirarà. Si el gos va al teu encontre, el millor és plantar-li cara i no fugir.

A l'hora d'eixir al carrer, la legislació diu que els gossos agressius han d'anar amb boç i corretja. La pregunta seria quins gossos són agressius. Cada amo ja sap si el seu gos és agressiu o no, raó de més per tal que per dins del casc urbà, calga portar-lo sempre lligat amb corretja.

Ens conta el nostre conferenciant que hi ha persones que voldrien castrar els gossos de determinades races. Li sembla una barbaritat. Quan es trau a passejar un gos, aquest fa les seues necessitats i on pixa, pixen tots els gossos que passen per allí. Si algú d'ells pixa les rodes dels cotxes, és sempre culpa de l'amo.

Ens explica que, per exemple, per a ensinistrar els gossos que detecten droga, no se'ls droga perquè puguen reconèixer-la, sinó que se'ls ensinistra amb un *joc* a la fi del qual obtindran un premi, que pot ser qualsevol cosa.

D'igual manera es fa amb aquells que detecten explosius o troben gent quan hi ha enderrocs. L'olfacte, l'oïda i el sentit de l'orientació els tenen millor que les persones. La vista, però, no els és tan bona. Un animallet nota si li tens por. Així succeeix per exemple en el cas dels cavalls: si entres amb por a la quadra, et pot pegar coces.

Després, cal fer referència també al tema de les malalties que tenen i que passen els gossos. Els gossos també pateixen malalties que són incurables, com en els humans. Les al·lèrgies, per exemple, les pateixen tant els gossos com les persones. El tractament per als que tenen al·lèrgia al pèl consisteix a rentar el gos amb un xampú, el qual fa que se suavitze la substància que produeix l'al·lèrgia.

El *quist de gos* és una malaltia parasitària que té el gos i que la transmet a la persona, produint-li un quist al pulmó. Amb quatre pastilles a l'any que prenga l'animal, aquest problema quedarà resolt.

D'altra banda, tenim el cas d'un gos malalt que té una tènica que posa ous, els quals, en defecar i olorar aquesta caca un altre gos, se'ls ingereix i se n'infecta. La *tènica* (cuc) es desenvolupa a l'intestí. Així, només d'acariciar el gos, si aquest hi té ous, encara que la persona es rente les mans, ja se sap que no sempre es llaven a fons i la persona s'infecta. En les persones no es reprodueix el cuc, sinó que el que ocorre és que se'ls hi forma un quist.

La *vacuna*, explica el veterinari, és una prevenció per tal que l'animal cree anticossos i quede protegit si agafa la malaltia. La ràbia, per exemple, si està

eradicada en quasi tot Europa és precisament per la vacuna. Antigament hi havia a Espanya gossos rabiosos que infectaren l'home produint-li la mort. Quan un gos agafa la ràbia, cal sacrificar-lo ja que la malaltia és incurable. La ràbia corre a 5 km per dia i per eradicar-la cal vacunar la població.

El gos és intel·ligent, però, el cavall encara ho és més. Aquest veu el perill. El gos per a salvar l'amo no dubtaria a tirar-se per un barranc. El cavall no saltaria mai.

A partir de la Segona Guerra Mundial, el *doberman* es considera un gos agressiu i és perquè en aquells moments se'ls ensinistrava perquè foren agressius. Actualment, ja no ocorre això, la qual cosa és més normal. Aquesta raça té a sobre altres tipus de prejudicis, com per exemple la creença que el seu crani és més xicotet que la massa cerebral i que aquesta és la raó per la qual pot arribar a atacar fins i tot al propi amo. Això, ens explica José Vicente, no és veritat, ja que si el cervell estiguera oprimat, el gos no podria tenir les funcions vitals normals. En tot cas, l'agressivitat estaria provocada per alguna malaltia. Si el rottweiler ataca a les persones i ix a la premsa és perquè l'amo l'ensinistra per a l'atac.

Conta l'anècdota que una vegada un gos tranquil va mossegar el seu amo i fou perquè estava fosc i el gos no el va reconèixer. De segur que el gos ha esta penedint-se'n de per vida. Cal dir que si una persona li pega a un animal sense cap tipus de motiu, aquest se'n recordarà i en el moment oportú l'atacarà.

Per moltes raons, ens explica, creu que és convenient tenir una assegurança contractada si tenim animals de companyia. A un xalet tancat, per exemple, si avisem que hi ha gossos perillosos i una persona salta la tanca, aquesta n'assumeix tota la responsabilitat. Millor seria no tenir aquest tipus d'incidents.

Finalment, José Vicente ens parla d'altres animals que sempre han estat prop de l'home, com són els conills i els burros, amb unes anècdotes. Així, ens conta que l'última malaltia descoberta que afectava els conills fou de tipus víric (*diarreïc*). Es diu que va aparèixer a França, però no se sap amb certesa. A la granja morien quasi tots, ja que el mitjà de transmissió de la malaltia fou l'aire. No els passà als conills que es crien en cases particulars.

Els burros, comenta, no volien passar la vieta del tren perquè la veien, se'ls girava i, com que ja no la veien, la passaven. En començar la guerra civil un militar es va emportar un cavall d'un poble. Acabada la guerra tornaren al poble i per a demostrar qui n'era el propietari, aquest li va manar al cavall que anara a casa i es posara a menjar. Sorprenentment, li va obeir.

Almassora, abril de 1999

L'aigua, un bé cada vegada més escàs

Juan M. Aragonés i Beltran

JUAN M. ARAGONÉS naix a Castelló l'any 1944. És enginyer de Camins, Canals i Ports des de 1969. Diplomant en Hidrologia Superficial i Subterrània pel Centre d'Estudis Hidrostàtics de la Universitat Politècnica de Barcelona i en Tècniques de l'Aigua pel Servei Geològic dels Estats Units. Ha ocupat el càrrec de Comissari d'Aigües de la Confederació Hidrològica del Xúquer des de juliol de 1985 fins l'octubre de 1995. Des de juliol de 1996 és president de la Confederació Hidrològica del Xúquer. A l'octubre de 1997 fou nomenat president de la Xarxa Internacional d'Organismes de la Conca que agrupa 102 organismes de 42 països. És autor de nombroses publicacions, cursos, jornades, taules rodones... Està especialitzat en temes d'hidrologia i recursos hidràulics. Actualment és president del Consell d'Administració d'Aigües del Xúquer, SA.

Es considera *recurs* allò que hi ha en la naturalesa per a cobrir les nostres necessitats. Cal preguntar-se si aquest recurs de l'aigua és escàs o il·limitat. Si és escàs, tothom té consciència que ho és? A nivell global pareix ser que hi ha un cert escalfament del planeta i que aquest afecta el clima. Així doncs, si partim de la base que plou igual que en altres èpoques, hem de tenir en compte que s'ha produït un augment de les demandes i que cada vegada necessitem més aigua. En resum: tenim més necessitat d'aigua de què disposem. La manca es posa de manifest en el fet que no podem atendre de forma clara les necessitats. D'açò en parlarem a continuació, dins de l'aspecte quantitatiu.

Pel que fa l'aspecte qualitatiu, val a dir que cada vegada l'aigua és un bé més escàs i, per tant, l'aigua de qualitat és més difícil de trobar. L'activitat humana ha anat embrutant, contaminant i degradant aquest recurs. Per a cobrir les necessitats de la població cal aigua de qualitat.

Els nostres avantpassats també han estat exposats a la variabilitat dels recursos respecte a les necessitats. Sempre han tingut consciència de la manca d'aigua. Quan hi ha època d'abundància, la distribució de les aigües del Millars (10.400 hectàrees) és amigable, compartida o acordada per tots, però en època de manca, cal fer el repartiment com es va dictar al segle XIV en l'arbitratge de les Aigües. Contra la manca, explica el nostre conferenciant, han hagut de lluitar moltes generacions durant molt de temps,

tot i que tenien uns cultius que no depenien de l'aigua. Amb l'arribada dels cítrics, es van haver de millorar els sistemes d'estalvi d'aigua i es van perfeccionar les *séquies* per tal d'evitar les pèrdues d'aigua.

Les *sénies* apareixen quan els nostres llauradors perforaven el subsòl fins a uns 6 o 8 metres. La utilització d'aquestes aigües representa un estalvi important d'aigua en època de sequera (estiu). L'evolució dels *pous* (1920-1930) fa que es pugui vendre aquest bé tan valuós i escàs que és l'aigua. Així, comencen els cítrics a ser conreats a terres de secà i regats pels pous. Això fa que baixi el nivell dels pous i el nivell freàtic. Aleshores, apareixen els *embassaments* per a guardar aigua durant l'hivern i poder-la consumir a l'estiu. El del Sitjar s'acabà de construir l'any 1963. D'aquesta manera, s'augmenta, doncs, la garantia de l'aigua de poder disposar-la en quant la necessitem. És a dir, es produeix un increment de disponibilitat.

L'Escarehueta, Babor i Marroyo, situats en el terme municipal de Sarrión (Terol), són les tres fonts que en origen regulen el riu Millars i que estan administrades per la Junta d'Aigües de la Plana. La suma dels cabals d'aquestes fonts és de 4 m³/seg entre maig i juny i de 6 a 7 m³/seg a l'hivern. Són aportacions al pantà d'Arenós. Tampoc no hi ha, fora de les pluges, aportacions més importants. La regulació dels aqüífers que dona lloc a les fonts tenen variabilitat relativament petita.

A mesura que s'ha anat fent rendible la transformació del secà en regadiu, s'han anat construint pous. En els regs tradicionals (*a manta*), l'aigua que no utilitzen les plantes és la que recarrega els aqüífers evitant una intrusió marina. És el cas de les zones del nord de Castelló com Benicàssim i del sud de la *marjalera* de Nules, on es produeixen entrades d'aigua salinitzada, amb la qual cosa es degrada la qualitat de l'aqüífer i, per tant, es delimita l'augment dels pous. D'altra banda, les pèrdues del 30% del cabal d'aigua que entra a la Plana a l'altura de l'embassament del Sitjar cap avall, fa que s'haja produït un descens dels cabals mesurats al Millars en l'estació d'aforament núm. 5 de Vila-real.

En el tema de l'estació d'aigües subterrànies, ha beneficiat el que no es produïska en la zona propera a la costa determinats *aiguamolls* ja que podria determinar la mort de les plantes.

Les aigües superficials del Millars són excel·lents (quasi potables), fins que són agafades per les sèquies. En alguna ocasió s'ha vessat algun metall prop de Ribesalbes, comenta el conferenciant, però afortunadament els metalls es queden pegats al terreny i no es detecten en l'aqüífer. La cada vegada major concentració de nitrats en l'aigua subterrània és conseqüència d'un excés d'adobs. Els pous que abasteixen Borriana, Alqueries i Vila-real

estan situats en una zona on la concentració de nitrats no supera els 30 mil·ligrams per litre, conseqüència de la infiltració de l'aigua del riu. La concentració de nitrats en l'aigua potable no pot superar els 50 mil·ligrams per litre.

En la part més baixa del riu, al marge dret, depuren les aigües Onda, Vila-real i Betxí. Hi aboquen entre 1 i 5 mil·ligrams per litre de bor, procediment que està permès per les autoritats, però que és nociu per als cítrics. Els abocaments de les fàbriques que són bons per a mantenir la fauna i flora en la desembocadura del Millars perjudiquen l'agricultura. Resulta un contrast que en la mateixa zona existisquen unes fàbriques que, per una part, creen llocs de treball i, per una altra, perjudiquen els llauradors. Almassora depura les aigües al marge esquerre del riu. No sempre l'aigua bruta és sinònim de «no vida», ja que aquesta és impossible si hi falta l'oxigen i existeixen elements tòxics.

Més cap a la desembocadura del riu es troben les zones humides i les albuferes amb aigua salobre. Per a les persones, aquestes zones són insalubres, a causa dels mosquits i les malalties que aquests comporten. Per això, fins l'any 1970 s'ha intentat dessecar-les i transformar-les en terrenys útils i cultivables. Les aigües salobres no serveixen per a beure, però sí per a desenvolupar uns ecosistemes característics del clima mediterrani com són les zones humides, un exemple dels quals el tenim des de Peníscola fins les salines de Santa Pola. Cada vegada aquests elements són més escassos i per aquesta raó, des de 1980 hi ha hagut un moviment important a favor de les zones humides, per tal d'assegurar-ne la conservació i la recuperació.

Si cada vegada l'aigua és més escassa, s'ha de buscar una solució. El nostre conferenciant proposa que el problema quedaria resolt en part si la poguérem portar d'altres conques o si dessalararem l'aigua de la mar o precipitarem pluja artificial. Entre el 80 % i el 85 % de l'aigua utilitzada per les persones acaba a les clavegueres i es podria reutilitzar per al regadiu, si els nivells de nitrats i bor estigueren dins dels límits permesos per a les plantes o cítrics.

El reg per degoteig, menys pèrdues d'aigua per la conducció i, en definitiva, el material dedicat a l'agricultura, cada vegada millor, són factors a tenir en compte a l'hora d'estalviar aigua.

En el cas de les indústries caldria aplegar a l'abocament zero, és a dir, que no hi haguera cap tipus d'abocament. Reutilitzar l'aigua tantes vegades com fóra possible en els circuits industrials de les fàbriques, de forma que quan ja no siga possible, el producte final pugui ser eliminat dins d'un abocador controlat.

Ens explica el conferenciant que no és cert que tard o d'hora qualsevol aquífer proper a la mar acaba salinitzant-se. Tal vegada en època de sequera o a l'estiu, el nivell de les aigües salades guanya uns metres, però més tard, quan les pluges o en hivern, troba l'equilibri anterior. També es poden utilitzar tècniques per a millorar la concentració de nitrats en el sòl i, d'aquesta manera, obtenir aigua de millor qualitat.

Els embassaments construïts amb materials solts corresponen a la dècada de 1920 i, tot i que es tracta d'una tècnica antiga de construcció, avui se segueix utilitzant per dos motius: primerament, perquè els bons formigons estan llunyans i, en segon lloc, per raons del terreny. Els materials són flexibles i la gran capacitat de deformació permet moviments bruscs del terreny (falles) que no danyarien la pressa. Tous i Arenós en són un exemple. Els materials de per si no són impermeables, però en gran volum i mesclats amb argila sí que ho són.

Sitjar i Mª Cristina són dos embassaments de formigó. Són rígids, de tal manera que, si hi haguera un moviment del terreny, les preses podrien esquerdar-se.

La dessalinització de l'aigua de mar ve a costar al voltant de les 160 a 200 pessetes el metre cúbic; però si es dessala aigua salobre, el cost és de 80 a 100 pessetes per metre cúbic. A Balears i Canàries és imprescindible, ja que per contra afectaria el turisme. Aquest procés necessita consumir molta energia. L'aigua passa per una membrana a gran pressió, de manera que en aquesta membrana es queden totes les sals i pràcticament en eixir és quasi aigua destil·lada.

Quant a portar aigua de l'Ebre en estar a uns 150 o 170 km i a una cota 30 a Tortosa quan Almassora està a cota 30 i Castelló a cota 40, vol dir que caldria elevar l'aigua per bombeig. El cost vendria a resultar sobre les 40 a 60 pessetes el metre cúbic. Una possibilitat seria portar aigua de l'Ebre en època de les grans pluges (de desembre a abril), però en qualsevol cas seguiríem necessitant una regulació addicional. Estem parlant de dos possibles embassaments de regulació com és el de Cervera i el de S. Miquel (30 a 40 Hm³). A la Plana, hi viuen unes 400.000 persones i es necessiten uns 25 Hm³ per any per a la població i uns 200 Hm³ per al reg. Tothom és conscient de què l'aigua és un bé cada vegada més escàs i que cada vegada serà més car si volem tenir una aigua de millor qualitat.

Almassora, maig de 1999

Arturo Gimeno Amiguet

LA LLEI ELECTORAL és una de les normes fonamentals d'un Estat democràtic. Cal acudir necessàriament a les eleccions per sufragi universal, lliure, directe i secret per tal que els ciutadans determinen per majoria l'opció política preferida.

La Llei Orgànica 5/1985 de 19 de juny del Règim Electoral General (LOREG), s'ocupa d'informar els ciutadans sobre la data de la votació, el procediment, requisits per a votar i tràmits del vot per correu, sense influir en l'orientació del vot dels electors, regula el sufragi actiu i passiu amb especificació de qui no pot ser elegible, les infraccions administratives sancionables per les Juntes Electorals i tot el sistema del cens electoral. És una bona llei, però es pot millorar.

La llei ve caracteritzada per uns criteris com: a) Una administració electoral integrada per juntes constituïdes per jutges, magistrats i meses electorals. b) Representants, apoderats i interventors de les diverses candidatures. c) Un posterior control jurisdiccional dels acords de les Juntes davant el Tribunal Contenciós Administratiu i Constitucional. d) Organització de despeses.

La implantació d'un bon sistema electoral és transcendent per a l'assignació d'escons que és, en definitiva, la finalitat del sufragi. Segons siga l'extensió geogràfica es requerirà un nombre distints de vots per a cada escó, la qual cosa és una desigualtat per als candidats.

El sistema adoptat per a la conversió de vots en escons depèn de la finalitat a aconseguir. Per a aconseguir un parlament estable, s'acudirà a un sistema majoritari i una circumscripció xicoteta. Si es vol una representació oberta a totes les tendències socials, cal acudir a una circumscripció molt ampla i a un sistema de major proporcionalitat que el d'Hont.

També pot influir en el resultat el que les llistes siguen obertes, on cada elector pot votar qui vulga, o llistes tancades no bloquejades en les quals cal elegir un nombre concret dins de la llista general o llistes tancades i bloquejades on s'accepten la totalitat dels candidats de la papereta. La correcció del cens, l'escrutini i el vot per correu són els tres pilars bàsics per a un bon procediment electoral.

L'administració electoral té com a finalitat garantir la transparència i objectivitat del procés electoral. Està constituïda per les Juntes Electorals

(central, provincial, de zona, de comunitats autònomes) i les meses electorals.

La Junta Electoral Central és un òrgan independent del poder executiu, té la seu en el Palau de les Corts i està constituïda per 8 magistrats del Tribunal Suprem, 5 catedràtics en actiu de la Facultat de Dret, Ciències Polítiques o Sociològiques i el director de l'Institut Nacional d'Estadística, amb veu però sense vot, que actua com a secretari. La Junta resol les consultes d'altres juntes inferiors i les queixes, reclamacions i recursos que s'hi formulen. Aproven els models de paperetes i controlen el cens electoral. Les seues resolucions són vinculants.

Les Juntes Electorals Provincials tenen la seu en cada capital de província, i a Ceuta i Melilla. Estan formades per 3 magistrats de l'Audiència corresponent, 2 vocals entre catedràtics i titulars de Dret, Ciències Polítiques o Sociologia, el secretari de l'Audiència i el delegat provincial de l'OCE. Els dos últims amb veu però sense vot.

Les Juntes Electorals de Zona estan formades per 3 jutges de Primera Instància, 2 llicenciats en Dret, Ciències Polítiques o Sociologia i el secretari del Jutjat de Primera Instància Degà.

Les Juntes Electorals de Comunitats Autònomes sols actuen en les autonòmiques. Són supèrflues i es presten a confusió. No són necessàries. No tenen ni Catalunya, Navarra, Madrid ni Astúries. En aquest cas actuen com a tals les provincials.

Totes les juntes electorals prenen els acords per majoria de vots. Desempata el vot del president. Els acords són revisables per la de superior categoria i per la jurisdicció Contenciosa Administrativa.

Les meses electorals estan constituïdes per un president, dos vocals i dos suplents, designats per sorteig públic a l'ajuntament. En elles voten els ciutadans i garanteixen el vot lliure, personal i directe. Finalitzada la votació, realitzen l'escrutini i preparen la documentació que utilitzaran les Juntes Electorals en l'escrutini general. Els partits polítics vigilen la seua actuació a través de representants, apoderats i interventors. El membres de les meses han de saber llegir i escriure. El president ha de tenir el títol de batxiller o formació professional de segon grau. En cap cas el nombre d'electors d'una mesa pot ser inferior a 200 ni superior a 2.000.

El fet de pertànyer a les meses és un deure per als designats, excepte si es presenten com a candidats. Una malaltia mental o física seria causa d'exclusió. El fet de no acudir sense causa justificada suposa un delictes que és sancionat amb la pena d'arrest major (un mes i un dia a 6 mesos) i multa de 30.000 a 300.000 pessetes. Els membres de les meses tenen dret a la percep-

ció de dietes a càrrec del Ministeri de l'Interior. Actualment es contempla la indemnització pels eventuals accidents.

L'Oficina del Cens Electoral (OCE) és una entitat administrativa central que depèn de l'Institut Nacional d'Estadística, sota la direcció i supervisió de la JEC. El cens el constitueix el padró d'habitants. El 25/9/92 la JEC va ordenar revisar mensualment el cens i va obligar els ajuntaments a enviar les modificacions a l'Oficina.

Un precepte tan senzill i clar, ha tingut molts problemes, reclamacions i denúncies davant les Juntes. La Central, al febrer de 1995, per a impedir l'ús inadequat de les campanyes informatives, va acordar que no podria realitzar-se pels poders públics cap campanya durant el període electoral ja que vulnera l'objectivitat i la transparència electoral.

Un altre tema controvertit és el vot per correspondència. La finalitat del vot per correu és la de facilitar a absents i malalts l'exercici d'un dret fonamental, el de votar. La seua eficàcia depèn del bon funcionament del servei de correus. Després d'unes eleccions es van trobar dos sacs de vots. A l'expedientat funcionari de correus li va desbordar el treball i va optar per amagar els sacs sense destruir-les per si pogueren tenir valor posteriorment.

La futura reforma de la Llei Electoral ha de contemplar-ho. El problema està que el vot per correu s'ha configurat com un procediment alternatiu i voluntari per a poder votar i no desplaçar-se el dia de la votació. Avui la gran mobilitat de la població fa innecessària la majoria dels vots per correu i l'ús tan nombrós impedeix que realment ho facen les persones necessitades.

Per a exercir el vot per correu, cal presentar una sol·licitud personal davant una oficina de correus amb el DNI. Per a impedir frau, la reforma de 1992 introdueix l'obligació d'acreditar la malaltia o incapacitat amb un certificat mèdic davant notari. En el cens s'anota qui vota per correu per a no duplicar el vot. El certificat de la votació és enviat al domicili justificant de recepció.

Les meses electorals queden constituïdes a les 8 h amb el president, vocals i suplents. Cas d'absència cal informar a la JEZ. Si a les 10 h no s'ha pogut constituir, se suspèn la votació que haurà de realitzar-se dos dies després. A les 8.30 h el president estén l'acta de constitució. A les 9 h s'inicia la votació. Els interventors i apoderats no poden informar la manera d'emetre el vot, que correspon als membres de la Mesa. Per falta de paperetes se suspèn momentàniament la votació fins que es completen. La suspensió no pot durar més d'una hora i la votació s'allargarà el mateix període interromput. En cas de força major el president pot suspendre la votació.

Si s'introdueix més d'una papereta de candidatures diferents en un sobre o si la papereta té ratlladures o correccions, el vot és nul. Els vots en blanc són vàlids.

La documentació electoral comprèn: a) acta de constitució, b) acta de sessió on figuren les incidències de la votació, resultat, llista numerada de votants, paperetes nul·les, llista del cens i certificacions censals aportades. Es distribueix en tres sobres. El primer conté les actes i documents mencionats. El president l'entrega al jutge de Primera Instància i aquest el portarà personalment a la seu de la JE. El segon sobre conté còpies de les actes de constitució i sessió, s'entrega igual que el primer, però s'arxiva en el jutjat. El tercer, amb idèntic contingut que el segon, és entregat en la pròpia mesa electoral a un funcionari de correus.

L'escrutini general és públic. Es realitza per les JEP per a les autonòmiques i al Parlament Europeu i per les JEZ per a les municipals. S'inicia al tercer dia i no es pot interrompre, però sí suspendre després de les 12 primeres hores des de l'inici. Ha de concloure no més tard del sisè dia. Les JE actuen com a fedataris del resultat electoral. Una vegada ha conclòs l'escrutini i resolt els recursos en via administrativa, es procedeix a la proclamació dels elegits.

L'Estat subvenciona les despeses electorals de cada partit amb uns barems que estan en relació amb els escons obtinguts i el nombre de vots aconseguits. Està prohibit que cap persona física o jurídica faça aportacions superiors a un milió de pessetes a un mateix partit. També queda prohibida l'aportació de fons de qualsevol administració o corporació pública. El control de les despeses està a càrrec de la JE i del Tribunal de Comptes.

Almassora, maig de 1999.

**CAIXA RURAL
ALMASSORA**

ISBN 84-922262-1-8

9 788492 226214